

MAGYAR
KÖNYV-SZEMLE.

— 1207

KÖZREBOCSÁTJA

A M. NEMZETI MÚZEUM
KÖNYVTÁRA.

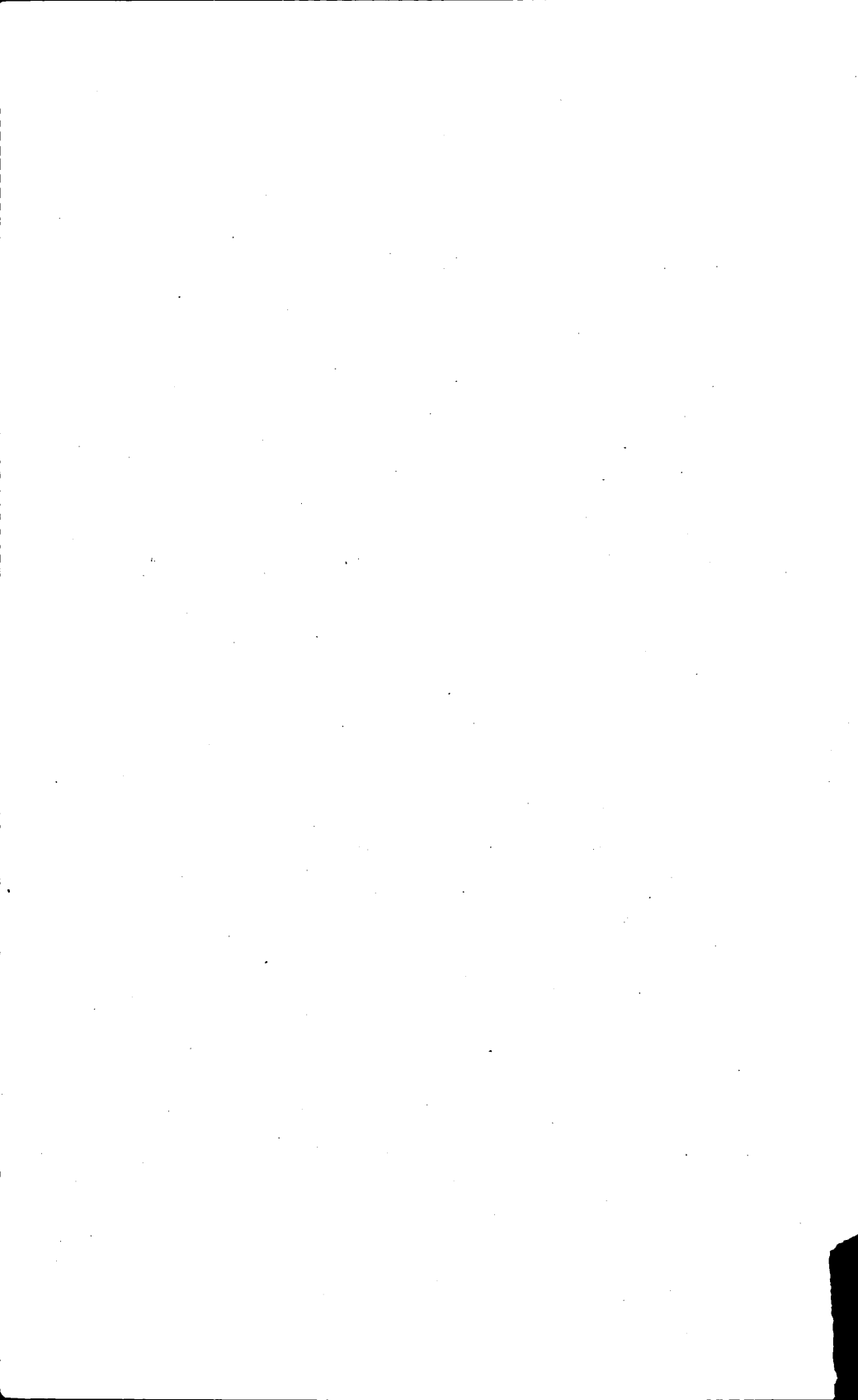

1882-ik ÉVI FOLYAM.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA

1882.

OSZEK
Hirleptár

MAGYAR

KÖNYV-SZEMLE.

KÖZREBOCSÁTJA

A M. NEMZETI MÚZEUM

KÖNYVTÁRA.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA.

1882.

AZ ELSŐ—NEGYEDIK FÜZET TARTALMA :

	Lap.
Dr. Rösler István: Adalékok a kassai kir. jogakadémia könyvtárához	1—30
Szilágyi Sándor: Német bibliographiai ritkaságok a budapesti könyvkiállításon	31—36
Dietz Sándor: A legrégebb magyar erdészeti munka 1656-ból	36—39
Jakab Elek: Adatok énekes könyveink bibliographiájához Toldy Ferencz jegyzetei nyomán	40—71
Komáromy András: Gróf Eszterházy Dániel levéltára a Nemzeti Múzeum könyvtárában	72—81
Szabó Károly: Régi magyar könyvészeti adalékok. V. közlem.	82—94
Hellebrant Árpád: Ismeretlen brassói egylevelű nyomtatvány a XVII. századból	95—99
Chernel Kálmán: Könyvbeszlés Modor városában 1608-ból	100—102
Jakab Elek: A XIX. századbeli erdélyi halotti beszédek bibliographiájához	102—113
Reizner János: Adalékok a szabadságharc s az emigráció könyvészetéhez	114—121
Fejérpataky László: Az országos levéltár oklevél-kiállítása	122—127
Cs. I.: A bars-szentkereszti püspöki könyvtár kéziratai	128—141
Csontos János: A budapesti országos könyvkiállítás	142—156
A király a budapesti könyvkiállításon	157—174
Hazánkat érdeklő külföldi szemle	175—240
Fraknói Vilmos: Árpádházbeli sz. Erzsébet két imádságos könyve Cividaleban	175—180
Majláth Béla: Hungaricák a bécsi könyvkiállításon	181—201
Csontos János: A müncheni könyvtár hazai vonatkozású kéziratai	202—240
Vegey közlemények	241—254
A magyar irodalom 1882-ben. Összeállítja Horváth Ignác	I—XXXVII
Hazai nem magyar irodalom	XXXVII—LXVII
Hazánkat érdeklő külföldi munkák	LXVII—LI
1882. évre szóló magyar és egyéb nyelvű naptárak	LI—LVI

MAGYAR KÖNYV-SZEMLE.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára ezen cím alatt 1876-ban folyóiratot indított meg, mely a magyarországi könyvészet és a hazai könyvtárak közlönye óhajtott lenni.

E folyóirat a jelen évben VII. évfolyamába lép.

Közölni fog a régibb magyarországi bibliographia körébe tartozó értekezéseket és az újabb felfedezésekről szóló értesítéseket, ismertetni fogja a hazai könyvtáraknak történetét, szervezetét, nevezetesebb tudományos kincseit és szerzeményeit. Figyelemmel fogja kísélni a külföldi könyvtárakban létező hungaricákat, s tudomást vesz a külföldi bibliographia hazánkat érdeklő nevezetesebb mozzanatairól. Továbbá összeállítja a magyarországi sajtó irodalmi érdekű termékeinek és a hazánkat érdeklő külföldi munkáknak lehetőleg teljes jegyzékét.

Készséggel megnyitja hasábjait a könyvtárnokok és könyvgyűjtők felszólalásainak, javaslatainak és kérdéseinek; számít mindazoknak szives közreműködésére, kiket hivatalos állásuk és irodalmi foglalkozásuk ezen térre vezet.

TARTALOM.

	Lap.
Chernel Kálmán: Könyvbecslés Modor városában 1606-ból . . .	100—102
Csontos János: A bars-szent-keresztii püspöki könyvtár kéziratái	128—141
» » A budapesti országos könyvkiállítás 142—156 és 357—370	
» » A müncheni könyvtár hazai vonatkozású kéziratái	202—240
» » Az esztergomi főegyházi könyvtár kéziratái . . .	306—335
» » A krakkói könyvtár hazai vonatkozású kéziratái	373—398
» » Egy kéziratban maradt magyar munka 1606-ból Olmüczben	402—407
Dietz Sándor: A legrégebb magyar erdészeti munka 1656-ból . . .	36—39
Fejérpataky László: Az országos levéltár oklevél-kiállítása . . .	122—127
Fraknói Vilmos: Árpádházbeli sz. Erzsébet két imádságoskönyve Civialeban	175—180
» » Pázmány Péter egy ismeretlen levele Bethlen Gáborhoz 1629-ből	351—356
» » Erdélyi János XIV. századbéli magyar canonista ismeretlen munkája Rómában	399—401
Hellebrant Árpád: Ismeretlen brassói egylevelű nyomtatvány a XVII századból	95—99
Jakab Elek: Adatok énekeskönyveink bibliographiájához Toldy Ferencz jegyzetei nyomán	40—71
» » A XIX. századbéli erdélyi halotti beszédek biblio- graphiájához	102—113
Dr. Kiss Aron: Bod Péter levelei Rádai Gedeonhoz könyvgyűj- tési ügyekben	257—263
Komáromy András: Gróf Eszterházy Dániel levéltára a Nemzeti Múzeum könyvtárában	72—81
Kudora Károly: Adalék Szabó Károly »Régi magy. könyvtár«-ához	273
Majláth Béla: Hungaricák a bécsi könyvkiállításon	181—201
» » Adalékok Szabó Károly »Régi magy. könyvtár«-ához	270—273
» » A szakolezai ferenczrendi könyvtár XVII. századi történetéhez. I.	288—305
» » Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának állapotáról 1881—2-ben	340—350

Reizner János: Adalékok a szabadságharc és az emigratio könyv- vészetéhez	114—121
Révész Kálmán: Adalék énekes könyveink bibliographiájához	264—269
<u>Dr. Rösztker István</u> : Adalékok a kassai kir. jogakademia könyv- tárához	1—30
Szabó Károly: Régi magyar könyvészeti adalékok	82—94
Szilágyi Sándor: Német bibliographiai ritkaságok a budapesti könyvkiállításon	31—36
» » A Corvina történetéhez	336—340
Thaly Kálmán: Négy ismeretlen magyar naptár 1683—1708-ból	255—256
Adalékok a kolozsvári ev. ref. egyház és főtanoda nyomdái tör- történetéhez	274—288
Adalékok Szabó Károly »Régi magyar könyvtár«-hoz	371—372
A király a budapesti könyvkiállításon	157—174
Vegyes közlemények	241—254 és 408—420
Magyarországi könyvészet. 1881. Összeállította Horváth Ignác I—LI és LXXVI—CXXX	
Naptárak az 1882. évre	LII—LVI
Iskolai értesítők az 1881—82. tanévről	LVII—LXXX
Kimutatás a »Magyar Könyv-Szemle« 1882. évi folyamában felső- rölt könyvekről.	

ADALÉKOK
A KASSAI KIR. JOGAKADÉMIA KÖNYVTÁRÁHOZ.

Dr. Rösztler István,

jogakadémiai tanártól.

Ismeretes dolog, hogy Kassa fényes multjának egyik ragyogó lapjára a kassai gymnasium és egyetem története van írva

Az intézet eredetét eddig, sajnos, homály takarja; de neves történetbuvárok (Wallaszky, Fessler, Toldy) állítják, hogy Kassának már Hollós-Mátyás idejében volt gymnasiuma. Többet tudunk, adataink is biztosabbak a mohácsi vészen innen (Frankl¹⁾) s különösen azóta, hogy a jezsuita-rend a XVII. század elején Kassán megtelepült, s illetőleg Kisdi Benedek bőkezűsége 1657. évi február 26-án a kassai egyetemet megeremtette.

Az egyetem, az 1660. évi augusztus 7-én k. kir. megerősítő arany bulla alapján ez évi novemberben megkezdvén működését²⁾ folytatta a rend feloszlatásáig, 1773-ig, tulajdonkép s mint Alma Universitas Episcopalis, 1777-ig, a mikor az új tanulmányi rendszer jogi és bölcséleti tanfolyamu kir. akadémiai vá alakította. Az 1849—50. szervezés óta a bölcséleti folyam a gymnasiumba olvadt, az akadémia pedig mint jogakadémia maradt fön.

¹⁾ Frankl, A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században. Budapest, 1873. 102. s k. ll.

²⁾ Wallaszky, Conspectus Rei-publ. Litterariae in Hungaria. 172. l. — 1661. nov. 6. nyíltak meg a bölcséleti, theolog.-polemiai és (a fensőbb) irodalmi collegiumok. — Cassovia vetus ac nova. 112 s k. ll.

Ezeket előre bocsátva, nem szükség mondanom, minő fontossággal bírnak az ily culturtényezők a nemzetek életében, valamint fölösleges volna bizonyítgatnom, mennyire kívánatos, hogy tudományos intézeteink multjának lehetőleg hű és teljes képe álljon rendelkezésünkre.

Bizonyos, hogy N á t a f a l u s s y Kornél méltó munkát végzett s a közügynek tett szolgálatot, midőn a kassai gymnasium történetét önálló kutatások alapján megismertette.¹⁾ Nyomán megkészült a kassai kir. jogakadémia története is. Az itt következő vázlat föladata immár összehordani egy-némely följegyzést és adalékot ez a k a d é m i a k ö n y v t á r a t ö r t é n e t é h e z, és ezzel egy pár vonással járulni a kép teljességéhez.

A kassai kir. jogakadémia könyvtára eredetileg két forrásra vezethető vissza: a szorosan vett akadémiai könyvtárra — állott az akad. alapból vásárolt, s a helytartó tanács vagy más jötevő által ajándékozott könyvekből, — és másodsor a fölosztatott jezsuita-collegium könyvtárára.²⁾ Főforrás mindenestre ez utóbbi volt, a mint ezt a könyvek hoszú sora igazolja, melyeken a fölirat olvasható: *Inscriptus Catalogo Collegii Societatis Jesus Cassoviensis.*

A könyvtár alapját ehhez képest a jezsuiták vetették meg. Az előzmények azonban zivataros századok zürében vesznek el.³⁾ Sőt a könyvtár gyarapodása is épenséggel csak 1784 óta kísérhető figyelemmel, — bár az eredmény e részben sem mondható kielégítőnek. Korábbi évekből mindössze annyit tudunk, hogy 1778. a könyvtár kir. adományból R e d e k e r,

¹⁾ L. a kassai főgymnasium 1862/3. Tudósítványát, a honnan e becses dolgozat jobbjára szösz szerint, részben kiegészítve, átment A m. kir. jogakadémiák és joglyceumok Történetébe (Pest, 1873. Külön lenyomat a Budapesti Közlönyből). — L. még V a s s J., Kisdi Benedek egri püspök s a kassai akadémia kétszázados emlékezete. Magyar Sion. 1863. 21, 110 ll., s az id. gymnasium 1874/75. Tudósítv.

²⁾ *Acta Academiae Regiae Cassoviensis* 4-r. 270. l. kézirat a jogakad. könyvtárban; terjedt 1777/8–1813/4-ig bezárólag. — V. ö. 176. a) 225. ll. — *Ratio educat. §. CXIII.* s k.

³⁾ Az t. i. hogy az intézetnek előbb ne volt volna könyvtára, alig hihető. — V. ö. péld. W a l l a s z k y 136. l.

néhány évvel előbb elhunyt szepesi kamarai tanácsos hátrahagyott könyveivel gyarapodott, ezek egy része, hasonlóképp kir. rendeletnél fogva, a budai egyetemnek jutván; ¹⁾ a kir. helytartó tanács 1779. évi szeptember 27-én kelt intézményéből pedig kitetszik, hogy

1. **M o l i n d e s** Ferencz, jezsuita tartományfőnök 1734. egy bibliotheca catechetica föllállítására 1000 forintot adományozott a collegiumnak;

2. **A n d r á s s y** József báró 1755-ben 10.500 frtot azon kötéssel, hogy az érintett tőke kamataiból évenként 100 frt könyvtári czélokra fordítandó, végül

3. **K e l l e r** Jakab 600 frtot szintén a könyvtár javára. ²⁾

Ez időtájt, vagy a jezsuiták föloszlatásakor, a collegiumi, illetőleg »kassai könyvtár« állománya 4 ezer 7–800 kötetre rúghatott, ³⁾ a könyvtár tőkéje pedig 1781. 5⁰/₁₀-ra elhelyezett **A n d r á s s y**-féle 2000 s a **K e l l e r**-féle 600 frtból állott. ⁴⁾

¹⁾ **A c t a**. 10. l. — **A d v e r s a r i a** Bibliothecae R. Academiae Cassoviensis. Ivr. 27. tört. l. a jogakad. könyvtárban; terjed (némi visszapillantással) 1784/5–1843. sept. 25-ig. — L. 2–3. l.

²⁾ **A d v. u. o.** — **A n n a l e s** Universitatis Superioris Hungariae nunc Regiae Academiae Cassoviensis ab A^o fundacionis 1657. Ivr. 182. l. kézirat a jogakad. könyvtárban; terjed, az 1657–1688. évek között lefolyt időszakot adatok hián átugorva, az 1844/5. tanév elejéig. — L. 63., 106. és 83. l., hol nyilván az **A c t a**. 180. l. nyomán, **M o l e n d i n e s**-t olvasok, s a hol a k ö n y v t á r és múzeum javára tett külön 200 frtos alapítványról is van szó ad 1803/4.

³⁾ **I n v e n t a r i u m** Bibliothecae Cassoviensis olim ad Collegium Societatis Jesu pertinentis. — **D e s c r i p t u s** denuo 31. Martii 1781. Budae. — A leltárt **K r a i e s i r o v i c s** János, tanulmányi igazgató, **P h i l i p p e n** Antal tanár, exjezsuiták, s a hatóság részéről **F i d l e r** Károly senator, írták alá, (kelet n.) s látták el pecsétjökkel.

⁴⁾ **K l o b u s i e z k y** József, helytartótanácsos, fundi studiorum administrator levele a főigazgatóhoz 1781. ápr. 6. — **A n n.** 64. l. — **A d v e r.** 3. l. — Az **E g y e t e m** **E n c y c l.** II. 60. l. szerint az **A n d r á s s y**-alapítvány korábbi keletü? — **M o l i n d e s**-alapítvány megmaradt ugyan az intézetnél, de szegény tanulók javára (**A c t a**. 26–27. l.), mihez csak azt jegyzem még meg, hogy 1844. a fundatio mint **M o l i n d e s c h i a n a**, **M o l e n d i t s i a n a** fordul elő (az akad. levéltárban), s hogy a kassai jogakadémiai segélyző egyesület s a **M o l e n d i e s**-féle alapítványból évenként segélyt, illetőleg jutalmat oszt.

1784/5

Az 1874/5. tanév kezdetén az akadémiai könyvtár a ver-bice-i (ex bibliotheca Urbitzensi?) besztercebányai, eperjesi, rozsnyai, selmeczi, lőcsei és zsolnai könyvtárak, valamint a jezsuiták szepesi székházasa föl-osztatott kamaldúliak szepesi zárdája könyvkincseivel gyarapodott; ¹⁾ a legbecsesebb munkák azonban az egyetemi könyvtárnak voltak szánva. ²⁾ Viszont a kevésbbé szükséges és a kassai könyvtárban fölös műveket bethlenfalvi Eröss Pál igazgató, a helytartó tanács rendeletére Nagyváradra szállította 1785. évi január 10-én. ³⁾

S ezzel kimondhatjuk, hogy létrejött az akadémiai könyvtár — állítólag — 10.000 kötettel. ⁴⁾ De minő állapotban volt e könyvtár? . . .

A jezsuiták fölösztatása után — így az akadémia egyik krónikása — a rend »néhány ezer« (l. főnebb) kötetből álló könyvtárát a szomszédos, volt Szapáry-féle házból ⁵⁾ átvitték az akadémia épületébe, s egyelőre részint itt, részint a templom chorusán helyezték el. Mindjárt a rend megszüntetése után s a helytartó tanács rendeletére megkészült ez u. n. jezsuita-könyvtár catalogusa is; de, mert a könyveket különböző okoknál fogva egyik helyről a másikra kellett szállítani — »non pauci ex iis periverunt.«

A templom chorusán a könyvek ilykép vagy hét évig he-

¹⁾ A Catalogus Librorum ex Residentia Ex-Jesuitarum Scepusiensium Cassoviam allatorum szerint innen mintegy 5-6 kötettel. — Egyebünnen?

²⁾ L. az id. Invent. és Cat. † jegyét, és magyarázatát az Invent. elején. — Acta. 223. l.

³⁾ Acta 74-75. l.

⁴⁾ Így Plath, Kaschauer Chronik. 145. l., Tutkó, Szab. kir. Kassa városának tört. Évkönyve. 173. l. — Szepesházy és Thiele, Merkwürdigkeiten d. Königreiches Ungern. 1825. 112. l. mint nevezetességet említik az akad. könyvtárt, mely »több mint 10.000 kötetből« áll. — Rupp Magyarország helyrajzi tört. II. k. 159. l., végül azt mondja, hogy »Estei Győző olasz tanár (a kassai akadémián 1785-1825.) 10.000 kötetből állott könyvtárát ajándékozta neki«, t. i. az intézetnek?

⁵⁾ Szapáry-Károlyi Anna grófné hagyományozta a jezsuitáknak, kik ez (később főörségi) épület egy tágas teremét használták könyvtárul. — Acta. 223. l. — Rupp u. o. 260. l. — Tutkó. 175. l.

verték, míg nem a helytartó tanács az 1782. 3. tanév végével új összeírást rendelt el.

A munka Kenyeres József igazgató vezetése alatt meg is indult, azonban alkalmas helyiség hiányában csak a nagyobb karban, minek folytán a rendezés nem is lehetett végleges.¹⁾

Ez időn innen ismételve kibocsátott helytartó tanácsi intévények foglalkoznak idevágó kérdésekkel, a milyenek voltak: miként kelljen a könyvek elküldése, megtartása és elárusítása körül eljárni? (1788. évi november 6.) a megszüntetett szerzetes rendek és papnevelő-intézetek javainak s jelesül könyveinek eladása fölfüggesztendő, ellenben ezek (péld. 1795. a leleszi convent ide került könyvei), további rendeletig gondosan megőrzendők (1790. május 3.); a convictusnak könyvek nem engedhetők át, a fölös munkák azonban annak idején a kir. gymnasiumok között szétozthatók lesznek (1801. dec. 16.) stb.²⁾

1795. indult meg az újabb rendezés a helytartó tanács által leküldött utasítás és rovatok szerint, ez úttal az akadémia épület másodemeleti már fölszerelt helyiségeiben, és egészben véve tartott 1804-ig. Az összeírást Goczig Ignác, majd Vuchetich Mátyás akadémiai tanárok teljesítették. Rendezés alá ekkor, úgy látom 9000 kötet került, — melyekben az 1793. nagy tűzvész nem csekély rendetlenséget okozhatott, — s kiterjedt mint a tulajdonképi akadémiai könyvtárra (m. e. 1464 k.), mind a jezsuita-collegium könyveire.³⁾ A többes példányok a helytartó tanács 1804. június 5. k. 12. 146. sz. engedélyéhez képest egyes gymnasiumoknak jutottak, p. az eperjesinek 74 köt., a podolininak 159 k., a rozsnyainak 75 k.⁴⁾

¹⁾ Acta. u. o. és 63. l. — Adv. 1—2. l.

²⁾ Adv. 3. s k. ll. — A leleszi könyvek közül 27 munka az akad. könyvtárnak, a többi pedig a pesti egyetemnek volt száma. — U. o. 5. l.

³⁾ Acta. 176. a) 224. s k. ll. — Érdekesnek tartom itt fölemlíteni, hogy az 1793. nagy tűzvész idején, a mikor a városnak $\frac{1}{3}$ -a a lángokmartaléka lőn, s az iskola és templom is leégett, a könyvtárt Spák István, pedellus, « solus salvavit. » — Acta. 123., 130. ll.

⁴⁾ Kimutathatólag, minthogy a főigazgatóság fölhívására készült s a könyvtár irományai között meglevő egri, gyöngyösi, jászberényi, löcsei és ungvári (többre nem akadtam) gymn. könyvtári kimutatásoknak bizonyára ugyanaz volt a céljok, mint azon eperjesi, stb. kimutatásoknak, melyekre válasz a jelzett adományok voltak. — V. ö. Adv. ad 1801.

A könyvtár gyarapításának ettől kezdve szinte állandó forrásul jelentkezik a csonka (és fölös) művek eladásából befolyt összeg, melyet a könyvtár alapjához kelle csatolni (1805. jul. 23.), s általában az akadémia pénzét biztos helyen kamatoztatni (1809. jun. 13.)

De gyarapodott a könyvtár más úton is. A mint eddig voltak az intézetnek jötevői, ilyenek ezután sem hiányoztak. Névszerint:

1801. márczius. 8. G o t z i g Ignác,¹⁾ akad. tanár, halála esetére körülbelül 156 k. könyvet ajándékozott a könyvtárnak;

1813 előtt T a u b e r János, kassai kereskedő, 26 kötetet;

1824. július 31. k. végrendeletében K o s s o w i c h József²⁾ zenetanító, könyvek beszerzésére az akadémiának, — ha pedig ezt eltörölnék, a már beszerzett könyvekkel együtt a kassai gymnasiumnak — tőkésítendő 900 vfrtot hagyott. Ez összeghez

1827. márczius 5. B e n y ó Mátyás,³⁾ a hittud. tanára, 100 vfrttal járult ugyanoly kikötéssel, hogy t. i. a főnebbi végrendeletben jelzett eset beálltával e 100 frtnyi tőke is, valamint a Kossovich-féle 900 frt, gyümölcseivel együtt a gymnasiumra szálljon. — Az ilykép 1000 vfrtra = 400 pfrtra kiegészített tőke 6⁰/₁₀-ot kamatozott.

V u c h e t i c h Mátyás,⁴⁾ akad., majd egyetemi tanár († 1824), végrendeletileg könyvtára felét.

S z u h á n y i Ferencz,⁵⁾ tanulmányi főigazgató, szintén

¹⁾ Jogtudor, kassa-egyházmegyei áldozó-pap, a történelem, a statisztika és bányajog tanára a kassai akadémián 1794–1825. An n a l 77., 99–100. ll.

²⁾ Musicus aulicus Comitissae Stephano Andrassyanae mondja az A n n. 104 l.

³⁾ Bölcs.-tudor, az egyházjog és a történelem kassai tanára, Abaúj-, Torna-, Sáros- és Zemplén-vármegyék táblabírája. — A d v. id. év

⁴⁾ Életéről l. P a u l e r T., Adalékok a hazai jogtudomány történetéhez. Budapest, 1878. 103–110 ll — A hagyomány részleteiről nincs tudomás. Az A n n. (106. l.) szerint 1829. febr. 1. a könyvek még nem voltak a könyvtárban.

⁵⁾ Exjezsuita, egri e.-m. áldozó pap, pankotai apát, a bölc. tudor a s a hittud. baccalaureusa, kir. tanácsos, 1799. akad. s gymn. 1813–1824. tanulmányi főigazgató. — A c t a. 201–2. l. — A n n. 96. l.

végrendeletileg mintegy 40 kötetet hagyott az akadémiának (1825), végül nem említve a kisebb adományokat.¹⁾

Werfer Károly, akad. könyvnyomtató, az »akadémiai« cím engedélyezése fejében 1830 tól kezdve a sajtója alól kikerülő termékek egy-egy példányát ajánlotta föl.

1830. decz. 14—31. 931. sz. a. rendelet érkezett a helytartótanáctól, melyszerint a csonka és többes példányok külön összeírandók, s a könyvtári alap javára árverés útján eladandók. A jegyzék elkészítésével Magyar József, Csacsó Imre és Plath János, akadémiai tanárok foglalkoztak, de főleg Csacsó; ez évtized végén pedig s folytatólag Szidor Antal, akad. tanár. Az árverés, a könyvek — a latin szövegű árverési hirdetmény szerint 353 jobbára több kötetből álló munka — becsértékének megállapítása után, 1835. márcz. 19. ment végbe, azonban nem a kívánt eredménnyel. A könyvek nagyobb része t. i. (csak 90 ft 54 kr. ppben folyt be), nem talált vevőre. Ezért, s mert a Góczy-féle könyvek 1836. a könyvtárba kerülvén, a kettős példányok száma ismét szaporodott (ekkor 436-ra), a főigazgatóság 1840. okt. 22 és nov. 12-re újabb árverést rendelt el, mely alkalommal a könyvtár alapja 199 frt 41 krral ppben gyarapodott.²⁾

1836. jan. 11. a könyvtár rendezésének kérdése ismét fölmerült. A teendőkre most Plath János, könyvtárőr vállalkozott, ki a rendezést 1838. július 10., némely hirlapot nem számítva, 8640 kötetel be is fejezte.³⁾

Időközben a könyvtárt

1836. Pongrácz János,⁴⁾ akad. tanár, gazdagította végrendeletileg könyvtára egy részével (?). — Bizonyos egyébiránt az, hogy Pongrácz József elhunyt fivére emlékére, vagy 285

¹⁾ Ilyeneket tettek: Cserneczy N. könyvkereskedő, Kovácsóczy Mihály, a Forgách-családnál nevelő (A d v ad 1834), valamint Beretich Miklós expálos, még 1818. augusztus 17. Budán k. szép levele szerint.

²⁾ A d v 12. s k. II. s a könyvtárőr 1840. nov. 24. k. relatiója.

³⁾ A könyvtár-rendező 1838. jul. 10. jelent. és mellékl.

⁴⁾ A magyar nyelv és irodalom tanára a kassai akadémián 1811—1836. — Acta. 256 l. — Ann. 141. l.

kötetet adott át az akadémiának oly kérelemmel, hogy a könyvtárban netán már meglevő munkákat az igazgató visszaszolgáltassa.

A könyvtár imént érintett rendezése után, úgy látszik, hogy annak fokozatos fejlődését többé semmi sem fogja megakasztani. Hiú remény! A könyvtárra újabb nehéz napok sulyosodtak.

1849. június 24 én Kassa alá érkezett az orosz haderő, s ezzel az akadémia s akad. templom is osztozott azon nyilvános és magán-épületek sorsában, melyek katonai célra — éléstárul, kórházzul — voltak szolgálандók. A könyvtár ennek következtében ¹⁾ ismét a templom chorusára vándorolt, a hol »nedvességnek, pornak, molynek« kitéve sajnálatos állapotban hevert egész 1855-ig, a mikor a Kassán székelő cs. kir. helytartósági osztály az évi jun. 4. 8396/1310 sz. a., válaszul a jogakad. tanári testület május 25. k. kérelmére, fölhatalmazta az intézet igazgatóját, hogy a könyvtárt előbbi helyére átszállíttassa és föllállíttassa, a teendőkkel, az igazgatóság márczius 15. k. jelentése és javaslata

¹⁾ Szóbeli közlés. V. ö. T u t k ó, id. m. 190. l. a C a t a l o g u s R. Academiae et A. Gymnasii Cassoviensis II. (Cat. — Almae ac Episcopalis Academiae — Universitatis — Cassoviensis Soc. Jesu czímen kezdődik 1693-mal és végződik az 1863/4. tanévvel. Ivr. 2. k, az akad. könyvtárban). Ebben a d 1851/2. olvasom: »Post tot tantasque fatalitates t a n d e m semel academiae scholae et gymnasiales a d p r i s t i n u m s u u m l o c u m d e v e n e r e.«) Az akad. előadások t. i. az 1849. máj. 17. rendelet folytán megszűntek, a 6 gymn. osztály előadásai pedig még 1848. dec. 11., a mikor a kassai hegyen vívott ütközet után, a convictus épületét, melyben ez osztályok el voltak helyezve, mint már előbb is, katonaság foglalta el. Ezentúl a gymn. tanulmányokat »non nisi privatim« lehetett végezni — 1849/50. a Sahlhaussen-féle házban tartották az előadásokat; — 1850/1-ben pedig a hadparancsnokság épületében. — C a t a l o g. id. év.) Más versio szerint a könyvtárt, a könyvtári helyiségek roskatag volta miatt, még 1846. vitték a chorusra. — V. ö. J o g a k a d. l e v é l t á r 1856/7. 211. sz. — De bármint legyen, tény az, hogy a könyvtár a choruson tetemes kárt vallott, s nemcsak a szövegben jelzett okoknál fogva, hanem — ismét szóbeli közlés szerint — azért is, a mit B l o t i u s úgy fejez ki, hogy »sunt pallia longa manusque« (D e n i s, Einleitung in der Bücherkunde. I. 267. l) — A chorusból elbördött könyvek egy részét utóbb hatósági közbelépés foglalta vissza a könyvtárnak.

kapcsán, ¹⁾ Pawlowski Sándor segédtanárt, a pozsonyi könyvtár volt rendezőjét, bizván meg.

Pawlowszky eljár megbízatásában. A mondott év nyarán megtisztította a könyveket, novemberben átvitette a már helyreállított könyvtári termekbe, s a meglevő jegyzékek nyomán azok rendezését is befejezte saját följegyzése szerint 1855. november 7. — december 22-ig. A choruson ugyanekkor ráakadtak a régi akadémia irományaira, aktáira, anyakönyveire is, valamint azon kettős példányokra, számszerint m. e. 400 darabra, melyek még a 30-as évekből maradtak volt fön; — azok, kivéve a főnállott kir. censura irományait, melyeket a helytartósági osztály a volt kerületi főigazgatóság levéltára számára jelölt ki, illetőleg vett át — a jogakadémiára szállottak, s a mai jogakadémiai levéltár alkotó elemeivé váltak, a kettősek ellenben értékesítésre vártak. ²⁾

A közben, hogy a könyvtár ügye ily kedvező fordulatot vön, a jogakadémia voltaképp csak egy kis kézikönyvtárral rendelkezett, mely 1851. — egészben Bokrányi János, volt akad. tanár adománya — 85 munkából = 169 kötetből állott, majd, 1855. aug. 14-ig, 270 jogi és politikai, s 243 történelmi és vegyes, összesen 513 kötetre szaporodott, ide értve a törvénygyűjteményeket, a bécsi cs. akadémia tört.-bölcseleti kiadványait (1852/3.) stb. E könyvvállományhoz járult volna még a régi akadémia könyvtára — állítólag 4910 darab (?) — erről azonban egy 1852. márcz. 15. jelentés úgy szól, mint »közös« könyvtárról, a mint hogy a könyvtári javadalom is közös volt és megoszlott a jogakadémia és gymnasium között.

A dolgok ez állásában a legközelebbi föladat alig lehetett más, és a jogakad. tanári testület így fogta föl a helyzetet, mint a könyvtár jogi természetének és viszonyának tisztázása, és a könyvtári javadalom megfelelő rendezése. Ez utóbbi külö-

¹⁾ U. o. 1853/8. 150. sz. a d helytt. oszt. 1854. jul. 20. $\frac{6606}{1229}$ sz. — E könyvtár állapotáról — új kötést igényelt vagy 535, kisebb javítást, tisztítást 5000 k. — l. 1855/6. 37. sz.

²⁾ U. o. a) 1855/6 49. sz. — Helytt. oszt. 1856. jun. 21. $\frac{1665}{197}$ sz. u. o. 137. sz. és b) 1855/6. 87 sz. a d 56. sz.

nösen, magában véve is csekély összeg, kerek számmal 115 pfrt — felezve még kevésbé elégíthette ki az amúgy is elmaradt jogakad. könyvtár folyton növekvő szükségletét; — az u. n. akad. könyvtár pedig, úgy tetszik, közösnek is alig volt nevezhető; hiszen nem egyszer olvassuk, hogy a jogtanároknak »nem áll könyvtár rendelkezésökre«, vagy, hogy »csak kézikönyvtárunk« van; ¹⁾ s aztán ugyane könyvtár, mely — valószínűleg a 48. előtti utolsó könyvtárral — a prémontrei rend felügyelete alá került, az 1853. évvel, a mikor a rend a gymnasiumból távozni volt kénytelen, ez a »nagy kincs«, mint a jogakadémiai igazgató 1855. decz. 15. jelentése méltán mondja, egyenesen felügyelet nélkül maradt, és szinte gazdátlanul indulhatott pusztulásnak!

E jelzett körülményekben, nemkülönben abban, hogy az új tanulmányi rendszer csak úgy kívánt gondoskodni a könyvtárról, akár annak idején, a *Ratio Educationis*, — bírjuk azon tárgyalások kulcsát, melyek ez ügyben már 1852-ben a kerületi főnök, s folytatólag az 1853. évben szervezett helytt. osztály előtt kezdetöket vették. ²⁾

Nem lehet czéлом, hogy a tárgyalások menetét nyomról-nyomra kövessem; legyen azért elég annyit megjegyeznem, miszerint a jogakadémia a jogfolytonosság elvére támaszkodva, a tanügyi kormány a közérdek által vezéreltetve, s mindkettő áthatva a megoldandó föladat jelentősége és fontosságától — megteremtették amaz 1855. örvendetes fordulatot, melynek szerencsés folytatásakép a helytt. osztály 1856. december 20-án 24608/3396. szám a., a jogakad. könyvtárt — minthogy ez ugyanazon évi szept. havára már használható állapotban volt — fensőbb jóváhagyás reményében, megnyithatónak jelentette ki. ³⁾ S ezzel, mutatis mutandis, ismételhelném, a mit főnebb a régi akad. könyvtár eredetéről mondtam, s a mit a

¹⁾ Közös könyvtárról szól az 1851/2. 55. sz., kézi könyvtárról az 1853. június 12. jkőnyv; s l. a 28) a. id. 150. sz. — A kézi könyvtár gyarapodásáról 1854/5. 179. sz.

²⁾ 1852. jun. 28. jkőnyv. — 1853. jan. 3. jelentés. — Magáról a tanulmányi rendszerről l. az a k a d. t ö r t. id. h.

³⁾ 1853/7. 53. sz.

cs. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium által 1860. aug. 9-én 8369. sz. a megerősített könyvtári szabályzat 23. §-a, a változott viszonyokhoz képest, így fejez ki: »Der Bücherstand der akademischen Bibliothek wird gebildet aus den Büchern der früher bestanden en königl. akad. Bibliothek, und aus jenen Werken, welche von den jährlichen Einkünften angeschafft oder ihr durch Schenkung, oder aus einem sonstigen Rechtstitel von Privaten, oder durch öffentliche Anstalten zukommen.¹⁾

A megnyílt jogakad. könyvtár ezek szerint állott: 1. a régi akad. könyvtárból, és 2. a jogakad. azon szerzeményeiből, melyek vétel, ajándék vagy csere útján folytak be.

Könyvek beszerzésére mindenelőtt az akad. könyvtár alap-pénzkészlete volt szolgálendő. Ez alap, mely 1781-ben 2600 frtot tón, egy előttem ismeretlen eredetű 200 frtos tétellel (v. ö. 6. j. ?), 1824—27, a Kossovich-féle 1000 frtos hagyomány-nyal, majd az 1835—40. árverések folytán, további 1000 frttral növekedett²⁾, a gymn. igazgatóság helyesnek talált 1844/5—1852/3. számadása szerint, ez idétt tőkében 4800 o. = 1920 pfrtra rúgott s 6⁰/₁₀-ot kamatozott. Az itt számbajöhető kamatösszegekről azonban tudjuk már, hogy csekélynek is bizonyult, meg is oszlott; de hiba eshetett az alap kezelése körül is, minthogy a kamathátralékok egyre növekedtek, sőt úgy látszik, 1853/4—1855/6-ig számadás nem is készült:³⁾ mind meg annyi oka könyv-

¹⁾ Statuten der Bibliothek der Kaschauer Rechtsakademie. — Másolat az akad. könyvtárban. Előzményeiről l. a vallás- és közoktatási cs. kir. miniszt. 1849. dec. 20. szab. RGBl. 30. sz. s a 28) a. id. 150. sz.

²⁾ V. ö. Liber Rationum super Fundis Bibliothecae etc. R. Academiae Cassoviensis ab Anno 1826/7. (1846. okt. 31-ig). Ivr. 5. az akad. könyvtárban. — L. az id. év. — 1835. márc. végeig befolyt 93 frt 41 kr. pp.; ez összeget Udránszky Dániel, (szepesi kanonok, árvai főesperes, kir. tanácsos és) 1826—1835. tanulmányi főigazgató, 100 pfrtra egészítette ki »e pecu sua.« — ad 1835/6.

³⁾ 1858. május 3 ig legalább nem. — L. lvtár 1857/8. 129. sz. —

tári alap és javadalmazás kérdésének rendezésére. S e rendezés Ő cs. és Apost. kir. Felsége legf. elhatározása, másrészt a helybeli helytt. osztályban 1853. óta folytatott idevágó tárgyalások kapcsán hova-tovább, s a könyvtárra nézve óhajtott sikerrel, be is következett.

A javadalmazást illetőleg először is Ő Felsége 1853. jun. 26. k. legf. elhatározása folytán a cs. kir. közoktatásügyi miniszterium az évi jul. 12-én 6374/317. sz. alatt meghagyta, hogy az 1853/4. tanéven kezdve minden újonnan belépő joghallgató 2 pfrtot tartozik fizetni a könyvtár javára; majd 1856., ugyancsak Ő Felsége az évi jun. 22. k. legf. elhatározása folytán, a miniszterium 1857. jan. 6. 9711/540. sz. a., a tanulmányi alapból 400 pfrtnyi évi járulékot engedélyezett, a könyvtár gyarapítására, a mihez ha még fölemlítem, hogy a joghallgatók által beiktatási díj czímén fizetendő összeg a jogtanodák új szervezéséről szóló szabályzat 47. §-ához képest az 1874/5. tanév óta 3 frt. osztr. értékben van megállapítva; — hogy az érintett évi járulékot (420 frt o. é.) a jogakad. könyvtár az 1856/7. tanév óta állandóan élvezi, s végül, hogy a könyvtár pénzügyeink kezelése ugyanez 1856/7. tanévvel a helyb. orsz. fiókpénztárról a jogakadémiára ment át,¹⁾ mely aztán 1858/9. fels. rendeletre, tőkéje legnagyobb részét állampapírokba fektette — alig maradt e tárgyban egyéb mondanivalóm, mint, hogy a kassai jogakad. könyvtár tőkéje ez idő szerint 2444 frt osztr. értékben, — évi bevétele kamatokban (5 és 6%) 117 frt 38 kr. o. é. évi járandósága 420 » — » » ehhez a joghallgatók (ezek száma által be-folyásolt) beiktatási díja, az 1871/2—
1880/81. tíz év átlaga szerint 93 » 51 » » »
összesen 630 frt 89 kr. o. é.

Ez összeggel fedezi könyvtárunk évi szükségletét!

³⁾ Az akad. könyvtár szükségleteinek fedezetét 1856-ig (tán 1853-tól), úgy látszik, az állam előlegezte, rendelkezésre álló pénzeit pedig a helyb. orsz. fiókpénztár kezelte letétkép. — V. ö. könyvtári jelentést. 1858/9. 195. sz.

A kettős példányok értékesítése, a mint erre a helytt. osztály az igazgatóságot — 1856. márcz. 21. 2483/307. sz. a. fölhatalmazta — ide nem értve egyébiránt a művészeti érdekű tárgya- (kat festményeket, a milyenekkel az intézet ma is bír, rézmet-szeteket stb.) melyek elidegenítéséhez vagy elcsereléséhez, a vallás- és közokt. cs. kir. miniszt. 1856. jun. 22. — 8416. szám rendelete nyomán, különös engedély volt szükséges, ¹⁾ ezúttal jóval csekélyebb jelentőséggel bír, mint korábban. Így 1856/7. e czímen befolyt 19 frt 45 kr. pp., 1860/61. 24 frt., 1862/63. 20 kr. o. é., míg nem e forrás egészen kiapad. Csere dolgában sincs igen másként. Nevezetesb ily eset 1860. fordult elő, a mikor a jogakad. könyvtár a helyb. papnevelő-intézettől (jul. 15.) 35 frt. 95 kr-ra o. é. becsült 104 kettősért 41 frt értékű 47 munkát cserélt.

Lássuk azért a könyvtár gyarapításának másik fontos tényezőjét: az ajándékozásokat. — S e tekintetben is

Ö cs. és Apost. kir. Felsőége az, kiről a könyvtár krónikásának első sorban és hálával kell emlékeznie. ²⁾

Következnek: a különböző kormányok, s ezek közgei, hatóságok, testületek, intézetek s egyesek.

I. 1850/1. óta a cs. kormány: a közoktatás-, kereskedelem- és pénzügyi cs. kir. miniszteriumok; (részben ma is),
 a kassai cs. kir. helytt. osztály;
 1861/2. a m. kir. udv. kancellaria és
 a m. kir. helytartótanács;
 1867/8. a m. országgyűlés;
 a kir. kormány: a vallás- és közoktatás-,
 pénz-, honvédelem-, földművelés, ipar- és kereskedelem- és igazságsügyi m. kir. miniszteriumok,
 az orsz. statisztikai hivatal,
 Pest város statiszt. hivatala;

II. a) 1852/3. a bécsi cs. Akadémia jelzett kiadványaival,

¹⁾ L 29) j. b) és 1855/6. 157. sz.

²⁾ Beszerzési könyv. 1860/1—97. és 1861/2. 111. l. — Beküldte a cs. kir. államminiszterium; folytatólag a magy. kir. helytartó tanács u. o. 191. l.

1856/7. a Verein für siebenbürgische Landeskunde,
1858/9. a M. T u d. A k a d é m i a,

a budapesti és kolozsvári, a bécsi,
gráczi, prágai, ínnsbrucki, csernoviczi és
lembergi egyetemek, általában

fő-, közép-, polg. és elemi tanodák;

b) a sopronyi keresk. és iparkamara stb.
— a mint hogy a M. N. M ú z e u m, a M. T ö r t é n e l m i
T á r s u l a t, a K á r p á t - e g y e s ü l e t, a m. o r v o s o k
és t e r m é s z e t v i z s g á l ó k e g y e s n a g y - g y ű l é s e i,
a J ó z s e f - m ű e g y e t e m s a b u d a p e s t i k e r e s k. é s i p a r k a m a r a
neveihez is becses adományok fűződnek.

III. Egyesek, a kik 10 kötetten felül ajándékoztak:

A Werfer-czég:

1851. aug. 21. Bokrányi János, ¹⁾ kassai akad. tanár (l. f.);

1853—58. Pawlowski Sándor, ²⁾ k. jogakad. tanár, 113 köt.;

1856—61. Degen Gusztáv, ³⁾ k. jogakad. tanár, 376 kt.;

1857. Demszky (Nándor, helytt. járulnok?) 59 k., Jellek

— helyettes fogalmazó, 35 k., Pauli — lovag, helytt. ta-
nácsos, Virosztkó János, jogakad. pedellus, 70 k.;

1857—58. Toperczer Lajos, könyvkereskedő;

1857—59. Pfefferkorn —, helytt. tanácsos, 37 k.;

1857—61. Kronos Ferencz, ⁴⁾ kir. jogakad. tanár, 41 k.;

1857—62. Ekmayer Ágost, ⁵⁾ k. jogakad. tanár;

1858. Loósz József, joghallgató;

¹⁾ Hites ügyvéd, 1842/3—1848/9. »a honi magán és fenyítő jog s
tisztí írásmód ny. tanítója, Zemplén s Abauj vármegye tbirája« (később
gömöri ügyész). — C a t a l o g. 1845/6.

²⁾ Jogtudor, 1854/5—1857/8. Segédtanár, a közigazgatási és pénzügyi
törvényisme h., 1855/6. ny. r., majd 1856/7. egyszersmind a nemzetgazdaság-
tan ny. r. tanára, — utóbb a bécsi Theresianum tanára és igazgatója.

³⁾ Jogtudor, 1856/7—1860/1. Segédtanár, 1860/1. a politikai és pénz-
ügyi tanszék h., — jelenleg a pozsonyi jogakadémia tanára.

⁴⁾ Bölcs.-tudor, 1856/7—1860/1. az osztrák birodalom történelmének
ny. rk., — jelenleg a gráczi egyetem tanára.

⁵⁾ Jogtudor, 1854/5—1868/9. Az osztrák polg. jog és törvénykezés, —
1855/6. a váltó- s kereskedelmi jog és törvénykezési eljárás h. — 1856/7.
az osztrák, váltó- s keresked. jog s 1861/2. az osztrák magánjog és polg.
törvénykezés ny. r. tanára, — jelenleg pozsonyi jogakad. igazgató.

- 1858—59. Bidermann Herm. Ign., ¹⁾ k. jogakad. tanár;
 1859. Heim Ede, orvostudor Pozsonyból, 22 k.; és 82 db. zeneművet, Pischel —, cs. k. hivatalnok, 27 k., Szrust —, cs. k. százados-hadbíró, Thurn — gróf, cs. k. kamarás, helytt. titkár, 24 k.;
 1860. Weitzenbreyer Frigyes, orvostudor helyb., 34 k. s ugyanez évről a jogakad. ifjúság ajándéka: a Kazinczy-ünnep örök emlékeül a költő (fősz) mellszombra és versei; ²⁾
 1861. Teuerkauf —, cs. k. csendőr-örnag;
 1864. Klekner Alajos, k. jogakad. tanár, 22. k.

Ezentúl tömegesebb adományok egyesek részéről csak ritkábban érkeznek. A tért az I. és II. érintett jötevők foglalják el; s habár a 70-es évek elején meg közepén, némely u. n. hivatalos küldemény el is maradoz, a m. képviselőház 1869. s következő évi nyomtatványai bőven helyreütik a csorbát, s legalább a 60-as évekkel szemközt örvendetes gyarapodás mutatkozik. — Jelentékenyebb adományok ez időből:

1867. Turcsányi Vincze, ³⁾ nagyvárad. jogakad. tan., hagyománya, állítólag 400 k.;

1878—81. Werner Rezső, k. jogakad. tanár 60 s

1880. Deil Jenő, kassai keresk. s iparkamarai titkár, 25 k.-ből álló ajándéka; — a mihez, ha megjegyzem, miszerint a könyvtár jötevői sorában ott találkozunk az 50—60-as években: Pauler T., Karvasy Á., Wenzel G., Kastowsky J., Cherny J., Hoffmann P., Schnierer A., Harum P., (részben kassai jogakad.) tanárok, — Fábry I., kassai m. és Danielik J. v. püspökök, Gerlóczy Gy. stb., — a 70-es években: az ország hgprimása Simor J., bibornok-érsek, Nogáll K. v. püspök, Butter E. D.,

¹⁾ Jogtudor, 1858/9—1859/60 a közigazgatási és pénzügyi törvényisem s nemzetgazdaságtan ny. r., — jelenleg a gráci egyetem tanára

²⁾ Beszerz. kv. 68. l — Műtárgyakat ajándékoztak még például Bokrányi J. (V. Ferdinánd király képét. Lvtár. 1850/1. 85. sz. E képről többet nem tudok), a kassai cs. k. helyett. oszt. (számos zeneművet. — Beszerz. kv. 53. 79. stb. l), a vallás- és közokt. m. kir. miniszterium. (Zrínyi mellszobrát. — Pénztári kv. 1869—70.)

³⁾ A m. k. jogakad. Tört. 102. s. k. l.

a british Museum hivatalnoka, Télyfy I., egyetemi tanár stb. neveivel; — továbbá, hogy helybeli tanárok és joghallgatók, polgárok, névszerint könyvkereskedők, a kikkel a könyvtár üzleti összeköttetésben állott vagy áll, mint a Haymann-czég, szerzők és kiadók, koronkint becses adományokkal gazdagították s gazdagítják könyvtárunkat: csak jelezni kívántam azon érzéket és érdeklődést, mely a kassai jogakad. könyvtár, s ezzel a tudományos haladás ügye iránt különböző oldalról s egyaránt nyilvánul. Szónál ékesebben bizonyítja ezt (bizonyít ugyan mást is, ez azonban nem tartozik ide), hogy, ismét az 1871/2—1880/1. évek átlagát vévén alapul, mindamellett be nem számítván a Turcsányi-féle eddig át nem vett hagyományt, valamint a Verner-féle ajándékból nem az alapul vett időszakra eső 57 = 457 kötetet: a könyvtár évi 236 k. szerzeményéből a vásárlott művek 58., a z a j á n d é k o z á s o k 41.; $\frac{1}{10}$ -ot képviselnek! arány, mely hosszabb időközökre, így az 1856/7—1880/1. évek összeredményére nézve is, irányadónak nevezhető.

Áttérve a jogakad. könyvtár kincseire, s illetőleg a könyvtár nagyságára, mint sajnálatos körülményt kell előrebocsátanom, miszerint azon kérdésre, valjon mekkora volt a régi akadémiai könyvtár, midőn a jogakadémiára szállott? — kétségtelen válaszom még nincs, bár van okom hinni, hogy az a 8000 kötetet megközelítette, és mint sajátságos tüneményt, miszerint attól kezdve, hogy az akad. könyvtár létrejött egész 1838-ig, s innen egész 1855/6 ig gyarapodás helyett folytonos a padás észlelhető. — 1838. a könyvtár rendezője, mint láttuk, az eredetileg 10.000 kötetből állott könyvtárban, néhány hirlap jobbára csonka évfolyamait kivéve, csak 8640 kötetről tud; az 1857. jelentés (a 27. j. a. id. 211. sz.) az 1855/6. évre már nem többről — mint 8392 kötetről — pedig e számba a könyvtár öre nyilván befogalta az u. n. kézikönyvtár állományát is!? Nem változtat a dolgon az sem, hogy az 1838. kimutatásban 441 k. eladásra van szánva; mert hiszen az 1857. jelentés szerint a könyvtár átvételekor is volt ilyen m. e. 400 k., s ha nem lett volna, ott volt a kézikönyvtár (l. fön)! — De tegyük föl, hogy a jogakad. könyvtár vegyesebben (zeneművekben stb., melyeket

1866/7-ig, úgy tetszik, kimutatni szokás volt külön) 1855/6-ig ép azon számmal gyarapodott, mely egyenlő a két kimutatás között főnforgó különbséggel, t. i. 248 darabbal, a mi jóformán túlzás, minthogy e részben lényeges szaporodás csak később tapasztalható (1860. július 31-én 460—70 darab) s forrásom is (1856/7. 209. sz.) az id. 8392 k.-hez mindössze 122 térképet említ még: ¹⁾ nos, akkor is úgy vagyunk, hogy a könyvtár 1838 óta semmivel sem gyarapodott! — Végül, ha fölteszszük, hogy az akadémiai könyvtár létrejöttéhez fönt közlött, s 1,000 kötetről szóló becslés nem tart igényt szabatosságra — a mi valószínű s a milyen becslésre a 70-es évekből szintén van írott példánk — s ennél fogva a kötetszámot 2000-rel alább szállítjuk, ezzel is legfőlebb a 38-iki eredményt leszünk képesek igazolni, de nem az 1855/6-iki könyvvállományt, mely amazzal összehasonlítva kérelhetlenül bizonyítja, s tényleg nem ám azt, hogy a könyvtár 38 év óta semmivel sem gyarapodott, hanem igenis, hogy (8640 — [8392 + 122] =) 126 darabbal fogyott! — Veszteség: hogy nem gyarapodott, — veszteség: hogy fölül rá még fogyott is. — — Mindenkép szomorú és meddő töprengés, melynél egyéb-iránt azért időztem talán kissé hosszasan, hogy annál inkább szembe tűnjék, minő viszontagságokon kellett keresztül mennie, legutóbb a 40-es évek alkonyán, e főtanodai könyvtárnak, s hogy eszünkbe jusson, miszerint könyvtárak s hasonló gyűjtemények történetében a lelkiismeretlenség nem szokott a ritkaságok közé tartozni — szabály, mely alól a kassai akad. könyvtár legalább, fájdalom, nem volt kivétel! ²⁾

1) Tulajdonkép 124-et, csakhogy e tétel, mint 2 fase. be van számítva a 8392-be.

2) Az idők vihara útjában találta Kassát és kincseit, és útjában találta az emberi gondatlanság, avatatlanság stb. is. Csak két példát! — 1870. nagy zajt ütött szakkörökben, hogy Rómer Flóris lelkes régiségbuvárunk, Norinbergában nagyszámú magyarországi pergamen codexre akad, melyek — a XI—XIV. századból valók — a k a s s a i d ö m é s z á r d a tulajdonai voltak, s melyeket a tudós F l e g l e r S. norinbergai ötvösöktől szerzett meg — mázsaszámra! — S z á z a d o k (M. Tört Társ.) 1870. 352. l — Miként jutottak e codexek a nürnbergi ötvösök műhelyeibe? — A tulajdonosok révén nem, de nem sodorta-e el azokat Kassáról amaz áradat, mely L i p p a i B a l á z s, Bocskay vezére, n y o m á b a n j á r t? — a S c h e m a t i s m u s S. O. Praedicatorum (Cassoviae, 1877. 10 l.) egyik

Ezek után nem is sorolom föl azon javasolt vagy megtörtént intézkedéseket, melyek úgy a kamathátralékok behajtása, mint a kikölcsönzött művek visszaszerzése stb. tárgyában szükségessé váltak, mire nézve bőséges adatok kínálkoznak egész a legújabb ideig (péld. még: helytt. oszt. 1856. jan. 29-én 5953/926. sz. és fölterjeszt. Lvtár. 1855/6. 65. sz.), hanem a fönközlött 1856/7. a d a t r a t á m a s z k o d v a, egybeállítom a könyvtár gyarapodását, jelesül az 1, 11, 21 stb. évek eredményéhez képest. Az idéztem adat szerint, a jogakad. könyvtár könyvvállománya tehát

az 1855/6. tanév végével volt	8392	—	8,392 k.
» 1865/6. » » »			
a vegyesekkel együtt.	+	4274=	12,666 db.
» 1875/6. tanév végével volt	+	2385=	15,051 »
» 1876/7. » » »	+	230=	15,281 »
» 1877/8. » » »	+	304=	15,585 »
» 1878/9. » » »	+	262=	15,847 »
» 1879/80. » » »	+	214=	16,061 »
» 1880/1. » » »	+	233=	16,294 »
vagyis	8392	+	7902=16,294 »
a mihez még újabban szerzett			20 azaz 20 térkép:
a valóságos v é g e r e d m é n y			
1880/1.	8392	+	7922=16,314 darab. ¹⁾

adatát Szamosközy I. (Monumenta Hung. Hist. II. oszt. 30. l.), Schmitth M. (Episcopi Agrienses III. k.) s az id. kassai krónikák 1604/5. évi adataival egybevetve — ez uttal sem állítani, sem tagadni nem akarom. (A kassai dömések könyvt. különben azt hallok, hogy legnagyobb részt Egerbe került.)* — A másik példa: Kassa városának a XIV. századdal kezdődő számadásai s ezek sorsa. »E valóságos okirati kincsnek nevezhető gyűjtemény csaknem tökéletesen elveszett« — mondja Henszlmann I. tudósunk (Archaeologiai kirándulás Abauj és Sáros vármegyébe. Arch. Közlemények. V. k. 104. l.) Hogyan? Kidobták, elajándékozták a sajtosnak; pedig nem is régen, csak »1848 és 1860« között!

* A kassai dömések Norinbergába került kézíratairól lásd a czikk végén olvasható szerkesztői jegyzetünket. Szerk.

¹⁾ Némi érdekléssel bírhatnak a következő statisztikai adatok. A kassai jogakad. könyvtár könyvvállománya az 1870/1. tanév végével volt: 13.934 db., — a pozsonyié, ide értve az 1871/2. tanév első felét is: 5345 k. és füz., — a nagyváradié, szintén az 1870/1. tanév végén: 4267 db., — a nagyszombenié (az állam tulajdona) mintegy 7259 k., f., lap és kézirat. — L. A m k. j o g a k. T ö r t. 38., 122. és 239. l.

E számban I.) s z a k o k szerint — és a czímtárak megbízhatóságához, azok többé-kevésbé szabatos berendezéséhez képest h o z z á v e t ő l e g, egyszersmind oly megjegyzéssel, miszerint különösen a XVI—XVII. századi munkák a következő adatoknál tényleg jóformán nagyobb arányban képviselvek — van:

	db.	%	XVI.	XVII. sz.
1) jog- és államtud. mű	5984	36 ⁷ / ₇	43	83
2) történettud. mű	2958	18 ¹ / ₁	64	153
3) hittud. mű	1823	11 ² / ₂	178	484
4) encycl. és vegyes mű	1035	6 ³ / ₃	—	2
5) nyelvt. (ó) mű	857	5 ³ / ₃	129	193
6) természettud. mű	818	5 [·] / _·	11	31
7) széptud. mű	578	3 ⁵ / ₅	1	5
8) bölcs. tudom. mű.	505	3 ¹ / ₁	19	73
9) mennyiségt. mű	489	3 [·] / _·	15	33
10) földrajzi mű	455	2 ⁸ / ₈	10	12
11) térkép, részben köt. 166, zenemű 112, kép 14 darab	292	1 ⁸ / ₈	—	—
12) orvostud. mű	267	1 ⁶ / ₆	41	62
13) újabb nyelvek	253	1 ⁶ / ₆	—	7
összesen .	16314		511	1138
vagyis			3 ⁰ / ₀	7 ⁰ / ₀

II. a) Legrégibb nyomtatványaink — XV. sz. —

1. J o a n n i s d e L o b e c A l m (a) n i , Pronosticvm, svper Antichristi adventv ivdeorvmque Messiae. — Végül: Paduae calculatum — 1474. — Bartholomevs De Val De Zoccho F. F. 4-r. a—b = 12 sztlan lev.)

2. A t h a n a s i i (Theophylacti). In S. Pauli Epistolas Comm. Romae, 1477. 2 r. (>Cristoforus de persona Romanus Prior« etc. traduxit.)

3. N i c o l a i A b b. Siculi Lectura super IV. et V. Decretalium. — Venetiis, 1477. 2r.

4. A e n e a e S i l v i i Epistolae. (Ugy látszik, az 1481. évi, Koburger-féle, nürnbergi kiad.) 2-r.

5. J a c o b i P u b l i c i i Oratoriae artis epitoma. Ars scribendi epistolas. Ars memoriae. — (Venetiis, 1482 v. 1485? — Denis, Merkwürdigkeiten. 118. l.) 4-r. 2*

6. S. Thome de Aquino. Prima pars secunde partis summe theologie. — Uenetiis, 1483. 2. r.

7. Concordia discordantium canonum. — Nurenberge. 1483. 2-r.

8. Joannes diac. hisp. (de Deo). Flos decreti. — U. o. s együtt. (Savigny, Gesch. d. röm. Rechts im M. V. 477.)

9. (Martinus Polonus) Margarita decreti seu tabula martiniana. É. és h. n. 2-r. (Fabricii, Bibl. lat. med. 1754. V. 43. l. az első kiadást 1486-ra teszi. Példányunk a 6. sz.-mal egybekötve.)

10. Bartholomaeus Anglicus. De proprietatibus rerum. — (Argent) 1488. 2-r.

11. Boety, anitij manilij seuerini — duo libri de Arithmetica. — Impressa — nunc auguste. — 1488. 4-r.

12. Gregorij IX. Compilatio decretalium. — Venetiis, 1489. 4-r. — Ezután:

13. Sextus liber decretalium. — Ezelőtt:

14. Joannes andree. Arbor consanguinitatis.

15. (Jacobi de voragine Januensis) Lombardica historia que a plerisque Aurea legenda sanctorum appellatur. — Argentine, 1490. 2-r. — Ezután: Sequuntur quedam legende a quibusdam alijs superaddite. (Fabricius, id. m. IV. 20. stb.)

16. Legende sctorum regni hungarie in lombardica historia non contente, 2-r. (Itt emlitem, bárha idősebbnek tartom. V. ö. Müller: Die Incunabeln der Hermanstädter »Capellenbibliothek.« Archiv des Vereines für siebenb. Landeskunde. XIV. 324 l.)

17. Ludolfi carthusiensis Expositio — in Psalterium. — Végül.

18. Francisci petrarche poete — Psalmi penitentiales. (Spirae, 1491.) 2-r

19. S. Ambrosij Operum — pars prima. Basilee (1492.?) 2-r. A könyvtárnak e nemben tán legszebb példánya. Különösen szép a 8. l. diszítése és u. itt az officiorum liber primus Ca. I. initialéja. — Végül a rubricator: »Explicit labor rubricando libri huius per me Balthazar blutfogel predicatorem simplicissim. Bistricien. nacione Slesitam

(?) stb. Cuius et liber iste est anno salutis 1496. — E szerint, ha jól olvasom besztercei dömés betűfestővel van dolgunk (!?)

20. U. a z P. II.

21. *Nicolaide Lira*. Quarta pars cum suis additionibus, deque replicis. tractans super toto corpore biblie. — Argentine, 1492. 2-r.

22. *Nicola y de L y r a* Postilla — super librum Psalmorum, stb. 2-r.

23. (*Alphonsus de Spina*) (Fortalitium fidei contra iudeos, saracenos, aliosque christiane fidei inimicos). Nuringe, 1494. 4-r. (A cím kézirati följegyzés a munka 1. lapján. Különbv. v. ö. *Fabricius*, id. m. VI. 245, és I. 74. l.)

24. *Pronosticon siue* (vt alij volunt.) *Judicium ex coniunctione Saturni et Jouis Decennalique reuolutione Saturni ortu et fine antixpi ac alijs quibusdam interpositis prout exsequentibus claret preambulis hic inseritur*. H. n. 1496 (?) 4-r. (Az előszóban: *Sagacitate ac studio percelebris Viri Joseph Gruenpeck arcium magistrj in lucem deductum*. Ajánlás: *Christoforo insignis ecclie Pataui. presuli*. — Végül: *Addiciones — ex indicijs astronomicis Cristanni ex clagenfurt*. — a — c 4 = 16 sztlan lev. — A címlapon: *Figura celi — 1484. november 25*. — A Ca. XX: *De sacro regno ungarie ac eiusdem regente prelati et baronibus szól.*)

25. *Cyrurgia Guidonis de cauliaco*. Et *Cyrurgia Brunii Theodorici Rogerij Rolandi Bertapaliele Lanfranci*. — Venetijs, 1498. 2-r.

26. *S. Bonaventure*, Prima pars huius operis videlicet disputata — in primum (és II.) librum *Sententiarum*. — (Nuringe, 1499.) 2-r.

27. *Phlauii Josephi* (Hist.) de *Antiquitatibus quam de bello Iudaico*. — (Ruffini Aquilensis trad.) — Venetiis, 1499. 2-r.

28. *Thalmut*. *Obiectiones in dicta Talmut seductoris iudeorum*. — É. és h. n. 4-r. (Ugy vélem szintén e századba tartozik.)¹⁾

¹⁾ E sorozat sem mennyiségileg, sem könyvészetileg nem teljes, minthogy az ily teljesség föltételei ez idő szerint végkép hiányzanak. A szép feladat tehát máskorra marad föntartva; s most csak azt jegyzem meg, miszerint a fönnbbi 28. sz. a catalogusok 16 tételéből került ki,

b) Magyar nyomtatványok — XVI. sz. —

1. **Melius Péter.** Magyar Predikatio. — Debreczen, 1563. 4-r. (Leírva: Szabó K., Régi magyar könyvtár. 53. sz.)

2. **Melius Péter.** Válogatot praedikatio. Debreczen, 1563. (U. o. 54. sz.)

3. **Telegdi Miklós.** Az evangéliumoknak — Magyarazattyanac Harmadik Resze. Nagyszombat, 1580. 4-r. (U. o. 176. sz.)

4. **Monoszlai András.** De Cultu Imaginum. Nagyszombat, 1589. 4-r. (U. o. 230. sz.)

5. **Calepinus (Ambrosius).** Dictionarium Undecim Lingvarum. Basel, 1590. 2-r. (U. o. 231. sz.)

6. **Károlyi Gáspár.** Szent Biblia. Vizsoly, 1590. 2-r. (U. o. 236. sz.) Régi magyar nyomtatványt egyébként Szabó Károly jeles bibliographusunk, 1871-ben 71 darabot talált a könyvtárban. Ezek közül, idevágó jelentésében, ¹⁾ »részt egyetlen, részint igen ritka« példányokul említi a következőket:

1. **Veléchinus István.** Halálról való emlékezet, melly lett az Felsőleges Bethlen Gábornak stb. kedves házastársának stb. temetésének idején. Cassan, (1622.) A—C₂ l. (U. o. 524. szám. Egyetlen ismert péld.)

2. **Alvinczi Péter.** Quadragesima Vasarnapra tartozó szent Evangéliomnak magyarazattya. Cassán, 1632. (U. o. 618. sz.)

3. **Alvinczi Péter.** Egy Rövid Vti Praedikatio stb. Cassovia, 1632. (U. o. 619. sz.)

4. **Baróti Fr. Miklós.** A' Sz.: Bvlesv Méltóságának stb. igaz értelmére vezérlő Rövid Tanusag. Cassan, 1659. (U. o. 640. sz.)

5. **Catechismus,** keresztyén. Sárospatakon, 1667. (U. o. 1059. sz. Csak a »kassai jogakad.« említve.)

s hogy azok címzését, címlap nem létében, a munka bevezető szavaiból, esetleg a colophonból vettem; hogy a példányok legnagyobb részt épek (különös barbarismus nyomai az 5. sz. a.) s végül, hogy — a mennyire az 50-es évek könyvkötője a kutatást megzavarta — egyik-másik mű egykorú, rézveretes, kapcsos, köldökös, sajtolt bőrkötéssel bír.

¹⁾ Szabó K. Jelentése könyvtárbeváltatairól. Századok. 1871. 687—689. l.

6. *Evangelio mok es Epistolak, Vasarnapokra és Innepekre valók.* Cassan, 1674. (U. o. 1160. sz. u. oly megjegyzéssel).

7. *Illyés István. Keszület A' jól meg-haláshoz.* Nagyszombatban, 1693. (U. o. 1447. sz.)

E sorozatból az 1882. évi orsz. könyvészeti kiállítás céljaira bekérte a kiállítási bizottság az 1, 4, 5, 6, és 7. számot, nem különben a következő nyomtatványokat:

1. *Articuli juris thavernicalis. Cassoviae, É. n. 2-r.* (A dedic. k. 1609.)

2. *Alvinczi Péter. Resultatio plagarum Castigatoris Autorem Machiavellizationis, reverberata in Thomam Balásfim. Cassoviae, 1620. 4-r.*

3. *(Comenius). Eruditionis Scholasticae P. I, II, III. — In usum Scholae Patakinæ ed. 1652. 8-r.*

4. *Buzinkai M. Compendii logici libri duo. Patakini, 1661. 8-r.*

5. *Dietericus C. Epitome catechetica. Leutschoviae. 1672. 12-rét.*

6. *Vectigal regium reformatum. Tyrnaviae 1693. 2-r.*

7. *Szentiványi M. Oeconomia philosophica. 8-r.*

8. *Maupas Du Tour H. Synopsis vitae Sti. Francisci Salesij. (Latine redd. fr. Creuxius). Tyrnaviae, 1701. 8-r.*

9. *(Ács M.) á. ω. Zengedező Mennyei Kar. Lőtsén, 1703. 2-rét.*

10. *Axiomata christiano — politica. Tyrnaviae, 1709. 12-rét.*

11. *Colloquium Sphyngis cum Oedipo. Tyrnaviae, 1709. 12-r.*

Mindent összevéve, s megjegyezvén, miszerint könyvtárunk, a mondott könyvkiállítás céljaira, a főnebbi csoportokba tartozó s 1711-ig megjelent további 58 nyomtatványt mutatott ki: magyar nyelvű és magyarországi nyomtatványaink száma, a jelzett évig, 129 darabra tehető. Van azonban előttem már is egy munka, melyről, mint nálunk meglevőről a Régi magyar könyvtár nem szól. Ez lenne tehát a 130-ik, ha csakugyan az, a minék tartom, t. i.:

Pázmány Péter. Az Nagi Calvinos Ianosnac hiszec

egy Istene. Nagyszombat, 1609. 8 r. (Lásd Szabó K. id. m. 415. sz.)¹⁾

A könyvtár kéziratainak száma m. e. 40, melyek jobbára az intézet multjára vonatkoznak, avagy tankönyvek.

Azok között még:

1. Album Sodalitatis Majoris Studiosorum sub titulo B.M.AE. VIRG. MARIAE erectae et confirmatae Cassoviae in Academico S. J. Collegio Anno MDCCXVI. 2-r. (Két kötet, az 1653. keletkezett (1715. kettévált) sodalitas kiváló tagjainak és jótévőinek: a Csáky, Erdődy, Eszterházy, Nigrelli grófok stb. hártára festett családi czimereivel — összesen 15 — jelmondatokkal, többnyire sajátkezű aláírással, számos életrajzi adattal. Terjed 1784-ig.)

2. Vendégkönyv 1804-en kezdve, melyben Ő cs. és Apost. kir. Főlsége (1877. szept. 8.) úgy fölséges előde, V. Ferdinánd király, mint trónörökös (1805. nov. 24.) és Mária Clementina főherczegasszony (1806. febr. 18.) Kassán mulatásának kedves emlékét kegyelettel őrzi a könyvtár.

A jogakad. könyvtár tartalmának ismertetéséhez még csak annyit, hogy 1876. a könyvtár részt vett a Budapesten tartott statisztikai congressus könyvészeti és grafikai kiállításában, a bécsi könyvnyomtatás 400-es évfordulójára pedig, az ünneprendező központi bizottmány megkeresése folytán, 64 XVI—XVII. századi bécsi nyomtatványt mutatott ki.

A könyvtár rendezése²⁾ főbb mozzanatairól már emlékeztetném, azok kiegészítéseül hátra van szólanom a könyvtár catalogusairól.

E részben a hajdani jezsuita-könyvtár id. Inventariuma nak rendszere ez volt:

¹⁾ A régi magyar könyvek felsorolása után, czélszerűnek tartottuk volna, ha a t. czikkíró úr a hazai történeti kútfőkre is kiterjeszkedik s részletesen felsorolja: mily alapvető munkákat bír ezen szakmából a könyvtár?
Szerk.

²⁾ Legyen e helyütt megemlítve, hogy az 1782/3. évi rendezés alkalmával Kenyeress József (böles és hittudor, esztergam. áld. apát, rozsnyai kanonok s 1777—1783.) akad. igazgatónak segédkeztek: Rimánóczy Ferencz, (egri áld., exhortator, a nagy congregatio BMV. elnöke, utóbb kassai plé-

1. Ascetae.	7. Juristae.	13. Scripturistae.
2. Concionatores.	8. Mathematici.	14. Theologi.
3. Controversistae.	9. Medici.	15. Vitae Sanctorum.
4. Ecclesiastici.	10. SS. Patres.	16. In crudo.
5. Historici.	11. Philosophi.	17. Haeretici
6. Humanistae.	12. Precatorij	

Az 1795. s k. évi rendezés ekkép osztályozott:

Classis	I. Libri Theologici . . .	12	alosztálylyal
»	II. » Juridici	3	»
»	III. Medici	4	»
»	IV. Philosophi	5	»
»	V. Mathematici	4	»
»	VI. Historici Sacri	4	»
»	VII. Auxilia Hist.	7	»
»	VIII. Historici prof.	2	2
»	IX. Scriptores rer. Patriarum.		
»	X. Histor. Litt. scriptores.		
»	XI. Oratores. Poetae s még 6		alosztály.

A catalogusok rovatai voltak:

Auctor	Argumentum	Locus	Annus	Forma	Volumina	Theca	Gradus	Numerus
--------	------------	-------	-------	-------	----------	-------	--------	---------

1838-ból egy »Genericus Conspectus totius Bibliothecae« következő szakokat említ:

1. Theologi	7	szekrényyel
2. Jus et polit.	2	»
3. Philos. Math. et Physica	3	»
4. Hist. et Stat.	5	»
5. Prohibiti	2	»

bános. kanonok, nagy prépost), Havass Mihály (egri áld Catecheta, a kisebb congregatio főnöke), Haydinger Ignác (? akad. pedellus), Spák Istv. (gymnas. custos) »et bini alii iuvenes.« L. a 14 j. s. v. ö. Catalog. 1782 3. — 1855-ben a könyvtárörnek — betű szerint — jobb keze Viroztkó János, akad. pedellus volt.

6. Medici 1 szekrényvel

7. Philologi 2 »

Scripta periodica stb.

Az 1855. rendezéssel készültek azután ama szákczimtárak, számra 13. k., melyek a fönn közlött szakkimutató alapjául szolgáltak, t. i.

1. Rechts- und Staatswissenschaften.

2. Geschichte.

3. Theologie.

4. Encyclopaedie und Miscellen.

5. Philologie d. alten Sprachen und Mythologie.

6. Naturwissenschaften.

7. Schönwissenschaften.

8. Philosophie.

9. Mathematik. Astronomie. Mechanik.

10. Geographie.

11. Landkarten und Kunstwerke.

12. Medicin.

13. Neuere Sprachen (Rovatok m. f., de Nr. helyett: jegyzet.)

E címűtárak szerint van jelenleg elhelyezve a könyvtár az akadémiai épület II. emeleti két termében 38 szekrényben, melyek azonban már rég elégteleneknek bizonyultak. Hasznavehető, illetőleg használatban levő könyvtár-kezelési könyvek továbbá a pénztári, beszerzési, kikölcsönzési könyvek, melyek közöl a két első az évi számadások és pótleltárak anyagát tartalmazza. Sajnos, hogy a betűrendes címűtár dicséretes kezdeménye, úgy látom, már a 60-as évek elején elakadt.

A könyvek egyébként a könyvtár bélyegével: az utolsó rendezéskor K. K. Rechtsakad. Bibliothek in Kaschau, majd: Kassai Királyi Akadémia Könyvtára, a tábla belső lapján signatúrával: Kassai királyi jogakadémia Könyvtára Szekrényszám (péld. XIX.) osztályzat (péld. b) jelölvék; s ha a kötés újabb, a könyv hátlapján még a tulajdonos nevének kezdőbetűi: — A. C.

Az akad. könyvtár jellegét a Ratio Ed. akként határozta meg, hogy »Bibliothecae Academicae — in publicum usum erigendae sunt«, hozzá tévén, hogy a könyvek beszerzésében »ante omnia praecipuus Institutii hujus literarii scopus prae oculis est habendus.« (V. ö. 194. §.)

Az 1860. évi statutumok 2. §-a lényegileg ugyanezen vezérszemből indult ki, mondván: Zur Benützung der Bibliothek in dem hiezu bestimmten Lesezimmer an den festgesetzten Tagen sind berechtigt:

d) Alle — den gebildeten Ständen angehörigen Personen; — házi használatra azonban csak kivételesen, a jogakad. igazgató írásbeli engedélye alapján a 3. és köv. §-ban említett föltételek (térítvény és szabály szerint megfelelő biztosíték, nem különben a kikölesönzés tartamának igazgatóságilag történt megjelölése) mellett adhatók ki könyvek.

A mai állapot az, hogy, a jogakadémiának olvasóterme nem lévén, a könyvtár — kivált figyelemmel azon visszaélésekre, melyek a kikölesönzések körül a multban fölmerültek, csak az id. föltételek mellett áll és állhat a nagy közönség rendelkezésére. Sietek azonban megjegyezni, hogy azért a könyvtár elzárva, senki elől sincsen, s legkevésbé a tudományok buvára elől; sőt alkalomadtán, ha tudományos mozgalom ügyét kell támogatni: a kassai kir. jogakad. könyvtár mindenkor teljesítette és teljesíti hivatás szerint kötelességét.

A mondottakból következik, hogy a könyvtár rendezés olvasói: a jogakadémia tanárai és hallgatói.

Végül a könyvtár őreiről.

A Ratio Ed. többször id. §-a — korábbi nyomokra t. i. itt sem akadtam — az akad. könyvtár kezelésével a történelem (bölcselet-kari, l. Acta 222 stb. l.) tanárát bízta meg, — őt e tekintetben az akadémia igazgatójától tévén függővé.¹⁾

¹⁾ Viszont a jogi kar tört. tanára, majd (1809.) a statisztika tanára, volt az intézet történetirója. Ehhez képest az Acta Acad. írói voltak: 1777—1780 Schreger György, exjezsuita († 1793. febr. 13.) 1780—1793 Zinner János jogtudor, szepes e.-m. áld. († 1793. okt.), 1793—1794.

Igy volt-e ez mindjárt kezdetben? — adatok hiányában eldönteni nem merem; de bizonyos, hogy később szinte kivételes eset, ha az említett tanár egyuttal könyvtárnok is. És kétségtelen, hogy az igazgatók nemcsak felügyeltek a könyvtárra, de ennek legalább pénzügyeit utóbb is jó sokáig maguk kezelték, ¹⁾ a mire egyébiránt az 1860. évi szabályzat 20. §-a hasonlóképp az igazgatót szemelte ki — azon hozzáadással, hogy az idevágó teendőket a könyvtárnokra ruházhatja.

Az 50-es évek változása a könyvtárnokságot a segédtanári állással fűzte együvé, s e mellett is maradt egész 1874/5-ig, a mikor a jogtanodák új szervezéséről szóló szabályzat a segédtanárságot megszüntetvén, úgy intézkedett, hogy — a mondott tanéven kezdve — »a könyvtáróri tisztet a tanártestület valamelyik tagja teljesíti, kit evvel a tanári kar meghallgatása mellett, a vallás- és közoktatási miniszter biz meg.« (12. §)

És most álljon itt a könyvtárőrök névsora, a hogy azt öszszeböngésznem sikerült.

1777—1779. Koppi Károly. 1780—1795. Bizaglics András. ²⁾
1795—1804. Goczig Ignác. 1804—1809. Vuchetich Mátyás. ³⁾

Boross Dániel, a m. nyelv és irodalom első (v. ö. 1751: XVI, 1792: VII) tanára, mint helyettes, 1794—1804. Goczig Ignác, 1804—1809. Bizaglics András böles.-tudor, 1785. prodékán, 1809—1814. Goczig Ignác és koronkint nyilván mások is. — Az Annales írójának Plath János jogtanárt tartom. — Az Adversari írója Plath J. és Szidor Antal.

¹⁾ Az előttem fekvő 1793. évi cataloguson azt olvasom, hogy ab Illmo D. LB. a Sahlhausen-confectus s később is ő írja alá az elenchusokat. — (Sahlhausen Móricz báró, kir tanácsos, 1791. akad., 1796—1812 tanulmányi főigazgató). — Az 1827—1835. évi könyvtári számadásokon hasonlóképp főigazgatók: Udránszky Dániel és Richter Alajos (hittudor, jászai prépost, kir. tanácsos és 1835—1849. tan. főigazg.) nevével találkozom. Ez utóbbi azonban 1839. már csak láttaoz. Számadó a könyvtárnok.

²⁾ Koppi K. (böles.-tudor, kegyes t. r. áld.) és utóda a Ratio Ed. szerint tartoznak ide. Különben ők voltak-e csakugyan azidétt a könyvtár őrei? — nem tudom. Könyvtárnokságuk, azt hiszem, a legjobb esetben is alig volt több névlegesenél. — V. ö. az 1782/3, 1784/85. és 1795. év. tört. f.

³⁾ L. 18. és 21. j. — Az 1803. évhez, bár soron kívül, megemlítem, hogy a kassai (pozsonyi és zágrábi) akadémia jogi tanfolyama kevéssé mult, hogy legf. rendeletre meg nem szűnt; — a veszély azonban »néhány előkelő vármegye« repraesentatiója s főleg József nádorunk közbenjárása következtében csakhamar elmúlt s az akadémia megszakiatás nélkül folytathatta e részben is működését. — Acta kül. 222. l. s. u. ö. A m. k. jogakad. Tört. 124. l.

1811—1813. Weszerle József. ¹⁾	1863—1865. Klekner Alajos.
1813—1833. Magyar József. ²⁾	1865—1868. Fésüs György.
1833—1834. Csatskó Imre. ³⁾	1868. Mariska Vilmos.
1834—1839. Plath János. ⁴⁾	1869. Pisztóry Mór.
1839—1843. Szidor Antal. ⁵⁾	1869. Mariska Vilmos.
1843—1846. Jancsik Mihály. ⁶⁾	1869—1870. Bekényi Ákos.
1846—1853. Soltész Bálint. ⁷⁾	1870—1871. Mariska Vilmos.
1851—1854. Konopasek Ágost. ⁸⁾	1871—1873. Bekényi Ákos.
1855—1857. Pawlowski Sándor.	1873—1874. Kleckner Alajos.
1857—1861. Degen Gusztáv.	1874. Molnár Imre. ⁹⁾
1861—1863. Eckmayer Ágoston.	1874. okt. 1. Rösler István.

S ezzel végezem azon reményben, hogy a kassai kir. jogakadémiai könyvtár lehetőleg kimerítő története, az itt közlött adalékok segélyével, már csak idő kérdése.¹⁰⁾

¹⁾ Bölcs.-tudor. 1810/11—1812/13. a történelem tanára. Vuchetich 1809. ápr. havában távozott az egyetemre. Weszerle 1811. husvét után érkezett Diakovárról Kassára; ki volt időközben a könyvtár öre? — Az 1809—10. tanévről azt mondja az intézet krónikája: »Annus ille pro Acaademia Cassoviensi fatalis erat.« — Vuchetich elment; utóda Raab Pál, győri jogtanár, meg sem érkezett; meghalt. — Jan. 22. elhunyt a már említett tanárok közül Bizaglies, febr. 15. Boross, jul. 3. ez utóbbinak első helyettese; elhunytak továbbá még egy akad. tanár s az actuarius, és a helyettesítést alig győzték! — Nos, ez ugyan nem válasz a főnebbi kérdésre, de tán megmagyarázza a mutatkozó hézagot. — A c t a. id. év.

²⁾ Bölcs.-tudor 1813/14—1844/45. a történelem tanára; 1829. (?) könyvvizsgáló s Abaújvármegye táblalabirája.

³⁾ L. P a u l e r, id. m. 231—244 l.

⁴⁾ Jogtudor, 1823/4—1849/50, a politikai tudományok, a váltó- és keresk. jog s tiszti írásmód, ez utóbbinak 1841-ig. ny. r. tanára, 1827. a jogi kar idősbeje, 1844. Abaújvármegye táblalabirája, 1850—1851. cs. kir. iskolai tanácsos.

⁵⁾ Bölcs.-tudor, prém. r. k., 1826/7.—1842/3. a mennyiségtan tanára, 1851—1853. és 1861—1866. gymn. igazgató.

⁶⁾ Hites ügyvéd, 1842/3—1847/8, »az álladalomtan és bányajog ny. r. tanítója, a pesti kir. tud. egyetemenél a törvénytudomány karának tagja, Zemplén és Abaújvármegyéek táblalabirája.« († 1847. nov. 27.) C a t. 1847/8.

⁷⁾ Bölcs.-tudor, prém. r. k., 1845/6—1850/1. »a közönséges és honi oknyomozó történettan ny. r. tanítója.« U. o.

⁸⁾ Jogtudor, 1851/2—1853/4. a közigazgatási és pénzügyi törvényisme ny. r. tanára — tudomra — az u n »kézi« könyvtárhoz volt.

⁹⁾ E névsorhoz csak azt jegyzem meg, hogy a szükséghez képest ny. rk. és ny. r. tanárok is végeztek könyvtárnoki teendőket

¹⁰⁾ T. cikkíró úrnak a kassai domonkosrendi kéziratok elkallódásáról közölt észrevételére (a 17., 18. l.) a következő felvilágosítással szolgál-

hatunk. Ismeretes, hogy a kassai dömések könyvtára már az Árpádkorban létezett. Hogy a XIV—XV. században virágzott, arról, egyéb adatokon kívül, leginkább azon kéziratok tanuskodnak, melyek a szerzet egykori kassai könyvtárából, a gyulafehérvári, budapesti, krakkói, bécsi, nürnbergi és más gyűjteményekben fenmaradtak. Ezek egykorú feljegyzésekben a kassai könyvtárról több érdekes adatot tartottak fön, s több oly dömés hazánkfiának emlékét őrítették meg, kik mint könyvmásolók a szerzet könyvtárának gyarapításán fáradoztak. A könyvtár a XV. század végén mindenestre már jelentékeny könyvkészlettel birt. Hogy ez mikor pusztult el, s elkallódására a reformatió, a Bocskay fölkelés, a saecularisatio vagy pedig más tényezők voltak e befolyással? azt ezuttal fejtegetni nem akarjuk. Tény az: hogy mikor gróf Batthyányi Ignác erdélyi püspök, a mult század végén, hazánk felső vidékén tett tudományos körútjában a felvidéki szerzetesrendek, egyházak és plebániák régi könyvtáraiból szétszórva talált kéziratokat és őnyomatványokat gyulafehérvári könyvtára számára összevásárolta, ezek közt a kassai domonosoktól is voltak kéziratok. Én két évvel ezelőtt a gróf Batthyányi-könyvtárban Gyulafehérvártól nyolcz oly XIV—XV. sz. kéziratot találtam, melyekről kétségtelen, hogy a kassai dömésektől származnak. A mult század végén tehát még nem pusztult el egészen a könyvtár, mert Jankovich is ekkor szerzett belőle egy kéziratot, mely jelenleg a Nemzeti Múzeumé. A Bécsbe és Krakkóba került kassai kéziratokról bővebb adataim nincsenek. A nürnbergi »Germanisches Museum« könyvtárába került kassai dömés kéziratokról azonban a következőket mondhatom. 1868 okt. 19-én szerzett a nürnbergi könyvtár von C u n i g b o n n i o r s z á g o s t ö r v é n y s z é k i e l n ö k t ö l 16 k ö t e t X I — X V . s z á z a d b e l i é s e g y k ö t e t X V I I . s z . k é z i r a t o t , m e l y e k e t e z á l l i t ó l a g a n ü r n b e r g i ö t v ö s ö k t ö l ö s s z e v á s á r o l t . E k é z i r a t o k k ö z t k e t t ö r v ö l k é t s é g t e l e n v o l t , h o g y a k a s s a i d o m o n o s o k t ö l s z á r m a z n a k , s m i v e l a t ö b b i n e k p r o v e n i e n t i á j a i s e z e k k e l a z o n o s n a k l á t s z o t t , a z e g é s z s z e r z e t m é n y t a k ö n y v t á r b a n a k a s s a i d o m o n o s o k t ö l v a l ó n a k t a r t o t t á k . E n k é t é v v e l e z e l ö t t á t v i z s g á l t a m e k é z i r a t o k a t s ú g y t a l á l t a m , h o g y a z e g y k é z i r a t o n v a n k a s s a i k ö n y v t á r n y o m t a t o t t b é l y e g e a k ö v e t k e z ő f e l i r á s s a l : »B i b l i o t h e c a F . F . P r a e d i c a t o r u m c o n v . C a s s o v i e n s i s « , e g y m á s i k o n p e d i g a k ö v e t k e z ő X V . s z . f e l j e g y z é s : »I s t e l i b e r e s t f r a t r u m p r a e d i c a t o r u m d e C a s s o v i a « . A t ö b b i 15 k é z i r a t o n a z o n b a s e m m i f é l e k a s s a i f e l j e g y z é s t v a g y b é l y e g e t n e m t a l á l t a m . M i n d a m e l l e t t t ö b b o k n á l f o g v a v a l ó s z i n ű n e k t a r t o m , h o g y a k é z i r a t o k n a k n a g y o b b r é s z e K a s s á r ó l k e r ű l t N ü r n b e r g b e ; b á r — n é h á n y n a k k é t s é g k i v ű l m á s a p r o v e n i e n t i á j o k . I g y a z e g y k M i s s a l e C a l e n d a r i u m b a n t ű l n y o m o m á n n é m e t s z e n t e k v a n n a k v ö r ö s s e l b e j e g y z v e , m a g y a r s z e n t e k e m l i t é s e n é l k ű l e g y m á s i k k é z i r a t (B r e v i a r i u m i n o b e r d e u t s c h e r S p r a c h e) n é m e t b r e v i a r i u m o t t a r t a l m a z , i s m é t e g y m á s i k n a k : »H a n d w e r k s o r d n u n g d e r Z i m m e r l e u t e i n L a n d e r . S u l z b a c h v . J . 1670 « a c z í m e . M i n d e z e k n e m m a g y a r o r s z á g i e r e d e t ű e k , h a n e m k é t s é g k i v ű l N é m e t o r s z á g b ó l s z á r m a z n a k . S t e k i n t v e , h o g y v o n C u n i g k i v á l ó n é m e t o r s z á g i b i b l i o p h i l v o l t , f ö l t e h e r j ű k , h o g y g y ű j t e m é n y é t n e m e g y h e l y r ő l v á s á r o l t a ö s s z e . H o g y p e d i g a k é r d é s e s k é z i r a t o k a t k é t s é g t e l e n ű l a n ü r n b e r g i ö t v ö s ö k t ö l v á s á r o l t a v o l n a , a n n a k n y o m á r a l e g j o b b a k a r a t o m m e l l e t t s e m j u t h a t t a m . A t u d ó s F l e g l e r S á n d o r , k i h e z f e l v i l á g o s i t á s é r t f o r d u l t a m , a r r ó l , h o g y a n ü r n b e r g i M ú z e u m a z o d a v a l ó ö t v ö s ö k t ö l k a s s a i p r o v e n i e n t i á j u c o d e x e k e t m á z s a s z á m r a v á s á r o l t v o l n a , m i t s e m t u d o t t . I t t t e h á t v a l a m i t é v e d é s n e k k e l l l e n n i , m e l y m é g f e l d e r i t é s r e v á r . E g y é b i r á n t e k é r d é s r e m é g a l k a l m i l a g v i s s z a t é r e k , m o s t c s a k a n n y i t j e g y z e k m e g , h o g y a k a s s a i d ö m é s e k k ö z é p k o r i k ö n y v t á r á b ó l e k k o r i g 35 k é z i r a t o t i s m e r e k , d e c s a k e g y e t l e n e g y v a n o l y a n , m e l y , m i n t a z e g y k n ü r n b e r g i , a k ö n y v t á r r e n d e s b é l y e g é v e l v o l n a e l l á t v a . A t ö b b i e k e n c s a k e g y k o r u f e l j e g y z é s e k v a n n a k . E z t t a r t o t t a m s z ű k s é g e s n e k a k é r d é s m e g v i l á g i t á s á r a e l m o n d a n i

S z e r k .

NÉMET BIBLIOGRAPHIAI RITKASÁGOK A BUDAPESTI KÖNYVKIÁLLÍTÁSON.

— Szilágyi Sándortól. ¹⁾ —

Folyó évi márczius 5-én nyílt meg Budapesten az »Országos Könyvkiállítás«, s május 15-én záratott be. A kiállítás létrejöttét Ráth Györgynek az országos iparmúzeum igazgatójának, ki maga is képzett és szakértő amateur hírében áll, lehet köszönni, a rendezésben a három budapesti nagy könyvtár személyzete segítette őt, de az eredmény elérésére sokat tett, hogy Trefort Ágoston közoktatási miniszter ur érdeklődött iránta. Az ő hathatós közbenjárásának lehet köszönni, hogy az ausztriai, német és olaszországi könyvtárak is részt vettek benne, míg a hazai könyvtárak készséggel küldték fel kincseiket. A kiállítás alkalmából Ráth György egy nagyobb és igen díszes »Kiállítási Kalauzt« adott ki 17 íven, lexicon formátban több illusztrációval ellátva, mely két hét alatt elkelvén, második javított kiadásban, mint »Könyvkiállítási Emlék« hagyta el a sajtót. — A kiállítás iránt meglepő érdeklődést tanusított a közönség, s maga ő Felsege is szerencsételte azt magas látogatásával: s másfél órai beható vizsgáldás tárgyává tette.

¹⁾ Igen tisztelt czikkíró ur ezen ismertetését a külföldi közönség tájékoztatására, a Drezdában megjelenő »Neuer Anzeiger für Bibliographie und Bibliothekwissenschaft« számára írta, hol is f. é. júliusi számában »Die Bücherausstellung zu Budapest mit Beziehung auf die Deutsche Bibliographie« cím alatt látott napvilágot. — A czikk a folyóirat szűk teréhez képest röviden összefoglalja a könyvkiállítás történetét, csoportjait, kiválóbb nevezetességeit s a tárlatról igen érdekes és világos képet nyújt. S mivel a német bibliographiai ritkaságokról több oly részletet közöl, melyek ekkorig még sehol ismertetve nem voltak, s így több tekintetben újat mond, czélszerűnek találtuk azt a szerző szíveségéből folyóiratunkban egész terjedelmében átvenni. Szerk.

A kiállítás maga 18 kisebb-nagyobb termet foglalt el. Három nagyobb osztályra volt osztva: kéziratok, nyomtatványok és könyvkötések osztályára.

A codexek első csoportja a magyarországi könyvmásolók és könyvfestők által készített latin kéziratokat, számszerint 60-at foglalt magában 1228–1550-ig. — Ez időből már száznál több másolót s miniatur festőt ismerünk, — kik közül a nevezetesebbek munkái itt be voltak mutatva. Kiválnak Szepesi János 1340-ből, Libetbányai Petrus Hungarus 1424-ből s Briccius a Vitéz püspök udvari könyvmásolója. — Az 1228-iki Missale festőjét nem ismerjük, de a XIV. századból Stephent Henrik s Miskolczi László neveit ismerjük. A XV-ik századból kitűnő műveket láttunk Selmeczi Gobil Bálinttól s másoktól. Itt a németországi s németalföldi iskolák befolyása látható. Itt a németországi könyvtárak néhány igen szép példánnyal vettek részt, s ezek a hazai könyvtárakkal együtt lehetővé tették, — hogy összesen 22 magyar festő által díszített codex volt kiállítva. Ez iparág emelésére nagy befolyással voltak középkori egyetemeink.

A codexek második csoportjába a magyar nyelven írt kéziratok voltak kiállítva XIII—XVI-ik század közt. Sok kíváncsi nézte azt az öt becses codexet, melyeket egy magyar apáczta Ráskai Lea másolt, ki a regényes margitszigeti kolostorban élt. Összesen 40 darab volt kiállítva.

A harmadik csoport a hazai történeti s művelődés-történeti kútfőket mutatta be. Első volt Hartvik »Legenda S. Stephani Regis.« a XII-ik századból. Sokan tanulmányozták a Pannonhalmi Liber Rubert a XIII-ik század második feléből. Ki voltak állítva az ismert magyar krónikák a XII—XIV. századból, s ezek közt Muglen Henrik német krónikája; a különböző szerzetek »Constitutio«-i, »Rituale«-i, egy XIV-ik századi anyakönyv: *Matricula Cibiniensis*, a *Bursa Cracoviensis* XV. századból; a különböző városi és püspöki számadási könyvek a XIV—XV-ik századból, melyek kiadását az Akadémia közelebről megkezdi. — Regiomontanus »Ephemerides Budenses«-e s 1499-iki naptára, Semftleben Sigmond latin-német szótára, Nagonius költeményei szintén kiemelendők. Összesen 75 codex volt kiállítva.

A negyedik csoportot a Corvin-Codexeket legtöb-
ben nézték. Az összesen 112 ismert corvin-codexből 70 volt ki-
állítva.

Az ötödik csoportban a magyarországi könyvtárak-
ban őrzött codexek közül, melyek külföldi származásuak s a
fentebbi csoportba nem sorozhatók 70 db volt kiállítva, a IX—
XV. századból. Az első volt az egész kiállítás legbámulatosabb
és legszebb könyve: a »Codex Aureus« a IX-ik századból. Két
Evangeliumot (Máté, Lukács) foglal magában. Fehér pergamentre
van írva, s vörösre festett pergamen levelek a főlapon fordul-
nak elő. Pazar fénynyel van kiállítva, ívrét, két hasábos un-
cialis betűvel. Minden lapszéle byzanti ízlésben festett keret-
tel van körítve, számos miniatúrral s képekkel. Annyira fényes
és szép, hogy csak egyházi fejedelem vagy uralkodó — valószí-
nűleg valamelyik Karoling — számára készülhetett. Egyik lap-
ját a »Kalauz« facsimileben adván, a bibliographusok feltalálhatják
a másik két Evangeliumot

Attól fogva minden századból több codex volt kiállítva: la-
tin, görög, szláv, török. Német volt egy, »Hora« és egy imádsá-
gos könyv. Meglepőleg sok francia ízlésű codex volt kiállítva.

Összesen 325 codex volt bemutatva.

A második s a legnagyobb osztályt a nyomtatványok ké-
pezték. Ez négy csoportra oszlott.

Első csoportban az Incunabulumok voltak kiállítva,
de minthogy az amateur-öknek egy külön csoport volt szánva,
az ezek birtokában levő incunabulumok nem lettek külön vá-
lasztva, hanem az ezek által kiállítottak közt fordulnak elő. —
Ezen sorozat a németországi bibliographiára nézve is igen ne-
vezetes nemcsak azért, mert bizonyítja, hogy az irodalmi össze-
kötetés a két ország közt a könyvnyomtatás feltalálásakor már
nagyon élénk volt, hanem azért is, mert néhány eddig nem is-
mert incunabulum mutattatott be ezuttal. Ezek közt három né-
met nyelvű Incunabulum vált ki, melyek az általam ismert né-
metországi könyvészeti munkákban, segédkönyvekben nem for-
dulnak elő. Ezek:

1. Die || Anbö || tor. || Cristi || 1450 ||

Kilencz levélből álló octáv-könyv, — melyek közül első a
cízmlap. Mindenik következő levélnek csak az első oldalán van

nyomás egy-egy szentnek az alakja, felül nevének kezdőbetűjével. Az egész xylographiai nyomás. A címlapon levő számot »1450« nek olvasom — igaz, hogy sokkal gyakoribb alakja az 5-ösnek, az >: de az itt levő 5-ös 6-osnak csak akkor képzelhető, ha felteszszük, hogy a fametsző azt visszafordítva metszette ki. ¹⁾ Az egész könyvnek pontos facsimiléjét további kutatás végett a német bibliographusoknak megküldöttem.

2. Német Prognosticum töredék 1473-ra. Ez egy könyvtáblából áztattatott ki, s egyetlen ívr. levélből áll. Hogy csakugyan 1473-ra szolt s úgy 1472 végén készült, mutatja következő jóslata:

»Von dem künig in Frankenreich [Der aller edleste künig Ludowicus wirt wider die aus Orient kriegen aber er wirt sy nich überwinden sunder aufs das LXXIIIJ jar ist er besser geschickt zerstreiten nemlich wider die jm undergang].

3. Das Büchlein des Sterbens 1439-iki kiadása. Hain (1836) ennek 1494-ki kiadását ismeri, — de a kettő két különböző munka, mint a következő leírás igazolja:

»Ein loblich vnd nutzbarlich büchelein von des sterben wie ein itzlich christen mensch recht yn warem christē glaubē sterbē szal vnd vund d' anfechtüg des bossē geystes widder stahen Durch manche nutzbarliche lere der lerer der heyligen schrift. Colophon: Hie endet sich das bucheleyn genant das bucheleyn des sterbēs gedruckt tzu leypzig Nach cristi geburth Im XCIII. Jar. — A könyv ezen imádsággal végződik: »Ein schon gebet von sant michel, Heiliger engel gotes der du mein Vater bist von der ewigen krafft richt mich auff vnnd beschirm mich. Ich bitte dich du englischer geyst dem ich armer vnwirdiger entfolhen bin tzu vorsehen vnnd der du mich bahntest on vnderlass vor alles anlauffe des teufels vn̄ tzu allen stunde schlafend vn̄ wachēd so hab mich nun yn deiner hut vnd pflege vn̄ volge mir wo ich gehe vnnd stehe vund vortreib von mir durch dein krafft alle bekerunge vnnd was ich vmb got nicht vordinet habe das erwirb mir du Heyliger engel mit deinem aller barmhertzigsten richter vnd wen du wirst schawen das ich bin irre

¹⁾ Mi ezt a 6-os számot megfordított alakjából, de bibliographiai indokokból is valószínűbbnek tartjuk.

gegangen yn vntugendenn szo fleisz du dich das du mich widder bringest auff den weg der gerechtigkeit das ich gehe tzu meinem schopffer das ich vmb mein werck vnd vmb dein huth mit sapt der heyiligen muter gottes vnd allen heiligen ewigklichen auch frewe Amen.«

Van benne 12 fametszet s egykorú kéz az utolsó lapon levő imádság alá jegyezte a munka árát: emptum pro IX-dena.

Ezeken kívül több ismert nagybecsű ritkaság is volt kiállítva, mint pl.:

Gmundeni János naptárának egy eredeti példánya, melyet Falkenstein — lapon facsimilében közöl; az 1478–96-ki naptár tábla, melyet Weigel Anfänge der Buchdruckerkunstban facsimilében adott; a Biblia Germanica (1460) körül; Historie von Troja Augsb. 1479. (Hain 5515; Concilium zu Konstanz, Sorg 1483 (Hain 5610) sat.

A nyomtatványok második csoportja volt a magyarországi bibliographiai kiállítás 1473–1711-ig. Ez nyomdák szerint volt csoportosítva, s minden bármi nyelven Magyarországon nyomtatott könyv vagy ki volt állítva, vagy tudósok használatára egy szekrénybe fel volt állítva. A hazai bibliographusok a kiállítás idejét arra használták fel, hogy minden beküldött nyomtatványnak elkészítették correct bibliographiai leírását, — mely most már a netalán be nem küldöttekkel vagy külföldi könyvtárakban levőkkel ki fog egészíttetni s azután hihetőleg igen rövid idő alatt sajtó alá fog adatni. Ez anyagnak körülbelül egy ötödét német murkák teszik, melyeket többnyire a felsővárosok s a szászok nyomdái nyomattak. A legérdekesebb példányok láthatók voltak a kiállításban.

A harmadik csoport a magyarországi nyomdászatot 1711–1848, a negyedik csoport 1848–1882 közt mutatta fel. Itt már az anyag roppant nagysága miatt csak a legnevezetesebb nyomdáknek jellemzőbb termékeit lehetett kiállítani, leginkább azokat, melyek a nyomdászat koronkénti alakulásait tüntették elő. — Az eredmény e tekintetben is meglepő volt: nyomdászatunk kiállja a versenyt a külfölddel.

A kiállítás harmadik osztályát a könyvkötészet tette, mely két részre volt osztva, u. m. históriaira s modern könyvkötészetre. A kalauz egy terjedelmes értekezéssel ismertette a hazai

könyvkötészet régi állását nálunk, alapul vévén a kiállításon beküldött példányokat. A német példányoknak ez iparágra is nagy befolyása volt, de nem kizárólagos, s régi könyvkötőink gyakran a francia, olasz minták után indultak: de ezek mellett s ezek befolyásával egy hazai iskola is fejlődött.

Még meg kell említnem, hogy magyar amateurök is részt vettek a kiállításban, s számokra egy külön osztály tartatott fel. — Ez is igen sok anyagot szolgáltatott bibliographiai tanulmányoknak.

Általában az elért bibliographiai eredmények értékesítése most fogja kezdetét venni a kiállítás bezárásával. A tanácskozások ez irányban már megkezdődtek, s miután a felhasználandó anyagnak jelentékeny része már kész, — a tervbe vett munkák kiadása rövid idő alatt meg fog kezdetni.

A LEGRÉGIBB MAGYAR ERDÉSZETI MUNKA 1656-ból.

Közli: **Dietz Sándor.**

Szabó Károly »Régi Magyar Könyvtára« a magyar bibliographiában új aerát nyit meg. De e kitűnő alapvető munka csak úgy lesz az irodalom közkincsévé, ha az itt felsorolt könyveket szakfériaink tüzetesen tanulmányozzák s irodalomtörténeti szempontból feltűntetik, hogy hazánkíai a XVI—XVIII. században mily tevékenységet fejtettek ki egyes tudományszakok művelésében, s hogy műveik mennyire állják ki a külföldi hasonló termékekkel a versenyt.

Én ezuttal egy magyar erdészeti munkát kívánok e folyóirat hasábjain bemutatni, mely Szabó Károly említett bibliographiájában ugyan fel van sorolva, de irodalomtörténeti szempontból, mint első magyar erdészeti munka ekkor még tudtommal méltányolva nem volt.

A munkát az országos könyvkiállításon volt alkalmam tanulmányozni. Részletes leírását itt adom.

Előre bocsátom, hogy a munka az Erdélyi Múzeum tulajdona s ekkor csak egyetlen egy példányban ismeretes. Címe a következő:

»Az Fenyőfának hasznos voltáról és a Sendelytsinálóknak kellemetes és hasznos munkájokról való Historia. Melly szereztett és mostan kibotsáttatott Oroszhegyi Mihály Deák által. An. 1655.« Colophon: Nyomtatott 1656. esztendőben.

Az egész művecske 6 4-edrétű levélből áll. Külön címlapja nincs és mint Szabó¹⁾ megjegyzi, nem is volt, — de betűi, papirosa, s nyomdai kiállítása után ítélve kétségtelennek tartja, hogy Lőcsén nyomtatott. Szerzője Oroszhegyi Mihály Deák, ki magát művecskéje utolsó versében ekképen mutatja be:

»Engemet Mihálynak
hínak most Zetelakán
Mint ez Historia elei mutatja, az versfejek tá-
jékán az kik ráatalálnak,
Vagy Oroszhegyit kérdezd és megtalálász
a Nagy Kükülő partján.«

A versek fejében pedig áll Mikhael Eannaci? vajjon az Oroszhegyi előnév-e, vagy az Eaennei felvett név-e; a mű címéből nem dönthető el.

A művecske a históriás énekek mintájára versekben van írva. Még a prózai rész is verseknek megfelelő beosztással bír. Érdekes a művecske tartalma, melyben a szerző a fenyőnek hasznos voltáról és a zsendely készítés kellemetességéről és hasznosságáról ír, mi által művét erdészeti irodalmunk első zsengejévé avatta. Tartalma két részre oszlik.

Az első rész bevezető soraiban a szerző panaszkodik a szakirodalom elhagyottsága felett, mondván: »Minden rendek látván miként munkálkodnak, hivatalyok szerént dolgokban eljárnak, de csak az Poeták semmit nem ujítanak, az fák hasznáról semmit is nem irnak.« Ezt jóváteendő »keresi el apatt tentáját s beléje mártja megszáradt pennáját.«

S hogy olvasóját előre tájékozza, műve czélja felől, azt röviden körvonalozza: »az felett tzelomban irok, csak

¹⁾ Szabó K. Régi magyar könyvtár. 1879. Budapest 384 l.

az fákról, az kit nevezek szőlők tsak mind arról, és épületeinek nagy sok hasznairól, az kik ezt mivelik arról.»

Ezután számos hasznos fát említ fel, s »az ő mivelto-
kat midőn meggondolom, hasznát némelyeknek gyakran tapasztalom, de ha mindeniket ugyan megvizsgálom, nem utolsónak az fenyő fát találom.« Hosszan elősorolja a fenyőfa alkalmazásának módjait, de mindig kedves, az életből vett példákkal illusztrálva azokat, így pl. »Fenyőfában kezd edeleit éltednek, hogy böltsőt tsinálnak abbol testetskédnek, abban is végezed végétélednek, mert sellyét tsinálnak abból holt testednek. Mindezeknél fogva »Titulussát ezért ím ezt adom annak: Mivel Malom mester Átsoknak hadnagyok, szárnyas madaraknak az Sólyom az urok, az fene vadaknak Oroszlány királyok, az fáknak fenyőfa legyen az Tsászárok.«

A második részben a szerző a zsindey készitést ösmerteti, bár csak nagyjában, de teljes szakértelemmel. Előbb azonban a zsindey szükségességét bizonyítja. A készitést, melynek »művelése jobb részt két karban áll, edgyik mivelője ennek Sendelyt tsinált, az másik penig len desszka metszésben áll, ez nem igen hasznosb egyik az másiknál.« — Pontról-pontra is leírja s egyszersmind elősorolja az ahhoz szükséges szerszámokat is mondván, »szükség ám ehhez faragó, kés s horony, az mellé fűrész, kit szükség jól megvonj s nagy rodalló fejsze, kinek éle vékony, hogy a fenyőfában légyen haladékony.«

Elmondja a fa levágatását, az erdőből való kiszállitását, s usztatást. Végül pedig ajánlja a zsindey olcsóságáért. De magáról sem feledkezik meg s irói díj fejében kiköti, hogy »Jó Sendely tsinálók lám megditsérélek, a több műveseken hátol nem tevélek, sőt az munkátokért földig emelélek, ne feledkezzetek meg tiri is rólam kérlek.

De mindnyájan kik itt Zetelakán laktok,

az Sendely tsinálást kik gyakoroljátok, vagy száz Sendelyel meglátogassatok, azt jó kedvvel veszem tőletek ha adtok.»

Az egész művecske, mint a közlött mutatványokból is ki vehető, se nem tulajdonképeni szakmunka, se nem valódi költemény, utóbbinak gyarló, előbbinek pedig hiányos s kevésbé részletes. Inkább népszerű költeménynek látszik, mint azt fentebb is említém, de az akkori kor irányának megfelelőleg az oktatót, a tanulságot tárgyalja, s a száraznak látszó dolgot kellemes formában, elbeszélő modorban tárgyalja.

Tulajdonképeni célja volt a fenyő hasznáról és a zsendely készítés kellemes és hasznos voltáról írni, de hogy ezt tehesse, ki kellett emelnie a fenyőfát más fák közül, valamint a zsendely készítését is le kellett írnia.

Célja tehát eredetileg nem az volt, hogy erdészeti munkát írjon, de hogy kitűzött célját elérhesse, kerülőt kellett tennie, s nagy részben erdészeti tárgygyal kellett foglalkoznia, s e miatt tartható műve erdészeti szakmunkának.

Az erdészeti irodalmunkban azért bír különös fontossággal, mert a fákról s általán erdészeti tárgyokról írott munkáknak, — legalább csekély tájékozottságom szerint — legelseje, úgy, hogy tulajdonképen művel kezdődik nálunk a magyar erdészeti irodalom.

Nyelve bár régies s laza mondatszerkezettel bír jól s könnyen érthető, alig egy-két szó kivételével pl. kukrejt.

Műkifejezései mint fentebb is említém, meglepően helyesek, jeles nyelvérzékről tanuskodnak, s többnyire olyanok, melyeket ma is használunk, sőt újabban kerestettek csak elő. Általában a szerző művének minden sora elárulja, bár nem említi, hogy az erdészetnek lelkes barátja stovábbá, hogy az erdészettel, illetve erdészeti iparral szeretett foglalkozni s azt behatóan ismerte. Fájlnunk kell csak azt, hogy jártasabb író nem volt.

ADATOK ÉNEKES KÖNYVEINK BIBLIOGRAPHIÁJÁHOZ.

Toldy Ferencz jegyzeteiből.

Közli: Jakab Elek.

A komoly olvasó közönség érdeklődéssel látja azon tudományos vitát, a mi Bogisich Mihály akadémiai levelező tag és Kálmán Farkas urak között két év óta foly azon kérdés felett: római katolikusoké-e eredetileg azon szép magyar dallamok és énekszövegek, melyeket a reformátusok, ágostai hitvallásuak, [én hozzáteszem: és unitáriusok] is templomaikban használnak? vagy az utóbbi úgynevezett protestáns két hitfelekezet a reformatio után önegyházai részére itthon vagy külföldön maga alkotta?

Az unitáriusokról nem szólnak, pedig történelmi tény, hogy a mint Dávid Ferencz az unitárius hitvallást 1568-ban II. János [Zsigmond] választott magyar király és erdélyi fejedelem egész birodalmára nézve, a mi a Tiszáig terjedett s a Bánátot is magába foglalta, törvényesen elfogadtatta s szabad gyakorlását és templomok építését kimondatta, e hitfelekezet megalapítója s első püspöke Dávid Ferencz, az énekes könyveket, az imakönyveket, az Agendák könyvét, prédikációkat, szóval: az összes ritualékokat a gyulafehérvári királyi nyomda és Heltai Gáspár kolozsvári unitárius főpap és nyomdatulajdonos segítségével unitárius szellemben dolgozta és dolgoztatta át, s azokat 1579-ben november 15-én történt vértanui haláláig ő maga minden valószínűséggel két ízben adatta ki, utána is Hunyadi Demeter, Enyedi György, Thoroczko Máté és a következő erdélyi unitárius püspökök ismét és ismét kiadták, tehát unitárius énekes könyvek azon 40 évig, mikor Szenci Molnár Albert a magáét 1612-ben kiadatta, sőt azután is, kétségen kívül voltak.

Hogy Dávid Ferencz a ritualis könyvekbe a szentháromsági tanok helyébe következetesen az unitárius tanelveket tétette

be, s ehhez képest módosította, a miseénekeket, litániákat, szentekhez intézett énekecskéket sat. kihagyta, erről bárki meggyőződhetik a m. tud. Akadémia kéziratárában levő azon Heltai Dávid név alatt ismeretes unitárius énekkönyv-másolatból, mely az unitáriusok kolozsvári főtanodájának eredetijéből Toldy Ferencz megbecsülhetetlen s meghálálhatlan gondossága által készült s a melyben az antiphonál legelől egy Litánia még benne foglaltatnak, de már azok is némileg unitarizálva.

Ha tán némely forrásokhoz hozzá nem férnek, — s e fáradságot a kis számú, s így csekély súlyú unitáriusok e téren való, meg lehet csekélynek bizonyuló munkássága megismerésétől és tudományos méltatásától megvonják, legalább ezt a forrást combinálják alaposan, s abból meggyőződhetnek arról, hogy ők a dogmai tartalmat illetőleg, Szenczi Molnárig nem református, annál kevesebbé római katolikus, de valóban unitárius énekeket énekeltek templomaikban. Szenczi maga 64 éneket vett föl könyvébe más szent énekíróktól; Kis Istvánét, Huszár Gálét megnevezezi; de a többiekét nem. Bizonyára igen sok van azok között unitárius ének. De hogy a dolgozásnál ne használta volna a többi létezőket is, föltenni sem lehet. Használta bizonyára Heltaiét, Dávidét, Bogáthiét s csak így volt képes azoknál főleg a francia nóták által kitünő Énekes Könyvet alkotnia.

Sőt az is figyelmet érdemel, hogy János Zsigmond életében az ő egész birodalmában annyira el volt terjedve az unitárius hitvallás, hogy a tulajdonképeni Erdélyben — Gyergyót és Csikszéket kivéve, hová az unitarismus elhatni nem bírt — r. katolikusok csak szórványosan és rendkívül csekély számban voltak, híveik templomaikkal s plébániáikkal együtt átmentek Dávid Ferencz superintendentiája alá, Báthori István, a későbbi fejedelem, Kristóf, ennek testvére és következője, r. katolikus maradt, de nem volt ekklézsia, a hová vallják magukat, csak mint egyesek maradtak meg hitükben s váraikban és udvaraikban tartottak római kath. papot, vagy egy-egy missionarius jézsuitát. A reformátusok szintén oly csekély számmal voltak, hogy csak igen kevés ekkléziájuk volt. Kolozsváratt is évtizedekig egy magános háznál, középütczában tartották isteniszteleteiket, s csak később a fejedelmi székért reformátussá lett Boesкаи, —

Báthori Gábor és a sorban következő református fejedelmek alatt lassan és későre jutottak az unitáriusokkal egyensúlyba, utoljára pedig I. Rákóczi György alatt túlsúlyra.

Az unitáriusoknak az Alföldön és Bánátban is püspökségük volt, a ki Pécsett lakott, sok ekkleziájok és hívők volt; Karádi Pál, irodalmunkban kedvezően ismeretes név az első magyar tragoediáról; e férfi volt az ottani unitárius superintendens, hatalmas szónok, buzgó térítő, Dávid Ferencznek személyes barátja s elvtársa.

A Szilágyságban, Tiszán-túl az úgynevezett magyarországi részekben, Bihar-, Bereg-, Szabolcs-, Ung-, Szathmár és Máramaros vármegyékben szintén virágzó unitárius ekkleziák voltak, Váradon is az 1569-ki híres nagyváradi *Disputatio* után igen sokan lettek unitáriusokká, Basilius István ottani unitárius pap egyetlen prédikációjára — a hagyomány szerint — három ezeren állottak át Dávid Ferencz vallására. Miután eszerint egész Erdélyből Csík-Gyergyón és a keleti valláson levő oláhokon kívül a tömeget unitáriusnak bízást lehet mondani, feltehető, hogy a nagymérvű és gyors hittérítés következtében, az énekes könyvek és ritualis művek gyorsan és nagy számban keltek el. — Hat-hét százra tehető az unitárius ekkleziák amaz időkbeli létszáma. Mikor Dávid Ferenczet a Krisztusnak Isten gyanánt nem imádásáért 1579-ben elítélték, 360-on felül volt a zsinati országgyűlésre egybegyűlt unitárius papok száma; pedig már Blandrata fenyegetései által annyira meg voltak félemlítve, hogy a gyűlés vége felé s midőn a szavazás közeledett, száznál is több távozott el, hogy a hatalom bosszúját kikerülje.

E tények unitárius énekes könyvek létezését és többszöri kiadását kétségtelenné teszik. Az énekes könyvek forrásainak tehát e hitfelekezet kebelében is nyomozását a forráskritika és a tudományban való részrehajlatlan lelkiismeretesség multhatlanul követeli.

Nagy fontosságú ez időből az 1579-ki debreczeni énekeskönyv. Dávid Ferencz Meliussal az unitarizmus mellett hosszantartó kemény harcot vívott. Utóbbi a trinitást diadalmasan védelmezte meg, s székévé Debreczent — az úgynevezett kálvinista Rómát — tette. Melius a külső formákban egészen egy úton járt Dáviddal. Ő a trinitást énekes-, ima-, agenda, prédikáció

és minden ritualis könyvbe szintén beigtatta. Ő ideála a szentháromságban, a mostani nagytudományu protestáns Balogh Ferencz urnak.

A ki a magyarországi énekes könyvek kérdését komoly tudományos czélből tanulmányozza, nézetem szerint kötelezettséget vállalt magára először arra nézve, hogy a r. katolikus egyházi énekes könyveket a reformatió előtti korszakból, a református és ágostai hitvallásuakét a reformatió legelső korszakából, t. i. 1523-tól az unitárius hitvallásnak 1568-ban törvényes bevételéig, ezen hitvallásuakét Dávid Ferencz és Heltai korától Molnár Albertig 1612-ig, különös tekintettel a debreczeni 1579-iki énekes-könyvre, s utoljára Molnár műve megjelenésétől kezdve e század utolsó feléig mind a református és ágostai, mind a r. katolikus énekes-könyveket összegyűjti, külön-külön csoportosítva, szöveg és dallam tekintetében áttanulmányozza, egyezéseiket és eltéréseiket kijelöli, — eredetiségöket vagy kölcsönzöttvultukat tárgylagos igazsággal megállapítja, s így mond ítéletet arról: mi érdeme van a catholicismusnak, mi a protestantismusnak, mi az unitarismusnak, a magyarországi egyházi énekek szépsége, költészeti és zenei értéke, a hazafiság és nemzetiség kifejtése, ápolása, végre a tudomány és irodalom gyarapodása tekintetében?

Az tehát, a ki 1695-iki kiadásu énekes-könyvből akarja eldönteni, hogy a protestánsok a római katolikusoktól vették énekeiket, épen úgy téves uton jár, mint a ki Szenczi Molnár Albert 1612-iki énekes-könyvét veszi fel alapul. Előbbi csaknem 200, utóbbi 70 év történeti alkotását és fejlődését hagyja ki számitásából. Ez vitán felül álló igazság. mit csak úgy lehet megdönteni, ha egyik úgy, mint a másik bebizonyítja, hogy illető kiadványukban mind ugyanazon énekek vannak benne, melyek úgy római katolikus, mint protestáns részről kezdettől fogva használatban voltak, a mi egyáltalában lehetetlenség.

Okát adom, miért.

A reformatiónak kettős hatása volt a catholicismusra, ugyanint hittani és nemzetiségi; nemcsak a dogmákat, nagy papi uradalmakat, pápai visszaéléseket sat. ostromolta; de igen a latin nyelvet is. Luther németté, Melius és Dávid Ferencz magyarrá kívánta tenni az isteni tisztelet külső formáit, azért, mert

tudta, hogy ezáltal tanait magával a néppel kedvelteti meg s fogadtatja el, mely a diákokat nem értette.

A mint a nemzeti nyelv megszólalt, a magyar énekes könyvek azonnal nagyobb számban tűntek fel. — S mindenki tudja, hogy a magyar nyelvnek alakja, szólamai, természete, syntaxisa, a magyar versnek rhythmusa és prosodiája egészen más, mint a latiné. Az első években azonban megmaradt a nyelv tekintetében az egyházi éneklés a latin formák határai között, s csak lassanként emancipálta és önállósította magát. Tudom, hogy a római katolikus írók azt hozzák fel, hogy a legelső protestáns éneknek czíme s dallama latin és római. Igaz. De ők is meg kell, hogy engedjék, hogy mindjárt kezdetben több egészen ujakkal gyarapodtak, melyeket a reformátusok s más kitűnő férfiak a witterbergai, genfi, zürichi, kolozsvári vagy debreczeni viszonyok szerint, — a helyzet és nép szükségéhez alkalmazva készítettek. Felhozom például: a *Jam Solis Orto sydera* címűt. Magyarul: »Immáron a nap feljövén.« Olvassa el bárki a két szöveget s látni fogja, hogy bár az énekeszme és dallam, sőt nagyban véve a szöveg is egy, de a kivitel e kettőnek tartalma eltérései s a nyelv különbségénél fogva a nemzeti érzületre való hatása nagyban különbözik.

Hogy sok éneket vett át a reformatio, ez tény. Nem is lehetett másképp, mert rohamos volt az átalakulás, nem voltak kiforrva a megújuló vallásos eszmék, nem tudtak megállapodásra jutni évtizedekig a különböző confessiók hívei, mintegy kényszerültek a létezőnek csak nagyjában és kiméletes átalakítására. Gyökeres reform mindenben lehetlen volt a mozgalom és az elv-mék folytonos forrongása miatt, de az eszélyesség is azt ajánlta, hogy a lehetőket a külsőségekben is tartsák meg, nehogy a megkedvelt szokások elhagyása a népet elidegenítse az új hittől, épen mint Róma ez okból vett át sok pogány czeremoniát a keresztény vallásba.

Második, a mire a kérdést komolyan tanulmányozónak vállalkoznia kell az, hogy a már általam fennebb kijelölt különböző korszakok és vallásfelekezetek kótázott énekes-könyv kiadásaira tegyen szert, mert a míg a különböző hittani álláspontú összes és új éneknek dallamát magukból e hangjegyekből nem látjuk, addig arról itélnünk, hogy ki vette ezt vagy amazt a má-

siktól, elhatározni nem lehet. Ide kell tehát irányulni a figyelem hasonfelének. Azok, a kiket e dolog érdekel, kezdjenek gyűjtéshez: egyik a reformatio előtti időt latin, s ha és a mennyiben voltak magyar r. katolikus, másik a reformatio első századában készült mind protestáns és unitárius, mind r. katolikus magyar és német énekes könyveket gyűjtse, vagy legalább bibliographiáját állítsa össze, másik a kótás és hangjegyes editiókra fordítson kiváló gondot. Induljon meg országsszerte a mozgalom, érdeklődjék minden művelt ember, a kinek a vallás, erkölcs és a nemzeti irodalom és költészet egyházi ága szívében fekszik. A különböző felekezetek lelkészei s főpapjai kutassák fel a híveiknél ládákbán és családi levéltárakban lappangó régi énekes könyveket. A múzeumok, könyvtárak őrei érdeklődjenek ezáltal s nyomozzanak collégiumokban és önálló régi úgynevezett grapsák között, és a mit találtak, tegyék közzé; a lapok kétségkívül szívesen nyitnak tért tárczáikban.

E kérdés nem lehet közönyös ránk nézve.

Tudjuk, hogy régen lelkes hymnusok, harczias, politikai tartalmu, nemzeti zamatu úgynevezett históriás énekek is voltak a magyar protestáns és r. katolikus egyházi énekek közt, valamint az unitáriusokéi közt is. Hova tűntek el ezek? ezt tudnunk szükséges. Kik hagyták ki, miért, mi jogon? Ez is nagy érdekekkel bír.

A legujabb időben, mintegy 1840 óta ismét be kezdenek jöni a templomokba, a karénekek, műének, nemzeti hymnus éneklések, zene és oratoriumok. Ezt a közönség rendkívül szereti. Ennek további fejlesztése a templomok, papság és vallás érdekében áll, a mely iránt már-már kihülnek a kedélyek. Indítson ez munkára, keltsen föl lelkesedést.

A vitát hagyjuk félben. A felekezeti ambitió új táplálékán kívül semmi valódi haszon nincs abban, ha konstatálva lesz is, hogy Róma adta összes egyházi énekeink dallamait vagy Wittenberg, Genf és Zürich, meg Kolozsvár és Debreczen. Még elidegenültebbé tesz egymás iránt. Irodalmunk ismerői amúgy is tudják, hogy szószék, orgona, hegedü, ének és dallam Krisztustól kezdve a hitterjesztés eszközei voltak. — A mely eszközök Kálvint és Luthert, Meliust és Dávid Ferenczet híveik száma gyarapítása céljához vitték, azokat Pázmán Péter is használta,

mert ő mint korábban református, már e hitfelekezet kebelében létekor jól begyakorlotta magát a vallásos pártküzdelemben s jól ismerte a proselytismus fegyvereit. A ki igazságérzettel bír, kénytelen megvallani, mert a történelem és irodalom szintügy, mint a tapasztalás igazolja, hogy szép r. katolikus magyar énekszöveget és dallamot épen úgy átvett a gyakorlati eszű reformátor, mint a r. katolikus okos püspök és egyháznagy átkölcsönözte a megtérített vagy visszahódítani kívánt protestánsok kedvelt melodiájú énekeit.

Az unitáriusok nem szégyenlik megvallani a tényt. Fosztó Uzoni kéziratban levő egyháztörténetében elmondja, hogyan alkotta meg Dávid Ferencz és Heltai az első unitárius énekes könyvet. »Legelőbb — úgymond — elévették Szent Dávid Zsoltárkönyvét, azután a Gergely-féle Officiarium nekik alkalmasnak látszó énekeit, később Luther német Psalteriumát, valamint a Jézus Krisztusban az egy Istent lélekben és igazságban imádó lengyelek Zsoltárkönyvét s követve az apostolok ama tanítását: *M i n d e n e k e t m e g p r ó b á l j a t o k, s a m i j ó, a z t m e g t a r t s á t o k.* Ezekből az ő isteni tiszteletükre szükséges és alkalmas zsoltárokat, hymnusokat, antiphonákat, istenes énekeket kiválogatták, néhány Szent Dávid-féle Zsoltárt csaknem ugyanannyi szóval fordítottak át magyarra, a mennyi a latin szöveg volt, sőt az első vers-szakot egészen latinul hagyták meg, így p. o. *B e a t u s v i r q u i s a t.* = Boldog az olyan ember. *Q u a r e f r e m u e r u n t s a t.* *D o m i n e q u a m m u l t i s a t.* A CXIX. zsoltárt pedig nyolcz részre osztván, a különböző időkre alkalmazták. A Gergely-féle Officiarium-ból s Luther Zsoltárkönyvéből kiválasztottak néhány lengyel éneket s azt az apostoli Symbolummal és az urimádsággal összehasonlítva, kiadták: *S z ü z M á r i a É n e k é t,* *Z a k a r i á s é t,* az *a n g y a l o k é t:* *G r a t e s n u n c o m n e s* = Hálát most adjunk sat. Az apostoli hitformát, a keresztény hitformát, *M i a t y á n k a t,* az Ambrus püspök *T e D e u m l a u d a m u s* = Téged Isten dicsérünk sat. *S a n c t u s S o l e m n i s,* *B e n e d i c t u s A g n u s D e i,* *C o n f e s s i o p e c c a t o r u m* című énekeit, s mindezeknek egy megtisztított *L i t a n i á t* bocsátottak elébe. Hozzá adtak ezekhez a szent-könyvből vett sok *a n t i p h o n a t* azoknak a teremtés hét napjára szóló

zsoltáraival s szent himnuszával, az évi ünnepekre, Jézus születésére, nagypéntekre, husvételre, menybemenetelére s pünkösdi (Quadragesimae), eljövételére a vasárnapokra, a reggeli és vecsernyei istenítiszteletre készített énekekkel, a minők: *Jam orto Solis sydere, O Pater pie coelestis, O Pater Sancte, Dies Laetitiaae, Pueratus, Hymnum dicamus sat,* esőért és szép időért való éneklések, végre az *Invocatio*-ra készült énekek prédikáció előttre és utánra. Mindezeknél gondosan vigyáztak, hogy énekeiken a későbbi korok rontó befolyása ne lássék s azok régi fényökben és tisztaságukban tűnjenek fel.

»Énekeik második részét a Zsoltárok tették. Ebben is hasonló módon jártak el stb.« A reformátiótól, hasznos javítástól nem irtózó unitáriusok énekes könyveiket az idő és míveltség előhaladásával azután is folyvást tökéletesítették. Utoljára e század 3—4-ik tizedében a felvilágosult szellemű Székely Sándor és Kriza ajánlatára több szép r. katolikus templomi ének dallamát vették át, nem nagy szövegmódosítással buzgón éneklék, s épülnek rajta híveik, a nélkül, hogy valaki benne megbotránkoznék, vagy hogy ez az unitárius hitéletnek és erkölcsi érzületnek kárára lenne, sőt énekeik igen nagy száma a reformátusokéval Szenczi Molnár óta, a kinek énekeit nagy részben átvették, még szövegben is egyezik. — Ha a vallásban a szeretet és erkölcsiség czélunk, s nem önzés, akkor mint az eszmét és gondolatot a szónoklathoz, úgy a dallamot és szöveget az egyházi énekléshez bizony bárhonnán vehetjük, azt tették a reformátorok is. Ebben megalázó nincsen.

Még csak egyet érintek.

Mikor a régi egyházi adatok közt olvassuk, hogy ez éneket Huszár Gál, vagy Sztárai Miklós, Dávid Ferencz vagy Skaricza Máté szerezte, nem tudjuk, ha szövegről és dallamról együtt van-e szó? vagy csak egyikről? Sőt legtöbb esetben az valószínű, hogy a szövegírók nem voltak mind zeneértők, de volt zenei érzékök, s egyik vagy másik költői tehetségű reformátor egy neki tetsző szép énekdallamra egy szent és tetsző — a réginél szebb és a viszonyokhoz illőbb — szöveget szerzett. Megállapítani a dallamok genesisét igen nehéz dolog, s épen azért a kóták fölfedezése nélkülözhetlen.

Ily czél lebeghetett halhatatlan Toldy Ferenczünk mindent átölelő figyelme előtt, midőn a római katolikus és protestáns egyházi énekek és énekes-könyvek címjegyzékét az irodalomból és kéziratárakból bámulandó szorgalommal összegyűjtve száz meg száz apró czédula csomagban egymás mellé állítva, nagybecsű gyűjteményében hátrahagyta. Czíme nem volt, de az időrend első tekintetre mutatta a czélt. Három osztály tűnt fel benne, a mint kezeimbe akadt: egyikben azok voltak, melyekről tisztán lehetett látni a katolikus, másodikban a protestáns jelleget, harmadikba tette a bizonytalanokat. — Irodalom-történetében hihetően feldolgozta ő ezeket nagyban, czélja szerént arányos részt juttatva belőle mindeniknek; de úgy hiszem, hogy most, midőn a magyar egyházi ének-irodalom, tehát a szövegek és dallamok történetének is tüzetes megírhatására az anyaggyűjtés és eszmecsere megindult, nem lesz haszon nélküli fáradság a gyűjteménynek a közönséggel, kivált pedig a szakértőkkel megismertetése; czíme nem levén, én a rendezéskor: »A Magyarországi Énekeskönyvek Bibliográfiája« czímet adtam s így igtattam be a a könyvészeti [Bibliographia] szak 12-r. 1-ső száma alá, a hol az érdeklődők föltalálhatják. Együtt 193-ra megy számuk. Hiányzik belőle sok, az unitárius énekes könyvek egészen. Én hátrább némelyeket megemlítek; e hitfelekezet valamelyik tudósa egészítse ki s tegye teljessé. Érdekökben nekik áll minden mások felett.

És most lássuk a becses anyagtartalmat.

I.

Római katolikus énekek és énekes-könyvek.

1460 körül: Bizonyos templomi énekek az egyház által helyben hagyatnak. Lányi M. Clerus érd. I. p. 128.

1450—1526. Te Deum, magyarul és deákul.

Szent Lászlóról (Handbuch), 2 nyelven.

Szűz Máriáról 1. két nyelven.

» » 2. csak magyarul.

» » 3. két nyelven.

Lytania Lauretana. Forrás: Peer-codex. L. Révai Ant. I. p. 24.

1484. Szent István jobb kezéről. Nürnberg.
- XV. XVI. századbéliek: Régi M. Nyelvmel.
- XVI. század eleje. 1508. Boldogságos Szűz Máriára. Révai-nál, akadémiai Cationale.
1554. Oláh (Miklós) rendezi a nagy-szombati iskolát; itt a karénekes dolga az ifjakat in Gregoriano Cantu is oktatni.
1560. Oláh (Miklós) megújítja a régi szabályokat a templomi énekek iránt. Lányi, M. Clerus, I. p. 128.
1629. Első eszméje egy Catholikus Énekes könyvnek Pázmán alatt. Lányi, M. Clerus, II. 128. 9.
- Hajnal Mátyás: János szent szíve, képekkel, énekekkel és imádság. Bécs, 1664. 12-r. Sándor István.
- Egyházi Énekek, Cantus Cathol., azaz Régi és új deák és magyar ájtatos egyházi Énekek és Litániák. [r. cath.] H. n. 1651. 4-r.
- Később Szegedi Ferencz egri püspök, Szelepcsényi György esztergomi érsek, Náray György esztergomi kanonok, Bartók István adták ki. Jankovich.
- Rimai s ennek Toldaléka. 1. Szegedi Ferencz. 674. 2. Szelepcsényi György 680. 3. Balás Ágoston 681. 4. Náray György 695. 5. Illyés András 702. 703. 6. Szentmihályi Mihály 797. 8. Bozoki Mihály 1797. Guzmics 1818.
- Batizi, Balassa, Rimai.
- Cantus Catholici: Magyar Egyházi Énekek. Bartók István esztergomi kanonoktól. [r. catholikus.] Nagy-Szombat 1672. 4-r. Jankovich.
- Szelepcsényi György Énekes Könyve. [r. cath.] N.-Szombat 1672. 4-r. Sándor I.
- Cantus Cathol. 1674. 4-r. Jankov.
- Szegedi Ferencz Lénárd, egri püspök: Cantus Cathol. latino-hungar. [r. cath.] H. n. 1674. 4-r. Jankov.
- Szelepcsényi György esztergomi érsek, Deák és Magyar Istenes énekei. Cantus Cathol. Nagy-Szombat, 1680. 4-r. Jankov.
- Kájoni János, Ferencz-rendi barát, Cantion. Cathol. Csiki klastrom. [r. cath.] 4-r. Jankov.
- Balás Ágoston (Ferencz-rendi barát) Cationale Cathol. Régi és

- uj deák és magyar ájtatos Énekek. Csik, 1681. 4-r., 1685. 4-r., 1719. 4-r. J a n k o v.
- Badó János: Az üdvezítőknnek haláláról és feltámadásáról való versek. Keresd, ¹⁾ 1685. 12-r. S á n d o r I.
- Szelepcsényi György, Énekes Könyv. N.-Szombat, 1686. 4-rét. S á n d o r I.
- Illyés István, Zsoltári és halottas énekei. [r. c a t h.] N.-Szombat, 1693. 8-r. M. N. M u z e u m.
- Zsoltári Énekek a magyar anyaszentegyház vigasztalására és halottas énekek a szomorú temetések alkalmakor. Illyés István. [r. c a t h o l i k u s.] 1693. J a n k o v i c h M. K é z i r.
- Illyés István, szendrői püspök: Zsoltári Énekek a magyar anyaszentegyház vigasztalására és halottas énekek a szomorú temetések alkalm. 3 szakasz. [r. c a t h.]
- Nagy-Szombat, 1693. 8-r. 160. 176. 66. l. 3. köt.
- » » 1721. 8-r.
- Buda. . . . 1781. 8-r. 410. l.
- Nagy-Szombat 1793. 8-r.
- Buda. . . . 1817. 8-r. J a n k o v i c h M.
- Náray Georg. A. Diaconus Zoliensis, Canonicus Strigoniens. Lyra Coelestis Suavi Concordia divinas laudes personans. Deák és Magyar Énekek. [r. c a t h.] N.-Szombat 1695. 4-r. 237. l. J a n k o v i c h. Megvan a M. N. Múzeumban, M. Tud. Akadémiában és a Ráday-könyvtárban.
- Imádságos és Énekeskönyv a gyulafejevári páterek által. [r. c a t h.] Gyulafejevár, 1700. 4-r. J a n k o v i c h.
- Illyés András, erdélyi püspök: Jóra intő Énekecskék. [r. c a t h o l.]²⁾ H. n. 1702. 8-r. 28. l. J a n k o v.
- Régi és új magyar Egyházi Énekek. Nagy-Szombat, 1703. 4-r. J a n k o v i c h, M. K.

¹⁾ A keresdi nyomdából alig hihető, hogy kathólikus egyházikönyv jött volna ki. Az a Bethleneké volt, kik akkor reformátusok és unitáriusok voltak.

²⁾ Rövidség okáért egyszer s mindenkorra megjegyzem. hogy Toldy ezentúl csaknem mindenik Énekes könyvhöz oda jegyezte balfelől az r. c. betűt, a mivel azt jelentette ki, hogy azt ő r. kathólikusnak tartja

- Illyés András. A Szent Szűz Mária Isten anyjáról más új énekecskék. 8-r. 6. l. J a n k o v.
- Illyés András, Cationes Spirituales ac Morales. Editio 3. N.-Szombat, 1710. 8-r. 34 l. M. N. M ú z e u m.
- Kajoni János által egybeszedetett Énekek, vagy Csiki Cationale. Csiki klastrom. 1719. 4 r. R á d a y-K ö n y v t á r.
- Illyés István, Zsoltárok és halotti Énekek. N.-Szombat, 1721. 8-r. S á n d o r I
- Ájtatos Énekek. Pozsony, 1733. 8-r. M á s k i a d á s. U.-ott sat. 1. k. M á s k i a d á s. N.-Szombat, 1732. 1. k.
- Némely üdvösséges Énekek. Bécs, 1733. 8-r. 1. k.
- Énekek s Imádságok, melyeket a Minorita Missionariusok az egri püspökségben tartandó missiók alkalmatosságával mou-danak. Kassa, 1734. 12-r. 68. l. Jankovich. M. K.
- Régi és új deák és magyar egyházi énekek és litániák. Nagy-Szombat, 1738. 4-r. R á d a y-K ö n y v t á r.
- Szelepcsényi Énekes Könyve. N.-Szombat, 1738. 4-r. 1. k. Buda, 1792. 4-r. M. N. M ú z e u m.
- Szelepcsényi György. Régi és új deák és magyar egyházi énekek és litániák. N.-Szombat, 1738. 4-r. J a n k o v i c h.
- Bíró Márton: A Szentháromság imáadásáról való énekek. Győr, 1740. S á n d o r I.
- Amade László: Buzgó Szűznek énekes fohászzkodásai. Bécs, 1755. 12-r. S á n d o r I.
- Gyöngyösi István: Rózsakoszorú. Lőcse, 1690. 12-r., N.-Szombat, 1772. S á n d o r I.
- Énekek, Kolozsvári jezsuiták templomában levő csudálatos szent képénél. Bécs, 1772. 8-r. 1. k.
- Énekek könyve, litániák s imádságok a magyar ker. katolikus anyaszentegyház szolgálatjára a székesfejérvári püspökségben. Pest, Landerer 1785. 8-r. 320 l. J a n k o v i c h.
- Szelepcsényi György. Cationale avagy Énekes Könyv, Buda, egyet. nyomda, 1792. 4-r. 1. f. J a n k o v i c h.
- Egyházi Énekes Könyv a római Catholikusok számára. Eger, 1797. J a n k o v.
- Egyházi Énekes Könyv Szentmihályi Mihály egri kanonoktól. Eger, 1797. 4-r. 2. k. E g g e n b e r g e r.
- Bozoky Mihály, maróti kántor: Katholikus karbeli kótás Éne-

- kes Könyv, melyben foglaltatik az apostoli hit, reménység és szeretet, három részekre felosztatva és az egész esztendőre alkalmaztatva, a Csiki és Szelepcsényi nevezetű Énekes Könyveinkből a válogatott énekek kiszedegetve és más új énekekkel meg bővítette találatnak Bozoky által muzsika kotára alkalmaztatva. Vác, 1797. 4-r. 323. l. J a n k o v i c h, M. N. M ú z e u m.
- Ének Missiók idején. Eger, 1803. 12-r. M ú z e u m.
- Énekek Krisztus kinszenvedéséről. Pest, 1804. 8-r. M ú z e u m.
- Ájtatos Énekek Krisztus Kinszenvedéséről Pest, 1805. 8-r. 16 l. J a n k o v i c h.
- Egyházi Énekek, melyek különb-különb részeire alkalmaztattak az esztendőnek. Veszprém, 1805. 8-r. 146. l. J a n k o v.
- Ugyanez 1805. Veszprémben, Szammer. J a n k o v.
- Egyházi Énekek. Veszprém, 1805. 8-r. M ú z e u m.
- Illyés András, Zsoltári avagy halottas énekek. Buda, 1817. 8-r. Buda, egyet. nyomda.
- Guzmics Izidor. A buzgó kereszténység számára készített Énekek. Győr, 1818. 8-r. 40. l. Esztergom, 1832. 8-r. 66 l. J a n k o v i c h.
- Egyházi Énekek, Bicske mezővárosi K. hívek számára. 3. kiadás. Székesfejérvár, 1821. 12-r.
- Egyházi Énekek, melyek az esztendő külön-külön részeire alkalmaztatva vannak és eddig csak a székesfejérvári püspöki megyében helyezettett Bicske mezővárosában lakozó ker. híveknek buzgó ájtatosságokra szolgáltak, de ennek utána minden egyéb m. helységeken levő keresztények hasznokra kinyomtatattak. Veszprém, Szammer 1824. 12-r. 146. l. J a n k o v.
- Lelki Kincs. Buda, 1825. 18 r. E g y e t. n y o m d a.
- Ájtatos Énekek, melyekben a Catholicus hitnek legfőbb titkai foglaltatnak. Pest, 1831. 8-r. J a n k o v i c h. M. K.
- Az esztendőnek részeihez alkalmazott egyházi Énekek. Fejérvár, 1834. 8-r. 1. k.
- Énekek a buzgó Kereszténység számára. [Készítette Guzmics Izidor.] Esztergom, 1832. 12 r. 66 l. J a n k o v i c h.
- Énekek az esztendőnek minden részeire alkalmaztatva a keresz-

áll CCCXX. szám alatt Batizi éneke a Szentlélekről. Sándor I., Jankovich.

A psalmusokból való isteni Dicséreték. Debreczen, 1590. 4-r.

Toldy jegyzése. Ennek tartom az Akadémia csonka Énekes Könyvét. Sándor.

Keresztyéni énekek, melyek a gradual mellett s a nélkül is, ahol azzal nem élhetnek, a magyar nemzetben reformáltatva szoktanak mondatni. Rendbeszedettek Gömöri György debreczeni pap által. [Reform. énekeskönyv]¹⁾ Debreczen, 1592. 4 r. Bod Péter.

Énekes Könyv. Bártfa, 1595. 4 r. Jankovich., Patakikönyvtár.

Énekes Könyv, vagyis Nagy Gradual, Rákóczi György fejedelem parancsolatjára készült. [reform.] Gyulafejevárv. 1636. nagy fol. Dayka Keserü püspök alatt. Jankovich.

Énekes és imádságos könyv. Lőcse, 1642. 16-r. Sándor István szerint 12-r. Jankovich.

Czím nélküli Énekeskönyv a Zsoltárokkal együtt. N.-Várad, 1647. (?) 12 r. Egyetemi Könyvtár.

Énekes Könyv hymnusokkal és énekekkel. Lőcse, 1651. 4-r. Jankovich.

Zsoltáros és Énekes könyv, Lőcse, 1652. 4-r. Sándor István szerint. Jankovich.

Szent Dávid ékes rhythmusu Zsoltárral. N.-Várad, 1654. 4-r. Jankovich.

Halotti énekek, azoknak kedvéért, kik ilyen utolsó szükségben szolgálnak, összeszedett. és kibocsáttat. [reform.] Nagy-Várad, 1654. 4-r. 66 l.

Jegyzés: Jankovich szerint ez újabb kiadása az 1598. kinak, melyet Ujfalvi Imre adott ki. Jankov. M. K.

Debreczeni Kalocsa János nagybajomi prédikátor. Szent Dávidnak hét penitenciatartó Zsoltári. [reform.] Patak, Rozsnyai János. 1662. 12-r. 18 l. Jankovich.

Jegyzés: Lásd annak Keskeny Ut-ja mellett.

¹⁾ Ezentúl Toldy a czédulakatalogusok alsó balszögletén a protestáns énekes könyvek közül e jegyekkel ref. prot. evang. többnyire kijelöli: melyiket tartja reformátusnak, evangélikusnak, vagy collectiv nével protestánsnak, mit én is megtartok.

- tény katolikus hívek számára, Székesfejérvár, 1832. 8-r.
124 l. J a n k o v. M. K.
- Énekek nagy bőjtire. [Tárkányi Béla.] Eger, 1847. 8-r. T o l d y.
- Énekek az oltári Szent áldozathoz. Második bővített kiadás.
[Tárkányi Béla.] Eger, 1847. 8-r. 39 l. T o l d y.
- Énekek adventre, karácsonra, új évre és vizkeresztre. [Kiadja
Tárkányi Béla.] Eger, 1847. 8-r. 16 l. T o l d y.
- Énekek a boldogságos Szűz Mária tiszteletére. Eger, 1847. n.
8-r. 63 l. T o l d y.
- Énekes Könyv a Magyar Catholikus Anyaszentegyház számára
kótákkal együtt. Vác, é. n. 4-r. J a n k o v i c h g y ü j -
t e m é n y.
- Ájtatos Énekek a Szent mise minden részeihez alkalmazva. Pest,
Trattner. é. n. 8-r. 16 l.
- J e g y z é s : Van helylyel és névvel is 8-r. a Múzeumban.
J a n k o v i t s. M. K.
- Szent Mise alatt való énekek s litániák. h. és é. nélkül
8-r. 32. l. J a n k o v i c h M. K.
- Tábori Énekek nemes lovas ezredek számára. L. Serm. S.
Hungar. in 8-r. T. I.
- Énekek Nepomuki Szent János tiszteletére. Lat. Serm. S.
Hungar. in 8-r. T. I.
- Énekek a Szent Mise alatt. Lat. Serm. S. Hungar. in
8-r. T. II.
- Énekek az isteni szolgálatnak új rendéhez alkalmazva. Buda.
8-r. B u d a i e g y e t. n y o m d a.

b) **Protestáns** [ev. reform. és ágostai hitvall.] **énekek és énekes-
könyvek.**

- Székely Mózsos. A Keresztény Ekklézsiák hymnusza. Krakkó,
1548. 8-r. J a n k o v i c h.
- Bornemisza Péter: Különbféle énekek három rendbe. Detrekő,
1582. 4-r. T o l d y, E g y e t e m, R á d a y - k ö n y v t á r,
F a r k a s L a j o s, A k a d é m i a, [másutt sehol.] S z t r o -
k a y é elveszett az árvizkor.
- A psalmusokból való isteni Dicséreték. Debreczen, 1590. 4-r.
- J e g y z é s. Jankovich a Batizi cikkben: »Reggeli és Est-
veli Éneklések és Dicséreték« címmel említi. 4-r. Az III. j. 6. levelen

- Örvendi Molnár Ferencz: Lelki Tárház [A canonicus könyvek summái] Debreczen, 1669. 1692. Lőcse, 1692. Sándor I. Énekes Könyv. Item: Halotti énekek. Item: Dávid Zsoltári, Lőcse, 1676. 4-r. Ráday könyvtár.
- Énekes Könyv, Kolosvár, 1681. Unicum. ¹⁾ Erdélyi Múzeum.
- Énekes Könyv, hymnusok és halotti énekek. Lőcse, 1682. 4 r. Jankovich.
- Szent Dávid Zsoltári s egyéb énekek és Imádságok. Lőcse, 1691. 12-r. Sándor I.
- Énekes Könyv, Szent Dávid Zsoltárral. Debreczen, 1693. 12-r. Jankovich.
- Énekek Éneke. 1693. Jankovich.
- Zengedező Mennyei kar. [prot.] Lőcse, 1696. 12-r. M. Nemzeti Múzeum.
- Szent Dávid Zsoltári s egyéb Énekek. Debreczen 1697. 12-r. Sándor.
- Énekes Könyv és az egész Zsoltár. Lőcse, 1699. 12-r. Jankovich.
- Énekes Könyv, Lőcse, 1704. 12-r.
- Rádai Pál: Lelki Hódulás. Kassa, 1710. 12-r. Pozsony, 1770. 12-r. Sándor szerint: Debreczen, 1724. 1747. 1765. 12-r. Ráday-könyvtár.
- Énekes Könyv, a lelki fegyverrel megékesítettén. Debreczen, 1723. 12-r.
- Zengedező mennyei Kar [prot.] Lőcse, 1726. 12-r. Frankfurt, 1770. 12-r. M. N. Múzeum.
- Énekes Könyv a lelki fegyverrel megékesítve. Debreczen, 1723. 12-r. Jankovich.
- Énekes Könyv, az anyaszentegyházbeli köz isteni tiszteletre rendeltetett, melyben vannak hymnusok, zsoltárokból szereztetett dicséretetek, innepekre és egyéb alkalmakra tartozó régi istenes Énekek most ujabbán és értelmesebben, tisztábban és nagyobb vigyázással mint ennek előtte, imádsá-

¹⁾ Ezt nem, de azon kor viszonyait ismerve, látatlanul is merném unitáriusnak mondani. Szabó Károly könyvtárnok barátom illetékesen szólhat felőle. Kezében van.

- gokkal megékesítettvén, kibocsátt. Frankfurt, 1730. 12 r.
510 l. Imádság és Zsoltár ugyanott 1730. J a n k o v i c h.
Sartorius, Magyar lelki óra [prot.] Vitteb. 1730. 8-r. M. N.
M u z e u m.
Szent Dávid Zsoltári s egyéb Énekek és Imádságok. Debreczen,
12-r. S á n d o r I.
Énekes Könyv egynehány imádságokkal. Debreczen, 1732. 12-r.
» » » » » 1738. » »
» » » » » 1745. » »
Ájtatos Énekek. Pozsony, 1733. 8-r. J a n k. M. K.
Halott temetéskorra való Énekek. [prot.] Norinberg, 1734. 24-r.
M. N. M u z e u m.
Énekes Könyv, Debreczen 1736. 4-r.
Énekes és Zsoltáros Könyv... [Közöns. isteni tisztelet rend...]
Debreczen, Margitai, 1736. 4-r. 476 l. J a n k o v i c h.
Énekek és hymnusok. Debreczen, 1738. J a n k o v i c h.
Énekes könyv egynehány Imádságokkal. Debreczen. 1738. 12-r.
J a n k o v i c h.
Halott temetéskorra való énekek. Debreczen, 1739. 12-r.
» » » » » 1778. » »
» » » » » 1780. » »
Zengedező mennyei kar, új Gradual. Frankfurt, 1743. 8-r.
S á n d o r:
Közönséges isteni tiszteletre rendelt Énekes Könyv egynehány
választott imádságokkal együtt. Kolosvár, 1743. 1761. 1777.
1785. mindenik 12-r. 1778. 4-r. Teleki könyvtár M.-
V á s á r h e l y e n.
Énekes könyv, vagy Impressum. Kolosvár, 1743. 8-r. Teleki
k ö n y v t á r.
A Zsoltároknek négyes Notáik. Debreczen, 1743. 8-r. R á d a y
k ö n y v t á r.
Temetéskorra való Énekek. Debreczen, 1745. 12-r. Teleki
k ö n y v t á r.
Halotti temetéskorra való énekek. Debreczen, 1745. 12-r. J a n -
k o v i c h.
Énekes Könyv. Debreczen, 1745. 12-r. J a n k o v i c h.
Halott temetéskorra való énekek. Debreczen, 1752. 12-r. R á d a y
k ö n y v t á r.

- Énekes Könyv. [prot.] Debreczen, 1752. 12-r. M u z e u m.
 Közöns. isteni tiszteletre rendelt. Énekek. Debreczen, 1752. 12-r.
 595 lap Ének, és 401 lap Zsoltár, 44 lap imádság. J a n k o v i c h.
- [Losonczi István] Palatina Kátékésis szerint való énekek, vagy:
 Éneklésben tanító Mester. 1754. 8-r. B o d P é t e r.
- [Czimlap nélküli] Énekes Könyv, kis 12-r. Debreczen, Kállai Ger-
 gely által 1755. 12-r. Ének 598 lap, Zsoltár 410 l. imádság
 — (csonka) Mutató tábla nélkül.
- T o l d y j e g y z é s e: Nálam volt, másutt katalogizálva nem
 fordul elő. K e c s k e m é t i r e f o r m. C o l l e g i u m.
- Közönséges isteni tiszteletre rendelt Énekes Könyv. Pozsony,
 1758. 8-r. J a n k o v i c h.
- Közönséges ist. tiszteletre rend. Énekes Könyv. Most ujabban s
 értelmesebb. Debreczen, 1759. 12-r. 598 l.
- T o l d y j e g y z é s e: Alakra, papirosra, betűkre, nyom-
 tatásra igen kitünő kiadás. J a n k o v i c h.
- Zengedező Mennyei Kar, új Gradual. Frankfurt, 1760. 8-r
 S á n d o r.
- Énekes Könyv. Acced. Molnár. Pozsony, 1760. 1765. 1781. 8-r.
 Közönséges ist. tisz. rendelt Énekes Könyv. Kolosvár, 1761. 12-r.
 J a n k o v i c h.
- Szentek Hegedűje, Szőnyi Beniamin. Kolosvár, 1762. 12-r.
 S á n d o r I.
- Halotti temetéskorra való Énekek, melyek most helyesebben en-
 nihány ide tartozó szép Zsoltárokkal és énekekkel egye-
 temben megjobbitván kibocsáttattak. Debreczen, Margitai
 István 1763. 24-r. Pest Tr. 1798. 16-r. 293 l. Pozsony. é. n.
 [18... elején] Győr és Veszprém 1789. 24-r. 277 l. Pozsony,
 1789. 24-r. Vác. é. n. 24-r. J a n k o v i c h.
- Énekes Könyv, Pozsony, 1765. 8-r.
- Közönséges ist. tisz. rendelt Énekes Könyv. Egynehány buzgó
 imádsággal megékesítve. Debreczen, 1766. 12-r. 595 l.
 J a n k o v i c h.
- Új Zengedező Mennyei Kar [prot.] h. n. 1767. J a n k o v i c h
 Közönséges isteni tiszteletre rendelt Énekes Könyv. Egynehány
 buzgó imádsággal megékesítve. Pozsony, 1767. 12-r. J a n k o v i c h.

- Uj Zengedező Mennyei Kar. Frankfurt, 1768. 8 r. M u z e u m.
- Uj Zengedező Mennyei Kar, egynehány imádságokkal együtt.
Frankfurt, 1770. 12-r. 1014 l. J a n k o v i c h.
- SzenteK Hegedűje. Szőnyi Benjam. Pozsony, 1771. E g y e t e m i
k ö n y v t á r.
- Zsoltárok és innepi dicséretetek. Kolosvár, 1773. 12 r. T e l e k i
k ö n y v t á r.
- Krisztus Kinszenvedése histor. imádságokkal és énekekkel. [p r o t.]
Pozsony, 1773. 8-r. M u z e u m.
- SzenteK Hegedűje, Szőnyi Benjamin. Pozsony, 1774. 12-r.
S á n d o r.
- SzenteK Hegedűje, Szőnyi Benjamin. [r e f o r m.] Kolosvár, 1776.
12-r. M u z e u m.
- Közönséges isteni tiszteletre rendelt Énekek. Kolosvár, 1777. 1778.
4-r. J a n k o v i c h.
- SzenteK Hegedűje, Szőnyi Benjam. Vác, 1777. 12-r. S á n d o r.
- Énekes Könyv, Kolosvár, 1777. 1-r. J a n k o v i c h M i k -
l ó s g y ű j t.
- Szent Énekek, melyeket a pozsonyi ev. ekklezs. magyar és tót
uj templomnak felszentelésekor mondott énekelt. [e v a n g.]
Pozsony, 1777. 4-r. J a n k o v i c h, M. N. M u z e u m.
- Közönséges isteni tiszteletre rendelt Énekes Könyv. Debreczen,
1778. 4-r.
- T o l d y j e g y z é s e: Az 1778-ki kolozsvári ritka kiadás
második csonkított nyomtatása. Nálam — ugymond ő — a
kecskeméti főiskola példánya volt. Mútató tábláján kívül
484 lap. Azután a Zsoltárok, 277 lap, szintén mutató tábla
nélkül. Sok van benne Gönczi-ből, de szerkezete mégis más.
A magyarországi panaszos énekek abban is meg vannak.
- Énekes Könyv, Debreczen, 1778. 8-r.
- Közönséges isteni tiszteletre rendelt Énekes Könyv, a régi Inpres-
sumból és más Kegyes Könyvekből kiválogatott lelki éne-
keket és a Szent Dávid CL. Zsoltárit magában foglaló, mely
a kisebb formájú első nyomtatás szerint az öreg emberek
és kántorok számára a mostani nagyobb formában is kibő-
csátatott. [r e f o r m.] 204 és 286 l. Kolosv. 1778. 4-r. költ-
séges és ritka. J a n k o v i c h. T e l e k i k ö n y v t á r.

Halott temetésre való énekek. [p r o t.] Kolosvár, 1778. 4-r. Kassa, 1801. 12-r. M u z e u m.

Közöns. isteni tiszteletre rendelt Énekes Könyv. Pozsony, 1782. 8-r. J a n k o v i c h.

Szentek Hegedűje, Szőnyi Benjám. Pozsony, 1784. S á n d o r I. Ó Graduál, Perlaky Gábor Superintendens felügyelete alatt.

T o l d y j e g y z é s e : A türelmi rendelet kiadatása után az első 1784. hol? (e v a n g e l i k u s.)

Énekes Könyv, Vác, 1784. 8-r.

Szentek Hegedűje, Szőnyi Benjam. Buda, 1785. S á n d o r I.

Énekes Könyv. Debreczen, 1785; 8-r.

Közönséges isteni tiszteletre rendelt Énekes Könyv. Kolosvár. 1785. 12 r. J a n k o v i c h.

Közönséges isteni tiszteletre rendelt Énekes Könyv, melyben vagynak hymnusok. Zsoltárokból szereztetett Dicséreték, innepekre és egyéb alkalmatosságokra tartozó régi istenes énekek a debreczeni forma szerint. Pozsony és Kassa, 1790. 12-r. 595 l. J a n k o v i c h, M u z e u m.

Szent Dávid Királynak Zsoltári Peske Ferencz által: Ultraject. 1794. 12-r. T e l e k i k ö n y v t á r M. V á s á r h e l y e n.

Énekes és Zsoltáros Könyv, mely a régi Inpressumból és más kegyes könyvekből kiválogatott lelki énekeket és a Szent Dávid CL. Zsoltárait foglalja magában. Kolosvár, 1796. 12-r. 307 és 413. lap. J a n k o v i c h és M. N. M u z e u m.

Temetéskorra való Énekek, melyek most ujonan szép, helyes és több halotti énekekkel és zsoltárokkal az ABC rendi szerint megjobbítottak. Kolozsvár, 1796. 12-r. J a n k o v i c h M. K.

Halott temető Énekek. [p r o t e s t a n s] Pest, 1798. 18-rét 293. l. M u z e u m.

Énekes Könyv a mostani időhöz alkalmazva. A debreczeni forma szerint [r e f o r m.] Pozsony é. n. 12-r. J a n k o v i c h.

Közönséges isteni tiszteletre rendelt Énekes Könyv . . . a debreczeni exempl. szerint. Kassa, Elling. 1801. 12-r. 634 l. J a n k o v i c h.

Csendes Muzsika, az az, Énekek, melyeket irt Etsedi Miklós. [r e f o r m.] Vác, é. n. [1803. előtt T o l d y m e g j e g y z é s e. 8-r.]

Keresztény új Énekek. [Kiadó? . . . Matkovich Pál.] [e v a n g e l i k u s] Győr, 1803. (?) 8-r. 32 l. 1804 (?)

T o l d y m e g j e g y z é s e: Itt tán azon új Enekes Könyvet kell érteni, mely Matkovich Pál ösztönzésére készült. **J a n k o v i c h M i k l ó s g y ű j t.**

Szentek Hegedűje, Szőnyi Benjam. [p r o t e s t a n s] Pozsony 1804 12-r. M u z e u m.

Sok tövisek között felnőtt **S á r g a L i l i o m**, az az, egynehány olyan elmélkedések, melyeket hosszas sinlődése között gyűjtögetett s beteg ágyának szélén versekbe szedegetvén leirt, azután pedig némely virrasztó és halotti bucsuztató versekkel toldalékul meg bővítvén kibocsájtott **E t s e d y M i k l ó s** makkói reform. Predikátor. [r e f o r m.] Szeged, 1805. 8-r. 190 l. **J a n k o v i c h.**

Új Énekes Könyv, mely a régi Gradual — — — — Pozsony, Weber, 1805. 12-r. ismét 8 r. 531 és 64 l.

Közönséges ist. tiszteletre rendelt Énekek. [r e f o r m.] Debreczen, 1806. 4-r. **J a n k o v i c h.**

Bágyadt lelkeket élesztgető csendes Muzsika, az az, egynehány kegyes énekek a magános éneklésben magokat gyakorolni szokott keresztényeknek [r e f o r m.] Buda, Bartha István, debreczeni könyvtáros költségén 1807. 8-r. 174 l. 3-dik Kiadás: Buda, Land. Nagy 8-r. 162 l. Debreczen, 1832. 8-r. **J a n k o v i c h.**

Énekes Könyv mostani időhöz alkalmaztatva. [r e f o r m.] Debreczen, 1808. 12-r. **J a n k o v i c h.**

Keresztény új Énekes Könyv, melyet a nagy-győri aug. Confessiohoz tartozó evangélikus gyülekezet kiadott. [e v a n g e l i k u s] Győr, 1811. 8-r. **T o l d y m e g j e g y z é s e:** Nagyobbrészt Kis János superintendens munkája.

Közönséges isteni tiszteletre rendelt Énekek. [r e f o r m.] Pest, Trattn. 1821. 8-r. 576 l. **J a n k o v i c h.**

Új Énekes Könyv, mely a régi Gradual szerint — — — — Dunántuli Superint. — — sat. [e v a n g e l i k u s] Pozsony, 1822. 12-r. 539 és 67 l. Pozsony 1830. **J a n k o v i c h.**

Ájtatos Énekek. Nagy-Szeben, 1830. 8-r. Hochmeister kiadása. **J a n k o v i c h.**

Halottas Énekes Könyv a helvét Vallást követők számára sat. [r e f o r m.] Veszprém, 1831. 8-r. **J a n k o v i c h.**

- Közönséges isteni tiszteletre rendelt Énekes Könyv . . . S. T. B. Debreczen, 1832. 8-r. J a n k o v i c h.
- Közönséges Énekes Könyv, mely Szent Dávid Zsoltárán kívül magában foglal némely kiválólag és a helvét vallást követő négy Superintendentia által jóváhagyódott énekeket kótákkal. [r e f o r m.] Debreczen, Tóth L. 1833. 8-r. 544 l. és 48 l. imádság. J a n k o v i c h.
- Egyházi Énekek a tanuló ifjuság számára. Sopron, 1835. 8-r.
- Vigasztalások a koporsónál énekekben. Szenczi F ö r d ö s D á v i d [r e f o r m.] Pécs, 1838. 16-r. T o l d y.
- Az 1811-ki győri [K i s J á n o s f é l e] Énekes Könyv új kiadása, a szerző hite nélkül kijött, [e v a n g e l.] M. Óvárt, 1839.
- Halotti Bucsuzó Versek. Szerzé Szenczi Fördös Dávid. [r e f o r m.] Kecskemét, 1842. 8-r. 261 l. T o l d y.
- Lelki Énekek Albertini után, [r e f o r m.] Pápa, 1842. Nagy 12-r. 435 l. T o l d y.
- Keresztény Énekes Könyv az Evangelikusok számára. Kőszeg, 1846. 8-r.
- Keresztény Énekes Könyv, melyet magános áhítatosságra tartozó néhány imádságokkal együtt szerzett és kiadott a nagygyőri ágostai hitvallást követő evangelikus gyülekezet. Harmadik nem változtatott kiadás. Győr, 1846. 8-r. 350 l.
- Énekes Könyv, mely a régi Graduál szerint alkalmas igazításokkal és némely régi énekek helyett újakkal jobbitva készítettett az aug. Confessiot tartó tul a dunai Superintendentia által. [e v a n g e l i k u s] Pozsony, é. n. 8-r. J a n k o v i c h, E g g e n b e r g.
- Közönséges isteni tiszteletre rendelt Énekes Könyv, melyben vagynak hymnusok, zsoltárokból szerzett dicsérettek és . . . Pest, — — 8-r. E g g e n b e r g.
- Közönséges isteni tiszteletre rendeltetett Énekes Könyv, mely Szent Dávid Zsoltárin kívül magában foglal némely kiválólagotott és a helvét vallást követő négy Superintendentia által jóváhagyatott Énekeket, egynehány imádságokkal együtt A (négy) Superintendentia rendelésére. Pest, Trattn. 1849. 8-r.

Református Uj Énekes Könyv. ¹⁾ T r a t t n e r.

Halottas Könyvecske. Enyed, 1769. S á n d o r I s t v á n t ó l.
Az egyházi Énekekről. L. Horváth Jánost. Egyházi Ének.
1820. II.

c) B i z o n y t a l a n o k.

Toldy a következőket e rovat alatt említi meg.

Éneklésben tanító mester, az az, A Keresztény hitnek főágazatát
magokban foglaló üdvösséges Énekek. G. L. Z. által. h. n.
1754. 12-r. 2-ik kiadás Pozsony. Land. é. n. 12-r. 122 l.
J a n k o v i c h.

Énekes Könyv. h. n. 1759. 8-r.

Juhász Máté: Szép ájtatos különféle magyar Versek. Kolosv.
1761. 4 r. S á n d o r I s t v á n t ó l.

Énekes Könyv. Pozsony, é. n. 8 r.

Énekei a mennyei haza felé utazó híveknek. Sz. P. A. által.
Kassa, 1794. 8-r.

Eddig a Toldy-gyűjtemény. Tájékozásul az unitárius ének-
irodalomból némelyeket közleni nem tartom fölöslegesnek.

E vallásfelkezet Énekes Könyveiről van sok becses adat az
Erdélyi Muzeum gr. Kemény-féle történelmi kéziratgyűjteményében
»U n i t a r i a « című 4-drétű forráskéziratban, hol nyomdáik tör-
ténete s nyomtatványaik vannak bő kivonatközlésekkel tárgyalva;
ismertette Simén Domokos tanár a Keresztény Magvető-
ben; Fosztó Uzoni István szintén kéziratban levő Unitárius
Egyháztörténelmében, melyet Aranyos Rákosi Székely
Sándor Unitária Vallás Történetei Erdélyben
című 1840-ben megjelent könyvében felhasználott; utóbbi meg-
található a közkönyvtárakban, Fosztó Uzoni kézírata két pél-
dányban az Unitáriusok kolozsvári főtanodája, egyben a székely-
kereszturi unitárius középtanoda könyvtárában. Nyomós tanul-
mányt írt énekeikről Várfalvi Nagy János a Keresztény

¹⁾ Megjegyzendőnek látom, hogy ahol én ki nem jelöltem: cathol,
reform., evang. vagy protestáns-e valamely Énekes Könyv
ott az eredetiben sem volt kitéve. Okul az lenne föltehető, hogy Toldy tán már
a címéből kitetszőnek tartotta; de az olvasó láthatta, hogy ilyet többet
jelölt meg. Hihetőbb, hogy nem volt kétségtelenül meggyőződve arról:
melyikhez sorozza. Ezért hagyta ezt az oldalát érintetlenül, s nekem őt
követnem kellett.

M a g v e t ő 1871. évi folyamában [93—126 lapon], e czikk írója isirt ugyanazon tudományos folyóirat 1880-ik évi folyama I. II. IV. füzetében és 1879. Buda-Pesten megjelent D á v i d F e r e n c z E m l é k e című műve 217—223. lapjain. Némieket közleni itt is szükségesnek látom e czikk érdeke emelése végett.

d) A z U n i t á r i u s o k É n e k e s K ö n y v e i .

Számuk kevés, virágzásuk Erdélyben egyetlen királyi párt-fogójuk alatt rövid volt, alapítványaik csekélyek, Énekes Könyveik száma sem oly bő és nagy, mint a többi koronként hosszasan uralkodott hitvallásoké. Ez oka, hogy róluk kevés van nyilvánosságra jöve.

Legelső a Preuss-féle német szövegű Énekes Könyv, melylyel a kolozsvári német ajkú unitárius ekklézsia eleinte mint még ágostai hitvallású 1523-tól kezdve élt 1568-ig. Ekkor unitárius ekklézsia is alakulván ott, sőt csaknem az egész város e vallásra térvén át, a magyar liturgiát fogadta el s ezután magyar Énekes Könyvet használt Dávid Ferencz plébános és püspök indítására. »1567. az I g a z é s h a m i s I s t e n i s m e r e t é r ő l í r t könyvben ő maga így ír: A Sacramentumok reformálását a misén kezdték, a kürtök és orgona használását kizárták; elébb magyarra fordították az I s t e n i D i c s é r e t e k e t a Luthertől behozott s általuk is sokáig használt német Énekes Könyvből; egyéb isteni tiszteleti dolgokról A g e n d a k ö n y v e t adtak ki; 1568 után, mikor a piaczi nagy templom birtokukba ment, lefordították a Z s o l t á r o k a t i s.«¹⁾

Én az elsőből példányt nem láttam. Fosztó Uzoni leírja, Nagy János hosszasan értekezik róla.

M á s o d i k volt Fosztó leírása szerint a magyar unitárius ekklézsiák számára készített s ily cím alatt kinyomatott Psalterium: I s t e n i D i c s é r e t e k , I m á d s á g o s é s V i g a z t a l ó É n e k e k . Nyomtatott Heltai Gáspár [az öregebb] műhelyében, s így végződik: A z e g y é l ő I s t e n n e k é s a z ő F i á n a k , a m i U r u n k J é z u s K r i s z t u s n a k d i t s i r e t é r e . A Szent Lélektől tanítottatott keresztényeknek lelki vigasztalására. Kolozsváratt Heltai Gáspár műhelyében nyomattatott.

1) Fosztó-Uzoni, I kötet. 741. 748 l.

Ez három részből állott. Első részét fennebb már ismerttettem a 46. lapon ¹⁾

Második részének czímfelirata: A Szent Dávid Soltáriból bizonyos Énekek nótájára kiszedegettett Psalmusok és különb különb időre való Discéséreték következnak az A. B. C. rendi szerint. Első ének, melyet a prédikáció előtt kell énekelni: Adjunk hálát mindnyájan. satb. Harmadik részének czímirata: Sequuntur Cantiones Breviores pro ratione temporis, cum ante tum vero post Contiones Sacras decantandae suntque ordine Alphabetico congestae.

Ez Énekes Könyvet Fosztó Uzoni látta s hosszasan és részletesen leírja, egyezik a m. tudom. Akadémia kéziratárában levő másolati példánnyal. ²⁾ Ő ezt második kiadásnak mondja s írja, hogy gyerekkorában [120—130 év előtt] a Dávid Ferencz által kiadott elsőt is látta s kezében forgatta Kolozsvárott Takács István özvegyénél, ³⁾ a kik szülői voltak Kolozsvári István orvostudornak és Szentábrahám Mihály tudós unitárius püspök nejének, Takács Sárának. A második kiadás éve az eddig ismeretes adatok szerint 1575—1579 között van.

Harmadik kiadás, a mit Nagy János ismertetett. Ez valószínű először azért, hogy abban 215 ének van, az Akadémiáéban

¹⁾ Elöl van az unitárius jellegű Litania, azután: Könyörgés, melylyel a Templomban való bemenéskor ember élhet. E rész külön czímirata ez: Közönséges üdöben vasárnapokra való Hymnusk. Első Hymnus: Tempore Ingressus in Templum = Örvendezzünk örömlünkben sat.

²⁾ Ott ily czíme van: Dávid Ferencz és Heltai Gáspár Unitárius Énekes Könyvük. Kolosv. 15 — Másolva a kolozsvári Unitár. Collegium Könyvtára eddig egyetlen példányából. Kár, hogy a másoló ilyekben járatlan volt s Kazinczy Gábor, a ki másoltatta, az előtte állottnak bibliographiai ismertetését nem adta. Így azt sem tudjuk: eredeti-e a cím? Ivrét vagy negyedréte alakja? A másolat mennyiben egyezik az eredeti orthographiájával? Nekem az eredetit látnom alkalmam nem volt, így ennek hitelességében nem bízom, s csak Kolozsvártól távollétem s az idő rövidsége okozza, hogy mégis ezt kell használnom.

³⁾ Évét nem írta meg, de 1568—75 közöttinek kellett lenni; ekkor törvényesítettvén ott e vallás, átfutólag rendkívüli lendületet kapott volt.

283; szerkesztés és beosztás, alak különböző; a tartalom gondosan át van dolgozva s tökéletesítve. A ki a kiadást rendezte s a javítást végbe vitte, gyakorlott formaérzékkel birt, képzelete gazdag s irálya lágy, nemes és a hangulat hymnusnál fenkölt. Például csak a teremtésről s jelesen a vasárnapi szünetről írt szép hymnust idézem, mely Nagy Jánosnál a 100-ik lapon van. Ott a cím szövege ez: »Hymni de Creatione primi Diei, Dominico die canendus. Et habetur superius pag. 5. Tovább: De requie Septimidi diei.«

Az Akadémiában így van: HIMNI de Creatione Septem Dierum. 1. Diei¹⁾ die Solis Canendus.« A szakértő összehasonlíthatja, én csak constataálni láttam szükségesnek.

Negyedik a Thoroczkai Máté által 1601. a kolozsvári ekklezsia számára Szent Hieronymus-féle betűkkel fényes regál papirosra leírott Graduale, mely veres¹⁾ betűkkel van bevégezve, így: Finis Antiphonarum in Laudem et aeternam Gloriam Magni Dei Amen. 7-a die augusti. Ezután a leíró a régi zsoltárokat, hymnusokat, kezdő és vasárnapi énekeket is elvégezvén, így írta alá: »Imposui ultimam manum 20-a die novembris. Regi ergo Seculorum Immortali, Invisibili, soli Sapiienti Deo Honor et gloria in secula Seculorum Amen.«

Mikor e codex neki kezében volt, első lapjával együtt a cím ki volt vágva — írja Fosztó Uzoni — közepén is a vasárnapi énekeket magában foglaló részből két levél, s a végén 20; bal tábláján, mely réz lemezzel volt mind a nyolcz szögén középeig megerősítve, a legelső vonal közt e két nagy betű volt M. T. [t. i. Toroczkai Máté], kevéssel alább, egy más vonal közben V. C. CV. [t. i. Urbs Claudiopolis vagy Unitariis Colosvarinis Curavit]; még tovább egy vonal közben ez: A. D. 16. 0 1. [t. i. Anno Domini 1601.] Legalul vannak a leírók nevei: I. L. V. M. B. t. i. a három első betű egyiké, a más kettő a másodiké.

Fosztó Uzoni szerint e Gradual az első kiadásokból van átvéve s tartalma rövid kivonatát adni szükségesnek látja azért,

¹⁾ Itt hiba rejlik a másolatban, talán Die helyett.

hogy az olvasó és érdeklődő könnyebben tájékozhasssa magát. Én szintén szakembereink érdekében közlöm, hogy a címek után az összehasonlítást megtehessek azon unitárius Énekes Könyvekkel, melyek egyike az Akadémia kéziratárában feltalálható, a másiknak tartalma Nagy János említett tanulmányából és e közlésből némi valószínűséggel kivethető.

Az első levelen volt a *L i t a n i a*. Azután következtek ezek :
Hymnus ad Deum Patrem = Oh kegyelmes Mi Szent Atyánk.
Hymnus Quotidianus: O Pater Sancte! = Oh mi szent Atyánk.

» » Oh áldott Atya Uristen.

Antiphona in Adventu Domini = Az Ur úgy jó ki. Áldott Izraelnek Ura.

Antiphona in Vigilia Natalis Domini canenda = Megesküdt az Ur Hertelenséggel. Szülé az ő fiát, első szülöttét.

Hymnus in praecedaneis Natalis Domini canendus = Jó keresztények kik vagyunk.

Sequitur Hymnus Quadragesimalis = Hallgassuk figyelmetesen.

Antiphona aliquot ex puro Dei Verbo in honorem Ecclesiae excerptae.

Prima ex 1. Cor. 13. Ha embereknek és angyaloknak sat.

2-a ex Matth. 4. Irván vagyon nem csak kenyérral sat.

3-a 1. Thess. 4. Nem hivott minket az Isten tisztátl. sat.

4-a Ephes 5. Senki meg ne csaljon sat.

5-a Joh. 8. Bizony bizony mondom sat.

In Sabbatho Sancto ad preces vespertinas Antiphona. Matth. 12.

Miképen Jónás volt sat.

Antiphona Paschalis = A Krisztus meghalt a mi bűneinkért sat.

Antiphona 2-a Paschalis = Ur Istennek angyala sat.

A Dominica Quasimodo usque ad festum Ascensionis Antiphona quotidiana = Feltámadván a Krisztus sat.

De Ascensione Domini Antiphona = Galileabeli férfiak sat.

Ugyanazon ünnepre = Mostan jeles ünnep és igen nagy öröm sat.

Antiphona in diem Pentecost. = Mikor beteljesedik vala az ötvenedik sat.

Hymnus: Veni Creator Domine = Jövel teremő Ur Isten.

Hymnus in praecedaneis natalis Dei canendus: Istentől választott népek sat.

Te Deum Laudamus = Téged Isten dicsérünk, téged
Urnak vallunk.

Tempore distributionis Coenae domini = Kyrie magnus Deus =
Mindenható Atya sat.

Symbolum Christianum = Mi hiszünk az egy Isten-
ben sat.

Sanctus Solemnis = Szent Esaiás Profétának látása
szerint.

Agnus: Krisztus Istennek báránya = Mindenható Ur Isten
könyörgünk sat.

Antiphona per singulas Dominicas totius aestatis et Autumni
usque Dni Adventum [XIII.] = A mi nagy becsület-
ben van sat. Boldog, a ki eszik kenyeret az
Istennek országában. Mondom tinektek, kik
sat. Amely mértékkal tii mérendetek. Ha in-
kább nem bővölködöm sat. A bűnnek soldja a
halál. Ójjátok meg sat. Azért esett fogságba
az én népem sat. Mindaz aki felmagasztalja
magát sat. Mit kellett volna még is sat. Leg-
először keressétek az Istenek országát sat.
Adjátok meg a császárnak sat. Miképen a vil-
lámlás kijő sat.

Adversum Ecclesiae inimicos Antiphona: Mii Istenünk
nintsen sat.

Antiphona contra hostes populi: Egybe gyűltek sat.

Supplicatio pro pluvia tempestiva: Kegyességnek és min-
den jószágoknak örökké dicsérendő kutfeje.

Supplicatio pro serenitate restituenda: Hatalmas Isten a
a te akaratomból lesznek az esők sat.

A leiró az ezutániakat aug. 7-én túl írta.

Következik: Magnificat 8 hang szerint = Magasz-
talja sat., ez nyolczszor iratott le, mert minden ének külön hang-
gal [tonus] jelöltetett meg.

A hétnek minden napjára külön Antiphona, a mit a
nap reggelén kell énekelni: Vasárnapon: Ugy szerette sat.
Az octonariusokra osztott énekek közül az egész héten minden
reggeli isteni tiszteletkor két-két éneket felváltva énekeltek el,
előbocsátván az illető antiphonát. Az első nyolczadnap ének:

Boldogok, a kik ártatlanul élnek, második, Valljon s mint tisztítja meg sat. végén: Gloria in excelsis Deo sat.

S így tovább az Antiphonák és nyolczas ének egymást váltják fel a hét egész folyamában.

Hétfői Antiphona: Mózes azt mondja sat. 4-ik nyolczad-napi. Megszomorodott sat. végén Halhatatlan sat.

Keddi Antiphona: A kiről szólt Mózes sat. 4-ik nyolczad-napi Emlékezzél meg szolgálódról sat.

Szerdai Antiphona: Ugymond Jézus satb. 10-ik nyolczad-napi. A te kezeid alkottak sat.

Csütörtöki Antiphona: A Krisztus azt mondja: Én vagyok satb. 13-ik nyolczadnapi. Mely igen satb. végén: Az halál sat.

Pénteki Antiphona: Ugymond Jézus, én vagyok az út satb. 16-ik nyolczadnapi. Itéletet és igazságot satb.

Szombati Antiphona: Ez az örök élet satb. 19-ik nyolczad-napi. Teljes szívemből. A halál satb.

Vasárnapi Antiphona: Bizonyos beszéd satb. 22-ik nyolczadnapi. Uram közelgessen satb.

Laudate pueri Dominum = Dicsérjétek hív keresztények satb.

Laudate Dnum omnes gentes = Dicsérjétek minden pogányok satb.

Dávid szép zsolttára: Benedicam Domino in omni rerum tempore = Minden időben az Urat dicsérem; végén: Az Halhatatlan satb.

Zakarias Éneke: Áldott Izraelnek Ura satb. Ad primam: Deus in nomine tuo: Salvum me fac = Ur isten a te nevedért satb.

De profundis clamavi = A mi bűneinknek mélységéből satb.

Qui habitat in Tabernaculo = Uram Isten kilakozol satb. Végén: Az Halhatatlan satb.

Quid gloriaris = Miért dicselkedel kegyetlen ember.

Benedictus Dnus Deus = Áldott legyen az

Ur, ki kezemet tanította és ujjaimot az hadakozásra satb.

Következnek a vasárnapi antiphonák után énekelteni szokott Zsoltárok: 1. Soltár Boldog ember a ki satb. Soltár 2. Quare fremuerunt = Miért zajdultanak satb. Soltár 3. Uram mely igen, 'Soltár 4. Cum invocem = Mikor kiáltok satb 'Soltár 110. Dixit Dominus = Monda az Isten, 'Soltár 111. Confitebor = Ditsérem satb. 'Soltár 112. Beatus Vir = Boldog ember az, a ki fél. 'Soltár 146. Lauda anima satb. Én lelkem ditsérjed, 'Soltár 147. Laudate Dominum = Ditsérjétek az Urat. 'Soltár 148. Lauda Jerusalem = Ditsérjed Jerusalem satb.

Következnek az Invocatiók: Könyörögjünk az Istennek satb. Járuljunk mi a mi kegyes satb. Világosság Szent Atyja satb. Vége: Amen. Jer mi kérjük a mi Atyánkat satb. Más: Hallgass meg minket nagy Ur Isten satb.

Itt a Codexből 2 levél ki volt vágva, a Boldog az ilyen ember a világon című ének két első szaka hiányzik, a harmadik: Azért vádoljuk satb. meg van ezután következnek: a XC Soltár: A ki veti segedelmét az Istenben, az Uri imádság: Isten segítségül hívása: Jövel légy velünk Ur Isten. Domine respice in nos = Mi kegyes Atyánk, Oh Ur Isten tekintés reánk satb. Dicséretet mondunk a nagy Ur satb.

Itt ismét ki volt vágva két levél, egy énekből a három utolsó vers hiányzott s egy ének egészen, ebből pedig: Hallgass meg minket Ur Isten a négy első vers. Szép és kegyes könyörgés: Felsőleges Isten, mennynek, földnek Ura. Da mihi intellectum secundum verbum tuum: Emlékezzél Ur Isten hivedről. Tovább vannak: Oratio Regis Josaphat = Mostan Ur Isten hozzád kiáltunk, Grates nunc omnes reddamus = Hála most adjunk mindnyáján. Solt. 121. Jer emlékezzünk keresztény népek. Solt. 103. A ki az Istent megismerheti, [ez ma — írja Uzoni — így van]: Dicsérdén lelkem minden erőddel. Solt. 29. Dávid prófétának imádkozásáról [ez ma így van]: Uram

számanincsen; Vita aeterna = Az örök élet mi legyen sat. Segítségül hívjuk a mennybeli Istent. Solt. 51. Miserere = Légy irgalmas Ur Isten minékünk; Kérlek keresztény ember, hallgasd meg a jókat. Solt. 33. Ezen nótára: Irgalmazz Uram, irgalmazz. A nagy bölcs teremtető sat. Solt 90. Hogy említjük eleinket. Hogy a nagy pusztán. Solt 95. Kik Istennek tsudáit látták. E helyett — jegyzi meg Uzoni — a mostani Zsoltáros könyvben ez a reformatus ének van: Jer mind örvendjünk sat. A Gradual utolsó éneke is ez, a többi 20 levél ki van vágva

A Thoroczkói-Codexben világosan ki van fejezve, hogy a legrégebb énekes és zsoltárkönyvekből vannak a benne levő énekek átvéve. Ez bírt engem ily részletek közlésére. Látom a sok latinságból, hogy vannak régiek is, de néhány kétségtelenül új származású. Minthogy én az Akadémia másolati példányának eredetijét nem láttam s leírása adva nincs, nem kívánom az eddigiekből merített véleményemet teljesen határozottnak s mérvadóknak tekinteni, de nekem most úgy tűnik fel — bár Nagy János másképen fogta fel a dolgot, sőt D á v i d F e r e n c z E m l é k é - b e n én is, — hogy abból, hogy a Jakab Elek-féle énekes könyvben a Krisztus-imádás tana benne van, nem Dávid Ferencz élete azon szakára kell következtetni, a mikor ő még ezt maga is tanította, hanem a Hunyadi Demeterére, mikor ezt a tant Blandratáék az unitáriusokra másodszor rá octroyálták. Tehát ha a föltevés áll, amaz unitárius Énekes Könyv 1579-en innen való. Erre két belső érvet is hozok fel. Abban Ghyczy János neve egy ének előszavaiban benne van. Ő erdélyi hatalmas főúr s 1580-tól 1588-ig gyám és kormányzó [G u b e r n a t o r] volt. Vajjon nem élete ez utóbbi szakában kereste-e kedvét a költő? Másik a Németi Gergely nevét mutató ének. E férfi Bocskai és Báthori Gábor fejedelmek alatt tűnt ki. Hogy igtathatták be 1579 előtt készült énekbe, hacsak nem mindkettőt ifjú koruk nagy erényeiért? Felelhető rá, hogy épen ez utóbbi eset áll, s Dávid Ferenczék édesgetni akarták a nagy tekintélyű és reményű ifjakat új vallásukhoz; mert az Akadémia másolatában is benne van mindkettő; tehát vagy ez nem a második kiadás, vagy a Nagy János által ismertetett nem 1571—75 közötti, mit

azonban én csak konstatalok, de inductio vagy következtetés alapján eldöntetni nem kívánok.

Ha a Fosztó Uzoni által látott Dávid Ferencz-féle valóban első kiadása Unitárius Énekes Könyv előkerülne vagy a kolozsvári unitárius főtanodában levő Heltai-Dávid-féle [másodiknak tartott] Énekes könyvet szakember megvizsgálván: tartalmát olyannak találná, hogy ezen énekek a többi tartalommal nem egyidejű nyomtatások, hanem talán bevarrás, utólagos be- ragasztás vagy későbbkori gyarapodás, ez változtatna a dolgon, egyéb nem. A feltaláláshoz azonban alig lehet remény, mert Dávid Ferencz elítéltetésekor s később 1603—4-ben Székely Mózes halála után Kolozsvár elpusztításakor az unitáriusok minden vallásos könyvei a cízinterembe kihordva elégettettek.

Ugy hiszem, e közlemény kétségtelenné teszi 1. azt, hogy Énekes könyv-irodalmunk teljes anyagkészlete nélkül a feuforgó vitás kérdés el nem dönthető, kivált miután a debreczeni 1562-ki és a Kálmáncsehi-féle korábbi is végképen elveszett; 2., a reformatió egész csoport latin énekszöveget vett át, eleinte sokat dal- lamostól együtt, lassanként hagyogatták el a reformatorok s pó- tolták céljokra valóbbakkal; 3., az Unitárius Énekes könyvek- nek bővebb és tüzetes kutatása s combinatiója mellőzhetlen. Én most ismétlést kerülve, a forrásoktól távol, e szerény közlésen kívül egyebet nem tehetek, mint azt, hogy az ismert kiadásokra nézve, különösen Nagy János tanulmányára s az általam a szé- kely-keresztúri Unitárius középtanodának adott Unitárius Éne- kes könyvgyűjteményemre szakembereink figyelmét felhívom.

GRÓF ESZTERHÁZY DÁNIEL LEVÉLTÁRA A NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

Közli: Komáromy András.

Többször volt már alkalma megemlékezni a »Magy. Könyv-Szemlé«-nek azon valóban örvendetes jelenségről, mely szerint nevezetesebb családaink évszázadok óta kisebb-nagyobb gonddal, de mindig féltékenyen őrzött levéltáraikat, újabb időben a Magyar Nemzeti Múzeum rendelkezésére bocsátják, részint mint letéteményt, melyhez mindenkor jogot formálhatnak; részint mint ajándékot, mely a múzeumi könyvtár tulajdonává válik ugyan, de egyszersmind a nemzet közkincsévé lesz, és tudósaink munkás keze alatt — mindnyájunknak méltó büszkesége — ezred-éves multunk megvilágosítását eszközölni.

Legújabban e dicséretes mozgalom magánosok és családok részéről oly mérvet öltött, hogy nyolcz év leforgása alatt a Magyar Nemz. Múzeum könyvtára a fönt említett módon tizenegy családi levéltárral gazdagodott.

Azt hiszem, senki sem vonhatja kétségbe, hogy gróf Forgách, gróf Berényi, n.-kállói Kállay, soóvári Soós, báró Jeszenák, kövecsesi Dancs, markusfalvi Mariássy, Hanvay és Békássy családok levéltárai üdvös szolgálatot teljesítettek már eddig is a tudomány érdekében s ha ezekhez számítjuk a mostanában nyert nagyszigeti Szily és pulyai Bükk levéltárakat — egész kincsestára van még ezekben összehalmozva a földolgozókra váró nyers anyagnak.

Mindezen levéltárakat annak idején avatott tollú férfiak ki-merítőleg ősmertették s én jelen alkalommal csupán gróf Eszterházy Dániel letéteményéről akarok szólni, mely 1877-ik évben

került a Nemzeti Múzeum könyvtárába és rendszeres fölállítására e napokban lett végkép befejezve.

Kénytelenek vagyunk beösmerni, hogy ezen levéltár, mely különben a gróf Eszterházyak csupán egyik ágának irományait foglalja magában — a Kállay vagy gr. Forgách családokéihoz képest szerfölött soványnak nevezhető, nem számarányra nézve, mert e tekintetben a múzeumi könyvtárban levő levéltárak bármelyikét fölülmulja, hanem a benne található okmányok érdekessége és politikai, történeti, jogtörténeti vagy culturtörténelmi jelentőségük szempontjából.

Árpádkori okmányokat kivétel nélkül csupán egyszerű másolatokban tartalmaz, s eredetijüket bizonyára a család grófi ágának pozsonyi levéltára őrzi.

Hasonlót mondhatunk az Anjou és vegyes korbeli oklevelekről általában, mert a mohácsi vészig terjedő időszak — e körülmény pedig a levéltárak megbecsülésénél irányadó szokott lenni — aránytalanul csekély számmal van képviselve.

De mint legjobb bizonyítási mód, álljon itt a következő kimutatás:

I. Anjou és vegyes korszakbeli oklevelek a mohácsi vészig	30 db
II. a mohácsi vésztől a XVI. század végeig	60 »
III. a XVII. század	1550 »
IV. a XVIII. »	600 »
és 55 levéltári csomag.	

Összesen . 2240 db.

oklevél és 55 levéltári csomag.

Missilis levelek.

a XVII. századból	410 db.
a XVIII. »	5450 »
Összesen .	5860 db.

Tehát gróf Eszterházy Dániel letéteményében — ha az 55 levéltári csomagot külön külön 100 s egynehány darabot tartalmazónak vesszük legkisebb számítással is, az irományok összes száma meghaladja a 14,000 darabot.

Első tekintetre valami nagyobb szerű fogalmat vagyunk haj

landók alkotni magunknak az ily gazdag levéltárról, de bizony ha benne figyelmesen körültekintünk s mérlegeljük az irományok becsértékét — illusióink nagy részben eloszlik.

A letéteményben található legrégebb eredeti oklevél 1396-ban kelt s a győri convent által, Gáta és Zaran (Zwrndorff) mosony-megyei helyiségek közötti határjárás megtörténtéről adatott ki.

Csaknem mindjárt utánna következik Churbitzer Tamás óvári várnagynak (Purggraf ze Altenburg) 1405-ben kelt s német nyelven kiállított oklevele, melyszerint a Gátai és Zurndorffiak bizonyos »Schen Wasser« nevű folyó birtoklására nézve ki-egyeznek.

Zsigmond királyunk valamint I. Mátyás amaz 1417 évben, ez pedig 1467-ben kelt oklevele által van képviselve a gyűjteményben.

S végre, ha Báthory István országbiró és Péter bazini s szent györgyi gróf okleveleit leszámítjuk, a többiek a nyitrai, győri, pozsonyi, pannonhalmi, budai és váradi káptalanok és conventek kiadványai s leginkább birtokba igtató és határjáró levelek.

Magyar nyelven írott legrégebb emlék 1576. évből való és Sámbochréthy Pál nyitrai alispán által eszközölt bizonyos tanukihallgatást foglal magában.

Sokkal gazdagabbnak mondhatjuk a XVII. századot, a mikor különben is a nagynevű nádor feltünésével az Eszterházyak csillaga első ízben kezd fényesebben ragyogni.

A figyelmes vizsgáló pontosan megállapíthatja innen, miként emelkedett a család fokokként nagyobb méltóságokra, s mint tett szert idők folyamán kedvező viszonyok, szerencsés házasságok s az uralkodó ház iránt tanusított érdemei által roppant kiterjedési vagyponra; míg végre a hercegi korona elnyerésével e század végén emelkedésének tetőpontjára jutott.

A hatalmas főurak azonban nem egyszer szorultak meg pénzdolgaiban, a miről bizonyosságot tehetnek a szép számmal fennmaradt adós- és záloglevelek.

Két kiválóan érdekes darabját képezik e századbeli irományoknak, Eszterházy Miklós nádor és Pál testvérének, fiaikhoz intézett intelmeik, melyekben isteni félelemre, az uralkodó ház iránti hűségre, rokonaik megbecsülésére és tisztjökben való lelki-

ösmeretes eljárásra figyelmeztetik ezeket — s általában oly tanácsokkal szolgálnak az életre, melyek emelkedett gondolkodásmódról s bölcs tapasztalatokról tesznek tanúságot.

Nem kevesebb érdekléssel bír, a nagyemlékű nádornak egyik jószág felügyelőjéhez intézett instructiója, melyben nemesen érző lelkének bizonyosságát adja akkor — midőn a Báthoryak fejedelmi véréből származó, de csaknem koldusbotra jutott Báthory Annát — emberbarátilag segítse.

Nem állhatjuk meg, hogy erre vonatkozó sorait ide ne ig-tassuk: »Niavalyás Báthori Anna azzon is fel jött vala ide hoz-zánk, csuda e világh sorsa, ennek az örögh attia egi volt az Lengiel országi István királlial, s maga viszont az Erdéli Feie delemmel, im most csaknem kodus niavalias is . . . Helmezen egyik Curiat a 3 közöl, ereszsze kezeiben neki és valami földet- ket és szőlőcskét is neki s ahhoz valami tiz paraszt embert . . . hadd ne buidossek így niavalyás alá s fel, hiszen nem él özönigh . . . stb.«

Eszterházy Pálnak, három rendbeli végrendelete van e gyűj- teményben, a jó úr első végintézkedése után még két feleségével élvezte a házaselet örömeit. Meghagyja többek között a gyer- mekei számára kijelölt gyámoknak, hogy a leányokat 16 éves korukon alól férjhez ne adják s ekkor is csak katolikus val- lásuhoz, s aztán hogy írás — olvasásra taníttassák őket stb. szóval több pontjánál fogva — kitűnően jellemzi a kort, s a fel- söbb magyar körök erkölcsét, szokásait.

A nagyszámú levelek vizsgálata közben történelmi jelentő- séggel bíró nevekre is akadunk még e században, ilyenek Esz- terházy Miklós, továbbá Pázmán, Lippay, Szelephényi érsekek, de tárgyuk leginkább birtok viszonyokra, adásvevésre s csekély fontossággal bíró magánügyekre vonatkozik.

A XVIII. században pedig, bár csaknem 6000-re megy a missilisek száma, általános érdekűt alig találunk. — Kasznárok, ispánok, tiszttartók számolnak be a gondjaikra bizott uradalmak folyó ügyeivel s értesítik az uraságot a marhaállomány és a vetések állásáról. Még leginkább kiemelendőnek tartom e század végső tizedeiből, özvegy Eszterházy Károlyné, született Lym- burgi Stirum Amália grófnőnek leveleit, jószágigazgatója Hegyi Imréhez, melyek kivétel nélkül magyar nyelven vannak írva, s

fényes bizonysgot tesznek az özvegy grófné mindenre kiterjedő, gondos figyelméről és szívvvel lélekkel magyar voltáról. Badenből keltezett levelei adatokat szolgáltatnak az akkori fürdői élethez. Mint páratlan családanya s gyermekei vagyonának lelkiismeretes kezelője — méltó az utódok hálás tiszteletére, de mint — német származása daczára is — lelkes magyar nő mindnyájunknak becsülését megérdemli!

Talán akadnak olyanok is, a kik a 40—50 kötetnyire menő birtok kezelési kimutatásokat — a beruházások — évi jövedelem és kiadásokról vezetett naplókat — érdeklél lapozgatják. Megismerkedhetnek ezekből körülményesen, egy mult századi magyar főúr háztartásának minden részletével, kitünő képet alkothatnak maguknak, a mezei gazdaság e korban divó rendszeréről, s végre még a konyhaművészet titkaiba is bepillantva, meglephetik dús lakomáik közben, a rég elhamvadt főurakat s delnőket.

A szakács művészetéről lévén szó, helyén valónak tartjuk főlemlíteni azon két oklevelet, mely gróf Eszterházy Dániel letéteményének ritkaságai közé tartozik, s melyhez hasonlókat a Nemzeti Múzeum könyvtárában őrzött levéltárakban hasztalanul keresnénk.

Az egyiket, mely 1759-ben Pozsony városában kelt, gróf Erdődy Antal árvamegyei főispán, cs. k. kamarás stb. főszakácsa Gotthart János állította ki, a bécsi születésű Köpf János György szakácsfi részére, a ki, miután 3 évig kitünő gonddal tanulmányozta a sütés főzés mesterségét, nagy hivatására ünnepélyesen fölavattott. Jellemző az is, hogy Bécsből küldték hozzánk Pozsonyba, szakácssgot tanulni!

Mestere Gotthart János ugyancsak hírneves férfiú lehetett a maga idejében.

Hasonló diplomát nyert Bécsben 1792. bizonyos Deis János nevű magyarországi fi — gróf Eszterházy Imre főszakácsaitól; de ennek már 4 évre terjedt a cursusa. Nagyon előre haladhattott akkor már a konyha művészet, hogy 3 év nem volt elég hosszú idő elsajátítására.

Mindenesetre érdekes volna azon lakomák részletes leírását ismerni, miket a szakács-jelöltek annak idejében remek gya-

nánt készítettek, mert hogy művészetük a szigoru bírálóknak is teljes megelégedésével találkozott, az oklevelen féltuczatra menő aláírás bizonyítja.

Mindkét oklevél — természetesen, hogy német nyelven, annak rendje és módja szerint pergamenre van írva s valóban csinos tollrajzokkal ékesítve, s mint a királyoknak hajdani kiváltság és adomány levelen az egyházi és világi nagyok, dignitariusként; úgy vannak ezek aljára a Pálffyak, Illésházyak, Erdődyek, Grassalkovichok stb. szakácsai mint szakértők odajegyezve.

A levéltár rendezése alkalmával négy darab kamaráskulcs került napfényre, melyek III-ik Károly, Mária Theresia illetőleg férje Lotharingiai Ferencz, II. Lipót és I. Ferencz királyainktól származtak.

Érdekes lesz a kulcsokat alakjukra nézve összehasonlítani.

A III. Károly idejéből való, mely csak gyöngén van befüttatva arannyal, felső részén paizs és koronaszerű diszítménnyel bir s egyik felén római III., másik felén római VI. számok olvashatók, a mi igen jellemző dualisticus számítás.

A Mária Theresia korabeli hasonló ehhez s a paizs egyik oldalán F. I. (Franciscus primus) másik oldalán pedig királyaszonyunk és férjének monogramja díszel.

Megjegyzendő, hogy ez utóbbit gr. Eszterházy Kázmér 1770 ben nyerte és a fönmaradt nyugtatóvány szerint 110 aranyat, illetőleg az összes költségek fejében 454 frt 45 krt. fizetett érte.

II. Lipót és II., illetve első Ferencz idejében a már sokkal finomabb művű kamaráskulcsok koszorújában kétfejű sas terjeszkedik, s ezek kebelébe vannak véve az L. II. és F. II. monogramok, a mint látjuk tehát, már ez időben nem sokat törődtek azzal, hogy Ferencz császár egyszersmind magyar király is volt! Nem csoda, hiszen körülbelül 80 esztendő járt le a »pragmatica sanctio« elfogadása óta.

I. Ferencz király 1800. deczember 14 én adományozta a kamarásságot gróf Eszterházy Jánosnak — s az erről szóló decretum, valamint a vele járó összeg lefizetését igazoló nyugtatóvány, szintén föltalálható az irományok között. Kitészik ebből, hogy 900 frtjába került a nemes grófnak a kamarási kulcs.

Sajnálunk kell, hogy — bár az Eszterházy család néhány tagja a nagy nemzeti fölkelések idején előkelő szerepet játszott, mindazáltal e gyűjteményben alig akadunk a Thököly vagy Rákóczy időszaknak egyetlen jellemző emlékére is.

De ha ezen letéteményben a XVIII. századot képviselő irományok — általában véve csekély fontossággal bírnak is, mindamellet találunk közöttük több figyelemreméltó darabot, s talán nem lesz érdektelen dolog jelenleg élő festő művészeink s a magyar képző művészet történetével foglalkozók előtt, ha végezetül bemutatjuk az alább következő szerződést, mely egy eddigéle ismeretlen arcképfestő Horváth Sámuel, pesti polgárral kötöttet, kinek ecsetét a mult században, a művészetek pártolásáról is elhiresedett ezen főuri család egyik tagja gróf Eszterházy István foglalkoztatá.

Bár az Eszterházy család roppant vagyona — s több tagja által tanusított műizlése, arra engednek következtetnünk, miszerint István gróf is nagynevű őseink s a magyar királyoknak megörökítését avatott kezekre s legalább is elsőrangú hazai festőművészünkre bízta; mindazonáltal alig vagyunk képesek csak a középszerűséget is megközelítő fogalmat alkotni magunknak Horváth Sámuel művészetéről, ha tudjuk, hogy ez 225 arckép elkészítésére darabonként 3 máriásért vagyis összesen 191 forint és 6 krért vállalkozott.

Hogy a festmények mily nagyságúak lehettek, ezt positive meghatározni a szerződésből sem lehet; de a legnagyobb valószínűséggel a nemes gróf ebédlőjének díszítésére szolgálván, kicsinyek nem voltak. E mellett bizonyít a szerződés harmadik pontja is, hol a nagyság meghatározása, a gróf tetszésére van bízva.

Mindenesetre jellemző adat s hazai festészetünk XVIII-ik századbéli álláspontjára érdekes világot vet.

A szerződés 1768. október 17-én Pesten kelt, s festőnk már 1770. július 11-én, tehát két évnél rövidebb idő alatt a 225 db. arcképet elkészítette. Igaz ugyan, hogy a Szittyai vitézek, magyar királyok, és az Eszterházy ősök bár a »Tropheum« után készültek is — megannyi egy kaptára ütött torzonborz leventék lehettek — kik között a rövid vagy hosszú haj, a bajusz és szakál idézhettek elő némi különbséget, mind a mellett nem

győzünk eléggé csodálkozni e gyorsaság felett, s hajlandók vagyunk hinni, hogy művésznők ez idő alatt más megrendelést el sem fogadott! Egy kép befejezésére így is alig jutott több ideje két napnál.

Ha azonban egy tekintetet vetünk a szerződésnek azon részére, hol a pénz elszámolásról van szó, könnyen megérthetjük e lankadni nem tudó szorgalmat! Nagyon is érdekében állhatott festőnknek, hogy munkájával minél hamarabb készen lehessen, mert a kiérdemelt 191 forint és 6 krból, az arcképek befejezése után már csak 96 forintot s 6 xrt vett föl.

Tehát ezen összegért csaknem két éven át dolgozott s 225 arcképet készített el. Nem valószínű, hogy e festmények mind megsemmisültek volna, s ha közülök csak egy is napfényre kerülne, könnyen eldönthetővé lenne azon kérdés, hogy: vajjon Horváth Sámuel volt-e kontár művész (jóllehet egy Eszterházy számára festett), vagy pedig festőművészetünk állapota tüntetett elő ily nyomoruságos képet a XVIII-ik század utolsó tizedeiben?

Az érdekes szerződés, mely egy eddig ismeretlennel szaporítja a magyar festők számát, így hangzik:

»Infrascriptus presentium per vigorem notum facio omnibus et singulis quibus expedit Universis, quod ego respectu certi Laboris Artis pictoriae ab infra, uberius deducendi, cum Illustmo D. Comite Domino Stephano Eszterházy de Galantha etcetra in hunc modum convenerim et quidem.

1-mo. Assumo in me, quod omnes quatuor decim Duces Scytharum, ad normam et magnitudinem illam, cujus quatuor frusta pro Mostra suae Dnaoni Illstmae praesentavi pro iisdemque Marianos duodecim levavi, tali colore accurate depinctos, pro affuturo Termino post Epiphaniam Domini Anno 1769 incidente velim et me obligem Eidem Illstmo D. Comiti praesentaturum, pro quorum singulo frusto mihi persolvendum pretium cum sua Dominatione Illstma in tribus Marianis conveni. — Item.

2-do. Regni Hungariae Reges, a Rege Sancto Stephano incipiendo usque modernam gloriose regnantem Reginam Hungariae Mariam Theresiam, in simili magnitudine simili colore et ita accurate paratas Imagines, veluti praecedaneas aequae pro praeapósito Termino me presentaturum obligo, erga simile trium Ma-

rianorum pretium pro singulo frusto mihi persolvendum, His finitis.

3.o. In eo etiam me obligatum reddo, quod Inclytae Familiae Eszterházianae Lineam a Paulo Estoras primo Christiano incipiendo, usque Antonium Estoras, ultimum in Libro meo Trophei Familiae Eszterházianae expositum, aequè in tali magnitudine, tali colore, talique labore elaboratas Imagines, quem ad modum Sua Dnao Illstma me informare dignabitur, successiue post praeterlapsum affuturum Terminum et erga simile pretium, uti jam quator frusta Suae Dnaoni Illme resignata habentur, velim et intendam parare, Suaeque Dnaoni Illme resignare pro quo labore.

4. Quod a Sua Dnaone Illma effective numeratos fornos Rhenen. Viginti, id est flr. 20 rite levaverim per presentes recognosco et in praemissorum majus robur, has propria manu subscriptas, sigilloque meo roboratas extrado literas Contractuales.

Pestini die 17^a 7bris Anno 1768.

Horváth Samuel m. p.
Pictor et Civis
(p. h.)

Anno 1769 die 29ª January a Sua Dnaone Illtma me percipisse attestor florenos viginti unum Pestini, ad huc restantiam flr 10 xr. 51. in futurum mihi per Suam Illstmam Dnonem recompensandam recognosco.

Samuel Horváth m. p.

.....

Administratio Imaginum per Dominum Pictorem Samuelem Horváth.

Anno 1868. die 17 ^a 7bris, et 29 ^a January Ai 1769. attulit Duces primos Regni Hungariae Scytharum Nro. . . .	14
Item die de eadem Reges Hungariae Nro. . . .	48
Anno 1769. die 6 ^a Juny Familiae Estoras frusta Nro. . .	101
Anno 1770. die 11 ^a Juny attulit frusta Nr.	62

Frusta Nro. . 225

singulum frustum a Marianis tribus computandum, veniunt Mariani 675. facientes flr. 191 cr. 6.

.....

Solutionis pro Specificatis Imaginibus Specificatio.

1 ^o Anno 1768 die 17 ^a 7bris pro 4 frustis soluti			
a 3 mar. e.	flr	3 24	cr.
» » eadem die soluti anticipative	»	20 —	»
» » die 29 ^a January Anni 1769. soluti	»	21 —	»
» » die 7 ^a Juni dati eidem	»	4 52	»
» » die 15 ^a Juny dati eidem Aurei			
Crem. 12 idest	»	50 24	»
» » Juny 1770 soluti	»	92 06	»
	Summa :	fl	191 06 cr.

Hogy fen tett 191 ft. 6 kr. kezzemhez vettem ezen irásommal bizonyítom.

Signatum Pest. die 11 Juni 1770.

Horváth Sámuel m. p.

Piktor.«

Ennyire terjed az — a mit röviden összefoglalva gróf Eszterházy Dániel levéltári letéteményéről elmondhatunk s bezárjuk e sorokat, azon óhajtásunk kifejezésével: bárha régi magyar családaink mentől számosabban követnék ezen dicséretes példát s levéltárukat helyeznék el a Nemzeti Múzeum könyvtárában, a hol míg egyrésről a leggondosabb kezelés s megőrzésben részesülnek, másrésről pedig napjainkban már egyetlen rendeltetésüket — a tudomány szolgálatában legkönnyebben betölthetik.

RÉGI MAGYAR KÖNYVÉSZETI ADALÉKOK.

Közli: Szabó Károly.

V. Közlemény.

A közelebbi országos könyvkiállítás alkalmával a közkönyvtárak és egyesek által beküldött régi magyar nyomtatványokat átvizsgálván, végre hajtottam az utolsó böngészetet »Régi magyar könyvtár«-am gyarapítására.

Az eredmény 44 czímmás lett, melyek közül a budapesti egyetemi könyvtár 5 darabját Kudora Károly e folyóirat legközelebb megjelent füzetében már ismertette.

XVI. századi nyomtatvány a Knauz Nándor unicumán kívül nem jött napfényre; a későbbiek legnagyobb részben ismert munkák eddig ismeretlen kiadásai, vagy kisebbszerű alkalmi nyomtatványok. Kivételül csak a Tótfalusi Kis Miklós által Kolozsvártn 1695-ben nyomtatott »Szakácskönyv«-et említhetem, melynek eddig lappangott két példánya került elő Kolozsvárról és Kun-Szentmiklósról.

Ez adalékok közlésével azt hiszem, hogy a tarlózat e téren befejezettnek mondható. Ujabb tömeges vagy nagyérdekű fölfedezésre alig lehet kilátás. De azért ne szűnjünk meg kutatni; ha kevés lesz is az eredmény, e kevés is irodalmunk történetére nézve minden esetre nyereség lesz.

1. (217. sz.) (T i n ó d i S e b e s t y é n). Hist. Sigmond Chasarnak fogsagarol es szabadulasarol: Magyar országban törtint dolgarol. Ad notam: Ne hagy el esnem felseges Isten, &c. 4-r. A 1 — 4 = 4 sztlan levél. (A z u t o l s ó l a p ü r e s).

Versfejekben: »Sigmont kiralnak fogsagarol es szabadolasarol Sebestien deakh.«

Külön címlapja nincs és nem volt.

Temesvári Jánosnak a tatárjárásról írt énekével együtt nyomtatva megjelent Heltai Gáspár Cancionalejában, s ugyan e nyomásban külön címlappal is, Kolozsvártt 1574. Lásd: Régi Magyar Könyvtár. 112. 113. sz.

Egyetlen példánya ezen hely és év n. (XVI. században) megjelent nyomtatványnak, egy XVI. századi könyv táblájából kifejtve, Knauz Nándornál, ki azt a M. Tud. Akadémia ülésén 1871. nov. 6. ismertette s ugyanakkor betűhiven is kiadta, a Magyar Állam tárczájában. — Ujra kiadta Szilády Áron. Régi Magyar Költők Tára. III. köt. 359—364. l.

2. (218. sz.) Pelerdi P. Bathori Sigmondnak Erdelyorzagh feiedelmenek győzhetetlen nyeresegeről, Thergovestia, Bukeres es Girgio alatt, s azoknak megveteleről Istennek akarattyabul: mikent az Vitezlő Pelerdi Peter által megirattatott az egez Historia egy Magyar orszaghi fő Vrhoz Leuele által. Nyomtatott Nimet Vyvarat Manlius Janos által. Anno D. M. D. XCVI, 4-r. A — B₂ = 6 sztlan levél. (az utolsó lap üres.)

A címlevél hátlapján áll Manlius János latin ajánlása Alsó-Lindvai Bánfi Györgyhöz és Kristófhöz, »Viuarini 24 February Anno virginei partus, 1596.

Prózában.

Egyetlen példány. Knauz Nándornál.

3. Veresmarti Mihály Tanacskozas, Mellyiket kellyen az sok különböző Vallások közzül választani. Veresmarti Mihály által, egy tudós embernek irásából Magyarra fordított. Mostan pedig Vjonnan hozzá adatott az Dresdai Meisner Boldisár fogásinak is megrostálása. Nyomtatott Posonban. M.DC.XII. esztendőben. 12-r. 381 lap. — Elül: címlap, ajánlás 12 sztlan lev.; végül; mut. tábla 3 sztlan lap.

Ajánlása Drugeth Homonnai Györgyhöz »Posonban, Böyt más havának XVII. napián. M.DCXI. esztendőben« az 1611-iki első kiadásból van utánnomva.

1. kiad. Pozsony. 1611. — 3. Pozsony. 1640.

Említve van e kiadás Régi Magyar Könyvtár. 437. szám.

Egyetlen példány a z á g r á b i k á p t a l a n k ö n y v t á r á b a n.

4. (219. sz.) *Calendarium*. (Az Ezer Hat Száz Harmiczhar-
madik Esztendőre valo), ki à Bissextilis után első: Mellyet szerzet
és irt M. B a n d o r k o v i c z J a n o s, az Cracai Acade-miaban
tanétó Professor és Mathematicus Philosophus Doctor. Magyar
nyelvre fordíttatván Csepregben Nyomtatot Farkas Imre által.
8 r. A — E₂ = 4²/₈ iv = 34 sztlan lev.

Egyetlen példány a k i s - m a r t o n i h g. Eszterház y-
k ö n y v t á r b a n.

5. (220. sz.) *Janua Lingvarvm Bilingvis, Latina &*
Hungarica. Sive Modus Ad Integritatem Lingvarum Compendio
cognoscendam maxime accomodatus: ubi sententiarum selectio-
rum Centurys duodenis omnia fundamentalia, necessaria, & fre-
quentiora vocabula semel, sineque repetitione comprehenduntur.
Praecedente Dictionario. Leutschoviae, Typis Laurentii Breweri.
Anno 1641. 8.r. 294 lap. — Elül: Czíml., Dedicatio és proemium
5 sztlan lev.

Ujabb kiadása, mely ezzel lapról lapra egyezik, Várad.
1654. leírva: R. M. K t á r 899. sz. — Első kiadása, mely Rá-
kóczi Zsigmond és György »Albae Juliae A. 1634. d. 3. Maj»
kelt ajánlása szerint bizonyosan Gyula-Fejérvártt 1634-ben jelent
meg, egy példányban sem ismeretes.

Egyetlen példány a n a g y - s z e b e n i K a p e l l e n -
B i b l i o t h e k - b a n.

6. (221. sz.) (C a t o). *Disticha de Moribus; Quae vulgò in scri-*
buntur Cato Studio & Operâ Erasmi Roterod. diligenter à
mendis repurgata. In usum Scholarum Ungaricarum Ungaricè
reddita. Nunc recens denuo in lucem edita; In usum Illustris
Scholae Albensis. Anno 1643. 8 r. A — D₂ = 3¹/₈ iv = 50 lap
és végül 2 sztlan lap (h a t e l j e s).

Régibb kiadásai: 1. Debreczen. 1591. — 2. U. o. 1597. —
3. Kolozsvár. 1620. — 4. U. o. 1639.

Ezen kiadást, a címlevél hátlapjára nyomtatott figyelmez-
tetés szerint, mely kelt »Albae Calend. August: Anno 1643.«
M. Ph. L. P. (Magister Philippus Ludov. Piscator) eszközölte.
Nyomtatása kétségtelenül gyulafejérvári.

Egyetlen csonka példánya, melyből a szöveg nagy része

1—32 lap ki van tépve, a kolozsvári r.-cath. lyceum könyvtárában.

7. Comenius (Amos Joh.) Eruditionis Scholasticae. Pars III. Atrium. Rerum & Lingvarum Ornamenta exhibens. In usum Scholae Patakinæ editum, & in Chalcographia Celsiss. Prin: exscriptum Anno M.DC.LII. 8-r. A — N = 13 iv = 164 szatlan lev. — Atrium Latinitatis A — X₃ = 20³/₈ iv = 163 szatlan lev.

A Pars I. Vestibulum. leirva: «M. Könyvszemle» 1879. 23 l.; Pars II. Janua. leirva: R. Magyar Könyvtár. 860 sz.

Debreczeni ref. coll. — Kassai jogakadémia.

8. (222. sz.) Arithmetica (Practica). Az az; Szamvető Tabla. Melyben minden-féle Adásról, és Vételről való bizonyos számoknak summajat hamar és készen fel-találhatni. A Pythagoras Tablajabol, (kit más-nével Olasz Practicának is hinak) számlaltatott és irattatott. Löszen, Brever Lörintz által, Anno 1653. 12-r. A T₄ = 18⁴/₆ iv (6 levelenként) = 112 szatlan levél.

Hozzájárul:

Nyereségosztó Tabla. Mellyben az egy társaságban lévő kereskedő, avagy osztozó személyek között, kinek kinek az nyereségből való illendő részét hamar meg-vethetni, és számlálhatni. Löszen, Brever Lörintz által, Anno, M.DC.LIII. 12-r. 7 szatlan levél.

Régibb kiadásai: 1. Debreczen. 1614. — 2. Gyulafejérvár. 1632. — Lőcse. 1647.

Egyetlen példány a debreczeni r.-kath. gymn. könyvtárában.

9. (223. sz.) Catechismus Religionis Christianae. . . Catechismus Az az; A' Keresztyeni Vallasnak És Hűtnek Rövid Kérdésekben és feleletekben foglaltatott, szent írásbeli bizonyosságokkal megerősített summája avagy veleje. Az megszolni nem tudó és tsetszopo gyermetskéknek szájokból rendelted véghez vinni a' te ditséretedet. Psal. 8. 3. Matth. 21. 16. Fejér Váratt A. M.DC.LV. 8-r. 79 lap.

Egyik lapon latin, másikon magyar szöveggel.

Régibb kiadásai: 1. Gy.-Fejérvár. 1639. — 2. U. o. 1643. — 3. U. o. 1647.

Egyetlen példány Gyula Fejérvártt a *Batthyányi könyvtárban*.

10. (224. sz.) *Az Ur Vacsorájának Adasa Es Vetele Felől Valo Jótanács*, Melyet irt Theodorus Beza, régen Genevában Doctor és Praed., egy Tilius Tamás nevű Praedikátor Szolga Tarsa- és Attyafiához. 1571. Esztendőben. Philip. 3. v. 9. Valakik annakokáért tőkélletesek vagyunk, ilyen értelemben legyünk: hogy ha valamit külömben értetek, azt is az Isten megjelenti tinétek. Nyomtatták 1656. esztendőben. 8-r. A — B₆ 1³/₄ iv = 14 sztlan lev.

Kolozsvári nyomás.

Egyetlen példány Gyula-Fejérvártt a *Batthyányi könyvtárban*.

11. (225. sz.) (*Cato*). *Libellus Elegantissimus, qui inscribitur Cato de praeceptis vitae communis*. Igen szép könyvetske, mely Catonak neveztetik, az közönséges jó életnek oktatásáról. Ein schön Büchlein, welches man Cato nennet, von der vnderweisung gemeines lebens. Clavdiopoli Typis Helthanis Apud Ioannem Ravium, impressit Georgius Abrugi 1659. 8r.

Régibb latin magyar kiadásai 1. Debreczen 1591. — U. o. 1597. — Latin-magyar-német nyelven: 3. Kolozsvár. 1620. — 4. Kolozsvár. 1639. — Latinul s magyarul: 5. Gyula-Fejérvár. 1643.

Megjelent latin-magyar-németül Szebenben is 1659-ben.

Egyetlen végül csonka példánya, melyből megvan A — C = 3 iv, a kolozsvári unitarius coll. könyvtárában.

12. (226. sz.) *Kalendarium* (Uj és O), Christus Urunk születése után 1659. esztendőre . . . Lőcsén Brever Lőrintz által. 16 r. A — E = 5 iv (8 levelenként) = 40 sztlan lev.

Egyetlen példány *Lugossy Józsefnél Debreczenben*.

13. (227. sz.) (*Gönczi György*). *Az Szent David Profetának ékes rythmuso Soltarival, Es A' Soltárokból szeresztetett, Ditsiretekkel; S egyéb Istenes Enekekkel és Hymnusokkal tellyes Könyv*. Ezek után vadnak egynéhány áhitatos Imadsagok. Mel-

lyeket mostan újobban ki bocsátott; Cassan, Severinus Marcus, 1662. esztendőben. 12-r. Hymnusok 81 lap. — Isteni Dicsiretek 479 lap. — Elűl: czíml. 1 levél; végül: mut. tábla 15 számozatlan lap.

Hozzájárul külön czímlappal:

Molnár Albert. Szent David Kiralynak, és Profetának Száz ötven Soltari; A' Franciai Noták szerint Magyar versekre fordítottac, Molnár Albert által, Cassan, Nyomtatta Severinus Marcus 1662. Eszten: 12-r. 296 lap. — Végül: igazító tábla és Estveli Imádság 7 szatlan lev. — Buzgo Hala-Adasok és Könyörgések. 57 lap.

Régibb kiadásai: 1. Debreczen. 1592. — 2. U. o. 1602. — 3. U. o. 1616. — 4. U. o. 1620. — 5. Lőcse. 1635. — 6. Bártfa. 1640. — 7. Lőcse. 1642. — 8. U. o. 1652. — 9. V. o. 1654. — 10. Várad. 1654. 4-r. — 11. U. o. 1654. 12-r.

Egyetlen példány az egri érsegház megye könyvtárában.

14. (228. sz.) Kalendarium (Uj és O), 1666. esztendőre ... Lőcsen. 16-r. A — E = 5 iv (8 levelenként) = 40 szatlan lev.

Egyetlen példány a kis-martoni herczeg Eszterházy-könyvtárában.

15. (229. sz.) Catonis Disticha Moralia, Cum Germanica & Hungarica versione, nunc castigatius, quam antea, edita. Ad minus candidum Lectorem.

Cur ducis vultus, & non legis ista libenter?

Non tibi, sed parvis parva legenda damus. Cibinii. Typis & sumtibus Abrahami K. Szenczi. M.DC.LXVI. 8-r. 51 lap. — Végül: Septem Sapientum Sententiae. 7 szatlan lap.

Egyetlen péld. Wenrich Vilmosnál Segesvártt.

16. (230. sz.) Kalendarium (Uj és O), 1669. esztendőre ... Lőcsén. 16-r. A — E = 5 iv (8 lev.) = 40 szatlan lev

Egyetlen példány a kis-martoni hg. Eszterházy-könyvtárában.

17. (231. sz.) Siderius János. Catechismus, Az az: Rövid Kérdések és Feleletek által való Tanítás; A' Keresztyéni Hitnek fő Agazatirol. Melly irattatott Siderius János által. Most pedig újabban e szép formában ki bocsátatott; Cassan. Ericvs Erich által 1672. 12-r.

Te Kiseded Gyermekednek való

Egyetlen végül csonka példánya, melyből megvan A — C₁ = 25 sztlan levél, **Lugossy Józsefnél Debreczenben.**

18. (232. sz.) (Gönczi György). A' Sz. David Profetanak Ékes Rhythmusu Soltarival Es A' Soltarokból szerezetett Dicsiretekkel S' egyéb Istenes Enekekkel, és Hymnusokkal tellyes Könyv. Ezek után vadnak edgynéhány szép Imádságok. Mellyet most az Halott Enekekkel meg bővitvén ki-botsátott. Cassan, Ericus Erich. M.DC.LXXIII. eszten: 12-r. Hymnusok 90 lap. — Dicsiretek 521 lap. — Mut. tábla 6 sztlan lev. — Buzgó halaadasok és könyörgések 46 lap (itt megszakad).

Hozzájárul:

Sz. David Soltári. (csonkán) 84—259 lap. — Registrum és Imádságok 17 sztlan lap.

Egyetlen csonka péld. **Lugossy Józsefnél Debreczenben.** (233. sz.) (Gönczi György. Énekes könyv . . .) Kolozsvár. 1675. 12-r.

Tartalma: Hymnusok (csonkán) C₃ — D₆ = 51—82 l. Vége. — Dicsiretek (első lev. hiján) A₂ — R₅ = 3—382 lap. Vége. Mut. tábla 6 sztl lev. — Sz. Dávid Soltári (csonkán) A₄ — N₁ = 7 290 lap, Q1—6 (Buzgó Imádságok). Vége.

Ezen csonka Énekes könyvet azért mertem Kolozsvár. 1675-re tenni, mert vele egybekötve maradt fön a kolozsvári 1675-diki Catechismus, melynek nyomdai kiállítása ezzel teljesen egyezik.

Egyetlen csonka példánya **Lugossy Józsefnél Debreczenben.**

20. (234. sz.) Catechismus (Keresztyén) Az Az: A' Keresztyéni Hitnek ágazatira való rövid tanítás, Kérdések és Feleletek által. Melly mostan . . . ujjobban, meg-jobbítva s' öregbítve ki-bocsáttatott. E' kis formában ki-bocsáttatott Catechesis: mindenekben edgyez az elébbi öregebb formában ki bocsáttatott Catechesissel: Colosvaratt. Nyomt: Veres-egyházi Mihály által, 1675. 12-r. 256 lap. — Elül: czíml., előbeszéd, lajstrom 3, végül: Analysis Generalis, Az az 25 sztlan levél.

Egyetlen példánya, a föntebbi szám alatt leirt csonka Énekes könyv után kötve, **Lugossy Józsefnél Debreczenben.**

21. (235. sz.) **Kalendariom** (Uj és O), 1675 esztendőre . . . **Löcse.** 16-r. A — E = 5 iv (8 levelenként) = 40 sztlan lev.

Egyetlen példány a kis-martoni hg. Eszterházy-könyvtárban.

22. Balassa és Rimai. Az Néhai Tekintetes, Nāgos vitéz Vrnak Gyarmati Balassa Balintnak; És Amaz jó emlékezetű néhai Nemzetes Rimai Janosnak; Igaz hazafiának, és a' Magyar nyelv két ékességének. Istenes Eneki. Mostan ujjobban e' kis formában ki bocsáttattak. Colosvaratt, Veresegyházi Mihály által, 1677. 12-r. 288 lap. — Elűl: czíml., Lectori stb. 6, végűl: lajstrom 3 szltan levél.

Hozzájárul külön czímlappal: Edgynéhány oktató Regulák által Vezérlő Uta. Minden uton járó Igaz Izraelitának. 42 lap. — Elűl: czíml. stb. 5, — végűl: mutató tablatska 1 szltan lev.

A kolozsvári 1681-diki kiadás, Lásd: Régi M. Könyvtár 1258. sz., ezzel lapról-lapra, szóról-szóra egyezik.

Egyetlen példány a M. Tud. Akadémia könyvtárában.

23. Kabai Bodor Gellért. A' Jo Elöl-Jaroknak A' Nép közzül való ki-eséseknek káros vóltáról való edgyűgyű Elmelkedes, Mellyet Amaz nagy és igen boldog emlekezetű Nehai Nemzetes Idösbik Dobozi István Uram, Tisztességes el-takarításának alkalmatosságával tött a' sir felett, Anno 1679. 2. Augusti. Kabai B. Gellért, Debreceni edgyik L. Pásztor. Debreczenben, Nyomtattott Rosnyai János által. 4-r. A — $F_3 = 5\frac{3}{4}$ iv = 23 szltan lev. (h a t e l j e s).

Egyetlen csonka példánya, melyből hiányzik $A_3 - C_4$, $D_3 - 4$, $E_3 - 4$, összesen 14 levél, a sáros patakireform. coll. könyvtárában.

24. Köleséri Sámuel. Istennek s Nemzetnek Vegig Hiven Szolgalo David Patriarcha. Avagy Olly Halotti idvesség Tanitas; mellyet, amaz nagy emlekezetű, ritka példájú, Istenét s Hazáját szerető. Debrecen Városának, mind józan tanácsával, mind pedig veszedelmes időkben való sok nyughatatlansággival s özvegyekért s Arvákért sok sanyarúság (csak nem halált) szenvedésivel, sokat szolgált Patriarcha Embernek, Néhai Nemzetes Idösbik Dobozi István Uramnak, A' Debreczeni Népek siralmával lött Tisztességes Temetésének alkalmatosságával, a' Ház előtt Kis-Aszszony havának 2. napján 1679-ben

prédikált; mostan pedig szerelmesi kívánságára, a' meg-hólt-nak áldott emlékezetinek fenn hagyására s Virtus-inak követése-re ki-is bocsátott Kőleseri Samuel, A Debreczeni K. Gyülekezetnek edgyik Tanítója. Birák. k. 9. v. 48. Mit cselekedém látatok, siessetek, cselekedgyetek ti-is ugy mint én. Debreczenben, Nyomtattatott Rosnyai János által, 1679. 4-r. A — C₂ = 2¹/₂ iv = 10 sztan levél.

Egyetlen példány a s-pataki ref. coll. könyvtárában.

25. Balassa és Rimai. Az Néhai Tekintetes és Nāgos Vitéz Urnak, Gyarmati Balasi Bálintnak, Es Amaz jó emlékezetű, Istenben bóldogúl ki-mult Néhai Nemzetes Rimai Jánosnak, Igaz hazafiának, és a' Magyar nyelvnek két ékeségének Istenes Eneki. Mellyet a' Váradi negyedik Editio szerént egynehány új Enekekkel és Imádságokkal ki-botsátották Bártfán, Berger Mihaly költségével, 1679-ben. 12-r. 392. lap. — Elűl: címlap stb. 5, végűl: Index 4 sztan lev.

Hozzájárul: Via Jakobaea, azaz: . . . 1679-ben. 12-r. R 7 — T₅ = 23 sztan lev.

Említve: Régi M. Könyvtár. 1228. sz. a.

Egyetlen példány Néhren, Szepesben, a b. Mednyánszky könyvtárban.

26. (236. sz.) Hodosi S. Eőrálló toronyban helyeztetett Vigyazo, Az az: Olly idvességés együgyü rövid tanítás, mellyben minémű lelki-ismérettel kellyen tisztiben forgolódni, az Istentől elő álltatott Egyházi szolgálóknak, rövideden lerajzoltatic. Mellyet, A' Veszprémi Reform. Ecclesiában való hivatattásának alkalmatosságával, azon meg-nevezett Gyülekezet előtt, az Istennek dicsősségére, s' az élő hiveknek lelki hasznokra kijelentett, 1680. Esztendőben, Bőjt más havának tizenhetedik napján. Hodosi Samuel, Chrisztus szolgálója a' Veszpr. Gyülekezetbē. Debreczenben, Nyomtatta Rosnyai Janos. 8-r. A—D 2 (4 levelelknént) = 14 sztan lev.

Egyetlen példány Tóth Dánielnél Pápan.

27. (237. sz.) Debreczeni Péter. 12 Idvösseges Elmelkedések; Mellyekben szép ahitatos és buzgóságos Könyörgések vadnak foglaltatván: Minden hiveknek, valakik ez életnek háboruiban az ő idvőségnek czéllýára sietnek, lelki fegyverű

adattatnak, Es Philep Kegelius D. által deákul irattattak; Mellyeket Debreczeni Péter Magyará fordított. Kit most ismét e' szép formában ki bocsátott: Lötzen, Brewer Samuel. 1685. 12-r. 450 lap. — Elül: czíml., lectori stb. 6, végül: mut. tábla 3 sztlan lev.

Régibb kiadásai: Leyden. 1637. és Lőcse. 1668.

Egyetlen példány Schlauch Lőrincz szathmári püspök ktárában.

28. (238. sz.) Comenius. Januae Lingvarum Reseratae Aureae Vestibulum, Quo Primus ad Latinam aditus Tirunculis paratur: Cum versione interlineari Germanicâ; Editum à Joha n- A mos, Comenio, Nunc quoq adjecta est versio Ungaricâ & Bohemicâ. Leutschoviae, Typis Samuelis Brewer, Anno M.DC. LXXXVII. 8-r. 133 lap. — Elül: czíml. és praefat 4 sztlan lev. — Végül: Index Quadrilingvis 98 sztlan lap.

Régibb négy nyelvű (latin-német-magyar-cseh) kiadása: Lőcse. 1660.

Egyetlen példány Schlauch L. szathmári püspök ktárában.

29. (239. sz.) (Comenius.) Eruditionis Scholasticae, Pars Prima, Vestibulum Rerum & Lingvarum fundamenta exhibens. In usum Scholae Patakinæ editum: Editio octava. Novâ ac meliori forma donatâ, caeterisque omnibus longé correctius emissa. Claudiopoli, Apud Viduam Andreae Lengyel, Anno M. DC. LXXXXI. 8-r. A—G = 7 ív = 56 sztlan lev.

Az ezen kiadást megelőzőtt 7 kiadásból ezen 3 ismeretes: S.-Patak. 1652. — Lőcse. 1657. — S.-Patak. 1662.

Egyetlen példány a segesvári evang. gymn. ktárában.

30. (240. sz.) (Ujfalvi Imre.) In Exequiis Defunctorum. Halott Temetes-korra valo Enekek; Mellyeket most helyesben, egynehány Ide tartozó szép Soltárokkal és Enekekkel egyetemben, (meg is jobbitván) ki bocsátott, Kolosvaratt, Veres-egyházi István. 1691. 24-r. A—M 11 (itt megszakad). — Elül: czíml., előljáró beszéd (az eredeti kelettel: Debreczen. 1598) 7 sztlan lap.

Egyetlen csonka példánya, melyből közben is hiányzik a 185—260 lap, Lugossy Józsefnél Debreczenben.

31. (241. sz.) Szakats mesterségnek Könyvetskéje. Mellyben Külömbkülömbféle válogatott tzipfra, jó, egészséges, hasznos, tiszta és szapora Étkeknek Meg-készítése, Sütése és Főzése, mintegy Élés-kamarában, rövideden leirattatik, és kinek-kinek hasznára leábrázoltatik. Melly most megbővítettvén I. Több szükséges és hasznos Étkek nemeinek készítésével: II. Liktariomok 's egyéb holmik tsinálásáról egy jeles Tractával, A' Gazdaszszonyoknak nagy könnyebbségekre e' kis formában kibotsáttatott, Kolozsvaratt, Tótfalusi K. Miklós által, 1695. 12-r. 170 lap. — Elül: czíml., az olvasóhoz, tábla 6, végül: mut. tábla 4 sztlan lev.

Kolozsvári unitár. coll. — Kún-szentmiklósi ref. gym n.

32. Fel-Vinczi György. A' jeles Procuratorianak illendő Ditséreti. Mely irattatott Fel-Vinczi György által 1697. Esztendőben. Kolozsváratt, Nyomtattatott M. Tótfalusi K. Miklós által. 8-r. A—B₄ = 1¹/₂ iv = 12 sztlan lev.

Említve Régi Magyar-Könyvtár. 1502. sz. a.

Egyetlen példány a kolozsvári unit. coll. könyvtárában.

33. (242. sz.) Igasság Koronaja (Kegyességgel, Betsü-llettel, közönséges Munkával érdemlett), Mellyet A' mindent tudó és az ő idejében jól véghez vivő szabados és bölts Isteni Tanats A' regi Uri Nemzettel fenlő és azt Virtusokkal nyomozó s illendő élettel ékesgető Nagy Haza Fianak Méltóságos Bethlen Elek Urnak, Koronás Királyunk ő Felsége Erdélyi Guberniuma Belső Tanats Ur Hivének, Belső Szólnok Vármegye Fő Ispánnának és Erdély Országa Törvényes Felső Tablája Praesidensének Fejébe tött 1696. Eszt.: Sz. András Havának 3. Napján. Melly-is azon Méltóságos Urnak érdemlett fenn maradandó nagy Emle-kezetire Magyar Verseken közönségessé tétetett A' Nagy-Enyedi Collegiumban. Kolozsváratt, Nyomtattatott M. Tótfalusi K. Miklós által. 4-r. A 1—8 = 8 sztlan lev.

Hozzájárul külön czímlappal:

Ehez adattatik egy közönséges Halotti Oratio, Mellyet hajdan e' Hazában egy néminémü Halotti alkalmatosságra készített volt; mostan pedig, hogy e' könyvetske tellyesebb lenne, alítván egyszersmind hogy nem léssen unalmas és ha-

szontalan az Olvasóknak, kiknek Isten sziveket arra bírta, hogy e' veszedelmes szeretetű világnak megismerésére 's únására való okokról értekezzenek, közönségessé tött M. Tótfalusi Kis Miklós. Nyomtatott Kolozsváratt, 1697 Eszt. 4-r. B 1—4 = 4 sztlan lev.

Kolozsvári unitár. coll. — M.-Vásárhelyi ref. coll. — Tordai unitár. gym n. Dr. Kiss Áron budapesti tanár könyvtárában.

34. (243. sz.) Regulamentum Militare. H. n. (Bécs.) 1699. 4-r. A—C 2=2¹/₂ iv = 10 sztlan lev.

Egészen magyar szöveggel.

Külön címlapja nincs s nem volt. — Kezdeté: »Mi Leopold Isten kegyelmességéből mindenkor Felseges választott Római Császár, és Német, Magyar, és Cseh Országoknak &c. Kirallya, &c. Közönsegesen mindeneknek . . . « Vége: »Költ Austriában az mi Városunkban, Betsben, Januariusnak huszonegyedik napján, 1699. Esztendőben . . . Leopoldus.« (P. H.)

Egyetlen példány a gyulafehérvári Batthyányi-ktárban.

35. (244. sz.) Balassa és Rimai . . (Istenes Énekek), 12-r. 359. lap. — Elül: címl., elogia 4 sztlan lev.; végül; lajstrom 9 sztlan lap.

Hozzájárul: Egynéhány oktató Regulák . . . 43 lap, s ezután: Reggeli, estvini énekek 11 sztlan lap.

XVII. századi nyomás.

Egyetlen példánya, melyből a címlevél hiányzik a rimasombati prot. gym n. ktárában.

36. (245. sz.) Arithmetica (Practica) az-az Szamvető Tábla. Melyben mindenféle adásról és vételről akar minemű kereskedésben — is bizonyos számoknak summáját készen és könny(en meg) található. Paduai Julius (Caesar) által irattat(ott). Mostan pedig e . . . formában negyed(szer ki) bocsáttatott. — Brassóban Seuler Lukats M(ihály) betűivel és költségével. Nyomt: 1702. Eszt. 16-r. A—P₅ (8 levelenként) = 14⁵/₈ iv = 117 sztlan lev.

Hozzájárul külön címlappal:

Practica Arithmetica Ein Neuer Erfindung Einer Allgemeinen Arithmetischen Practik Julii Caesaris von

Padua Zu Kron-Stadt, A. 1702. 16-r. 4. szatlan lev.

Egyetlen példány a brassai evang. gymn. könyvtárában.

37. (246. sz.) Kalendarium (Uj), Mellyet Christus Urunk születéseutan való 1703. eszt. irt Neubart János. Es Magyar Országra, Erdélyre és egyéb Tartományokra is alkalmaztatott. Nyomt. Bartfan, Soltz Tamás által. 8-r. A—E = 5 iv = 40 szatlan lev.

Egyetlen példány az orsz. levéltárban.

38. (247. sz.) Jövedecsi Pál és Désfalvi Simon Kristóf. Az Erdemes és Közönséges joknak hasznát magakárával forgato Tanácsos Elmének Alhatatossága. Mellyet Mivel a' ritka Tanácsú és Méltóságos Tekintű Kis Sarosi Sarosi Janos Urban &c. Számos izben, a' sirban nem szólható igasság meg-tapasztalt, és mostan is érdemes virágzó állapotban érkezett; Ennek örök emlékezetire, a jó erköltsel zöldellő Unit: Parnassusban szorgalmatoskodó méltatlan lffiak közül: Jövedetsi Pal és Desfalvi Simon Christoph. Uri méltóságához illendő Czimerűl, e' Csekély verseket Anno 1703. Die 2. Januarii; alázatosan irtak. Kolosvaratt Nyomtattatott Lengyel Andrasnenal, 1703. Esztendőben. 4-r. 1 iv = 4 szatlan lev.

Egyetlen példány a kolozsvári unit. coll. kvtárában.

39. (248. sz.) Vegsö Bvcsvzo Az hozzá tartozó szerelmes felekhez nyujtott Szozat, Mely Ama' kegyességnek utaiiban tellyes világi életében járn láttatott, már az Urban boldogúl ki-múlt Nehai Nemzetes Mezö-Szegedi Purki Kata Aszszonynak Tisztiben serényen vigyázó, életében egyenesen járn igyekező Tiszteletes Ferfiunak Kolosvari Isvan Uramnak A' Zarándi Tractusnak néhai Seniorának mostan pedig a' Kis-Vardai Reformata Szent Ecclesiának tizen-egy esztendőknék el-folyásoktól fogva hűséges Lelki Pásztorának kegyes Istenfélő házas-társának meghidegedett testének el takarittatásának alkalmatosságakor elmondattott; és azután meg-láttatott újjabban, és illyen formában ki-botsáttatott. Debrecenben Anno 1704. 4-r. 1 iv = 4 szatlan levél.

Egyetlen példány a debreczeni ref. coll. ktárában.

ISMERETLEN BRASSÓI EGYLEVELŰ NYOMTATVÁNY A XVII. SZÁZADBÓL.

Közli: **Hellebrant Árpád.**

Az egylevelű nyomtatványok (Einblattdruck) a könyvnyomda feltalálásáig vezethetők vissza. Mint nevök is mutatja egy levélből állanak s a befejezett nyomtatvány minden kellékével bírnak. — A szöveg rendszerint csak a levél egyik lapjára van nyomva, a másik lap üres.

E nyomtatványok fametszet után és mozgó betűkkel készültek. Az első csoportból kiemeljük: V. Miklós pápának II. János Cyprus királya számára 1451-ben kibocsátott s 1454 és 1455-ben Mainzben és Bambergben négyféle kiadásban megjelent búcsúlevelét, mely két kiadásban 30, és kettőben 31 sor szöveget tüntet fel s a legrégebb ilyenmű példány a mit ismerünk. A bibliographiai kutatások ezen nyomtatványból ekkorig összesen 20 példányt derítettek fel.

A második csoportban tudomásom szerint Isenburgi Diether mainzi érseknek 1462. ápril 4 én Nassaui Adolf ellen kelt manifestuma a legrégebb.

Ezen nyomtatványok kezdetben leginkább pápai és püspöki bullák, fejedelmi pátensek, imádságok és búcsúlevelek (Ablassbrief) közvetítésére használtattak, később azonban a XVI. században már alkalmi versek, beszédek és nyilatkozatok jelentek meg ilyen formában, de mert aránylag kevés számú példányban nyomtak és föntartások sok nehézséggel járt, elkallódtak s a bibliographiában igen ritkák.

Irodalmunkban az egylevelű nyomtatványokkal ekkorig tüzetesen még senki sem foglalkozott s így meg nem határozhatjuk, hogy 1711-ig hány ily nyomtatvány látott a hazai nyomdában napvilágot és melyek ezek közt a legrégebb?

Én régiebbet annál, melyet a budapesti egyetemi könyvtár a tavaszi országos könyvkiállításon, mint unicumot bemutatott s melynek: »Igen Hasznos Es Draga Nemes Receptum Avagy Orvosság mikoron az aszonyi allaton avagy az szolgállo leanyon, tunya rest, a vagy czáczogoszín vagy on« etc. a czíme, nem ismerék. A nyomtatvány ívrét alaku, orvosi recipéket tartalmaz s Szabó Károly nagyérdemű tudósunk meghatározása szerint valószínűleg a XVI. században Kolozsvárt jelent meg.

A budapesti egyetemi könyvtár egy régi könyvfedélből áztatta ki.

A XVII. századból magyar egylevelű nyomtatványt nem ismerék.

Van azonban a m. tud. Akadémia könyvtárában egy XVII. századi brassai latin egylevelű nyomtatvány, melyet az új latin irodalom című szak rendezésénél ujabban találtam. Ezen ekkorig egészen ismeretlen példányt most kívánom e folyóirat hasábjain ismertetni.

A nyomtatvány széles ívrétben van kiállítva s négy latin alkalmi költeményt tartalmaz, melyek a levél egyik lapjára vannak nyomva. Két költeménynek Scharsius András medgyesi gymnasiumi igazgató s későbbi superintendens a szerzője, a másik kettőt Ádám István kis-schelyki lelkész írta azon alkalmal, midőn Adami Mihály Temger Györgynek hátrahagyott özvegyével Fernenet Borbálával és Adáminak Mihály nevű fia Brenner Ágnessel tartották menyegzőjüket.

A nyomtatás helye és éve a példányon kitéve nincsen. De a házasság napjának, illetőleg a költemény keltének idejéből következtethetjük, hogy e nyomtatvány 1692-ben és pedig valószínűleg a brassói nyomdában látott napvilágot.

A nyomtatványnak bibliographiai becsén kívül irodalomtörténeti becse levén, mivel két XVII. századi hazánkfiát mint

latin alkalmi költőt mutat be, érdekesnek találjuk itt a szöveget, mely csak ezen egylevelű unicumban maradt fön egész terjedelmében lenyomatni. A szöveg így hangzik :

Taedae Flagranti Votorum Igne Accensae

Quas

Pari Sponsorum gemino,

Patris

Viri plurimum Reverendi Venerabilis ac Clarissimi,

DN. MICHAELIS ADAMI,

Ecclesiae Kis Schelykensis Antistitis Vigilantissimi, Capitulique Schelkensis Pro Decani de repub. meritissimi

Foemina multigeno sui sexus decore Clarissima

cum

DN. BARBARA FERNENGELIANA,

Viro Reverendo. Praeclaro ac Doctissimo,

DN. GEORGIO FEMGERO,

Ecclesiae quondam Orbacensis Pastore, Capitulique Antesyvani Syndico expeditissimo (P. m.)

Relicta vidua ;

Et Filii

Viri Reverendi atque Praestantissimi

DN. MICHAELIS ADAMI,

Ecclesiae Xenodochialis Cibiniensis Diaconi fidelissimi,

Cum

Virgine Venustissima Pudicissimaque,

AGNETHA BRENNERIANA,

Patre

Viro plurimum Reverendo Clarissimo ac Doctissimo,

DN. GEORGIO BRENNERO,

Ecclesiae Heltensis Pastore meritissimo, Capitulique Cibiensis Sindico gravissimo,

Nata

Tertio decimo Calendarum Decembris, Anni M.DC.XCII. Sollenitatibus nuptialibus dicato, observantissimi praeferebant.

A d C l a r i s s. D n. S p o n s u m P a t r e m.
E S T E T B A R B A R A A N N A.

ANnus praeteriit, lepidam cum sustulit ANNAM
 Moesto, Sponso tibi, funere summa dies.
 Spes erat, ANNA novo veniet mihi foedere forsân
 Ecce venit pro ANNA BARBARA Sponsa toro.
 Heu Thalamo thalamus quantum hic mutatus ab illo!
 ANNAE succedit BARBARA nomen atrox.
 Factum Sponse doles? Res irrevocabilis haec est,
 BARBARA perpetuo est haec retinenda tibi,
 Sed (rogo) siste metum. Non, rem, sed nomina dixi;
 Nomen atrox tantum BARBARA res placida est.
 ANNA tibi ante fuit, tibi BARBARA nunc (!) venit ANNA,
 Non quadrant rebus nomina quaeque suis.
 Ergo sit ANNA (precor) Sponso tibi BARBARA Sponsa,
 BARBARA dum super est, ANNA superstes erit,

A d R e v e r e n d. D n. S p o n s u m F i l i u m.
A G N E T H A A G N A,

Voce DEI purum dum monstras Presbiter AGNUM,
 AGNAM, Sponse AGNUS monstrat hic ecce tibi.
 Quam: queris? Num mire fugit te nomen amicae?
 Nomina idem signant AGNETH & AGNA duo.
 AGNA suo nitidum tergo vellus gerit: AGNETH.
 Virtutum aurato vellere Sponsa nitet.
 Est mitis, nec fronte petit, nec calcitrat AGNA;
 Mitior AGNETHâ nulla puella tuâ est.
 AGNA pecus placidum saliens in gramine ludit:
 AGNETHA in thalmo ludet amica tuo.
 O felix Cordon, istam cui contigit AGNAM,
 Pascere! Concedit Tityrus ipse tibi.
 Pascere perge tuam laetis successibus AGNAM
 Ter felix svavi Pastor amore diu.
 Illaque te recreet lusu, formâque fideque
 Sic eritis celebres Pastor & AGNA simul.
 Nominis Adamiani Studiosissimus.
 ANDREAS Scharsius Med. Gymn. Patr. Rect.

A d C l a r i s s i m u m S p o n s u m P a t r e m.

INstar homo sphaerae est, quam si divideris, haec Pars
 Pro mare, pro sexu est altera foemineo.
 Naturae adfectu sectus desiderat orbis
 Antiquum formae rursus inire decus.
 Tu fueras pars una Pater, pars altera Mater
 Sphaerae, quae Matris morte direpta fuit.
 Lapsa redit tibi pars, ut sphaera sit integra, ne tu
 Dividua ac praeceps pars sine parte ruas.
 Quaeris quaenam ea sit? pars Barbara dicitur ista;
 Sponsa tibi, Mater chara futura mihi.
 Junge tibi hanc, vincloque tori sociato jugali,
 Ut sit una donis integra sphaera tuae.
 Sphaera parentalis nobis simul integra fiat,
 Quae dissecta pia morte Parentis erat.
 Quod quia agis Genitor, Sphaeram tibi gratulor istam,
 Sitque individuâ (sic) compage juncta precor.

A d. P r a e s t a n t i s s. D n. S p o n s u m F r a t r e m.

OMnia vincit amor; constantia pectora amore
 Vel stipulâ fiunt mobilia levi.
 Sictua quae fuerant adamantine pectora Frater
 (Namque animo penitus sunt ita visa meo.)
 Cerea jam fiunt vincente potenter amore;
 Conveniens animo nomen Adamus habes.
 Nec tamen est, cur hoc pudeat victore subactum,
 Est in amore etiam succubuisse decus.
 Quin potius gaude, vinci potuisse puellâ
 Quae victrix quamvis se tibi subjiciet,
 Et non gratuler id Frater tibi? gratulor imo:
 Optoque sic porro Sponsa Virum superet.
 STEPH. Adami Kis-Schelk. Sch. Med. Lect.

KÖNYVBECSLÉS MODOR VÁROSÁBAN 1608-ból.

Közli : **Chernel Kálmán.**

A történelmi társulat 1877-ik évi pozsonyi vidéki nagygyűlése alkalmával, a Szentgyörgy—Bazin—Modor és Nagyszombat sz. királyi városokban működött bizottság tagjaival tettem e városok gazdag levéltáraiban több napi kutatásokat. A modori városi levéltárban figyelmemet egy 1608 jul. 21-én kelt könyvbecslés ragadta meg, mely, mint egész szerkezete mutatja, hivataltól készült, s Weber Bálint modori evang. lelkész halála után maradt, a város javára lefoglalt könyveinek jegyzékét a becsárakkal együtt tartalmazza. A jegyzék összesen 50 könyvet sorol fel, melyek ív-, negyed- és nyolczadrét szerint vannak összeállítva. A könyvcímek benne igen felületesek, a becsárak azonban az akkori viszonyokhoz és a mostani hatósági könyvbecslésekhez képest elég méltányosaknak mondhatók.

Tekintve, hogy e könyvbecslés a hazai XVII. századi könyvárak történetéhez érdekes adalékot szolgáltat, azt e folyóiratban egész terjedelmében közöljük a mint következők:

»*A estimatio super bonis Weberj, quae in repositionem (sic) damnorum Civitatis adempta sunt facta.*

1608.

Schatzung der Buecher.

In folio.

	fl.	den.
Promptuarium Exemplorum Vincentii Sturmii	1	50
Liber Concordiae	1	25
Decadum sermonum Büllingerii tom. I.	1	—
Chiliades Erasmi Proverb.	1	—

	fl. den.
Fischeri Postilla in zwei Theilen	1 —
Lutheri Hauspostill	2 —
Cronica Caxtonis deutsch	2 —
Josephus deutsch Prutero gehörig	2 —
Jesus Syrach cum Commentatis Mathesy	1 —
Welldtbuch Spiegel	— 60
Calepinus aldt nit ganz	— 30
Von der seeligkeit And. Lang	— 50

In quarto.

Dreizehn predigten Jacobi Andreae	— 50
Georgii Scherer Hörpredigt undt andern Predigten	— 50
Epitheta R a v i s i i (?)	— 30
Christlicher Weinberg	— 35
Oeconomia Caleri (?) erster Theil	— 35
Catechismus in 4to deutsch	— 45
Pantheum, seu simphonia Papatus I. pars.	— 30

In octavo.

Neu Testament, zerschnitten, zerrissen	— 40
Artemidori Frauenbuch	— 20
Lucae Pollionis Predigten von Ewigem Leben	— 40
Loci communes Philippi deutsch nicht ganz	— 10
Dictionarium O a s i p o d i i (?)	— 30
Die lauter Wahrheit Singwaldt	— 30
Synonima Johannis serrarii	— 30
Commentar in Hesiodum Kiay	— 50
Philippi Wagneri Predigt über den 101. Psalm	— 15
Jesus Syrach deutsch Miscell.	— 15
Virgilius nicht ganz	— —
Officia Ciceronis	— —
Catechismus Huberini deutsch	— 30
Catechismus wunderb. Miscellen	— 15
Leben nach der Predigten	— 20
Hieronimi Savonarola über den 51. Psalm	— 18
Deutsche Sprichwörter mit der Auslegung	— 35
Wiederlegung der Sacramenterer Selneкуси	— 25

	fl. den.
Theologie deutsch mit Miscell.	— 12
Orationum Ciceronis volumen unum W e r e p c h (?) gehör.	— --
Epistolae Familiares: W e r e p c h (?) gehörig.	— 30
Johannis Ekii Enchiridion	— 30
In 16 ^o A. Leonardi Grammat.	— —
Ciceronis ad Herenium	— 30
Progymnastica Francisci Sylvii	— —
Aulus Gellius	— 25
Trostbüchlein	— —
Officia Ciceronis	— —
Thesaurus Epistolarum	— —
Urbani Regii dialogus super 24. Cap. Luth.	— 50
Lutheri concio super sic Deus dilexit	— 40

1608. Julius 21. Modor.«

Eredetije Modor város levéltárában.

A XIX. SZÁZADI ERDÉLYI HALOTTI BESZÉDEK BIBLIOGRAPHIÁJÁHOZ.

Közli: **Jakab Elek.**

E szakközlöny tisztelt szerkesztője szíves felhívására közre bocsátom Mike Sándor néhai tudós gyűjtőnk e század első feléből való, betűrendben kötetekre osztott »Halotti beszédek in 8°« című gyűjteménye tartalmát, mely ez időszakban az erdélyi részekben élt legjelesebb férfiakról és nőkről, szintén a legkitűnőbb egyházi férfiak, tanárok, aristokraták és tanuló ifjak által tartott prédikációk, oratiók, halotti versek s más megtisztelő szónoklatok és szavalások címeit, alakját, tartásuk és megjelenésük helyét foglalja magában. A mi jellemző könyvészeti vagy irodalomtörténeti és bibliographiai elem bennök van s a mik annak tudományos becsét teszik, első közlésemben elmondván: ¹⁾ itt azokra hivatkozólag, mintegy utólagos kiegészítésül közlöm még az első közleményből véletlenül kimaradt néhány

¹⁾ L. a »Könyvszemle« 1881. VI. füzet szerzőnek hasonló cikkét.

XVII—XVIII. századi 4-r. alaku halotti beszéd czímét s kiadási helyét, azután az erdélyi részekben a vallások között való különös türelmet és felvilágosodottságot tanúsító egy körülményt említek meg, végre czikkem tulajdonképi tárgyát fogom az olvasóval megismertetni, a minek különös előnye az, hogy meg van jelölve: valamely beszéd az illető gyűjteményi kötet melyik lapjain található fel, és így az azt illető adatok, a kiről életrajtot írnak, a székely-kereszturi gymnasiumból, hol e gyűjtemény van, levél által is megszerezhetők.

a) Az első közleményből kimaradt beszédek.

1646. évből. Gróf Iktári Bethlen Péter, Hunyad- s Máramaros vármegyei főispán felett tartottak szónoklatot: Szathmári Lázár Miklós, Sellyei Balog István, Dobrai Bálint, Verőczi Ferencz, Tsulai György, Hodászi Miklós.

1718. Gróf Bethlen László felett Zilai Sebes András in 4°.

1732. » » Katalin felett Bod Péter. Egy más gr. Bethlen Katalin feletti beszéde ugyan Bod Péternek már volt említve.

1751. Gróf Bethlen Sámuel felett Borosnyai Nagy Zsigmond.

1755. » » Domokos hitesse báró Wesselényi Mária emlékére írt verset.

1763. Gróf Bethlen Farkas felett Málnási László.

1771. Gróf Bethleni Bethlen Pál és báró Kemény Krisztina egybekelésekre házassági versek. Kolosv. in Folio.

1792. Gróf Bethlen Gergely és báró Bánfi Susánna házassági egybekelésekre menyegzői versek. Kolosv. in 4°.

1725. Biró Móses felett igen ritka latin beszéd: *Opinio de viribus Opinionis, in exequis viri variis virtutibus praeclari, Spectabilis ac Generosi Domini Mosis Biró, de Homoród-Szent-Márton etc. Anno 1725. die 12-a. Martis Claudiopoli publice dicta. Claudiopoli. Impensis Samuel Pap Telegdi. Anno 1725. in 4°. [C. 2 = pag. 20.]*

Simon Mihályhoz tartott latin oratio: *Michael Simon, Consiliarius in locum pie in Domino Anno 1723. 27. Novembris denati Illmi Dni Michaelis Simon de Désfalva, S. Caesareae Regiae Catholicae Majestatis in Excelso Transylv. Gubernio Regio Principali Intimi et Actualis Consilarii ac Anno 1724. 3. Januar in*

Désfalva Inel. Cottus Küküllő Surrogatus. Excussum Claudiop. Anno 1725.

Dániel István felett mondott beszéd in 8° 1770.

Jósika János felett mondott beszéd in 8° 1743.

1747. Keresztényi Vigasztalás avagy halotti Beszéd báró Szentkereszti András felett, mondotta Bartha András Kolosvárott in 4°.

Ezek némelyikét említi gróf Kemény József is, de itt bővebben vagy más oldalról levén felőle megjegyzés, közlését nem hittem fölöslegesnek.

b) Mike 8-r. alak u gyűjteménye betűrendben.

A kitűnő halott felett többféle szónoklat tartása, dicsőítő vers-szavalás, búcsúztató, nemzetsége s családtagjai előszámálása, harmoniás és vallásos ének sat. nagy tisztesség és részvét jele volt. Hagyományos szokása ez az erdélyi nemességnek, néha a nép vagyonosabbjainak is. A vallásos türelem s a felekezetek egymással való nemes versenye Kolozsvárott és a székelység közt annyira ment, hogy néha református és unitárius jeles concionátorokat és szónokokat együtt hívtak el temetésre, hogy nagyobb legyen a külső disz és lássák meg: melyik vallásnak van jelesebb szónok papja. S egyiknek sem jutott eszébe féltékenykedni azért, ha egyik vagy másik elismert híru szónokot mindkét valláshíveinek dicsérete első helyre állított.

Azt is megjegyzem, hogy e századi papi szónokok névsora is mutatja, a korábbiak ama tanúsága igazvoltát, hogy a szónoklati képesség némely nemzetiségnél úgyszólván öröklődik, átme gy a nemzedékekre ép úgy, mint a jó hang és ének kedv. A mult században számos jeles papot adott az országnak, különösen a református hitvallásu Szathmáry és Pap-nemzetség, e században: a Herepei és Szilágyi-nemzetség. Nagy hirnevűek voltak még a reformátusok közül: Hegedüs és Tompa, az unitáriusok közül Sylvester György és Szász Mózes.

E század második fele már egyszerűbben temeti el halottjait. A halotti éneket harmoniás éneklés váltja fel, a zene divatba kezd jönni, a verselés elmarad, az ima lesz legáltalánosabb szokásos tisztmegadás, a papi beszéd egyre szorítókozik, legfeljebb egy rövid polgári beszédecske tartja fenn magát ki-

vételes fontosságú esetekben. De a beszédek kinyomatása gyakoribb. Egész literatúra van már e szakban is.

Azonban ideje tárgyamra térnem.

- Á g o s t o n M á r t o n kolozsvári Senator felett 1806. beszédet tartottak Ferenczi János, beszéde látható a 43. l., Fúzi János, látható a 90. lapon.
- A u g u s z t i n o v i c s P á l, kis-solymosi főkormányiszéki tanácsos, 1837. Gyöngyösi István 55. lap, Árkosi Dénes 12. lap, Vitalis Áron 26. l.
- B a b b J á n o s, fogarasi gör. kathol. püspök felett 1830. Lemény János 30. l.
- B a l o g K a t a l i n felett tartott beszéd 1828. N. G. Csiszár Sámuel, 13. l.
- G r. B á n f i G y ö r g y Gubernator felett 1822. Szabó János, Szilágyi Ferencz 54. lap, Carmina Collegii Reformatorum 61. l., Hegedüs Sámuel 117. l.
- B. B á n f i E r z s é b e t, s z á r h e g y i g r ó f L á z á r L á s z l ó n é felett 1831. tartott könyörgések. N. G. Csiszár Sámuel 52. lap, Herepei Károly 104. l. Versek 124. l.
- B. B á n f i F e r e n c z 1834. Herepei Károly 39. l.
- B. B á n f i P á l 1829. Szentés István, Salamon József. [Miké-
nél ninc s m e g — az ő jegyzése.]
- B. B á n f i K l á r a, gróf Bethlen L. 1804. Herepei János 54. l.,
Kis-Borosnyói Tompa János 57—96. l.
- B. B á n f i T h e r é z i a, özv. gr. Rhédei Mihályné 1807. Szilágyi
Ferencz 5—47, Herepei János 51—106. l. Prédikáció után
elénekelte ének is van mellette.
- B a r a n y a i K r i s z t i n a, Czikó Istvánné felett 1828. Gyön-
gyösi Király István. [Ninc s m e g.]
- B a r r a G á b o r 1834. Csiszár Sámuel ev. reform. pap, Árkosi
Dénes unitárius pap. [Ninc s m e g.]
- B a r t ó k B e n i á m. felett 1821. Incze József. [Ninc s m e g.]
- G r ó f B a t t h y á n y I g n á c z erdélyi püspök felett Szabó Já-
nos. [Ninc s m e g.]
- G r. B e t h l e n D á n i e l felett 1822. K. Borosnyói Tompa Já-
nos 47. l. Hegedüs Sámuel 51—96. l.
- B e n k ő [Kis-Baczoni] S á n d o r felett 103 éves korában 1843.
Benkő András. [Ninc s m e g.]

- Gróf Bethleni Bethlen László 1814. Tompa János.
[Nincs meg.]
- » » Mária gr. Tancsi Földvári Ferenczné, 2-szor
gr. Lázár Józsefné felett. Hegedüs Lajos, Köteles Sámuel
[Nincs meg.]
- Gróf Bethlen Gergely 1835. Kis Pál 21. l.
- » » József Thesaurarii 1815. Szabó János kolozsv. r. ka-
tholikus plébános 27. l.
- Gr. Iktári Bethlen Rozália, gr. Bethlen Imréné 1832.
Tompa János: Könyörgés 6. lapig. Hegedüs Sámuel 87. l.
Szász Lajos 30. lapig.
- Ugyanazon halott felett: Erődsdi Mihály 19. l. Versek: Zeyk
János 46. l., Hegedüs Sámuel 74. l. Enyedi Kolegyom némely
tanulói: Vajna Zsigmond, Botskai János, Váradai János, Barits
Edvard, K. Bots József, Fábián Dániel, Tompa Lajos, Nemesá-
nyi Károly, Vizi István 119. l.
- Burtz Regina, Bruz Ferenczné felett 1824. Zágoni
Budola Károly 23. l.
- Csajka József felett 1838. Benkő András 19. l.
- Deáki Filep Theresia, Méhes Sámuelné felett 1826. He-
repei Károly 38. l.
- Benkner Karolina, Méhes Sámuelné felett 1828. Herepei
Károly 41—80. l. Martin Liedemann ágostai hitvallásu pap
100. lap.
- Bolla Márton felett 1831. Kéry János. [Nincs meg.]
- Demény László felett 1814. Szász Mózes kolozsv. unitárius
pap, Nagy György reform. pap. [Nincs meg.]
- Dobai Susánna 1803. N. Enyedi Borsos János 40. l. Nagy-
Batsoni Baló József 62 l. Versek 67. l.
- Domokos Sámuel 1818. Mihályi Kovács István 31. l. Ma-
jor József 46. l.
- Éltető Anna, Tunyogi Miklósné 1828. Salamon Jó-
zsef 15. l.
- Nagy-Emődi Kis Dániel felett 1835. N. G. Csiszár Sá-
muel 19. l.
- Zilahi Farnos György 1831. Herepei Károly 23. l.
- Fekete Sámuel 1833. ifj. Budai András 9. l. Szász Fe-
rencz 37. l.

- Fosztó Farkas 1832. K. Szász Aajos 30. l.
- Hilibi Gál János Consiliarius felett 1804. Pater Biró Márton Minoritarendü 30. l.
- Gidófalvi Vilma, Pap Alajosné felett 1844. Herepei Gergely. [Nincs meg.]
- Gecse Dániel életrajza, Maros-Vásárhely 1840.
- Gulya László 1839. Benkő András 36. l.
- Horváth Judith, Rimai Sámuelné felett 1821. Györgyi Király István, Marusi Mihály. [Nincs meg.]
- Gr. Haller Karolina, gróf Gyulai Ferenczné felett Szabó János 40. l.
- » » Sigmund felett 1803. Nagy-Ajtai Cserei József 31. l.
- Herepei Ádám felett 1814. Budai János 28. lap, Hegedüs Sámuel 48. l.
- P. Horváth Károly 1831. Molnos Dávid 40. lap. Versek 20. lap.
- » » Ferencz felett 1805. Szabó Sámuel 34. lap, N.-Ajtai Körmöczy János 85. l.
- » » Miklós felett 1815. Szász Mózes, Molnos Dávid. [Nincs meg.]
- Nagy-Váradi Horváth Elek felett 1836. Z. Bodola Károly 20. l.
- Incze Sára felett Herepei Károly 81. l.
- B. Jósika Antal felett 1803. Szabó János kolozsvári római katolikus plébánus, Winkler János lyceumi tanár. [Nincs meg.]
- » » János felett 1843. Pater Szakácsi Vitus 32. l.
- Gróf Csáki Rozália özv. B. Jósika Jánosnéhoz 36. l.
- Kabos Ferencz felett 1806. Herepei János 42. l. Versek 44—46. l.
- Karácsoni Karolina, Fejérvári Lajosné felett 1843. Könyörgés Bodor Páltól, Fábian Dániel 28. l.
- Katona Mihály felett 1809. Herepei János 40. l., Szilágyi Ferencz 86. l.
- Sigmund felett 1833. N. G. Csiszár Sámuel 28. l., Szász Ferencz: 31—39. l.
- Kazinczy Ferencz Halotti Emléke. Vers Tokody Jánostól 11. lap.

- Kocsandi Susánna, gr. Gyulai 1826. Kis Sámuel Ferenczné 29. l. Herepei Károly 56. l.
- Gr. Kemény Farkas 1805. Gyöngyösi János 23. Hegedüs Sámuel 44. Versek.
- » » Kata, gr. Kun Józsefné 1815. Manczi Mihály 20. l. gr. Kun Istvántól versek 21—24. l.
- Br. Kemény László 1832. Kolosv. Szász János 72. l.
- Gr. Kendefi János felett 1801. Herepei János 52. l. Szilágyi Ferencz 118. l. Vers: 'Sombori Lászlótól 110. l.
- Gr. Kendefi Ádám 1834. Herepei Károly 1—36. l., gr. Teleki Domokos 39—50. l.
- Kerekes József felett 1845. Elekes Károly. [Nincs meg.]
Kis Dániel. [I. Emődi alatt.]
- Katalin, Szakács Jánosné felett 1831. Beke Sámuel 20. lap.
- Kis Ferencz felett 1827. Salamon József 16. l.
- Korda Anna, Egri Farkasné felett 1812. Gyöngyösi János 63. lap, Mihályi Mihály 104. lap, Egri Farkastól vers 135. lap.
- Kovácsi Mihály felett 1814. Nánási Mihály. [Nincs meg.]
Köteles Sámuel felett 1831. Szász Károly 34. l.
- Kölözse József 1812. Budai János, Nagy György. [Nincs meg.]
- Lázár István unitárius püspök felett 1811. Szép Mózes 34. l. Fűzi János 78. l.
- LeNGyel István 1833. Herepei Károly 27. lap, S. Pataki József 41. l., A kesergő fiu 44. l., Emlékhangok 55. l.
- Malom 'Sigmund 1835. N. G. Csizsár Sámuel 23. l.
- Mátyás Susánna felett 1827. N. G. Csizsár Sámuel. 22. l. Szilágyi Ferencz 42. lap, Herepei János 76. l.
- Méhes György felett 1809. Méhes Antal Emléke Zalányi Szabó János 1829. Kolosv. [Nincs meg.]
- Molnos Dávid unitárius professor felett 1836. Gyöngyösi István 34. lap, Székely Miklós 45. l.
- Nagy Krisztina, Sombori Sámuelné felett 1839. B. A. 17. l.
- Nagy Susánna, Botos Péterné felett 1802. Kozma Gergely 54. l.

- Pálfi Mária, Szentiványi'Sigmondné felett 1808.
Füzi János 41. l.
- Piskei Judith, Fejérvári Sámuelné 1807. Fe-
renczi János, Füzi János. [Nincs meg.]
- S. Pataki Pataki Mihály felett 1843. Herepei Gergely
27. lap.
- Pataki Juliánna, Déésfalvi 1836. Bágyi Dáné Mózes
9. Könyörgés Gidófalvi Diénes 31. lap, Dáné Mózes 62. l.,
Bús gondolatok, Vers ifj. Sebesi Istvántól 65. l.
- Pataki Sámuel orvos felett 1804. Szilágyi Ferencz 36. lap,
Vadas Pál 48. [Nincs meg.]
- Pataki Sámuel felett 1824. Csiszár Sámuel, Hegedüs Sá-
muel 1—81. l. Ének 82—84 l. sat. 85—96. l.
- B. Radák Ádám 1803. Z. Bodola János 50. l., Herepei János
1—43. l., Herepei Ádám 47—96. l.
- Sala Mihály felett 1815. Szép Mózes. [Nincs meg.]
- Sándor Josefa felett 1834. Hegedüs Sámuel 32. l.
- Sebes Antal kir. főkormányászeki Consiliarius felett N. G.
Csiszár Sámuel 24. l.
- Szathmáry Pap Krisztina Incze Mihályné felett 1835.
Csiszár Sámuel. [Nincs meg.]
- » » Mihály felett 1812. Ifj. Incze Sámuel, Szilágyi Ferencz.
[Nincs meg.]
- Székelly István 1823. N. G. Csiszár Sámuel 1—19. l. K.
Nagy György 23—44. l.
- Szent-Páli Ágnes, Homoród-Szentpáli b. ifj. Kemény Já-
nosné felett 1802. Pápai István 37. lap, Herepei Ádám
41—72. l.
- » » Elek Homoród-Szentpáli itélőmester felett 1817. K. Bo-
rosnyói Tompa János 142. l.
- Szent-Királyi Ágnes, Komjátszegi 1817. N. G. Csiszár
Sámuel 16. l.
- Id. Szilágyi Ferencz 1829. N. G. Csiszár Sámuel 64. l.,
Hegedüs Sámuel 67—103. l. Versek : Fogarasi János, Füzi
József, Rétyi Szabó Sándor, Kelemen János 1—15. l.
- Szász Mózes felett 1824. Tarcsafalvi Sylvester György 28.
l., Molnos Dávid 67. l.

N. Sombori János kolosvári polgár 1806. Molnos Dávid 47. lap.

Gr. Teleki József Gubernialis Consiliarius felett. 1817. Antal János 26. l., Szilágyi Ferencz 29–50. l., Hegedüs Sámuel 63–92 l.

» » József felett Hegedüs Sámuel 1817. 1—19. l.

Pálffi Diénes udv. esperes felett 1843. Dáné Mózes. [Nincs meg.]

Gr. Teleki Kata gr. Rhédei Farkasné, azután Alvinczi Gáborné felett 1809. Incze Sámuel, Szilágyi Ferencz. [Nincs meg.]

» » Lajos gubernialis Concipista felett 1810. Tompa János 1–65 l., Benke Mihály 67–145. l.

» » Mária, gróf Teleki Lászlóné felett 1800. Báthori Gábor 11–53 l., Kolosvári István 57–88. l., Gr. Teleki László verseket szavalt 89–138. l., Epitaphium 139. l., Rácz István 143–145. l., Vadasi István 151–152 l., Mátyás József 155–168. l., Szabó András 169–174. l., Ludwig Schedius 175–180. lapig.

» » Mária, gróf Rhédei Ádámné felett 1826. Csiszár Sámuel 1–22. l., Gyász Ének ifj. Szilágyi Ferencz 23–26. l., Ismét Csiszár Sámuel 27–69. lapig, Méhes Sámuel 71–127. lapig.

Gr. Teleki József felett 1817. Élete 3–41. l., Hegedüs Sámuel 45–58. l., Antal János 61–83. l., Szilágyi Ferencz 87–116. l., Hegedüs Sámuel 119–148. lapig, gr. Teleki László 151–206. l., Deák Epitaphium 207. l., Magyar Epitaphium 208. l., Verses Epitaphium 209. l. Hogy kell nézni gróf Teleki József halálát? 211–213. lapig.

Versek: Füzési Józseftől . . . 217–228. l.

Gr. Teleki Ádámtól. 231–232. l.

G. M. Gy.-tól 237–236. l.

Gr. Teleki Ferencz 239–240. l., Oda 243–246. l., Szilágyi József 249–250. l., Egy érző jó szív 253, 254, 256–257. l. Egy polgár 261. l.

Tornya Klára, gr. Kun Sigmondné felett 1813. Baló József 46. l., Sipos Pál 88. l., Versek 102 l.

- Gr. Toroczky Terézia b. Nalácz Józsefné felett 1816. Sipos Pál 21. l., Dialogus 23—24. l.
- Gr. Toldalagi László felett 1806. Szilágyi Ferencz 32. lap, Karácsoni K. Sámuel 35—80. lapig, Antal Mihály 83—104. lapig.
- Trandafir György felett 1803. N. G. Csiszár Sámuel 20. l., Könyörgés 21—22. l.
- Tűzi László felett 1820. tartott beszéd 32 lapra terjed, a szónok neve a kéziratban kiolvashatlan.
- Ugron János felett 1832. Bodor Pál, Bodola Sámuel.
— Juliánna, gróf Mikes Sigmondné felett 1836. Herepei Károly.
- Körös-tarcsai Véér Dániel felett 1832. Herepei Károly, Herepei Gergely.
- Weer Pál felett 1809. Tompa János 62. l., Marusi Mihály 65—107. lapig.
* Dániel felett 1832. Herepei Károly, Herepei Gergely.
- B. Wesselényi József felett 1826. Salamon József 6—46. l., l., Herepei Károly 49—116. l., Felső-Őri Cseresnyés Sámuel 119—138. l. Versek: 139. l., Riskó Ignác 141. l., Noeh János 142. l., Galgóczi Pál 143., Ignatius Riskó, Ludovicus Félégyházi 144. l.
- Verestói Ágnes felett 1826. N. G. Csiszár Sámuel 14. lap.
- Vitéz Anna, Hanackó Sigmondné felett 1836. Fűzi Ferencz 24. l., Benkó András 36. l. Versek 37—43. l.
- Vajna Móses felett 1817. Incze József.

Eddig terjed a Mike-gyűjtemény. Az olvasó észre fogja venni, hogy a gondos régiségbuvár és gyűjtő e század negyedik tizedéig végezte be munkáját. Nem mondhatni, hogy ne maradtak volna el kinyomatva beszédek és szónoklatok, de azt igen, hogy a mi elmaradt, könnyen utánpótolható. Nem mindent neki kellett megszerezni. Mike gyűjtési hajlama országszerte ismeretes lévén: magánosok, a tudomány és irodalom barátai önként beküldötték hozzá a nyomtatványokat, mert tudták, hogy nála fennmaradnak, rendezve jutnak a közkönyvtárba s a szakemberek egykor hasznokat fogják vehetni. Sokszor kapott ő postán egys más vidékről bepecsételt és begöngyölt küldeményt, a mely ily nyomtatványokat, röpiratokat, szomorújelentéseket sat. foglalt ma-

gában. Így volt lehető neki oly kitűnő gyűjteményt szerezni, a minek párja csak a gróf Kemény Józsefé volt.

Ama kérdésre: miért szakad meg 1843 körül a gyűjtés? felelet az lehet, hogy egyfelől az ily beszédek és nyomtatványok elszaporodtak, másfelől Mike gyűjtési gondja a rendezésre fordult. Ott állott már ekkor, hogy ha nagy készletét nem osztályozza, szakokra szét nem választja s tárgymutatókról nem gondoskodik, zavarba jött volna. egész lakát betöltötte az anyag, és sem a keresés, sem a tudósok által használás, sem a megtartás czélja el nem éretett volna. Egész figyelmét erre fordította tehát, s úgy az 1848. előtti mozgalmas és nemzeti munkásságba merült időszakot, mint később az abszolút korszak gyászszos tiz évét erre fordította.

Másik ok volt a nyomtatás kiterjedtebb mérve; az az előttnél sokkal több példányban nyomatták az ily dolgokat, nem volt oly ritka, s kevés számuk, mint korábban. Ismeretterjesztő lapok s a politikai lapokban tárcza-rovatok keletkeztek, a hol a nevezetes emberek életírásait közölni kezdték. -- Nagy könyvtárak alapultak, múzeumok nyíltak meg, a hová be kezdettek küldeni minden nyomtatványt, tehát a tudósoknak önként nyílt meg az alkalom az itt összegyűlt tudományos adatok felhasználására. A mely arányban a közgyűjtemények szaporodtak, azon arányban apadt meg a magán-gyűjtők száma, szűnt meg a magán-gyűjtés szüksége. Elmondható, hogy ma már az 1840-en inneni korból fenlevő halotti beszédeket ezen közkönyvtárakból épen oly kényelemmel ki lehet kapni és felhasználni, mintha magángyűjteményben találnák azokat fel, néha még teljesebben; ámbár én úgy tapasztaltam, hogy az irodalom e termékeire elég figyelem nem fordítatik. Tudok oly nyilvános könyvtárt, hol az egész egyházi irodalom rendezetlen és katalogizálatlan. Itt kutatókra nézve természetesen nagy könnyebbség, ha 15—20 4 rét s 10—15 8-rét predikáció és halotti oratió-gyűjteményt együtt talál, mert ezekből a maga tárgyára valókat könnyebben kikutathatja, mintha 50—100,000-nyi könyvhalmazból kell kikeresni 10—20 halotti actiót és oratiót, a miben életirati adatokat rejleni gyanít.

E közleményem is igazolja nemzetünk pompakedvelését még halottaival szemben is. Láthatta az olvasó, hogy némely érdemes

halottnál a halotti tisztesség minden kigondolható neme és alakja meg volt, csak hogy iránta háladatosságukat bebizonyíthassák. — Harmoniás ének, könyörgés, prédikáció, oratio, versek, genealogiai leszámztatás, koporsó felírás sat. sat. Minél nagyobb volt az érdem, annál nagyobb tisztességet adtak neki, elismeréséért érdemeinek, lelkesítésül a jelenvoltagekra és késő korra nézve. De a halott örökösei is viszonzták azt. Nagy, fényes tort rendeztek. Bő vacsorákat adtak, még a hazamenőknek gyakran emlékül is adtak egyet és mást a néhai hagyatékából: órát, gyűrűt, pipát sat. A szegénység gazdag alamizsnában részesült. — Százak között osztottak ki tetemes pénzt, a kik természetesen a meghalt lelkének nyugalmat, az élőknek minden jót kívántak. Valóságban alapult ama magyar közmondás a nem igen derék ifjú emberekre nézve, midőn azt jósolták róluk: nem lesz három prédikációs halott belőlük, azaz, nem úgy indult életük, hogy hasznos hazafiakat lehessen belőlük várni, olyakat, a kiket halálukra megsirat a közügy és gyászol a haza.

Ha közkönyvtárainkban a halotti beszédeket s még hozzá a szomorú jelentéseket is így rendeznék és vidimálnák, mint gr. Kemény és Mike tették, kimondhatlanul meg lenne gyorsítva és könnyítve a biographia- és genealogia kutatók munkája, mire vajha az illető igazgatók a tudományágak által igényelt és érdemelt figyelmet fordítnának! ¹⁾

¹⁾ Biztosíthatjuk a t. cikkíró urat, hogy a halotti beszédek és szomorú jelentések nem kerülnek el a fővárosi közkönyvtárak igazgatóinak figyelmét. A mely könyvtár a szak-rendezés nagy munkáján már átesett, mint például a múzeumi, ott a halotti beszédeknek külön szakuk van, mely Or.(ationes) fun.(ebres) névvel van megjelölve; a szomorú jelentéseket is két év óta itt rendezik ügyszeretből Szentiványi Zoltán úr, kinek e nemben legnagyobb és legérdekesebb gyűjteménye van az országban. A másik két nyilvános könyvtár rendezés alatt van s mint a munka sorrendje hozza magával, előbb azon szakokat rendezik, melyeket a kutató közönség leginkább keres, ezután következnek a kevésbé keresett szakok. Hogy ezen sorrendből a halotti beszédek és szomorú jelentések sem fognak kimaradni, erről a könyvtárakban uralkodó emelkedett bibliographiai és könyvtártani szellem biztosítékot nyujt. Szerk.

ADALÉKÓK A SZABADSÁGHARCZ S AZ EMIGRATIO KÖNYVÉSZETÉHEZ.

Közi: Reizner János.

Szeged város polgármesteri hivatalának titkos levéltárát átvizsgálván, az 1849—1860-ik évi időszak »bizalmasb« jellegű iratai közt rendkívül sok érdekes adatot találtam, a melyek az említett korszak kormányának célzatait; mint a polgárság törekvéseit a legkisebb részletekig megvilágítják.

Az iratok közt figyelmemet különösen felkeltették azok, a melyek a tiltott s elkobzandó könyvekre s nyomtatványokra vonatkoznak.

Határozatlan időszakban terjedelmesb jegyzékek állítottak egybe, hol az összes tiltott művek felsoroltatnak, s e jegyzékek mint a körrendeletek mellékletei a megyefőnököknek oly felhívással küldettek szét, hogy a külföldről netalán becsempészett művek elkoboztassanak s megsemmisíttessenek.

E jegyzékekből a szabadságharcz s az emigratióra vonatkozó nyomtatványok s művek czimeit kijegyeztem, s az alábbiakban közlöm. Egész irodalom ez egymagában is, mely élénken tünteti fel a külföld részvétét ügyünk iránt s az 1848—49-ik évi események s az emigratio történetével tüzetesebben foglalkozók e jegyzékben felsorolt műveket nem is nélkülözhetik.

Hasznot vélek tenni ennél fogva a hazai tudománynak s főleg a könyvészetnek, midőn a szabadságharcz s az emigratióra vonatkozó könyvek, röpiratok s nyomtatványok czimeinek jegyzékét közzé teszem, annyival is inkább, mert több műnek létezéséről a nagyobb könyvjegyzékekből sem szerezhettem meggyőződést.

S csak azt kívánom megjegyezni, hogy a jegyzékek többnyire a nyomtatvány címét, s annak szerzőjét közlik, ritkábban a megjelenés helyét s idejét is. Tartalmuk azonban érintetlen, s

csak a körrendeletekben van az ritkább esetekben kiemelve. S így könnyen megeshetett, hogy egybeállításom nagyon is téves és hiányos, lehet abban czíménél fogva olyan is, mi bennünket nem érdekel, s viszont kihagyhattam pusztán a czím után olyant is, a mi valóban tárgyamra vonatkozik.

E kísérlettel csak azt akartam elérni, hogy hivatottabbak terjeszszék ki figyelmöket ez irányban is.

Az 1850-ik év folyamán eltiltott művek e következők:

Ein Magyaren König. Leipzig, Grüner. 1848.

Ungarns Revolution und Feldzug der Oesterreicher.

Boldényi. Pages de la revolution hongroise. 1848. La Hongr. 1848.

Horváth S. Graf Ludwig Batthyány.

Rückblick auf Ungarns Zustände.

Kiss. Kossuth és Windischgrätz.

A nemzeti Örsereg csatadalai.

Uram bátyám és Öcsém. Szomorú versek.

Magyarok Ujvilága.

A száműzött királyi család. Camarilla pokol műveinek stb.

Bicskei csata.

Szent Tamás ostroma.

Ujvidék szomorúsága.

Pest visszavétele.

Ujszegedi csata.

Harczra magyar.

Napi események.

Gróf Zichy Ödön kivégeztetése.

Gróf Latour.

Gróf Lamberg.

A szökött huszárok.

Nátha elleni versek.

Erdély elveretése és Bem.

Verseczi Győzelem.

Ő Felsége az ifjú király.

Az ó-becsei tábor első csatája.

Báró Jellacsics historiája.

Rózsa Sándor.

Imádság békeségért.

Nagy Kossuth Lajos élet leirása.

Szózat a néphez.

Szláv törekvések és a magyar elem.

Szilágyi S. Magyar emléklapok.

A következő évi jegyzékek ismét ezen nyomtatványokat említik.

Rosetti. Felhívás mindannyi pártfelekezethez.

Eliades. Felhívás az oláh nemzetiségűekhez.

Levél Styrbey herczeghez.

Mindhárom Párisban román nyelven nyomtatott s a körrendelet szerint Romániában s Erdélyben terjesztettek a végből, hogy a menekültek sorsa iránt részvétet keltsenek, s részökre adakozások eszközöltessenek.

Továbbá:

Majláth. Ungarn und die Centralisation.

Batthyány der letzte Magnat.

Gr. Vay. Ungarns Zukunft.

Der internirte Magyar in der Turkey.

Prophezeiungen des ehrwürdigen Bruders Ludovico Rocco aus dem Orden des h. Franciscus auf dem Berge Sinai. — E két utóbbiról a jegyzék felemlíti, hogy a hely és év megnevezve nincs.

Das Studenten-Comité in Wien im Jahre 1848.

Kemény Józsefnek 1849. ápril 1-én Debreczenben mondott »Emlékbeszéde.«

Klapka. Der National-Krieg in Ungarn und Siebenbürgen 2 k. Lipcse. Wiegand O.

J. E. Horn. Kossuth Lajos Lipcse. Wiegand O.

Balde Ernő: Zur Geschichte des ungarischen Freiheitskampfes. Kassel.

Pulszky. Die Jacobiner in Ungarn, oder die Verschwörung der Aebte. Lipcse. Grimm.

Ein Ungarheld. Brema. Geisler.

Falke versei »A leány csodakertje.« Vadrózsa.« »Bem Bécsben.«

Az 1852-ik évi jegyzékekben a következő művek soroltatnak fel:

Kossuth in England und seine Reden vor dem brittischen Volke. Braunschweig. 1852.

- Kossuth in England. Ein Beitrag unserer Zeit. 1851. Lipcse.
- Kossuth nach der Capitulation von Világos, seine Flucht nach der Türkei und sein Aufenthalt alldort. Verhandlungen über seine Freilassung, seine Reise nach Kiutachia, nach England und sein dortiger Aufenthalt bis zur Einschiffung nach Amerika. — Nebst allen darauf bezüglichen Aktenstücken und einer historischen Einleitung. 1852. Weimar.
- Einige freundschaftliche Worte an die verschiedenen Partheien in Europa. 1852. Stuttgart.
- Korn Fülöp. Neueste Kronik der Magyaren. 1852. Hamburg.
- Hutter J. Von Orsova bis Kiutachia. 1852. Braunschweig.
- Kossuth's Rede, gehalten vor dem Stadt-Rathe von New-York, bei dem Ehrengastmahl im Irwing-Hotel am 11. December 1851.
- Kertbeny. Ausgewählte ungarische Volkslieder. 1851. Darmstadt.
- Somssich P. Magyarországnak és királyának törvényes joga.
- Somssich. Das gute Recht Ungarns und seines Königs.
Lettre adresse a sa Majesté l'Empereur d'Autriche. 1852. Berlin.
- Buchheim Adolf és Falke Oszk. Nationalgesänge des Magyaren. Aus dem Ungarischen Uebertragen. Kassel. 1851.
- Görgyey. Mein Leben und Wirken in Ungarn in den Jahren 1848—1849. Lipcse. Brockhaus.
- Koisch Zs. Ludwig Kossuth und Metternich. 1850. Lipcse.
- Kossuth és Kinkelnek a Cincinatiban hozzájuk járult gyülekezethez intézett válasz szózata; és Thomas az öreg pásztor jóvendölései 1852 és 1853. évekre. Német nyelven.
- Vasfi és Benkő. National-Lieder der Magyaren. 1852. Braunschweig.
- Ein Brief aus Texas.
- Dreiszig Kriegsartikel der neueren Zeit für Officiere und Gemeinen in despotischen Staaten. Pozsony, 1849.
- Die Revolution und die Juden in Ungarn.
- Oesterreich über Alles.
- Oesterreichs Wiedergeburt seit dem 13. März 1848.
- Bilder aus Oesterreich 1848 bis 1849.
- Die ungarischen Flüchtlinge in der Türkei.

Dr. Steger. Drey Bücher Neuester Geschichte 1815—1850. Braunschweig, 1851.

Aus der ungarischen Soldaten Welterlebtes und Erlauchtes, von einem müssigen Kriegsknechte. 1852. Studtgard.

Austria im Jahre 1848 bis 1849. New-York, 1852.

Kampf und Verrath. Blätter aus dem Kriegstagebuche eines Honvéd-Offiziers v. Emerich Kovács. Deutsch von Theod. Návay. 1850. Lipcse.

Dr. Günther. Die Ereignisse des Jahres 1848, in Ihrer Zeitfolge in ihrem inneren Zusammenhange.

1848. Oder Nacht und Licht. 1849.

Bild aus Ungarn. 3 ének zenére.

Die Politik des Hauses Oesterreich.

Az 1853-ik év folyamán ismét a következő tiltott munkák elkobzása rendeltetett el;

Dr. W. Waschmuth. Geschichte des Illirismus oder des südslavischen Antagonismus gegen die Magyaren mit einem Vorworte. Lipcse, 1849.

Oesterreich, Ungarn und die Wojwodina von einem Saxo-Magyar. Lipcse.

Choconitz. Die wahre Lage Ungarns.

Choconitz. Ungarns Recht zum Einbruch in Oesterreich.

Ansichten eines Konstitutionellen aus Ungarn. Lipcse, 1850. Leiner Oszkár.

Die serbische Bewegung in Süd-Ungarn. Zimony 1851. Dunka F. Lose H. Schlachtenbilder.

Pulszky Teréz. Sagen und Erzählungen. 1851. Berlin. Dunker. Boldényi. La Hongrie pittoresque. Páris.

Zerffy G. Gesammelte Werke von Ludwig Kossuth, aus dem ungarischen übersetzt.

Vahot. A honvéd ör anygala.

Gaal. A székely.

Ungarn im Jahre 1850.

Szemere. — Gr. Batthyányi Lajos, Görgey Arthur, Kossuth L. Hamburg. 1853.

1854-ben a tiltott művek jegyzékében New-Yorkban Kornis Károly által szerkesztett »Magyar számüzöttek lapja« említetik fel.

A felsorolt műveken túl még a következő hirlapok s illetőleg azok egyes számai rendeltettek elkoboztatni:

Leichtkugeln, müncheni lap több száma.

Európa, folyóirat 90 sz.

Bayerische Eilbothe.

Daily News.

New-York Herald 49. szám.

Neue preussische Zeitung.

Augsburger Postzeitung.

Jahreszeiten hamburgi divatlap 18. száma.

Kladderadattsch.

Italia e Populo. Genuai lap.

Eulenspiegel stuttgarti éleclap 32. sz.

Minerva jenai lap.

Neue-Oderzeitung horoszlói lap, — úgy több különféle német honi naptár az 1852-ik évről.

Hogy ezek mellett minden irányzat nélkül, egész tárgyilagossá, pusztán historiai factumokat tartalmazó, s még az azon időbeli felfogást sem sértő művek, mint például az »Ergänzungsblätter zu vollen Conversations-Lexicon-nak,« »die ungarische Emigration in der Turkey« cikke; »Mayer Universuma 14. köt. 11 füzetek,« »Held és Corvin« s mások világtörténelme: Mészáros K. Magyarország népei történelmi tekintetben. Pest, 1852; — vagy éppen szépirodalmi munkák, színművek stb., mint például Greguss »Válogatott kisebb munkái« Szarvas 1852; vagy éppen »A díszes társalkodó, vagyis világba termett ember. Pest, 1852.« — mint és miért kerülhettek a tiltott művek jegyzékébe, s rendeltetett elkobzásuk, valóban felfogni nem lehet; de mindenestre megdöbbentőleg illusztrálja azon sajnós viszonyokat, a melyeknek nyomása alatt a magyar irodalom és tudományosság szenvedett.

Az 1855-ik évben a levéltárban megszakadnak a tiltott művek jegyzékéi, hogy miért, kifürkészni nem sikerült. Ugy tapasztaltam azonban, hogy a megelőző időkről fenmaradt jegyzékek sorozata sem teljes, s így összeállításom még ezért is pótlásokra szorult.

Az 1853-ik évtől fogva azonban — habár ritkábban is —

fordulnak elő körrendeletek, a melyekben némely mű elkobzására vonatkozó rendelet visszavétetik.

A körrendeletek a tiltott művek legtöbbjéről a következő jellemzéseket adják: — »politikai tekintetben veszélyes irányu,« — — »a legmagasabb uralkodóház s a kormány irányábani felettebb ellenséges, izgató tartalmu« — — »világosan feltűnő gonosz irányu« — — »veszélyes, káros tartalmu« — — »a monarchiai elv ellen tanúsított gyűlölete, a forradalmi időszakra számos visszaemlékeztetései, és abban előforduló gyakori, részint az osztrák pénzügyi állapot, részint pedig a birodalmi egység elve ellen irányzott kitörései,« — — »népnek rémitésére, nemzetiségek közti viszonos gyűlölség növelésére, a legalsóbb néposztálynak a kormány irányában rosz hangulat élesztésére irányulók.« — —

A kormány kezdettől fogva tájékozva látszott lenni az emigratio sajtó útjani törekvéseiről, s már 1851-ben a megyefőnökökhöz intézett körleveleiben tudatja, hogy Londonból több menekült Némethonba küldetett a »forradalmi propaganda levelei és röpiratai« terjesztésére. A tiltott művek terjesztését meggátolni, s az elkobzást rendszeresen foganatosíttatni sohasem sikerült. Rendszerint minden intézkedése elkésve történt, s a tiltott művek és kiáltványok egy része mégis becsempésztetett, s a tilalom még jobban felébresztvén a figyelmet, s az irántuk való ingert, a »veszélyes nyomtatványok« titkon kézről-kézre jártak.

Valóban bámulni lehet azon leleményt és furfangot, a mit az emigratio szívós kitartással alkalmazott nyomtatványai becsempészésénél, mit a rendőrség mindig felfedezett ugyan, de már későn; s ha az egyik csempészeti mód titka nyilvánossá lett, rögtön második és így tovább menő rejtélyes módozatok alkalmaztattak.

Igy az előttem fekvő bizalmas rendeletek szerint 1852-ben oly zsebkendők szállítottak be, melyeknek festése mosás útján elenyészett, s akkor a fehér gyolcskelmén a »lázító« felírások tűntek elő. Ugyanazon évben a kiáltványok mint cocus-szappan papirborítékai csempésztettek be; a következő évben a figyelem ismét olykép lőn kijátszva, hogy a nyomtatványok szivaralakú tekercsekbe állítottak össze, s dohánylevél borítékkal ellátva,

szivarok közé csomagolva hozattak be, majd ismét gypsöntvények üregeibe helyeztettek el.

Minthogy azonban 1851-ben kelt kormányrendelet által a forradalmi tárgyak vagy az arra emlékeztető nyomtatványok hadi törvényszék elé leendő állítás terhe alatt beszolgáltatandók voltak, s tudjuk, hogy e rendelet mily következetes végrehajtásra talált, azért nem csodálkozhatunk, ha e nyomtatványokat habár sok kézen forogtak s vándoroltak is, utóbb mégis egy-egy félenkebb kéz többnyire megsemmisítette.

Nem tudom, hogy a Nemzeti Múzeum könyvtára, a melynek alapítója óhajából birnia kell mindazt, mi hazánkra vonatkozik, a fentebb elősorolt művek mindegyikét bírja e? Ha nem. úgy óhajtandó volna azoknak minden áron egybegyűjtése, mert bármit tartalmazzanak is, könyvészeti, irodalmi s köztörténelmi szempontból reánk nézve kiváló érdekűek, mert mindenesetre az események, eszmék s törekvések újabb ismeretlen adataival ismerkedhetünk meg azokból.¹⁾

¹⁾ A kik a Nemzeti Múzeum könyvtárát használják, meggyőződhetnek róla, hogy gyűjteményében a hungaricák lehetőleg teljesen vannak képviselve. A mi hiány egyik-másik irányban még létezik, azt a könyvtári igazgatóság éber figyelme napról-napra tehetsége szerint kiegészíteni iparkodik, mely törekvésében őt a hazai közönség meleg érdeklődése hathatósan támogatja

AZ ORSZÁGOS LEVÉLTÁR OKLEVÉL-KIÁLLÍTASA.

Közli : Fejérpataky László.

Régi szokás, hogy könyvtárak, levéltárak, összefüggő, áttekinthető sorozatban állítják össze ritkaságaikat, hogy így a látogató aránylag rövid idő alatt fogalmat szerezzen az ott őrzött kincsek becses volta felől. Külföldi könyvtárak szekrényekben, üveg alá helyezik el czímeliáikat; a régi magyar királyi kincstári levéltárnak is volt ilyen gyűjteménye, a »cista raritatum«, s ez a gyűjtemény, de természetesen módosítva, bővítve, képezi alapját a jelen kiállításnak.

A kiállítások haszna felől már régóta tisztában vagyunk. Népszerűsítik a tudományt, megismertetik a nagy közönséget a kiállított tárgyak külső tulajdonságaival, melyek előbb csak a szakemberek előtt voltak ismeretesek; figyelmessé teszik az egyeseket a kiállított tárgyak becsére; hogy ha esetleg hasonló régiség, oklevél, régi írás kerül kezük ügyébe, nem fogják félre dobni haszontalan lim-lom gyanánt, figyelmük a látott kiállítás által fel van már hívva, s valószínű, hogy fognak valamit tenni, hogy azokat az enyészettől megóvják. A hasonló kiállítások e hasznáról meggyőződve, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára még 1877-ben rendezett a könyvtárba vezető zárt folyosón ilyen állandó kiállítást, mely a dolog természeténél fogva változatosabb, mint az, a melyet az orsz. levéltár jelenleg nyújt. Itt csak okleveleket látunk, ott azonban az okleveleken kívül régi kéziratokat, fontos hazai kútfőket, nyelvemlékeket, a hazai nyomdászat ritkaságait, régi királyok s híres emberek arczképeit szemlélheti a látogató. Így aztán e kiállítást méltán lehetett »magyar történeti és irodalomtörténeti kiállításnak« nevezni, míg

a levéltár — elég szerényen — csak »közzszemlére kitett okleveleknek« nevezi e kiállítást.¹⁾

A Nemzeti Múzeum kiállításán 139, az országos levéltárén 88 oklevelet találunk. Különbözők levén a szempontok, melyek a két kiállítás célját képezték, különbözőkép kellett azoknak anyagát is összeválogatni. A múzeumi kiállítás egy kis szemléleti (palaeographiai iskolát akart nyújtani. Össze van benne állítva az ott őrzött legrégebbs királyi oklevéltől, II. Endrétől kezdve a magyar királyok és erdélyi fejedelmek mindegyikének egy-egy oklevele, híres vezérek, nagy férfiak egyes levelei. Szóval nem annyira, a tartalom fontosságára, mint inkább a sorozat teljességére, változatosságára volt benne a főtekintet. Az országos levéltár kiállítása nem curiosumokat vagy híres emberek autogrammjait akarta összegyűjteni, hanem csak oly okleveleket, melyek akár kiállítóik, akár belső tartalmuk által köztörténetünkre fontosak, arra világot vetnek. Ily módon a Kálmán királytól II. Józsefíg terjedő nyolcz századot nyolczvannolcz oklevél képviseli.

Az oklevelek sorozatát Kálmán királynak 1109-iki görög-latin szövegű oklevele nyitja meg, a levéltár legrégebbs darabja. Ennél régebbs okleveleket, úgyszólván, csakis a pannonhalmi levéltár őriz, sz. Istvántól, I. Endrétől, sz. Lászlótól (a veszprémi sz. László-féle oklevelet nem merjük ezekhez számítani). Az orsz. levéltár kiállítása egy egész századdal előbb kezdődik, mint a Múzeumé, melynek legrégebbs darabja II. Endrétől 1218-ból való. Ugyan ebből a századból való III. Bélának egy 1181-iki oklevele, mely kiválóan érdekes. Az oklevél Farkas Nádort igazságos embernek nevezi, »ki erőszakkal semmit sem vesz el, hanem a mit megszerez, meg is fizeti.« Szép egy XII-ik századi nádorispántól! Ugyanezen oklevélben a király indokolja, miért foglalja az említett nádor által tett adás-vevést írásba, mert »szükségesnek láttam — úgymond — hogy minden ügy, a mely előttem megfordult, nehogy fel lehessen forgatni, írásba foglaltassék.«

¹⁾ A katalogus czime: A magyar királyi országos levéltárban közzszemlére kitett okleveleknek jegyzéke. Négy tábla hasonmással és két metszettel. Bpest, 1882, 8° 28 l.

A XII-ik századból való még a levéltár legrégibb pápai bullája, melyet III. Lucius pápa 1138 ban állít ki.

A 7. számú oklevél első nyomát mutatja az autonom megyei szervezetnek. Ez oklevelet a zalamelléki nemesek állítják ki 1232 ben, melyben egy földet a veszprémi püspöknek ítélnék oda; e földet, az oklevél tanúsága szerint, még Gizella királynő ajándékozta a veszprémi püspökségnek.

A 9-ik számú oklevél úgy szólván az előbb említett III. Bélának pendant-ja. Ezt IV. Béla és fiai István és Béla állítják ki 1267-ben. Ez legrégibb törvényünk, melynek eredetijét bírjuk; de a Corpus Juris szerkesztőinek figyelmét elkerülvén, törvényes erejűnek nem tekintetik. Ebben a király megerősíti a magyar nemesség kiváltságait; s ezeknek utolsó pontja az, hogy a nemesség ügyei írásbeli folyamodvány nélkül is elintéztessenek s így IV. Béla eltörülte nagyatyának az írásbeliség behozatalára vonatkozó törvényét.

Az orsz. levéltár legrégibb aranypecsétes oklevele 1252-ből, IV. Bélától való. A kiállításon látjuk ez oklevelet, melylyel a király a thuróczy prémontrei kolostort alapítja. E tekintetben a Múzeum jóval megelőzi az országos levéltárt; mert az előbbinek kiállításán kettőt látunk 1224 és 1251. évekből. 1224-iki arany bulla kétségtelenül ugyanolyan, a milyennel a híres aranybulla elveszett hét példánya volt ellátva.

Az Árpádházi korszakot bezárja III. Endre egy 1298-iki érdekes oklevele, melyben három banai várjobbágyot, kiket Demeter pozsonyi és zólyomi ispán vezérlete alatt Albert római király segítségére, nassau Adolf ellenkirály ellen küldött, nemességre emel. Felemlíti, hogy ezek hárman messzire, a Rajnán is túlra mentek s a harcban magukat »az egész magyar nemzet dicsőségére« (ad laudem et gloriam nostram et totius nationis Hungaricae) kitüntették.

A tizennegyedik századot hét darab képviseli s ezek között a legrégibb papiros-oklevél, melyet a levéltár őriz, az egri káptalan kiadványa 1319-ből.

Mint különösség, kiválóan érdekes Kis Károlynak egy oklevele, mely 1386 ban márczius 22-én kelt, tehát majd egy hónappal a királynak azon évi február 22-én bekövetkezett halála után. A dolog magyarázatja az, hogy a levált pecsét alatt olvas-

ható feljegyzés szerint az oklevél Horváth Jánosnak, Károly főpárt-hívének egyenes parancsára adatott ki, a ki felhasználva azt az időt, mikor még a király halála nem volt köztudomású, kibocsájtotta ez oklevelet.

Felfogás tekintetében, ha figyelembe vesszük, hogy a XIV. század végén kelt, nem érdektelen Zsigmond király egy 1397-iki oklevele, melyben a jobbágyok szabad költözési jogát megerősíti, azzal indokolván ezt, »hogy minden ember egy szülőpártól származván, egyenlő és szabad, és nem a természet, hanem az emberek által keletkezett a szolgaság.«

A XV. századból húsz oklevél van kiállítva, egytől egyig a legérdekesebb tartalommal, úgy, hogy bajos volna közülök kiválasztani, melyik a legbecsesebb. Itt látjuk a sárkányrend alapító oklevelét 1408-ból, a rend tagjainak felsorolásával. Zsigmondnak egy másik oklevelét 1430-ból, melyben elbeszéli »nagyságos Czeczilia« asszonynak, Rozgonyi István temesi gróf nejének, Szentgyörgyi Péter gróf leányának hősi viseletét Galambócz ostromakor.

Sok fontos oklevél vonatkozik a Hunyadi családra, kezdve Zsigmondnak egy 1434-iki záloglevelén, melyben Papi mezővárost Aradmegyében Oláh Jánosnak (a későbbi nagy Hunyadinak), hasonló nevű testvérének, Vojk fiainak, kétszáz arany forintért elzalogosítja. Ez volt Hunyadi Jánosnak első szerzeménye. A Hunyadi családot kitüntető oklevelek között, az ellenkező áramlatot képviseli V. Lászlónak 1457-iki oklevele, mely elősorolja Hunyadi Jánosnak a haza és a trón ellen elkövetett bűneit, előadja Hunyadi László merényletének történetét, s ennek méltó büntetéséül lefejeztetését, s mindazoknak, a kiknek ebben részök volt, megbocsájt s őket pártfogásáról biztosítja. Ez volt a végső eredménye annak a véd és dacszövetségnek, melyet 1455-ben Czilly Ulrik, Garay László nádorispán és Ujlaky Miklós erdélyi vajda egymással, közös védelemre, egymás érdekeinek előmozdítására és ebből kifolyólag V. László érdekeinek mindennemű támogatására kötöttek.

Nem sorolhatjuk föl egyenként a kiállított okleveleket, bár érdekes belső tartalmuk ezt megérdemelné; s a töredékes, hézagos felsorolás csak igen gyenge fogalmat adhat az e kiállításon látható oklevelek belső értékéről.

Mátyás és a Jagellók korát kevés, de érdekesnél érdekesebb oklevelek képviselik. Itt van III. Frigyes római császárnak, mint magyar királynak czímeradományozó levele a Sz. Györgyi és Bazini grófok részére 1459-ből. Majd 1462-ből Mátyás bocsánatlevele ugyanezen pártütők részére. Nem érdektelen 1520-ból a magyarországi zsidók előljárójának (Jacobus Mandel praefectus ceterique primates et universitas Judaeorum ubilibet in hoc regno Hungariae constitutorum) levele, melyben kötelezi hitsorsosait, hogy Báthory István nádornak a zaklatások ellen tanúsított védelemért és pártfogásért évenként négyszáz forintot fizetnek.

Mint nyelvmemlék becses Thurzó Elek kincstárnok magyar levele 1525-ből jegyeséhez Székely Magdolnához, melynek kedves enyelgő hangja s tiszta nyelvezete feltűnő.

A későbbkori oklevelek közül kiemeljük: a János királyra vonatkozókat, Melanchton Fülöp sajátkezű levelét Nádasdy Tamáshoz, melyben dicséri, hogy saját költségén iskolát állított föl, Eger, Drégely, Lippa és Győr ostromaira vonatkozó fontos okleveleket. Itt látjuk Zrinyi Miklósnak, a szigetvári hősnek 1566-ban kelt végrendeletét; melynek írásakor a hős előre érezhette az őt fenyegető veszedelmet, mondván, hogy »ő cs. és k. felsége kegyes akaratából e legdühösebb ellenség, a török császár ellenében, ki Sziget felé közeledik, bezárkózik a várba.« Jellemző, hogy a királynak, Ferdinánd és Károly főherczegeknak paripákat hagyományoz.

A XVII. század kiállított oklevelei közt ott látjuk az 1606-iki bécsi békekötés egy eredeti példányát, a magyar, alsó és felső ausztriai rendek 1606-iki szövetséglevelét a bécsi és zsitvatoroki béke fentartása iránt, a nikolsburgi béke megerősítését, Báthory Erzsébetnek, Csejthe vár hírhedt asszonyának végrendeletét 1610-ből. Az erdélyi fontosabb acták közül ki vannak állítva: a topai egyességlevél 1636-ból, mely a Rákóczy ház erdélyi fejedelemségét végleg megerősítette, I. Rákóczy György instructiója fia számára 1640-ből, boritékán e jellemző sorokkal: »Az pataki levelesládánkban kell ezt betenni pro memoria, s ha ki jobbat adhat ennél fiának, adjon hálát érte az uristennek s mi is örömet tanulunk belőle, mi csak addig nyujtózhattunk, az meddig lepelünk érhetett.« Zrinyi Miklósnak a költőnek egy

chiffrekkel írt levele 1654-ből fogalmat ad azon viszonyról, melyben a költő, a császári párt híve, II. Rákóczy Györggyel állott.

Az I. Lipót korát, illető oklevelekből kiemeljük a kassai akadémia 1660. ünnepélyes alapító oklevelét, továbbá azon rendeletét, melylyel Ampringen Gáspárt, a németrend nagymesterét Magyarország kormányzójává nevezi ki. Természetes, hogy ezen kívül vannak itt oklevelek a Lipót korában élt legkiválóbb szereplőktől is.

A XVIII. századdal végződik a kiállítás, s e század legutolsó darabja egy nagy fontosságú leirat II. József császártól 1790-ből, melylyel újításait mind visszavonja s a »magyar nemzet iránt való hajlandóságának nyilvános jelét akarván adni« elrendeli, hogy minden abban az állapotban legyen, a melyben Mária Terézia halálakor volt.

Ennyiben akartuk röviden ismertetni az országos levéltár kiállítását, melynek nagy fontosságú darabjai fogalmat adhatnak azon óriási és nagybecsű adat-halmazról, melyet e levéltár őriz. A csinosan kiállított kiállítási jegyzék felsorol, s ismertet minden egyes darabot, bár a nagy közönség részére nem ártott volna benne több magyarázó jegyzetet alkalmazni. De mindenesetre érdekessé teszi e jegyzéket a hozzácsatolt négy tábla, mely V. Lászlótól Mária Teréziáig legnevezesebb királyaink és férfiaink kezeírását s névírását tünteti föl.

A BARS-SZENTKERESZTI PÜSPÖKI KÖNYVTÁR KÉZ- IRATAI.

Közli: Cs. J.

A hazai tudósok ismerik I p o l y i A r n o l d besztercebányai püspök bars-szentkereszti residenciáját, hova a nagytudományu főpap, mikor a fővárosi tudományos, képzőművészeti és politikai élet szünetel, visszavonul, hogy háborítatlanul hivatásának és kedvenc tanulmányainak éljen. Itt pihen ki a közügyek fáradalmaival s a pihenésnek rendesen egy tudományos munka az eredménye, melylyel koronkint az irodalmat megszokta ajánlodekózni.

A püspöki palota kicsiben egy egész Múzeum, tekintélyes könyvtárral és jelentékeny régiség-, kép és műipar-gyűjteménnyel, melyeknek elrendezésében a tudós főpap szakértő keze látszik.

A könyvtár alapját Z e r d a h e l y i G á b o r besztercebányai püspök e század elején 6000 kötetel vetette meg, ¹⁾ a többi gyűjtemények a mostani püspök saját szerzeményei.

Bennünket leginkább a könyvtár érdekel, mely főleg az utolsó 12 évben jelentékenyen gyarapodott, s ma a kiválóbb vidéki könyvtárak közé tartozik.

Különösen érdekesek k é z i r a t a i, melyeknek száma már Zerdahelyi püspök életében a 200 kötetet meghaladta. Ezek kivált történeti, egyháztörténeti, jogi, politikai és irodalomtörténeti szempontból becsesek, s ekkorig csak igen kis részben vannak felhasználva. Azt hisszük tehát, hogy a hazai tudomány-

¹⁾ Schematismus Historicus Dioecesis Neosoliensis pro Anno seculari MDCCCLXXVI. ab erecta sede Episcopali C. Neosolii 1876. 29 l.

nak teszünk szolgálatot, midőn azokat Kovachich egy 1812-iki kéziratából megismertetjük.

Kovachich t. i. 1810—1812-ban tudományos körutat tett az országban, átkutatta a nevezetesebb levéltárakat és könyvtárakat s az általa átvizsgált oklevelekről és kéziratokról regestákat csinált, melyeket »Repertorium manuseriptorum et Monumentorum diplomaticorum In expeditione diplomatico-litteraria conscriptum Anno 1810, 1811, 1812.« című munkában foglalt össze. Ebben vannak a bars-szentkereszti püspöki könyvtár kéziratái a 144—151. lapokon felsorolva. A munka Kovachich egyéb kézírataival a Múzeumba került, hol »Fol. lat. 139« jegy alatt őriztetik.

Megjegyezzük, hogy Kovachich regestái 1812-ből valók, s a szentkereszti könyvtárból csak a Zerdahelyi-féle kézirat-gyűjteményt ölelik fel.

Nem szenved ugyan kétséget, hogy a könyvtár azóta kéziratokban is gyarapodott, sőt erről az utolsó időben biztos tudomásunk van. A tavaszi országos könyvkiállításon Ipolyi püspök 2 oly XV. századi hazai vonatkozású kéziratot állított ki,¹⁾ melyek Kovachich jegyzékébe felvéve nincsenek De ezen szerzeményekre közleményünk nem terjeszkedik. Ismertetésüknek készséggel megnyitjuk folyóiratunk hasábjait. Ezuttal azonban csak a Kovachich-féle regestákat közöljük.

A kéziratgyűjteményből kiemeljük: Zerdahelyi Gábornak, a nagytudományu besztercebányai püspöknek, levelezéseit, tudományos dolgozatait, gyűjtéseit és jegyzeteit, melyek 50 kötetet tesznek ki, s egy elsőrendű tudósunk által fognak közrebocsátatni. Továbbá: »Veresmarti Mihály: Megtérésének historiája« és »Gyöngyössi István: Az csalárd Cupido« című munkáit, melyek a könyvtárban eredeti kéziratban maradtak fenn. Érdekesek azonban a többi kéziratok is, a mint erről a következő lajstrom tanuskodik:

»In S. Cruce et Bibliotheca Propria Illustrissimi D. Eppi Neosoliensis.

¹⁾ Könyvkiállítási Emlék. Budapest, 1882, 45—47 l.

1. 1517. Kezdetyk ZentDamankos Patryarchanak zentseges elete ky vala Predikator zerzetenek fondaloya kezdeuye, es kelmelmes atya, kynek zentsege elete keuuetendev az ev fyaytul es leanytul, mert ev naponkent segelly az ur istennek elevtte ev zent erdemevel es esedezesével az ev fyayt es leanyt. Codex MS. chartaceus in 4. a pag. 1. in qua praemissus Titulus habetur, usque pag. 265., ubi adnotantur sequentia: »Ezer evt zaz es tyzenheet eztendevben vegeztetet ez kevnv Zerdan husvet napya utan ezen eztendevben halanak meg az ven sororok legendy kato azzon mynd mind az tevbby.« Dein pag. 267 habetur: »It kezdetnek nemel Peldak azrol my keppen kesertette nek az fraterok az torkossagrol ezkeppen usque pag. 71 (271), ubi alba charta lineata manet usque pag. 293. It kezdetnek nemely Peldak zent Damankos atyanknak choda tetelerevl usque pag. 338. Demum in fine recentissimo calamo Registrum Contentorum a pag. 339. usque 342.¹⁾

2. 1498. Codex MS. Membranaceus in folio complectens, ut videtur, Antiphonarium. In fine: Anno Dni MCCCCXCVIII.

3. . . . Vita di Sisto P. P. V. Codex MS. in fol. recentis scripturae, incipit:

Relazione della nascita, vita e morte di Sisto V. e tutto cio, che gli occorse nel suo Pontificato. Textus narrationis procedit absque divisione continuo usque ad finem. Versus finem: Deduzione di rendite et entrate del suo stato per la Rev. Camera Apost. in beneficio della Santa Chiesa — Spese, che si intendono di Vendi Romani per rendere de benefizj, che si pagano dalla Rev. Camera Apost. In fine sequuntur Sententiae sive Dicta XXVII. Sixti V. omnia Italice.

4. 1659. Serie della famiglia Moro da Tolmezo. Una pagina sive Tabula picta in folio.

5. . . »Az család Cupidónak kegyetlenségét megismerő, és annak mérges nyilait kerülő tiszta életnek Geniusza, melyet a Versek olvasását kedvellő Magyar Iffiaknak kedvéért maga mulatságában más unalmas dolgaitól üresedve irt, és a Méltóságos Gróff Kohary István Urnak Csabrag es Szitnya Várainak,

¹⁾ Ezen becses kézirat, melyet az ismeretes R á s k a y L e a másolt, néhai Zerdahelyi püspök hazafias adományából most a Nemzeti Múzeum tulajdona.

Császár és Koronás Király Urunk eő Felsége Tanátsának, Komornikjának, mezei Ezeres kapitányának, és a Duna mellett lévő vég-házai Vice Generalissának etc. nagy jó Urának ajánlot alázatossan régi Szolgája Gyöngössi István« Praecedit: »Az Olvasóhoz,« Deinde poema ipsum Tetrastichis versibus et quatuor Partibus absolutum. Dein exigua praefatione praemissa: Anthithesis coelibatus cum Hymeneo, quam inter Convalles solitudinis et sollicitudinis canit. Latine duplici Columna parallele Hymeneus et coelibatus pagg. novem. Codex MS. Exeuntis Seculi XVII.

6. . . Directio Processualis circa Causas in Comitatibus ventillari solitas, quatenus fieri potuit, brevissime consignata. Cod MS. Seculi XVIII. in 4°. folia 43.

7. . . Ordo Historiae Civilis Nimirum Juris. Cod. MS. Seculi XVIII. in 4° fracto margine diligenter scriptus. In eodem Codice habetur: »Principia Juris Hungarici Privati.« Ibidem fracto margine. In fine Codicis: Finis libri I. Juris Patrii. Videntur haec ab aliquo Professore Discipulis tradita fuisse.

8. 1772. Extractus Processuales Curiae R. in folio. MSS. Volumina 43 grandia ab A. 1772. usque 1800.

9. 1752. Diarium, continens Quaestionum in Causis coram I. Tabula Regia Iudiciaria jactatis occurrentium Decisiones ab A. 1752—1761. Accedit in fine Synopsis Causae Fisci R. ratione Arcis Zolyom et Dobranýva. Cod MS. in folio.

10. . . Repraesentationes et Rescripta circa Religionaria quoad Proles. Item alii Processus. Cod MS. Seculi XVIII. in folio. In fine habetur Elenchus Contentorum. 1) Stabilitorum Principiorum pro norma 36. 2) Instantiarum 54. 3) Extractum Processualium 11. 4) Particularium Causarum 5. 5) Formularum 12. Sunt res quaedam momentosae.

11. . . Statuta et alia Acta Visitationalia Capitulum Strigoniensis, Vaciensis, Vesprimiensis. Codex MS. Seculi XVIII. in folio.

12. . . Acta Religionaria, Fundationalia et Seminaristica. Cod. MS. Seculi XVIII. in fol. grandis, Collectanea permulta.

13. . . Acta Publico — Politia, Juridica et Miscellan. Cod. MS. Seculi XVIII. fol.

14. 1792—99. Processus in Foro Primatiali sub delegato Prae-

sidio Ill. D. Eppi Gabr. Zerdahelyi ab A. 1792—1799 revisi. Cod. MS. in folio.

15. Acta Ecclesiastica sub Josepho II. fol. Cod. MS. grandis.

16. 1606. Liber, in quo omnia Acta tumultus Bochkaiani cum ipsa Turcicae Pacis tractatione in ordinem redacta continentur. Cod. MS. ineuntis Seculi XVII. coevus in folio. Cujus contenta sunt: Proemium.

17. 1605. Articuli prioris Tractatus in libera Regia Civitate Corponensi ex Congregatione generali DD. Statuum atque OO. Regni Hung. 3 die Mensis Dec. 1605. Hungarice.

18. 1606. Resolutio Sereniss. Principis Matthiae, Archiducis Austriae ad Articulos Regnicolarum prioris Tractatus. Latine. Viennae. 9 die Febr. 1606.

19. 1606. Par Plenipotentiae Serenissimo Archiduci Matthiae per Suam Maj. data 21. Martii 1606.

20. 1606. Articuli posterioris Tractatus Viennae per Commisarios infrascriptos ultimate Conclusi et tam per Suam Maj. ac Sereniss., quam per vicina Regna et Provincias confirmati et ratificati. 1606. 23 Junii.

21. 1606. Copia Diplomatis ad Contentationem Personae D. Bochkay Caes. ac. Regiae Maj. Pragae. 24 Sept. 1606.

22. 1606. Diploma S. C. Regiae que Maj. Regnicolis datum. 24 Sept. 1606.

23. 1606. Confirmatio Caesarea super Articulis cum Regnicolis factis. Pragae. 6 Aug. 1606.

24. 1606. Assecutoriae Sereniss. Archiducis Matthiae. 25 Sept. 1606.

25. 1606. Objecta Regni Bohemiae, Marchionatus Moraviae, Ducatus Silesiae ac utriusque Lusatae contra Hungaros.

26. 1606. Responsio DD. Legatorum Ill. D. Bochkay ad Objecta Legatorum Statuum ac OO. suprascriptorum. Viennae. 18 Sept. 1606.

27. 1606. Paria literarum Inducialium a Seren. Principe Archiduce Matthia Legatis Bochkai. 15 Jan. 1606. datarum.

28. 1606. Paria Assecutoriarum Regni Hung. et Part. sibi annexarum, Item Regni Bohemiae ac Provinciarum eidem Subjectarum Sibi invicem super Articulis Posterioris Tractatus da-

tarum. Viennae. 23 Sept. 1606. Commune omnium Instrumentum sub 19. Sigillis et 36 Subscriptionibus. D. 26 Sept. 1606.

29. 1606. Fidejussio pro Caesare Austriae Inferioris. Viennae. 25. Sept. 1606. Fidejussio Ducatus Styriae ac Sereniss. Archiducis Ferdinandi in omnibus Punctis hisce praescriptis Similis est.

30. 1606. Propositiones a Principe Bochkaio ante obitum aliquot diebus in Conventu ad 13. Dec. A. 1606. Cassoviae indicto Statibus et OO. Regni discutiendae extradatae. Hung.

31. 1606. Conditiones Pacis inter Rom. et Turcarum Imp. Rudolphum II. et Mahometem I. Sultanum, ut A. 1606 inter utrosque tractatae et conclusae sunt, in Castris inter Danubium et fluvium Sitva positis die 11 Nov. 1606.

32. 1608. Acta in Congregatione Poseniensi a Seren. Principe Archiduce Matthia Governatore Regni Hung. pro Statibus et OO. tam Regni Hung., quam Archiducatus Austriae varias ob causas A. 1608 mense Januario instituta.

33. 1608. Oratio Suae Serenitatis ad Status et OO. Regni Hungariae.

34. 1608. Scriptum a Seren. Archiduce Matthia Regnicolis die 21 Jan. A. 1608 Posenii datum.

35. 1608. Scriptum seu Postulata ad DD. Archiducatus utriusque Austriae Nuncios, a SS. et OO. I. Regni Hung. Posenii d. 25 Jan. 1608 data.

36. 1608. Paria Replicationum a Regnicolis Hung. Suae Serenitati datarum. Posenii 30 Jan.

37. 1608. Paria literarum Suae Maj. ad Status et OO. Posenii Congregatos 23 Jan. 1608. Praegae scriptarum.

38. 1608. Paria literarum ad Suam Maj. ex Congregatione Posenii Scriptarum. 1 Febr. 1608.

39. 1608. Paria literarum ad Imperium, Provincias vicinas, ac privatas personas a Statibus et OO. Regni Hung. Posenii congregatis Scriptarum. 1 Febr. 1608.

40. 1608. Exemplar literarum Assecuratoriarum tam ab Hungaris Austriacis, quam ab his Hungaris datarum. Posenii. 1 Febr. 1608. Nomine Matthiae.

41. 1608. Confoederatio Regni Hungariae. superioris et In-

ferioris Austriae et Marchionatus Moraviae d. 19 April. Evangelicium in Moravia.

42. 1608. Transactio secunda Pacificationis Turcicae per certos Suae Serenitatis ac Bassae Budensis Commissarios in Praesidio Ujvariensi facta. 28 Martii 1608. Hungarice.

43. 1608. Paria Assecuratoriarum Andreae Nagy et Hajdonibus illi adhaerentibus Ujvario a Commissariis utriusque Partis supranotatis missarum. 27 Martii 1608. Hungarice. Acta Expeditionis Bohemicae, in qua Corona I. Regni Hung. a Seren. Archiduce Matthia Gubernatore Regni Hung. Praga reportata est.

44. 1608. Cessionales S. C. Regiae Maj. pro Regno Hung. Praegae. 27 Julii 1608.

45. 1608. Paria Reversalium Suae Maj. Caesareae ac Regiae nomine Matthiae et Regnicolarum in Strobohal, die 27 Julii 1608. datarum.

46. 1608. Par Recommendationis Seren. Principis Archiducis Matthiae per suam S. C. Reg. Maj. Statibus et OO. regni Hung. factae. Praegae. 25 Junii 1608.

47. 1608. Wkwaternu Trhowem Strzibrnem Leta Panje 1608 w Autery po Swatyo Petru a Paulu Apostolum D. 27. Est proprie Rudolphi Imp. Diploma die Mercurii post Nativitatem S. Joan. Bapt. subscriptis Matthia et multis Proceribus Bohemis et Moravis integris 9 paginis densissime scriptum.

48. 1608. Copey der Antwort, welche die Landständ in Oesterreich ob der Enns wegen deren zu Presburg in Januario diss 1608 Jahres mit den Hungarischen Ständen für übergangenen Tractats und Handlung der Röm. kays. Maj. auf dero kays. Schreiben geben und übersandt haben.

49. 1571. Religions Concession Weiland Kayser Maximiani. A 1571. d. 14 Jan. Prag.

50. 1607. Extract aus der kays. Landtags Proposition, so d. 17 Sept. A. 1607. eröffnet und verlesen worden.

51. 1608. Vergleichung zwischen ihrer kays. Maj. und dem Erzherzog Matthia wegen Oesterreich ob- und unter der Enns. Mitwoch nach S. Joan. Bapt. 1608.

52. 1608. Antwort der Fürsten u. Ständ, Ihrer Fürstl. Durchl.

Hrn Matthia Erzherzog zu Oesterreich etc. von Tschaslau aus abgesandten gegeben. Datum Presslau 30. Mai 1608.

53. 1608. Replica der Hrn Abgesandten auff der Fürsten und Ständ in Schlesien gegebne Antwort.

54. 1608. Gegenantwort der Fürsten u. Ständ in Schlesien, auf die eingewendte Replie-Schrift der Hrn Abgesandten. Presslau 3 Jun. 1608.

55. 1608. Schreiben Ihr. kays. Maj. an den Herzogen von Münsterberg in Schlesien wegen des Aufbots gethon. 16. Maj. 1608.

56. Copey der Cession des Erzherzogthums Oesterreich. Nomine Rudolphi. 25. Jun. 1608. Prag.

57. 1608. Copey der Quitanz wegen der Uebergabung des Erzherzogthums Oesterreich. Nomine Matthiae. Feldlager bey Stewoholj. 25. Jun. 1608.

58. 1608. Reversal wegen des Erzherzogthums Oesterreich under und ob der Enns. Nomine Matthiae. Ibid. 25 Jun. 1608.

59. 1608. Copey des Versprechens, dass Ihr Fürstl. Durchl. mit Seinem in Böhm ben eingeführten Kriegsvolkh ohne Schaden aus Böhm und Mehrern abziehen wölle. Nomine Matthiae. Ibid. 25 Maii 1608. — Mündliche Proposition der Schlesischen Gesandten in Namen der gehorsamen Fürstin und Ständ in Ober- und Nieder Schlezien d. 10. oct. früh per D. Andr. Geiszlerinum wie dieselb von Wort zu Wort von Ihrer Maj. vorbracht worden ad Caesarem.

60. 1609. Resolution Ihrer k. Maj. Hrn Matthiae des Namens des Andern kunigs in Ungarn und designirten in Böheimb wegen der Religions-Concession in Under und Ober Oesterreich so am 19. Martii 1609. denen Abgesandten in Wien ist zugestellt worden.

Codex iste in Tabula anteriore extus Corio Suillo praefert impressas literas : C. G. T. C. P. D. A. 1608. Id est. Comes Georgius Thurzo Comes Perpetuus de Arva.

Miscellanea. Volumen I. in folio quaedam impressa, quaedam scripta, et inter haec : 61. Resolutio Quaestionis : Num Graeci Ritus non uniti Episcopis in Comitii Sessio et votum ad instar Praelatorum Catholicorum competat?

62. . . . Diss. Ecclesiastica et Politica de jure et Dominio Religionis Catholicae in Hung.

63. . . Diss. de Jesu Christi divinitate, quam adornavit Steph. Alexander Vrana.

Miscellanea. Volum. II. in folio partim impressa, partim scripta et haec inter :

64. 1779. 1. Literae Donationales pro C. Chph. Cardinali a Migazzy super Dnio Aranyos Maroth.

65. 1779. 2. Relatio Statutionis ejusdem ibidem.

66. 1760. 3. Inhibitio D. Jos. Dravuz Eccclae Cath. Veszprim. Lectoris ab Exercitio Pontificalium et Spiritualis Jurisdictionis.

67. 1766. 4. Missiles Illi D. Lad. Bányay, quibus Visitationes Convictuum et Seminariorum concessam sibi potestatem in Gabr. Ordódy transfert.

68. 1171. 5. Literae Franc. Principis Rákóczy ad Status Confoederatos 18 Apr. datae.

69. 1703. 6 Manifestum Princ. Franc. Rákóczy. Recrudescunt. d. 6 Jun.

72. . . 7. Allocutio Ill. D. Eppi Zerdahelyi occasione Installationis C. Forgách in Congressu Statuum dicta. Hung.

73. . . Carmen Valedictorium Ill. D. Eppi Zerdahelyi per Alumnos Seminarii S. Stephani (?)

74. 1777. Icon restaurati Magistr. J. Cott. Nitriensis N. 11.

75. 1777. Absolutionales pro Mauritio Benyovszky a reatu vetitae migrationis. N. 14.

76. 1767. Literae Capituli Scepus : quibus se coram Capitulo Strigoniensi contra Molimina Praepositi sui tutare nititur. N. 15.

77. 1767. Mandatum M. Theresiae, quo factiones vetando et Coriphacos redarguendo, Capitulum Scepus. ad pristinam subjectionem Praeposito suo debitam compellit.

78. 1304. Protestatio Capituli Strigoniensis coram Capitulo Agriensi in merito direpti Archivi per Wenceslaum R. N. 16.

79. . . Speculum moderni temporis. N. 17.

80. . . Lessus sive lamenta Germaniae in Hungariam.

81. . . Affectus ad S. Peregrinum, compositus a Barone Lad. Amade in doloribus pedum constituto. Cum Responso.

82. . . Hungarica Dea ex spelunca loquens, cui Echo respondet. Hungarice.

83... Porta triumphalis D. Emerico Ordódy J. Tabulae R. Assessor. et Palatinalis autoritatis Conservatori erecta.

84... Species facti intuitu Controversiae super Praecedentia inter P. P. Paulinos et Dominicanos in Citte Pestiensi exortae, et simul Extractus Motivorum ac Replicae P. P. Paulinorum ad Motiva et fundamenta P. P. Dominicanorum datae.

85... Instantia Jazigum et Cumanorum Cum Diplomate Caroli I. 1323. et Nic. Palatini de A. 1348. Item Universitatis Regni de A. 1446. ac Wladislai R. 1491. Ferdinandi R. 1583.

86... Series et Descriptio erectionis Cottus Crassov. N. 21.

87... Series et Deductio Constitut. Gravaminum Cott. Beregh. contra Dnia Munkach et Sz. Miklós, coram Comitibus Regni proponendorum.

88. 1530. Protestatio Capituli Strigon. contra Paulum de Warda A. Eppum.

89. 1764. Epistola Ambiensium (?) Eppi ad omnes Dioecesis Suae fideles scripta intuitu Jesuitarum.

90. 1765. Ordo Funeris Franc. Barkóczÿ 18 Jun. Nomina funeri praesentium.

91... Tabella exhibens universas pias in Regno Hung. Foundationes.

92. 1764. Literae Joan. Bapt. Tary ad A. Eppum novi anni agratulatoriae.

93. 1760. Literae Franc. Barkóczÿ cuidam Amico Responsoriae.

94. 1760. Decretum Franc. Barkóczÿ intuitu reddendarum per PP. S. J. Rationum Seminarii Cassov.

95. 1760. Literae Andreae Zabradÿ Alumni Agrien. ad quemdam Beneficiatum Strigonien.

96. 1763. Franc. Barkóczÿ Literae ad Lectorem Capituli Strigon. de renitentia Capituli.

97... Informatio Super Statu et proventibus Capituli Nitriensis.

Pauca reliqua minoris sunt Census.

98. *M i s c e l l a n e a*. Volumen III partim impressa, partim scripta, pleraque pro funeribus Invitatoriae et Art. Majláth Informatio de Introducto et abolito usu violaceorum byretorum in Capitulo Jaurinensi. Cum Bulla Pontificis.

99. . . *Miscellanea*. Volumen tenuius potissimum scripta circa Ecclesiam et Gallicana recentia Instituta complectens reliqua impressa.

100. . . Memoria Defunctorum partim scripta, impressa. Vol. in folio.

101. *Miscellanea*. Inter Scripta sunt: Instantia Paulinorum pro sua restauratione in Diaeta 1802. ; et Poemata ad Ill. D. Eppum Gabr. Zerdahelyi.

. . . *Miscellanea* Tom. IV. Inter Scripta sunt:

102. 1777. Joan. Gustinyi Eppi Nitriensis Testamentum.

103. 1777. Euisdem Funebris ordo. d. 31 Jan.

Miscellanea. Tom. V. Inter Scripta sunt:

104. 1772. Eppi Agrien: Opinio Super Projecto perpetuae adorationis SS. Sacramenti.

105. 1774. DD. Dioecesanis in materiis Publica Ecclesiasticis nonnulla Puncta pro observandorum observatione intimantur.

106. 1764. Opinio Circa Regnum Hungariae. 1764. sub Comitibus Regni data.

107. . . Synoptica Deductio foundationis Studii Juridici Tyrnaviae.

108. . . M. Theresiae Regulamentum circa Sylvarum Conservationem.

109. . . Reflexiones de honore Supremi ac Perpetui Comitiss Cottus Strigon. A. Eppis Strigon. proprio. De Collatione Regia Canonicatum.

110. . . Reflexiones in Librum Juris Publici Ecclesiastici. Pars Generalis. Autore Georgio Sigismundo Lakics.

Reliqua pleraque MS. sunt particularia.

Miscellanea. Tom VI. Inter MSS sunt notabiliora:

111. Specificatio Regni Cottuum et Cittum, qui suas oblationes pro alenda Turma Praetoriana annue conferendas declararunt et submiserunt. Summa 91530 f. 34³/₄ x.

112. . . Puncta Idealia circa Investigationem Nobilium observanda ex benigniss. Caes. Regiis Resolutionibus concinnata.

113. . . Epistola Relatoria de Nativitate Gabr. Zerdahelyi.

114. *Miscellanea*. Tom. IX. *Miscellanae* Epistolae ad Gabrielem Szerdahelyi illustrissimorum Virorum Pontificum Cardinalium etc.

Hujus modi Miscellaneorum in folio, 4°. et 8°. habentur plusquam 50 Tomi, in quibus multa MSS. plura impressa, multa Gabrielis vel ad Gabr. Zerdahelyi.

115. . . Acta Pii VI. P. P. Cum Gallis impressa et MSS. ubi, etiam Originalis Autographa Epistola Napoleonis Bonaparte.

116. . . Meg Térés avagy Veresmarti Mihály Prédikátornak az kálvinista Tévelygésből a Catholicus, avagy régi igaz Római Papista s keresztény hitre itélettel meg térésének Historiája, melyben nyilván láthatni, hogy a Calvinisták s Lutheristák (mint ennyiben egyenlők) vallásoknak okot, a mikor rea fogják őket, noha nagy igyeközettel akarják adni, mind az által végre ugyan csak egy vak s barom akaratra szorulnak s azon maradnak. Irta azon Veresmarti Mihály Baranya Vármegyéből Posonyi Canonok etc. MS. in folio. Autographum. Pagg. 267.

117. 1762—4. Matricula in qua Alumni Coll. Romani S. Apollinaris ab A. 1762. usque 1764. semet devoverunt. Amicitiae Coalumni Sui Gabrielis Zerdahelyi Iconibus adscriptis suis nominibus, quorum multi ad magnas dignitates subinde evecti sunt. In folio. Monumentum illustre.

118. Missale Strigon. cum Additionibus. In folio habet prae-missum Calendarium. In fine mancum adeoque nescitur cujus editionis. (Bécsi 1508-ki kiadás. L. Schem. Hist. 29 l. Szerk.) In prima Tabula compacturae interne haec adscripta sunt manu coaeva :

»A. D. 1520. R. D. Demetrius de Nyas DD. Suffraganeus ac Vicarius Almae Ecclesiae Strigon. fer. V. ipso die B. Lucae Evang. Consecravit Capellam in ambitu Ecclesiae de Thwroc in honorem Corporis Christi, Trium Regum et x Millium Militum. Eodem die in nova Sacristia in honorem SS. Barthol. Apost. Fabiani, Sebast. et Rochi Martyrum. Item fer. VI. in mediate sequente in turri consecravit in honorem Joseph, Joachim, Auxiliatorem Annae Matris Mariae et Ursulae cum sociabus suis. — Item Ara Secunda Sanctorum Christofori, Valentini, Sabini, Cosmae et Damiani. Zorardi et Benedicti Martyrum. Item in Choro fratrum infra Ostium Sacrestiae Ara dicata in honorem Sanctorum Thomae Apostoli, Dionysii Ambrosii Wolfgangi et S. Urielis Archangeli. Et haec facta sunt ad instantiam, precem et procuracionem Venerabilis Urielis Maytheny, tunc Praepositi Ecclesiae eiusdem Conventus Thuroczyensis fratrum Ordinis Praemon-

stratensis regnante gloriosissimo Rege nostro Hungariae Ludovico Secundo, et in Ecclesia Dei militante Reverendissimo Domino Thoma Cardinale ac A. Eppo Strigon.

Codex MS. Supra N. 14 Commemoratus continet seqq. Acta Publico — Polit :

119. . . Discursus Politicus, quo ostenditur, in Hungaria Formam Monarchico -- Aristocraticam Gubernii vigere.

120. 1765. Systema Insurrectionis ex Legibus Regni elaboratum. A. 1765.

121. 1754. Opinio in negotio Nobilium Armalistarum.

122. Deductio, quod Nobilitaris Praerogat. semper una eademque fuerit.

123. 1761. Celsiss. A. Eppus Franc. Barkóczý insinuat Arcem Strigoniensem iure postliminii sibi redditam esse d. 16 Oct. 1761. ad Capitulum Strig.

124. 1761. Responsum Capituli d. 24 Oct.

125. 1762. Acta Visitationem Canonicam Barkoczianam A. 1762. interventam Concernentia.

126. . . Maxima Status pro Regno Hung. per Grossingerum.

127. 1784. Pestvarmegyey Memorale ad Josephum II. post peractam Restaurationem Magistratualem Cottus Pestiensis.

128. Josephi II. ut videtur Pastorales quo modo Officiales Statuspublici semet in administratione Suorum Officiorum gerere debeant, cuius initium : »Drey Jahre sind nun verflossen.«

129. »Supremi Administratoris Praescripta Ordinatio circa manipulationem Negotiorum Comitatus a die 1. Junii.

130. . . Circa eandem Manipulationem Considerationes Cottus Neogradiensis ad Consilium Ltle.

131. 1784. Repraesentationes circa Coronae Viennam ablationem Cottus Sopron. Heves, Csongrad. 2 Apr.

132. 1874. Josephi II. de introducendo in manipulatione publicorum usu linguae Germ. d. 11. Maji.

133. 1784. Repraesentatio contra hanc ordinationem Budae e Sessione Curiali d. 27. Sept. 1784.

134. 1784. Repraesentatio Cottus Zemplin : in eodem Negotio — Pestiensis.

135. 1784. Curiae Regiae Repraesentatio contra sui Pestino Budam translationem. d. 25 Jan.

136. . . Articuli fundamentales Regni Constitutionis.

137. . . Conferentia duorum Ministrorum K. et P.

Reliqua sunt Acta novationum sub Josepho II. et Repraesentationes.

Inter Miscellenea habentur sequentia :

138. 1762. Decretum pro Auditore Eccliae Strigon. Franc. Barkóczy A. Eppi d. 2. Maji. 1762.

139. 1762. Publicatio Auditoratus. Ejusdem. d. 26 Maji.

140. 1763. Forma Decreti pro Vicario Generali. Ejusdem d. 19 Apr. 1763.

141. 1763. Puncta Visitationis Collegiatae Eccliae S. Martini de Scepusio 1763. praescripta.

A BUDAPESTI ORSZÁGOS KÖNYVKIÁLLÍTÁS.

Csontos Jánostól.

Azon előmunkálatok alapján, melyeket a »Könyvszemle« 1881. évi IV—V. füzete jelezett, létrejött az első budapesti országos könyvkiállítás, melyet T r e f o r t Ágoston vallás- és közoktatási m. kir. miniszter f. é. márczius 5-én a M. Tud. Akad. palotájában, az országos képtár termeiben ünnepélyesen nyitott meg, s átadott a közhasználatnak. A megnyitási ünnepélyen jelen voltak: öt miniszter, egy bibornok-érsek és négy püspök, a főrendi- és képviselőház elnökei és számos tagja, a miniszteriumok képviselői, a felső bíróságok, az Akadémia, Egyetem, Műegyetem, Nemzeti Múzeum és más tudományos intézetek küldöttei, a fővárosi törvényhatóság fejei, a külföldi hatalmak consulai, a kiállítók legnagyobb része, a fővárosi nyomdászok, könyvárusok és könyvkötők megbizottjai, a hirlapirodalom képviselői, a fővárosban tartózkodó arisztokráciának számos férfi és női tagja és más előkelő férfi és hölgy közönség, kik az ünnepély fényét és méltóságát jelentékenyen emelték. A minisztert R á t h György, kir. táblai tanácselnök, mint az iparművészeti múzeum ideiglenes igazgatója, díszmagyarban a könyvkiállítási bizottság élén alkalmi beszéddel üdvözölte, mire a miniszter hasonló beszéddel válaszolt, a könyvkiállítást megnyitottnak nyilvánította s R á t h és a könyvkiállítási bizottság kalauzolása mellett megtekintette a kiállítás összes csoportjait.

Ezzel a kiállítás megnyilt a közönségnek.

Állapodjunk meg itt s tartsunk kis visszapillantást a könyvkiállításokról általában s a budapesti könyvkiállításról különösen.

Régi szokás európai könyvtárakban, a legnevezetesebb kéziratokat, nyomtatványokat, metszeteket, autographokat s egyéb

bibliographiai ritkaságokat az összegyűjteményből kiválasztani, s mint cimeliákat alkalmas és biztos teremben, zárt üvegszekrényekben külön felállítani, hogy a látogató közönség, mely a könyvtár teljes készletét át nem tekintheti, a gyűjtemény legkiválóbb ritkaságairól magának fogalmat alkothasson. Így kerülnek össze néhány szekrénybe a legnevezetesebb ritkaságok, melyek a könyvtár féltékenyen őrzött kincstárát képezik.

A cimeliák ily állandó kiállítása majdnem minden köz- és nagyobb magánkönyvtárban létezik, s bár nem nyilvános, de szakférfiak és érdeklődő közönség által engedély mellett mindenkor megtekinthető. Némely könyvtárak¹⁾ ki is nyomatták ritkaság-gyűjteményök jegyzékét, hogy ezáltal is jelezzék, hogy azt véka alá rejtteni nem akarják.

Tudtommal, az utolsó negyven évben, G e r s d o r f, lipcei egyetemi főkönyvtárnok, volt az első, ki 1840-ben a könyvnyomda feltalálásának 400 éves jubilaumára, a könyvtár helyiségében a legnevezetesebb kéziratok, nyomtatványok, metszetek és autographokból nyilvános könyvkiállítást rendezett, s ezt a közönségnek a jubilaum tartamára megnyitotta.

Ez volt ez időben az első nyilvános könyvkiállítás, melyet közkönyvtár rendezett, s mint úttörő és ismeretterjesztő tényező a könyvtárak történetében új irányt jelez.

Őt követte Dr. Naumann Róbert lipcei városi könyvtárnok, a »Serapeum« című bibliographiai folyóirat megalapítója és 30 éven át szerkesztője, ki 1847-ben a lipcei városi könyvtár impozáns termében, a könyvtár saját és máshonnan bekért nevezetességeiből, különösen pedig az európai hírű Weigel gyűjtemény ritkaságaiból jótékony célra nyilvános könyvkiállítást rendezett, mely gazdagságára és rendszeres beosztására nézve az előbbit jelentékenyen felülmulta. A kiállítás a következő 6 csoportból állott: 1) kéziratok; 2) xylographiai munkák mint a nyomdászat előhírnökei; 3) ősnymtatványok; 4) új és legújabbkori díszmunkák; 5) autographok; 6) nyomdászatra vonatkozó díszmunkák, írásminták, fametszetek, stereotípek, chinai írás és mások.

¹⁾ Ilyen a lipcei egyetemi és városi, továbbá a bécsi cs. udvari, a nürnbergi Germanisches Muzeum és más könyvtárak, a mint ezt a »Serapeum« folyamai tanúsítják.

A tárlat három napig volt nyitva, s ez idő alatt összesen 800 egyén látogatta. ¹⁾

Ezt követte a nürnbergi Germanisches Museum könyvkiállítása, mely azonban az előbbiektől annyiban eltér, hogy nem valami praegnans ünnepély alkalmából rövid időre keletkezett, hanem az intézet szervezetéből fejlődött s mint nyilvános és állandó kiállítás a Múzeum egyéb gyűjteményei mellett mai napig fönnáll s a közönségnek bizonyos napokon megnyitvatik.

A tárlat az intézet tulajdona s a következő csoportokból áll: kéziratok, régi fametszetek és xylographiai munkák, ősnyomtatványok, ritka és díszkiadások, autographok, metszetek, különösen pedig germanicák és norinbergicák, végre, a mit különösen ki kell emelnem, régi játszókártyák, melyek itt oly gazdagon vannak képviselve, hogy velök kevés németországi kártyagyűjtemény vetekedhetik.

Ez az első nyilvános és állandó könyvkiállítás, melyet az utolsó félszázadból ismerünk; nem önálló ugyan magában véve, hanem a Germanisches Muzeum nyilvános gyűjteményeinek kiegészítő része, mely azonban szervezetére nézve egy befejezett egészet képez.

Ezen könyvkiállítások azonban bármily érdekesek voltak önmagukban, egytől-egyik általános irányt követtek s a kiállított kéziratokban és nyomtatványokban inkább a könyvirás és könyvnyomtatás történeti fejlődését, mint egyes országok, nyomdák, tudományszakok vagy csoportok kimerítő bibliographiai anyagát tüntették fel.

Innét támadt szakférfiakban a vágy r é s z l e g e s könyvkiállítás rendezésére, mely az irodalom bizonyos ágára szorítkozván, ennek bibliographiai anyagát lehetőleg kimerítse s az irodalomtörténet egy fejezetét tisztába hozza.

Az első kísérletet e téren a pétervári császári könyvtár tette meg, midőn 1856-ban saját impozáns helyiségeiben nagyszabású bibliakiállítást rendezett, mely a bibliographiában korszakot jelez.

¹⁾ Bericht über eine auf der Stadtbibliothek zu Leipzig veranstaltete öffentliche Ausstellung. Serapeum, 1847. 13. sz.

A kiállítás ¹⁾ három csoportból állott.

Az első csoportban voltak: a világ minden nyelvű bibliakiadásai. — Összesen 3000 példány, a szélrózsa minden irányából összegyűjtve. A mit fejedelmi, diplomatai, tudományos és társadalmi összeköttetések létrehozni képesek, az mind megtörtént a kiállítás érdekében s az eredmény meglepte még a legvérmesebb reményű szakférfiakat is. Együtt voltak itt a legrégebb és legnevezetesebb bibliakiadások a világ minden részéből, bizonyos korig teljes számmal, azontúl pedig minden nyelvből a legelső kiadás. A bibliairodalom bibliographiai anyaga sem azelőtt, sem azután ily nagy számban együtt nem volt soha. Száznál több nyelven be volt mutatva a keresztény művelődés kuforrása.

A második csoport magában foglalta az egyházi szláv nyomtatványokat (miskönyvek, evangeliumok, ritualék stb.) a legrégebb időtől a legújabb korig, 266 kiadásban. Ezek közt volt egy 1500 körül (állítólag) Brassóban nyomtatott ó szláv evangelium, melyről a hazai bibliographia mit sem tud, továbbá egy 1579-ki százszesebi Evangelium és egy 1580-ki szintén százszesebi Rituale, melyek a hazai bibliographiában szintén ismeretlenek.

A harmadik csoportban voltak a képnymatok különböző nemei, (fametszet, rézmetszet, aczélmetszet, képnymat stb.) a műág első zsengeitől kezdve legvirágzóbb koráig tekintélyes számban bemutatva.

A kiállítás egyike volt a legsikerültebbeknek s mint nagyszabású szakkiállítás a bibliographiában egyedül áll. Egyszersmind befejezi azon nyilvános könyvkiállítások sorát, melyeket külföldi közkönyvtárak az utolsó negyven évben rendeztek.

Mindezeknél nagyobbszerű volt az 1840-ki lipcsei nyil-

¹⁾ Die Ausstellung von Bibeln, Kirchenslavischen Drucken und aller Arten von Bilderdruck in der kais. öffentlichen Bibliothek zu St. Petersburg. Neuer Anzeiger für Bibliographie und Bibliotheken Wissenschaft. 1857 évf. 814. sz.

v á n o s k ö n y v k i á l l í t á s ¹⁾, melyet a könyvnyomdászat 400 éves jubilaumára a lipcei könyvtárak egylete a saját tőzsdecsarnokában rendezett s melyet azért említünk itt sorrenden kívül, mert egész szervezetére az előbbiektől lényegesen eltért s nem közkönyvtár kezdeményezéséből, hanem az egyesület buzgalmából jött létre.

E könyvkiállítás szintén általános volt, de a könyvkereskedés és könyvnyomdászat szempontjából az eddigieknél szélesebb alapon és nagyobb arányokban rendezve. A nyomdászat történeti fejlődésén kívül különös czélja volt: feltüntetni azon ritka és becses kiadásokat, melyek a könyvtári forgalomban mint nyomdászati érdekességek nagyon keresettek, továbbá gépekben és sajtókban bemutatni a könyvnyomda fokozatos haladását.

A tárlat 11 csoportból állott, melyeknek anyagát különböző köz- és magánkönyvtárak szolgáltatták. A rendezést és felállítást szakférfiak végezték a következő csoportok szerint: 1) középkori miniatűrök, kéziratok és xylographiai könyvek; 2) ősnymtatványok 1485-ig, lehetőleg minden nyomdából; 3) régibb nyomtatványok 1680-ig. Verard Antal, Aldus, Rewich, Giunta, Frobenius, Germain Hardonin, Stephanus, Kerver Th., Schönsperger, Trechsel, Vechelius, Plantin és Elzevir-féle nyomdákából; 4) új és legújabbkori nyomtatványok; 5) legrégebbi fametszetről készült nyomtatványok; 6) könyvek fametszetekkel; 7) kótanyomtatványok és térképek; 8) különböző műnyomatok (Congrev, Relief aranynymat stb.); 9) könyvnyomda technikája: gépek és sajtók; 10) nyomdászatra és az ünnepélyre vonatkozó munkák; ²⁾ 11) az emlékünnepről készült egyéb tárgyak.

A kiállítás a legnagyobb szerű volt, a mit ekkor e nemben létrehozottak. Gazdagságával meglepett mindenkit s méltó volt a könyvnyomda 400 éves történetéhez. Méltán mondhatta tehát az emlékünnepről programja: »hogy az ünnep emelkedett és fesztelen volt, hol mindenki azon áldásoknak örvendett,

¹⁾ Lásd: Ueber die Ausstellung der deutschen Buchhändler-Börse zu Leipzig während der Feier des Buchdruckerfestes 1840 Von Dr. Umbricht in Weimar. Serapeum 1840 évf. 15. sz.

²⁾ L. Eckstein értekezését: »Schriften zur Secularfeier der Erfindung der Buchdruckerkunst« az Allgemeine Literaturzeitung 111—114. számaiban.

melyekkel Guttenberg halhatatlan találmánya az egész világot elárasztotta.«

Következett 1877-ben a londoni könyvkiállítás, melyet Caxton Vilmos első londoni nyomdász és az angol nyomdászat négyszázéves jubilaumára a Kensington Múzeumban rendeztek s mely nagyszerűségére és teljességére nézve az eddigi kiállításokat mind felülmúlja. Ez is általános kiállítás volt, különös tekintettel azonban az angolországi nyomdák történeti fejlődésére, melyeknek termékeit bizonyos korig teljesen, azontúl pedig nagy számban feltüntette. Ez rekeszti be a nagy stylben rendezett általános könyvkiállítások sorát.

A kiállításról egész kis irodalom keletkezett. Itt csak röviden kiemeljük, hogy az angolországi nyomdatermékeken kívül ki voltak állítva: középkori ritka kéziratok és miniatűrök, fametszetek és xylographiai munkák, ősnymtatványok igen nagy számban majdnem minden nyomdából, régibb ritka kiadások kiválóbb nyomdászoktól, illusztrált és díszmunkák, mindenféle műnyomatok, chinai és keletindiai nyomtatványok, réz- és aczélmetszetek, könyvnyomatok s ezekhez hasonlók, s a mit különösen ki kell emelnünk: nagymennyiségű sajtók és gépek a legrégebb időktől, a legújabb korig. Ez utolsó osztály volt a leggazdagabb. A legkezdetelegesebb könyvsajtótól a legkifejlettebb gyorsajtóig, minden mellék felszerelésével együtt, be volt itt mutatva a könyvnyomda technikájának minden nuancea. Az osztály egy befeje-

1) Kiemeljük ebből a következőket: »Caxton Celebretion 1877, — Catalogue of the Loan Collection of Antiquities, Curiosities, and Appliances connected with the Art of Printing, South Kensington. Edited by George Bullen London, Trübner. Nagy 8-r. 476 l. — Fascimiles illustrating the Labours of William Caxton at Westminster, and the Introduction of Printing, into England. With Memoir and Bibliographical Particulars, by F. C. Price, London, Price 4°. — Fascimile of the Dictes and Sayings of the Philosophers (első Angliában nyomtatott munka) which was fynished the XVIII day of the monath of Novembre, and the servententh year of the regne of King Eduard the fourth. (1477). — Invention of Printing: a Collection of Facts and Opinions descriptive of Early Prints and Playing Cards the Black Book of the Ninth Century, the Legend of Lourens, Janszon Coster of Haarlem, and the Work of John Gutenberg and his Associates. By T. L. de Vienne. Illustrated with Fascimiles of Early Types and Woodcuts. London Trübner. II kiadás, Nagy 8-r. 550 l.

zett egészet képezett s tanuskodott a könyvnyomdászati iparnak fejlettségéről.

Ennek legfényesebb bizonyítéka volt azon ekkorig, még utól nem ért technikai bravour, melyet a kiállítás ezen osztályában a közönség szeme láttára végrehajtottak, midőn 24 óra alatt egy teljes bibliát kinyomtak, befűztek, bekötötték és szétosztották.

A kiállítás anyaga köz- és magán könyvtárakból gyűlt össze s az angolországi nyomtatványokon kívül, különösen első rendű bibliographiai ritkaságokban, milyenek: a xylographiai munkák és ritka ősnymtatványok, oly gazdagságot tüntetett fel, hogy azokhoz hasonló gyűjteményt (ha rövid időre is) sem azelőtt, sem azután összehozni nem sikerült. Az ismert bibliographiai ritkaságokból alig hiányzott valami. Itt volt Lord Earl of Spencer európai híré althorpi gyűjteménye is kiállítva, mely bibliographiai ritkaságainak gazdagságára nézve, a legtöbb európai könyvtárral vetekedik.

Ezen nagyszabású könyvkiállításon kívül, az utolsó 50 évben volt még számos kisebb-nagyobb kiállítás azon külföldi városokban, melyek a nyomdászat 400 éves emlékét ünnepelték, vagy a hol világkiállítást, országos, vagy helyi érdekű iparkiállítást rendeztek. Kisebb-nagyobb mértékben ezek is belevonták a nyomdászati ipart körükbe s szűkebb körű könyvkiállításban a nyomdászat termékeit s egyes kiválóbb gépekben annak technikai haladását mutatták be. Ezen kiállításokkal, melyek többnyire minden rendszer nélkül, egyes ritkaságokat curiosumokat mutattak be s legfeljebb egyes városok vagy országok bibliographiai anyagának összeállítására tettek gyöngye kísérletet, ezutal nem foglalkozunk.

Kiemelkedik ugyan önálló iránya és rendszeres kivitele által a nürnbergi bajor iparműzeum 1877-ki kiállítása, melyet a sokszorosító művészetek dolgozataiból, a könyv- és műnyomdászat fejlődésének feltüntetésére rendeztek, de ez kiválóan iparkiállítás volt, mely a kiállított nyomtatványokat, metszeteket, fény-, kő- és egyéb nyomtatásokat, nyomda technikai és ipartörténeti szempontból, a nyomda szolgálatában levő művészeti, tudományos és mechanikai segédeszközök kisé-

retében mutatta be, szorosán vett könyvkiállításnak tehát az eddigi értelemben nem mondható. ¹⁾

Erről tanuskodnak a tárlatról megjelent publicatiók, ²⁾ melyek a kiállítás anyagát és eredményét kizárólag ipartörténeti szempontból méltatják.

Ezenkívül még a bécsi könyvkiállítás érdemel figyelmet, melyet a bécsi nyomdászat 400 éves emlékünnepeére f. é. június 24-én kizárólag bécsi nyomtatványokból rendeztek. Ezt folyóiratunk más helyen külön cikkben méltatja.

Ezekben foglaltuk össze a legnevezetesebb külföldi könyvkiállításokat. Mint általában a könyvkiállítás legnagyobb szerű volt a londoni, mint specialis szakkiállítás a pétervári, mint szorosán vett nyomdászati iparkiállítás figyelmet érdemel a nürnbergi. Mindegyiket praegans alkalom hozta létre, a rendezés élén kevés kivétellel mindenhol tudományos intézetek és szakférfiak állottak. A lendület, melyet a nyomdászat az utolsó félszázadban vett, — óriási; ezzel párhuzamban haladt a bibliographiai és nyomda-technikai ismeretek terjesztése, emelkedett az érdeklődés a könyvtárak irott és nyomtatott kincsei iránt s kifejlődött tudományos elveken alapuló európai közszellem a könyvtárak és könyvtárnokok hivatásáról, az irott és nyomtatott könyvek becséről s a nyomdászat áldásainak culturtörténeti méltánylásáról.

Hazánkban a Nemzeti Múzeum könyvtára volt az első, mely a nürnbergi »Germanisches Museum« mintájára a saját helyiségében ³⁾ állandó könyvkiállítást rendezett, s ezt 1877. okt. 1-én a közönségnek megnyitotta. Az eszmét Fraknói Vilmos

¹⁾ L. Dr. A. v. d. Linde. Gutenberg. Geschichte und Erdichtung aus den Quellen nachgewiesen Stuttgart W. Spemann 1878.

²⁾ A kiállításról a következő szakmunka jelent meg: Katalog-Ausstellung von Arbeiten der vervielfältigenden Künste im Bayerischen Gewerbemuseum zu Nürnberg. 1877. 4°. VII. 215 l. Szövegbe nyomott fametszetekkel. Ezenkívül megjelent egy nagyobb munka is számos műmelléklettel. Mind a két munkát jeles szakférfiak írták. A főfejezetek így következnek: 1. Könyvnyomda és fametszet, írta Dr. v. Schoon, iparmúzeumi-őr. 2. Éreznyomás és könyomat, írta Dr. Stockbauer intézeti-őr. 3. Fényképészet és fénynyomás, írta Dr. Kayser vegyész. 4. A sokszorosítás mechanikája, írta Dr. Seelhorst titkár.

³⁾ A könyvtárba vezető zárt folyosón.

volt könyvtár-őr vitte keresztül, ki a könyvtár összegyűjteményéből kiválogatva a legnevezetesebb hazai okleveleket, leveleket és kéziratokat, továbbá a legritkább magyar és egyéb nyelvű hazai vonatkozású nyomtatványokat és a kiválóbb magyarországi metszeteket, ezeket egy szűkebbkörű »m a g y a r t ö r t é n e t i é s i r o d a l o m t ö r t é n e t i k i á l l í t á s b a n«¹⁾ a közönségnek bemutatta. A kiállítás 139 oklevelet és levelet, 27 kéziratot, 107 könyvet és 130 metszetet foglal magában, s 1877 október 1-je óta minden kedden és csütörtökön a közönségnek nyitva áll. Célja: ez utóbbit tájékoztatni a könyvtár legnevezetesebb kincseiről s szemléleti uton felhívni az érdeklődők figyelmét a kiállított tárgyak becsére.

Ezen kiállítást követte a budapesti nyomdászok és betűöntők által 1878 jun. 9-én, az első országos nyomdászgyűlés alkalmából a fővárosi iparos körben rendezett »nyomdászati munka-kiállítás«²⁾ mely a hazai nyomdászat fejlődését, a hazai nyomdák termékeiből feltüntetni tűzte ki feladataul. A kiállításon képviselve volt a hazai nyomdák legnagyobb része, ide értve a horvát-szlavon-dalmátországi nyomdákat is, melyeknek termékei tekintélyes számuk és izléses kivitelük által tünnek ki. A bemutatott munkák túlnyomó részben modern nyomtatványok voltak, melyek a hazai nyomdászat jelenkori állapotáról és a külföldi nyomdászattal való versenyképességéről örvendetes képet nyújtottak. Voltak azonban régi hazai és külföldi nyomtatványok is kiállítva, továbbá díszmunkák, különböző műnyomatok, chinai nyomtatványok s a nyomdászati iparnak egyéb segédeszközei.

A kiállítás két nagy termet vett igénybe s gazdaságával és okszerű beosztásával nemcsak a szakférfiakat, hanem az irodalmi köröket is meglepte. A sajtó általános elismeréssel nyilatkozott róla, mint ny o m d á s z a t i s z a k k i á l l í t á s pedig oly eredményeket ért el, melyekre a budapesti nyomdászok és betűöntők egylete méltán büszke lehet. Constatálta a haladást és versenyképességet a hazai nyomdászat minden ágában, emelte

¹⁾ L. A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának magyar történeti és irodalomtörténeti kiállítása. Budapest, 1877. 8-r. 60 l és »Könyv-Sz.« 1877.

²⁾ »Vasárnapi Ujság« 1878 évf. jun. 16. sz. — »Hon« 1878 jun. 12-ki és »Typographia« 1878 évf 23-24 sz.

a közszellemet a nyomdászati ipar fontosságáról és hivatásáról s lendületet adott a nyomdászati ismeretek terjedésének hazánkban.

Következett az 1882 iki budapesti tavaszi országos könyvkiállítás, mely a nagyszabású könyvkiállításokhoz tartozik, s méltán megérdemli, hogy vele ezuttal bővebben foglalkozzunk.

A kiállítást R á t h György, a királyi tábla tanácselnöke, mint az országos iparművészeti Múzeum ideiglenes igazgatója kezdeményezte s T r e f o r t Ágoston vallás és közoktatási m. kir. miniszter és H e g e d ű s Kandid Lajos miniszteri tanácsos hathatós pártfogása mellett, a fővárosi, vidéki és külföldi köz- és magánkönyvtárak közreműködésével és néhány lelkes hazai szakférfiu szellemi támogatásával hozta létre.

Célja volt: a hazai könyvnyomdászat és könyvkötészet fejlődését, ez iparágak termékeiben, a legrégibb időtől a legújabb korig feltüntetni, s ipartörténeti szempontból előkészíteni a hazai könyvnyomdászat és könyvkötészet történetének megírását. Mint az iparmúzeum vezetője feladatának ismerte lehetőleg teljesen összegyűjteni azon nyomtatványokat, melyek a szathmári békekötésig Magyarországon láttak napvilágot, s ezekben, ha rövid időre is, bemutatni a régi magyarországi nyomdászat teljes bibliographiai anyagát. Mily betűket, initialékat, címclap-, lapszél-, homlok- és colophon-diszítéset, vignetteket és nyomdász jelvényeket használtak régi nyomdászaink? mily motívumok fordulnak elő a nyomtatványok diszítéseiben? milyen a nyomás és mily viszonyban állanak nyomtatványaink a külföldi termékekkel? melyik külföldi nyomda hatása látszik leginkább régi nyomtatványaikon és hol tapasztalható önálló felfogás vagy irány? Szóval milyen volt a régi nyomdászat oeconomiaja és mit lehet ebből a hazai nyomdászat érdekében értékesíteni? Ezen és hasonló indokok vezérelték a lelkes elnököt, midőn a könyvkiállítás keresztülviteléhez fogott. A másik szempontból volt: a nem magyar nyelvű, de magyarországi nyomtatványok bibliographiájának előkészítése.

Mennyire felelt meg a könyvkiállítás ezen céljának? Erről a szakférfiaknak és a közönségnek alkalma volt közvetlen tapasztalásból meggyőződni. Mennyire lesz az összehozott dúsgazdag anyag tudományosan értékesíthető? Erről tanuskodni fog azon

munka, melyet az iparművészeti múzeum a kiállítás ipartörténeti eredményéről kiadni készül.

Kezdetben a könyvkiállítás ipartörténeti kiállításnak volt tervezve, mely a hazai nyomdászat termékeit 1473—1711-ig teljesen s a régi hazai kötéseket tekintélyes számban fogná feltüntetni. Így gyűlt volna össze 1711-ig közel 4000 hazai nyomtatvány és körülbelül 500—600 régi hazai kötés, a magyarországi régi nyomdászatnak és könyvkötészetnek teljes anyaga. E kiállítás azon előnnyel kecsegtetett, hogy mint magyarországi szakkiállítás befejezett egészlet fog képezni, hol minden könyv nyitott címlappal bemutatva levén, alkalma lesz a szakférfiaknak azokat minden nehézség nélkül tanulmányozni.

De ez azon hátránnyal járt volna, hogy szűk körénél fogva, a nagy közönségben nem keltette volna fel azon érdeklődést, melyre egy országos kiállítás méltán igényt tart.

Szükséges volt tehát a kiállítás szűk keretén tágítani s oly csoportokkal bővíteni, melyek annak általános érdeket kölcsönöztek s becsét jelentékenyen emelték. Így kerültek a kiállítás keretébe: a nyomdászat előtti magyarországi kéziratok, továbbá a középkori festett kéziratok, ősnymtatványok, az 1711—1882-ki korszakból származó kiválóbb hazai nyomtatványok, a Dankó-féle könyvornamentikai gyűjtemény, könyvkedvelők gyűjteményei, hazai modern könyvkötések és kiválóbb hazai nyomdák és kiadók modern kiadványai.

Igy lett a tervezett ipartörténeti kiállításból nagyszabású magyar történeti és bibliographiai kiállítás, mely mint ilyen méltán a lipcei és londoni könyvkiállítás mellé helyezhető, mint nemzeti könyvkiállítás pedig a kiállítások történelmében egyedül áll.

Az anyagot hozzá legnagyobb részben hazai könyvtárak szolgáltatták, s csak a magyarországi vonatkozású középkori kéziratok és Corvin-codexek csoportjánál vették a kiállítás intézői a külföldi könyvtárak szivességét nagyobb mértékben igénybe.

A többi csoportoknál három külföldi könyvtár volt összesen két magyarországi nyomtatvánnyal és egy hazai kötéssel képviselve.

Az anyag rendezését, felállítását és leírását néhány szakférfiu végezte. Munkájok eredménye a »Könyvkiállítási

Kalauz«¹⁾ mely Szilágyi Sándor szakértő, gondos és tapintatos szerkesztésében bibliographiai forrásmunkává nőtte ki magát s három hónap alatt két kiadást ért meg.

Rendkívül fényes kiállítása nyomdászatunk történetében eseményt képez. S ennek becsét nagy mértékben emeli azon körülmény, hogy a fővárosi nyomdák közül; az Athenaeum, Franklin-társulat, Weismann testvérek, Hornyánszky Viktor és a pesti könyvnyomda részvény-társaság nyomdái, továbbá Posner

¹⁾ Teljes czíme: Kalauz az orsz. magy. iparművészeti múzeum részéről rendezett könyvkiállításhoz Budapest, 1882. Nagy 8-rét, VI. és 261 számozott és 5 számozatlan lap. Ismertetését a következőkben adjuk. A Kalauz szövegét díszboríték foglalja be, melyet Posner Károly Lajos műintézete, egy Nagy Lajos korabeli Missale kötéséről Myskovszky Victor kassai tanár által készített rajz után igen díszes színnyomatban állított ki. Az első borítéktábla jól sikerült színnyomatban négy sarok díszítést és két csattot, a közepén pedig Magyarország anjoukori czimerét tünteti fel. E fölött arany uncialis betűkkel: »Könyvkiállítás«, alatta »Budapest 1882.« című felírás olvasható. A másik borítéktáblán nincsen felírás. A címlap polychrom színnyomatban egy miniaturret tüntet fel, mely egy karhauzi szerzetest ábrázol a mint padon ülve egy hosszúkas keskeny asztalon nyitott könyvben ír. Az asztal jobb végére két szarv tintatartó van alkalmazva, az egyik fekete, a másik vörös tintára; ezeknek megfelel a másoló jobbában és baljában levő két nádtoll, mely az írásra és rubricálásra szolgál. A miniatüre a bécsi képes krónikából van véve. Kiadta először néhai Emich Gusztáv nyomdász, a bécsi képes krónikáról Toldy Ferencz által rendezett díszpublicációjában 1867-ben, másodszor pedig az Athenaeum részvény-társulat könyvnyomdája a Kalauz számára. Következik Ráth György tájékoztató bevezetése a könyvkiállítás rendezéséről és szervezetéről, mely VI lapot vesz igénybe. A szöveget a »magyarországi codexek« nyitják meg díszes címlappal, mely a keszthelyi grófi könyvtár Kinizsiné Magyar Benigna asszony 1494-ki való, imakönyvének címlapjáról, Schickedanz Albert rajza után cincographiában készült. Következik »Középkori könyvmásolóink« című bevezetés: Csontos Jánostól, elején cincographiai homlokdíszszel. az esztergomi Bakoeféle Gradualé címlapjáról. Utána jön: »Középkori könyvfestőink«, Pulszky Károlytól. Ezt követik a következő cikkek: Magyarországi könyvmásolók és könyvfestők által készített latin kéziratok 1228 1500-ig, Csontos Jánostól. Magyar nyelven irt kéziratok mint nyelvemlékek 1228 - 1539-ig, Volf Györgytől Hazai történeti és művelődéstörténeti kútfők 1200 - 1526-ig. Csontos Jánostól. Eddig a Kalauz az Athenaeum irod. és nyomdai részvény-társulat nyomtatta. Következik a thorni Naldus Naldius Corvin-codex címlapjának hasonmása, melyet a Franklin-nyomda, Pollák Zsigmond metszete után, díszes színnyomatban, eredeti nagyságban, fényesen állított

Károly Lajos műintézete az ügy iránti lelkesedésből vetélkedtek egymással, hogy a »Kalauz« egyes részeit hazafias áldozatkészséggel minél díszesebben, minden díj nélkül állítsák ki. Minden nyomda az általa készített részben saját haladásának színvonalát igyekezett bemutatni.

Innét magyarázható, hogy a »Kalauz« nemcsak gazdag beltartalmával, hanem külső fényes kiállításával is a szakférfiak és a művelt közönség általános elismerését vivta ki.

ki. Ez nyitja meg a Kalauzban »a Corvin-codexek« csoportját, a mint ezt a rajta levő arany betűs felírás: »C o r v i n - c o d e x e k« jelezi. Ezután jönnek a következő cikkek: »A Corvina maradványai«, Pulszky Ferencztől. Zárvignette a thorni Corvin-codex első cím lapjáról való. »Corvin-codexek«, Csontos Jánostól. »Hazai könyvtárak egyéb codexei«. Ehez a bevezetést Pulszky Ferencz, az ismertetéseket Csontos János írta. A cikket megelőzi a gyulafehérvári codex aureus egyik dísz lapjának hasonmása, melyet Dörre Tivadar sikerült rajza után a Franklin-társulat kisebb formában bíbor színben csinosan állított ki. Az ősnymtatványok csoportjához a hasonmást Temesvári Pelbárt Pomerium című munkája szolgáltatta, hol a szerző íróasztalnál ülve van ábrázolva, amint egy nyitott könyvből olvas. A bevezetést az ősnymtatványokhoz Emich Gusztáv, az ismertetéseket Hellebrant Árpád írta Hét naptárt és prognosticont Szádeczky Lajos ismeretett. A bevezetés elején lévő fametszetet, mely Szent István királyt Imre herczeggel ábrázolja, és a zárvignettet, mely Mátyás király és Beatrix címerét tünteti fel Thuróczy krónikájából vették. Az ősnymtatványokkal végződik a Franklin-társulat nyomása, mely az egész »Kalauz«-ban a legdíszesebb s négyféle, köztük egy utánzott XV. századbeli gót typut mutat fel. Következik: »Régi Magyarországi könyvtár 1473—1711-ig«, Szabó Károlytól. A cikk díszes címlappal kezdődik, mely Sylvester Uj Testamentumának (Sárvár, 1541) hasonmása. Ennek utánzott betűiből való a címlap következő vörös felírása: »R é g i M a g y a r o r s z á g i K ö n y v t á r«. A cikk homlokdísz: Heltai krónikájából (Kolozsvár 1575), az A. kezdőbetű, a Ritus Explorandae Veritatis című munkából, (Kolozsvár 1550) a zárvignette, (kard és lant) Tinódy Sebestyén krónikájából, (Kolozsvár 1554) van átvéve. Ezt követi: a magyarországi nyomdászat 1711—1848-ig, Ballagi Aladártól. A Kalauznak ezen részét a Weismann testvérek nyomdája állította ki. A könyvkedvelők és könyvtészeti érdekességek csoportjának címlapja Székely István krónikájának (Krakkó 1559) címlapjáról van reproducálva. A csoport névtelen bevezetéssel kezdődik. Az A. kezdőbetűt az 1510-iki zágrábi misekönyvből vették. Következnek a k ö n y v k e d v e l ő k ritkaság gy ű j t e m é n y e i: a nagyapponyi családi, gróf Apponyi Sándor lengyeli, Ágoston József budapesti, Emich Gusztáv budapesti, gr. Keglevich István tapolcsáni, Knauz Nándor kanonok esztergomi, Pauer János püspök székesfehérvári, Ráth György budapesti, Szalay Imre buda-

A könyv nem szorosan vett tudományos szakmunka, de nem is közönséges katalogus, hanem a művelt közönség számára írt irodalomtörténeti útmutató, melynek a szakférfiak is hasznát veszik. Célja: megismertetni a hazai közönséggel, a hazai közép- és újkorból reánk maradt s a kiállításon bemutatott történeti, irodalomtörténeti és művelődéstörténeti emlékeket, felhívni a figyelmet a régi magyarországi kéziratok, nyomtatványok, kötések és más bibliographiai ritkaságokra s

pesti, Szemere Attila budapesti, Herczeg Windischgraetz Lajos sárospataki és Lanfranconi Enea pozsonyi könyvtáraiból, névtelen szerzőktől, hol több hol kevesebb részletességgel ismertetve. Ezután jönnek: könyvészeti érdekességek névtelen szerzőtől, és Myskovszky Victor initiale gyűjteménye a kiállítótól ismertetve. Végződik a csoport Dankó József esztergomi kanonok könyvornamentikai kiállításának általános, két lapra terjedő, ismertetésével. Zárlap: a három magyar szent királyt (István, Imre és László) ábrázoló díszlap hasonmása, az 1510-ik zágrábi Missaléból. A »Kalauz«-nak ezen részét Hornyánszky Viktor budapesti nyomdája készítette. Ezt követi: Jelenkori nyomdászataunk általános ismertetése 1848–1882-ig, Balagi Aladártól. A »Kalauz« utolsó fejezete a könyvkötészet, melynek czímlapját a drezdai Cicero Corvin-codex boritéktáblájának hasonmása színnyomatban képezi. A hasonmást a pesti könyvnyomda részvény-társulat Morelli után eszesen és híven állította ki. Csak annyiban tért el az eredetitől, hogy a tábla közepére Mátyás király megszokott czímere helyett, Magyarország mostani czímerét nyomatta, a felső lapszélbe pedig, hol a kézirat címe szokott lenni, arany betűkkel ezen szót illesztette be: »Könyvkötészet.« E fejezet is bevezetéssel kezdődik, melyet Keszler József a könyvkötészetéről írt. Következnek: Régi kötések. Ötösművel díszített könyvtáblák a XV–XVIII. századból, Hampel Józseftől és Pulszky Károlytól. Bronzművel díszített könyvtáblák a XIII–XV. századokból, Pulszky Károlytól. Külföldi bőrkötések. Olaszország, Németország, Kelet. Magyar Bőrkötések Jelenkori kötések. Dísz- és mintakötések. Keszler Józseftől. Ezzel a »Kalauz« szövege ki van merítve. Még a kiállító könyvkötők nevei, a dísztmények jegyzéke, a tartalom és hibaigazítás rovatai következnek, s ezzel a »Kalauz«-nak vége. Az utolsó lap a zárlap, mely »Philippus Bergomensis: De plurimis claris scelestisque mulieribus« című Beatrix királynének ajánlott nyomtatványból van átvéve s cinkographiai hasonmásban azon jelenetet ábrázolja, midőn a szerző munkáját Beatrix királynének átnyújtja. A »Kalauz«-nak ezen utolsó csoportját a pesti könyvnyomda részvény-társaság készítette. Ezen kiállítási »Kalauz«-ból a második bővített és javított kiadás: »Könyvkiállítási Emlék. Budapest M.D.CCCLXXXII.« cím alatt jelent meg, nagy 8-rétben mint az előbbi, VIII. és 263 számozott és 5 számozatlan lapon, tehát 4 lappal bővítve. Az eltérések benne a következők. Először megváltozott a »Kalauz« boritéka.

könyvtáraink ritka kézíratai és nyomtatványai mellett bemutatni azon eredményeket, melyeket a hazai bibliographiai kutatások újabban napfényre hoztak.

Ezen munkára utaljuk olvasóinkat. A könyvkiállítás anyaga itt oly részletesen van ismertetve, hogy mi ezuttal a csoportok ritkaságainak részletes méltatásától fölmentve érezzük magunkat. Hanem el fogjuk mondani nézetünket a kiállítás általános benyomásáról, szervezetről és hatásáról; elmondjuk: miként lehetne okszerűen a bemutatott gazdag anyagot tudományosan értékesíteni, s megteszszük az egyes csoportoknál észrevételeinket. Mindezekről a jövő számban.

(Vége köv)

Ugyanaz a színnyomatu tábla, mely a »Kalauz«-ban a könyvkötészet csoportjánál, mint címlap szerepelt, a második kiadásban borítéktáblának van felhasználva. Címlapja is változott. A régi címlap helyébe a második kiadásban Verbőczy hármaskönyvének 1565-iki első magyar fordításából, a címkeretet alkalmazták. Címe: »Könyvkiállítási Emlék, kiadja az országos iparművészeti múzeum. A könyvkiállítási »Kalauz« második bővített kiadása. Budapest Kilián Frigyes bizománya. MDCCCLXXXII.« — A szövegben is történtek javítások, bővítések és változások. Ráth György bevezetése VI lapról VIII-ra emelkedett. A kéziratok osztályában hasonlóképen történtek javítások, bővítések, kisebb igazítások, a Corvin-codexek csoportja pedig új statisztikai kimutatással gyarapodott s a Münchenből utólagosan érkezett Corvin-codexek ismertetése jelentékenyen bővítettet. Az ősnymtatványok is javításon mentek keresztül. Több ősnymtatvány ismertetése újból lett átírva s két oly ősnymtatvány lett most a csoportba felvéve, mely az első kiadásból kimaradt. A többi csoportokat szintén újból átnézték az illető szakférfiak és kijavították. A régi diszitémények száma ezen kiadásban kettővel megfogyott, de három újjal gyarapodott. A gyarapodás tehát egy többletet mutat. Ezekből az címlapot már említettük. A második a jelenkori nyomdászatnál van mint díszkeret cinkographirozott hasonmásban felhasználva s Dankó kanonok gyűjteményéből, Paganini munkájáról (Tivoli 1520) való. A harmadik az aradi lyceumi könyvtár tulajdonát képező: Rákóczy György bibliájának borítéktáblájáról van véve s ezt kibővített alakban sikerült fénynyomatban mutatja be. Középen a következő vörös felírás olvasható: »Régi és jelenkori könyvkötészet.« Ezenkívül a szövegben vannak kisebb igazítások és javítások, melyek a kiadás irodalmi becsét emelik. A hibák, melyek az első kiadásban a nagy sietőségben becsusztak, a másodikban ki lettek igazítva, úgy, hogy a »Könyvkiállítási Emlék« a »Könyvkiállítási Kalauz«-nál minden tekintetben tökéletesebb. Megjegyezzük, hogy a második kiadást az illető nyomdák mérsékelt díjért állították ki, s hogy az Kilián Fr. bizományában jelent meg.

A KIRÁLY A BUDAPESTI KÖNYVKIÁLLÍTÁSON.

A budapesti tavaszi országos könyvkiállítás legnevezetesebb eseménye volt: Urunk királyunk Ő Felségének legmagasabb látogatása, melylyel a kiállítást f. é. május 10-én megtisztelte. Ő Felsége délután pont 2 órakor nyitott udvari kocsin, gróf Wolkenstein őrnagy szárnysegéde kíséretében érkezett az Akadémia palotájába, hol az előcsarnokban dr. Hegedűs Kandid Lajos mint Trefort miniszter képviselője, Ráth Gy. könyvkiállítási elnök, Majláth Béla múzeumi könyvtár-őr és Csontos János múzeumi könyvtári segéd-őr, ez utóbbiak mint a könyvkiállítási bizottság tagjai fogadták.

Mindenekelőtt Hegedűs miniszteri tanácsos, Trefort miniszter nevében, ezer bocsánatot kért Ő Felségétől, hogy az fekvő beteg levén, nem jöhetett el személyesen Ő Felsége üdvözlésére. A király élénk érdeklődéssel kérdezte: »rosszabbul van?» mire Hegedűs: »nincs rosszabbul Felség, hanem igen gyöngé» szavakkal felelt. Ezután Ráth György mint az országos könyvkiállítás elnöke röviden üdvözölte Ő Felségét és bemutatatta Majláth Béla múzeumi könyvtár-őrt és Csontos Jánost könyvtári segéd-őrt, mint a könyvkiállítási bizottság tagjait, ez utóbbit egyszersmind mint a kéziratok osztályának rendezőjét, ki Ő Felségét ezen osztályban kalauzolni fogja. A szemle Dankó József esztergomi kanonok könyvornamentikai gyűjteményével kezdődött, hol Ráth elnök volt a kalauz.

E gyűjtemény két teremben volt elhelyezve s Ő Felsége látható érdeklődéssel szemlélte a keretekbe foglalt könyvdiszítések, melyek külföldi nevezetesebb nyomdák termékeiből, mint műlapok voltak összeállítva.

A kiválóbb szépségű címlapok, továbbá Dürer, Wol-

gemut, Burghmaier, Schäußelein, Holbein és más nevezetesebb művészek műlapjai megnyerték Ő Felsége tetszését, ki e gazdag és válogatott gyűjtemény láttára többször megjegyezte: »érdekes«, »szép«. A könyvekből kivágott diszítéseknek milyenek: a lapszéli és homlokdiszítések, zár vignettek, initialék, nyomdászbélyegek, emblemák és hasonlók, megjegyezte Ő Felsége: »ezek kívánna k metszve.« A gyűjtemény megtekintése után a király annak tulajdonosáról kérdezősködött: »hogymelyik Dankó az?« mire Ráth azon felvilágosítással szolgált, hogy esztergomi kanonok, kinek Esztergomban igen szép gyűjteményei vannak, s hogy a bemutatott is azokból való. Innét Ő Felsége a kéziratok osztályába ment, hol Csontos János vette át a kalauzolókat. Előrebocsátá, hogy a kéziratok osztályában az első csoportban oly kéziratok vannak kiállítva, melyeket a középkorban magyarországi egyének irtak és festettek. Ezek a nyomdászat előtti magyarországi könyveket képviselik, s a hazai és külföldi könyvtárakból vannak összehozva. Az ekkor felderített 100 magyarországi könyvmásoló és könyvfestő közül be van itt mutatva 60 hazánkfiának munkája. A legrégebbi köztük a Pray-codex néven ismert missale 1228 körül, mely a Nemzeti Múzeum tulajdona s arról nevezetes, hogy irodalmunknak a legrégebbi magyar nyelvkinccset föntartotta. Ez a csoportban az egyedüli árpádkori kézirat. A legközelebbi utána 1340 és 1348-ból való. Ezután végig menve a csoporton, Csontos minden kéziratnak elmondá rövid történetét, tulajdonosát, másolóját, festőjét s megmutatta a helyet, hova a másolók neveiket szokták bejegyezni. Ő Felsége figyelemmel hallgatta a magyarázatot s egyes kéziratoknál megtette saját észrevételeit. Kellemesen volt meglepetve, midőn az 5-ik számú kézitról megtudta, hogy a müncheni királyi könyvtárból való s kérdezte: hogye könyvtár hány kézirattal van itt képviselve? Őt Corvin-codexszel és négy hazai vonatkozású középkori kézirattal Felség, volt a felelet. A Steph Henrik által 1377-ben, Miskolczy László által 1394-ben és Nagyszombat Miklós által 1403-ban másolt és festett misekönyveket, valamint a körmöczi és selmeczi (1426—1432) városi jegyzőkönyveket különös figyelmére méltatta Ő Felsége s kiállításukról megjegyezte: »igen szépek«. A libetbányai Magyar Péter által 1424-ben másolt kéziratnál Csontos kiemelte

hogy másolója a kitünőbb hazai kalligraphokhoz tartozott s hogy a kiállított példányon kívül még két nagyterjedelmű kézirat ismeretes tőle: a British Muzeumban és a berlini könyvtárban, mire Ő Felsége megjegyezte: »n a g y o n é r d e k e s.« Tetszett továbbá a királynak az augsburgi könyvtár P t o l o m a e u s című kézírata, melynek címlapja renaissance izlésben van 1459-ben festve — s egy névtelen magyar ember munkája. A pozsonyi káptalan G r a d u a l é j a 1488-ból s ugyan ennek egy M i s s a l é j a 1489-ből, festett lapszéleik és miniatürejeik miatt szintén megnyerték Ő Felsége tetszését. Midőn azonban az utolsó-előttiről Csontosí megjegyezte, hogy a magyarországi szentek miniatürejei egytől-egyik ki vannak metszve belőle, és hogy a 47. sz. k é z í r a t o t ugyanazon Zalka László 1489—90-ben másolta, ki később mint esztergomi érsek a mohácsi csatában elesett, Ő Felsége elkomolyodott s arcza csak a budapesti egyetemi könyvtár egy 1474-ben másolt kéziratánál derült ki, midőn megtudta: hogy ezen kéziratnak másolóját nem ismerjük, de hogy magyar ember készítette, mutatja azon feljegyzés, mely a nyitott lapon vörös betűkkel olvasható, s így szól: »h o g h y h a t n a m«, ez a könyvmásoló feljegyzése ki irásközben megszomjazott. Ő Felsége mosolygó arczczal fordult a magyarázóhoz s kérdezte, hogy hol van ez írva, azután lehajolt az üveg-szekrény fölé és nagy érdeklődéssel olvasta a tréfás megjegyzést. A kalauzó a Felség élénk figyelme által felbátorítva megjegyezte, hogy a középkorban a könyvmásolók colophonjaiban és feljegyzéseiben egész kis poézis fejlődött ki, mely a másolók hangulatát és kivánságát igen élénken feltünteti. Így az egyik mikor a könyvet befejezi, megjegyzi: »Q u i t e s c r i b e b a t J o a n n e s n o m e n h a b e b a t«; a másik felkiált: »O s c r i p t o r c e s s a c u m m a n u s e s t t i b i f e s s a«; a harmadik kívánja: »D e t u r p r o p e n n a s c r i p t o r i c o e l e s t i a r e g n a«; a negyediknek ez a kívánsága: »D e t u r p r o p e n n a s c r i p t o r i p u l c h r a p u e l l a«; az ötödik felkiált: »E x p l i c i t h o c t o t u m , i n f u n d e d a m i h i p o t u m«; a hatodik, a ki pénzért dolgozott, munkadíját kéri ezen szavakkal: »F i n i s a d e s t o p e r i s m e r c e d e m p o s c o l a b o r i s«; a hetedik szerzetes levén, kinek minden díj nélkül kellett másolnia, panaszkodik: »E s t m i h i p r e c i u m k r a n e c k

q u i a n i c h i l d a t u r m i h i n i s i h a b d a n c k« és így tovább. Mindegyiknek más, más kívánsága volt. Ő Felségét e kitérés derült hangulatba hozta. Ezután közelről megtekintette a csiksomlyói ferenczrendiek *G r a d u a l é j á t a* XVI. század elejéről, melyben az egyházi, Gergely-féle hangjegyekkel irt, latin énekek közé a következő magyar versek vannak, mint kótás-énekek beékelve: »hopp haya koma«, »nosza emeljed jól«, »nosza lóra legények«, »nosza huszárok«, »értök hozzá atyámfia« és más ezekhez hasonlók.

Következett a magyar nyelvű kéziratok mint nyelvemlékek csoportja 1228 – 1539-ig, összesen 40 kézirat, a magyar nyelvemlékeknek színe java. Legrégibb nyelvemlékünk: a halotti beszéd és könyörgés, mely valószínűleg a XIII. század első negyedében, mindenestre pedig 1228 előtt iratott s a Nemzeti Múzeum tulajdona, mindjárt megragadta Ő Felsége figyelmét, ki látható érdeklődéssel hallgatta azon néhány sort, a mit Csontosai a kéziratból felolvasott s a nyelvemlék kora, nyelvezete és tulajdonosa iránt több kérdést tett. A többi nyelvemlékek közül: *K i n i z s i n é M a g y a r B e n i g n a* asszony 3 imádságos könyve, *R á s k a y L e a* nyulakszigeti apáczának négy kézírata, a *K r i z a - c o d e x* és a *J o r d á n s z k y - c o d e x* kötötték le leginkább a Felség figyelmét. *K i n i z s i n é* asszonynak 1494 előtti imakönyve, mely a legszebb magyar kézirat, a mit ismerünk, különösen tetszett Ő Felségének, nagy érdeklődéssel nézte festett címlapját és kérdezősködött birtokosáról. ¹⁾ A *J o r d á n s z k y - c o d e x*nél Csontosai elmondotta a kézirat viszontagságos történetét s valamint itt, úgy a többi nyelvemlékeknél is kiemelte azon momentumokat, melyek Ő Felségét érdekelhetik. Az utolsó nyelvemlék a csoportban: a *K u l c s á r - c o d e x* volt, melyet *frater P á p a i P á l* 1539-ben másolt.

Irodalomtörténeti fontosságuknál fogva e csoportban ki voltak még állítva: a *B a t t h á n y i - h y m n á r i u m*, *K á j o n i J á n o s C a n c i o n a l é j á n a k* kézírata és *B a l a s s a B á l i n t*, elveszettnek hitt, szerelmes énekei XVII. századi másolat-

¹⁾ A kézirat tudvalevőleg a gróf Festetich-család keszthelyi könyvtáráé.

ban, melyet a történelmi társulat tagjai néhai báró Radvánszky Antal radványi könyvtárában a besztercebányai vidéki nagygyűlés alkalmával találtak. Ő Felsége ezeket is egyenkint megnézte.

A kéziratok harmadik csoportjában: a hazai történeti és művelődéstörténeti kútfők 1200—1529-ig, 75 kézirat által voltak képviselve. A legrégebb köztük: szent István legendája Hartviktól, mely három XII—XIII. századi példányban volt bemutatva. Ő Felsége e csoportnál is éber figyelemmel kísérte a magyarázatot s a pannonhalmi »Liber Rubert«-t, mely az egyedüli hazai középkori Charthularium, a mit birunk, továbbá a bécsi képek krónika lapjait, melyek egykorú miniatúreben Nagy Lajos király arcképét tartották fenn és a Ranzanus-codexet, melyen Mátyás király Beatrix királynéval van ábrázolva, különös érdeklődéssel szemlélte. A Poggio Bracciolini-féle kéziratnál Csontos kiemelte, hogy ez olasz humanistának Hunyady Jánoshoz intézett levelei azért birnak nagy fontossággal reánk, mert Hunyady János műveltségi állapotáról nagybecsű adatokat szolgáltatnak. Ebben ugyanis Poggio azt írja Hunyadynak: hogy az ő hadjáratainak dicsősége betölti egész Olaszországot, a humanisták el vannak ragadtatva általok s ő szeretne azok történetírója lenni, de még inkább el van ragadtatva a levélíró azon hír által, melyet Vincs Miklós Magyarországból Olaszországba hozott, hogy Hunyady üres óraiban az ő munkáit olvassa és örömet talál benne. — Hogy tehát kedvében járjon a humanista Hunyadynak, megküldte neki Vincs által két legújabb munkáját. Ő Felsége ezeket nagy figyelemmel hallgatta s a végén megjegyezte: »nagyon érdekes.« — Corvin János horoscopjánál mosolygott Ő Felsége, midőn hallotta, hogy a csillagász még a conceptio óráját és percét is meghatározta s a csillagok forgásából megjósolta, hogy Corvin János kétszer fog nőülni, pedig nem úgy történt, hanem neje Frangepán Beatrix ment kétszer férjhez. Ezután végig menve a krakkói és nagyszebeni XIV—XV. sz. anyakönyveken, a hazai krónikákon, szerzeteseink régi rendszabályain és történetén, a régi városi és egyéb számadások közt hosszabb ideig nézte II. Lajos király számadáskönyvét, továbbá a török deftereket, Budai Mihály Agendáját, a bolognai

egyetem XIV. századi törvényeit és a hazai középkori szerzőkből: Kézsmárky János XV. századi Summáját.

Kájoni János Cancionaléjának partitúrája sajátos hangjegyei miatt feltűnt Ő Felségének, s az üvegszekerény fölé hajolva közelebből szemlélte. A középkori hazai könyvbirtokosok közül leginkább Vitéz János fényes kiállítású kéziratai nyerték meg a király tetszését, továbbá egy Garázda-codex és a II. Ulászló czimerével díszített Nagonius-codex.

A legérdekesebb csoport a kéziratok osztályában volt a Corvin-codexek csoportja, melynél Ő Felsége legtovább időzött. Az ekkorig felderített 112 Corvin-codex közül, e csoportban be volt mutatva: 68, annyi tehát, a mennyi a Corvina-könyvtár elpusztulása óta együtt nem volt soha, az ismert Corvin-codexeknek nagyobb része.

A csoport Mátyás király ifjúkori arczképével kezdődött, mely a királyt egy Missaléban, a Canon előtti képen térden állva, királyi palástban ábrázolja, a mint kezeit a sebeitől vérző Üdvözítő felé emeli. Ő Felségét e kép megragadta s látható érdeklődéssel szemlélte Mátyás király ifjúkori vonásait. A kézirat a bécsi jezsuitáké, kik azt 1870 óta birják.

Következtek az egyszerűbb kiállítású Corvin-codexek. Ő Felségének az első három bársonykötésű codex ismerősnek tűnt fel s kérdezte Csontositól, hogy hova való kéziratok ezek? Ezek azon Corvin-codexekből valók, melyeket Felséged kegyeskedett ezelőtt 12 évvel a Nemzeti Múzeumnak ajándékozni. »Emlékszem már«, jegyezte meg a király s tovább folytatta a szemlét a II. Abdul Hamid szultán által a budapesti egyetemi könyvtárnak ajándékozott Corvin-codexeknél, melyeknek kiállítását, lapszéli díszítéseit, initialéit különös figyelmére méltatta. Ezeket követték a legfényesebben kiállított Corvin-codexek. A sort a Gherardo által festettek nyitották meg.

Itt Ő Felsége tetszését nagy mértékben megnyerte a velenzei *Averulinus*, mely valóságos mestermű s Mátyás királynak van ajánlva. Az ajánlásban Bonfin, a munka latin fordítója, nagy elragadtatással ír Mátyás építkezéseiről, leírja Visegrád és Buda várát, melyeknél fonségesebbet alig képzelhetni, magasztalja a király könyvtárát, csillagászati termét s kiemeli, hogy Mátyás bécsi királyi várában függő kerteket csi-

nálatott. Ő Felségét ezek nagyon érdekelték s tetszésének többször adott kifejezést. A müncheni könyvtár: *Beda Venerabilis* című codexénél, mely a most említett Averulinus pendantja, Csontos kiemelte, hogy abban Mátyás hollói a lapszéli diszítésekben át vannak festve színes madarakra s Mátyás címere helyén II. Ulászló király felülfestett címere látható W. R. betűkkel, az eredeti M. R. helyett. Ő Felsége lehajolt az üvegszekrény fölé és közlő győződött meg a fényes kéziratban történt változtatásokról.

Az Attavantes által festett Corvin-codexek, rendkívül fényes és művészi kiállításuk által a Felség figyelmét egészen lekötötték. Hét példány volt ezekből bemutatva. Nem a legfényesebbek, de miniaturekben, lapszéli diszítésekben, initalékban és díszkeretekben igen változatosak és gazdagok. A legfényesebb köztük: a velencei sz. Márk könyvtár *Marcianus Capella* című kézirata, melyben 16 fényes díszkeret, 7 nagy kép és egy címkép van, mely Mercurius lakodalmát Philogiával ábrázolja. Ez az ismert Corvin-codexek közt fényes kiállítására nézve a harmadik s arról nevezetes, hogy Mátyás király címere és emblemái a lapszéli diszítésekben legnagyobb részt ki vannak vakarva és elmázolva. A király e fényes kéziratok által kellemesen meg volt lepetve, tüzetesen megnézett mindent s többször megjegyezte: »rendkívül szépek.«

Azon Corvin codexek közül, melyeket kötésüknél fogva vindicálunk a Corvinának, mivel címlapjaik ki vannak vágva, melyek tehát mint kétségtelen és jellemző Corvin-kötések szerepeltek a Corvin-codexek csoportjában, a múzeumi Augustinus nyerte meg leginkább Ő Felsége tetszését, mely vörös bársonyba van kötve s az aranyozott kapocsdíszekben Mátyás király zománczba foglalt címerét tünteti fel. Itt a magyarázó megjegyezte, hogy ez az ismert Corvin-codexek közt a legfényesebb kötés s Ő Felsége legkegyelmesebb adományából a Nemzeti Múzeum tulajdona. Beatrix királyné imakönyve és utasításai, melyeket számára *Diomedes Caraffa* a nápolyi király udvari embere azon alkalomból irt, mikor Mátyáshoz férjhez ment, szintén érdekelték Ő Felségét. Csontos részletesen elmondta, hogy a szerző milyen tanácsokat ad Beatrixnak; lelkére köti többek közt: hogy kezdjen már most ma-

gyarult tanulni, hogy mikor Magyarországra jön, tudjon az ország nagyjaival és a néppel legalább néhány szót magyarul váltani, majd későbben környezetétől elsajátíthatja a nyelvet teljesen; tanácsolja neki, hogy ha az úton véletlenül Mátyással találkozik, tettebbe magát hogy nem ismeri, ha pedig felismerte, szálljon le a lóról és jobbját nyujtsa neki, legyen irányában előzékeny, de tartzkodó, iparkodjék azonban édesanyjának rokonszenvét és hajlamát minden áron megnyerni stb.

Ő Felségét ezen részletek derült hangulatba hozták, ki ezután még megtekintette a csonka Corvin-codexek préselt bőrkötéseit, a brüsseli Corvin-codex címleplájának színes másolatát, melyet gróf Batthyányi Lajos özvegye a Nemzeti Múzeum számára készíttetett és a római Corvin codexek fényképeit, melyeket a magyarországi püspöki kar a római zsinat alkalmával a hazai tudományos intézetek számára csináltatott. Ezzel a Corvin-codexek szemléje be volt fejezve. S mi, kik ennek tanui voltunk mondhatjuk, hogy az igen megható és tanulságos volt.

Mióta Mátyás király egyik legnagyobb alkotása, a világ híré Corvina-könyvtár elpusztult, a Corvin-codexek, most voltak először ily nagy számban együtt. Mint a fecske a régi fészekbe, úgy kerültek vissza a szélrózsa minden irányából rövid időre körünkbe, hogy itt hazánkfainak hirdessék Mátyás király könyvtárának dicsőségét és ismét visszatérjenek oda, hol mint hirmondók fönmaradtak, hogy tanuságot tegyenek a Corvina egykori nagyságáról. Hogy viszontláthattuk, első sorban Ő Felségének köszönjük, ki kezdettől fogva az ügy iránt melegen érdeklődött s azt legmagasabb pártfogására méltatta. Négy száz év mulva ismét hazánk fővárosa látta először a Corvina maradványainak nagyobb részét! Magyar tudósok kutatták fel és hozták össze őket együvé. A hazai közönség nem tudott eléggé betelni látásukkal, s midőn az érdeklődés már tetőpontra hágott s a nemzet színét-javát átjárta, eljött a magyar király is, hogy lássa nemzetének a hazai cultura terén tett haladását, s gyönyörködjék egyik dicső elődének nagy alkotásában. Mi ez érdeklődésben nemzeti culturánk biztosítékát látjuk jövődöbeli missiója iránt, mert mint Mátyás idejében, úgy most is élén áll: a király. Mig azonban Mátyás király tudományos körét idegenek képeztek s műveltségünk a renaissance hatása alatt inkább clas-

sicus mint nemzeti volt, ma a magyar királyt magyar tudósok környezték s hazánk édes nyelvén mutatták be neki művelődés-történetünk közép- és újkori emlékeit.

A Corvin-Codexektől Ő Felsége a vegyes kéziratok csoportjához tért. Menetközben csodálkozását fejezte ki a kalauzolónak, hogy a Corvin-codexeket oly tüzetesen ismerjük s kérdezte, hogy általában hány Corvin codex ismeretes? s kellemesen meg volt lepetve, midőn megtudta, hogy a legújabb bibliographiai kutatások 113 kétségtelen Corvin-codexet derítettek fel, melyek 33 európai könyvtárban vannak elszórva.

A »hazai könyvtárak egyéb kéziratai«-nak csoportja a IX. századtól a XV. század végeig összesen 71 festett kéziratot tüntetett fel. Ezek nincsenek vonatkozással hazánk történetére, de itt vannak az országban s fényes kiállításuknál fogva könyvtáraink díszét képezik. Be voltak tehát mutatva, mint bibliographiai érdekességek, mert adalékot szolgáltatnak a középkori könyvirás és könyvfestés általános történetéhez, s feladatuk volt ennek fejlődését századról-századra feltüntetni. A sorozatot a gyulafejérvári Batthyányi-könyvtár codex aureusa nyitotta meg, mely a IX. századból származik, nagy arany uncialis betűkkel fehér pergamenre van írva s a legrégebb, legfényesebb és legértékesebb középkori kézirat az országban Ő Felsége nagy figyelemmel hallgatta a róla tartott magyarázatot s a szekrény fölé hajolva közelebről is megtekintette. Következtek a X., XI., XII., XIII., XIV. és XV. századbéli latin és görög kéziratok igen szép változatosságban, a könyvirás és könyvfestészet fejlődését igen élénken feltüntetve. Itt Ő Felsége legtöbb figyelmet szentelt az imádságos könyvek gyűjteményének, mely a XIV—XV. századbéli olasz, burgundi és francia iskolákból több kiváló példányt mutatott be.

Különösen kiemelte a gróf Zichy Ödön által a M. Tudom. Akadémiának ajándékozott és gróf Andrassy Manó tulajdonát képező francia izlésű imádságos könyveket, melyek valóban igen szépek és izlésesek. A pálmalevelekre bekarcozott pálibirmai nyelvű szentírás és a budhista rituale szintén érdekelték. A Mir Ali Sir Nevaji csagatáj kéziratnál kérdezősködött, hogy micsoda nyelven van írva és ki a tulajdonosa? keleti, török nyelven Felség s a Nemzeti Múzeum tulajdona, mely azt

Szulejman seiktől a török szofták vezetőjétől kapta, felelte a kalauz. Még a győri óriási Antiphonalét, mely a legnagyobb könyv az országban s kötése a maga nemében unicum, továbbá Bakocs-féle Gradualének fényes kiállítású czímlapját tekintette meg Ő Felsége s átment az ősnymotatványok osztályába, hol szintén Csontosi kalauzolta.

E csoportban összesen 76 ősnymotatvány volt kiállítva. Egytől-egyig hazai könyvtárakból valók. Csontosi a könyvnyomdászatról tartott rövid bevezetés után felhívta a Felség figyelmét a kiválóbb ritkaságokra és a festett ősnymotatványokra.

A legrégebb és legnevezetesebb volt köztük: »Durandi Rationale officiorum«, mely Mainzban Fust és Schöffler nyomdájában 1459-ben jelent meg s az esztergomi főegyházi könyvtár tulajdona. Ez, elsőrendű bibliographiai ritkaságok közé tartozik, legrégebb nyomtatott könyv az országban, s az ekkorig ismert keltezett ősnymotatványok sorában a harmadik. Hártyakiadás. Hasonló nevezetességű: a legelső keltezett latin biblia 1462-ből, mely szintén Fust és Schöffler mainzi nyomdájából való s a gyöngyösi ferenczrendieké. Papirkiadás. Ezeket Ő Felsége tüzetesen megnézte. Figyelmére méltatta továbbá a többi hártya és papir incunabulumok közül: a pozsonyi evang. lyceum »Die Anboetor Christi« 1460-ik évi xylographiai ritkaságát, az esztergomi főegyh. könyvtár év nélküli (1460?) német bibliáját, a gyulafejérvári könyvtár: Thomas Aquinas 1467-ki mainzi hártya kiadását, a Nemzeti Múzeum: Boetiusának 1473-iki nürnbergi festett kiadását, Thuróczy János krónikájának augsburgi (1488) diszkiadását, hártyán arany dedicatióval és aranyos díszes festésekkel, a Missale Quinqueecclesienense 1499-ki hártyakiadását, és a Constitutiones incliti Regni Hungariae című, hely és év nélkül (1490 körül) Mátyás király fametszetű arczképével megjelent ritkaságot, továbbá a pécsi püspöki könyvtár, hely és év nélküli, valószínűleg Strassburgban 1466 körül, fényesen festett hártyán megjelent latin bibliáját és a pécsi 1499-ki hártya-missalét. Tovább időzött Ő Felsége Perényi Imre váradi püspök 1488-ki velencei kiadású missaléjánál, melynek renaissance izlésben festett lapszéli díszítéseit érdeklődéssel

szemlélte. Ez volt a legfényesebben festett ősnymotatvány az egész kiállításon, egykori birtokosáról Csontos megjegyezte, hogy a mohácsi csatában elesett. Még az egyetemi könyvtár által kiállított fametszetű *Naptártábla* 1478—1496-ból, nyerte meg Ő Felsége tetszését s a szemle, mely a két osztályban háromnegyed órát vett igénybe, be volt fejezve.

Itt a kalauzolóást Ráth György elnök vette át s Ő Felsége Csontos felé fordulva, legmagasabb megalégedését fejezte ki.

A legközelebbi teremben: a Myskovszky tanár által középkori kéziratokból festett iniálék, lapszéli díszítések és könyvkötési minták gyűjteménye volt kiállítva, melyet Ő Felsége részletesen megtekintett.

Következett a könyvkiállításnak tulajdonképeni főtárgya: a magyarországi régi nyomtatványok osztálya, mely négy teremben volt elhelyezve s az 1473—1711-iki időszakból sok becses ritkaságot mutatott be.

A sorozatot a *Chronicon Budense* című latin nyomtatvány nyitotta meg, mely Budán 1473-ben, Mátyás király uralkodása alatt, Hess András nyomdájában látott napvilágot s a legrégebb magyarországi nyomtatvány, a mit ismerünk. Csak kevés példányban maradt fenn, s a kiállításon két példányban volt bemutatva. Egyik a Múzeumé, másik az egyetemi könyvtaré. Itt Ráth megjegyezte, hogy Budának 9 évve, előbb volt nyomdája mint Bécsnek és négygyel előbb mint Londonnak. Az említett krónikán kívül azonban még csak egy latin munkát ismerünk műhelyéből, u. m. »*Basilusnak de legendis poeticis*« című munkáját, mely év nélkül Budán H. A.-nál jelent meg s a legtöbb bibliographus által első budai próba nyomtatványnak tartatik. Csak két példány ismeretes belőle; az egyik a salzburgi császári könyvtárból a kiállításon volt mutatva. E két nyomtatvánnyal a budai nyomda elenyészik. A legközelebbi magyarországi nyomtatvány, a mit ekkorig ismerünk s a kiállításon igen szép példányban volt látható: *Compendium Grammaticae Latinae* 1534-ből való s Honter brassói nyomdájának terméke. E nyomda termékei majdnem teljesen voltak a kiállításon képviselve. Csinosság, izlés, hibátlanág, díszes címlap és zárvignette jellemzik mindegyiket. Ő Felsége nagy figyelemmel és tetszéssel szemlélte őket s rólok

valamint a többi hazai XVI. századi nyomtatványokról megjegyezte, hogy sokkal szebbek és izlésesebbek mint a mostani nyomtatványok. Sylvester (Erdősi) János: *Latin-magyar Grammaticáját*, mely Ujszigeten a Nádasdi Tamás által állított nyomdában 1539-ben látott napvilágot az első magyar könyv, melyet Magyarországon nyomtak és csak a Nemzeti Múzeum által kiállított unicumban maradt fenn, közelebbről megnézte Ő Felsége. E mellett volt: Erdősi János *Uj Testamentuma* magyar nyelven 1541-ből, szintén ujszigeti nyomtatvány, melyből a kecskeméti ref. collegium igen szép példányt állított ki. Diszes czímlapja különösen tetszett Ő Felségének.

Itt Ráth elnök megemlítette, hogy körülbelül 4000-re tehetjük azon nyomtatványok számát, melyek magyarországi nyomdákban a szathmári békekötésig (1711-ig) láttak napvilágot. Ezekből a kiállításon, helyszűke miatt, minden nyomdából csak a legnevezetesebbek voltak bemutatva. Ő Felségét a magyarországi régi nyomtatványok nagy száma meglepte s megjegyezte: »nem hittem volna, hogy ennyit képesek legyenek összehozni.« Ráth az első szekrény ritkaságai-ból kiemelte még Ő Felsége előtt: Huszár Gál 1574-ki komjáthi-Énekes könyvét, továbbá Verbőczy Tripartitumának 1574-ki nedelistyei horvát kiadását és az 1582-ki szászvárosi oláh bibliát, melyekből az első kettő unicum, a harmadik pedig csak két teljes példányban ismeretes. Ezután áttért a kolozsvári nyomtatványokra, melyek a kiállításon tekintélyes számban voltak képviselve.

Itt Heltai Gáspár nyomdájának termékei nyerték meg Ő Felsége tetszését. Izlés, csinosság, tiszta nyomás, szép betűk és ügyes fametszetek képezik jellem vonásukat. A legrégebbi nyomtatvány: *Catechismus minor* 1550-ből való s csak az erdélyi Múzeum által kiállított példányban maradt fenn. Különösen megnézte Ő Felsége: Tinódi Sebestyén krónikáját 1554-ből, Werbőczy Törvénykönyvét 1571-ből, a *Cancionale*t 1574-ből, Heltai krónikáját 1575-ből és a *Kopaszszágnak Dicséretét* 1589-ből. Ráth felhívta még a Felség figyelmét az »*Igen hasznos és Draganemes Receptum* A vagy Orvosság, mikoron az asz-

szonyi állaton avagy az szolgáló leányon tunya, rest, avagy czáczogó színvagyon» című kolozsvári XVI. századi, a budapesti egyetemi könyvtár által kiállított nyomtatványra, mely mint egy levelű nyomtatvány és mint unicum egyaránt becses.

A debreczeni nyomda szintén nagy contingenszt szolgáltatott. A protestantismus főhelyén s ennek szolgálatában lévén, itt virágzó irodalmat hozott létre. Legrégibb nyomtatványa: Melius Péter Catechismus a 1562-ből való. Nyomtatványainak címlapjain: zászlós bárány és más csinos fametszetek láthatók. Ő Felsége figyelmesen végig szemlélte a kiállított nyomtatványokat s Werbőczy Magyar Decretum át 1565-ből, a Magyar Csisiót 1592-ből és a magyar históriás énekeket közelebbről megtekintette. Ezután szemlét tartott a sárvári, magyaróvári, váradi, gyulafehérvári, abrudbányai, komjáthi, semptei, alsó-lindvai, eperjesi, nedeliczi, nagyszebeni, pápai, bártfai, besztercebányai, nagyszombati, detrekői, galgóczi, szászvárosi, német-ujvári, rárboki, monyorókeréki, vizsolyi, siczi, kereszturi, pozsonyi, kassai, lőcsei, csepregi, trencsini, tejfalusi, somorjai, sárospataki, zsolnai, lorétomi, csiki, keresdi, kézmárki, komáromi és szakolczai nyomdák termékei fölött s egyes kiválóbb nyomdáknál és nyomtatványoknál hosszabb ideig megállapodott.

Ráth előadta ő Felségének, hogy a reformatio bejövetelével az új tant követő birtokosok saját székhelyükön állítottak nyomdát s itt nyomatták az új hitvallás könyveit. Így keletkeztek egészen igénytelen helyeken nyomdák, melyek a magyar irodalom virágzásának nagy lendületet adtak. Olyan helyeken, mint Csepregh vagy Keresztur, naptárakat nyomtak. Voltak vándor-nyomdászok is, kik egyik helyről a másikra jártak s mindenhol tevékenységet fejtettek ki. Így Manlius János a XVI. század utolsó két tizedében és a XVII. század elején öt helyen volt nyomdász. Ennek monyorókeréki nyomdájában 1587-ben jelent meg az első magyarországi német ujság, mely Sasvár szigetvári basának Sárkány Szigete mellett történt vereségét írja le. Ő Felsége ezeket figyelemmel hallgatta s a német ujságot, mely az olmücsi könyvtárból volt kiállítva, a szekrény fölé hajolva nézte meg. Ráth elolvastá az ujság címét és colophonját: »Gedruckt zu Eberaw in Vngern durch Hansel

Manuel Anno M.D.LXXXVII« s kiemelte, hogy ez a legrégebb hazánkban nyomtatott német ujság. A király megjegyezte: »n a g y o n é r d e k e s.« A felsorolt nyomdák közül a nagyszombati, bártfai és lőcsei nyomdáknál tovább időzött Ő Felsége s a kiállított nyomtatványokat közelebről szemügyre vette. A nagyszombatinál Ráth megjegyezte, hogy ez a legrégebb s legvirágzóbb katolikus nyomda, mely 1578—1711 ig nagy tevékenységet fejtett ki s virágzó irodalmat hozott létre. Legrégibb nyomtatványa: *Telegdi Miklós Postillája* 1578-ból való. Szintén ily virágzó volt a bártfai nyomda, mely 1579 ben Kulcsár György Postillájával kezdte meg működését s a magyar irodalom terjesztésében, az akkori legtekintélyesebb hazai nyomdának méltó versenytársa volt. A lőcsei nyomda 1614-ben keletkezett s 1711-ig Khlösz Jakab, Schultz Dániel és Brewer Lőrincz nyomdászok alatt az egész hazában igen jó hírnek örvendett s a hazai irodalomnak jelentékeny szolgálatokat tett. Bemutatott termékei nagy számuk és sokoldalúságuk által tűntek ki s általános figyelem tárgyai voltak. A naptárcsoport, melynek nagy része régi könyvtáblákból volt kiáztatva és az erdélyi országgyűlési törvénycikkek szintén lekötötték a Felség figyelmét. Ez utóbbiakról kérdezte: hogy: m e g v a n n a k e t e l j e s e n? Legnagyobb-részt Felség, felelte Ráth. Ezután megtekintette az ujkori magyarországi nyomdászat csoportját, mely az 1711—1848-ki időszakból a legkiválóbb hazai nyomdák nevezetes termékeit korlátolt számban mutatta be s átment a könyvkedvelők és könyvészeti érdekességek csoportjához.

A szemle Emich Gusztáv gyűjteményével kezdődött, mely 20 szépen festett középkori kéziratot, 23 ritka nyomtatványt és 7 nagybecsű régi s új kötést mutatott be.

E mellett volt Á g o s t o n József gyűjteménye néhány kiválóbb ősnymtatvánnyal, több XVI. sz. ritka kiadással és egy pár régi magyar nyomtatvánnyal. S z a l a y Imre gyűjteménye 9 darabból állott, de csupa válogatott ritkaságokból. Kiemeljük Thuróczy krónikájának augsburgi kiadását 1488-ból, Révay Katalin magyar imakönyvét XVII. sz. kéziratban, gróf Wesselényi Ferencz nádor imakönyvét kéziratban, mely Murányban 1647 ben íratott, és *Der Weisz Kunig* című 1774-ki bécsi nyomtatványt, melynek illusztrációi Hans Burgmaier fametszeteiről készültek.

Következett gróf K e g l e v i c h István kiállítása néhány kiválóbb külföldi nyomtatványból, köztük: Barletius: Scanderbeg című munkájának 1577-ki frankfurti kiadása Jost Ammon fametszeteivel, La Fontaine: Les Amours de Psyche et de Cupidon, 1791-ki párizsi amateur kiadás színezett képekkel és egy díszes kiállítású perzsa kézirat. S z e m e r e Attila négy ritkaságot állított ki, köztük egy XIV. századbéli hártya kéziratot miniatürökkel és egy Dionysius De situ orbis című párizsi nyomtatványt 1499-ből Keruer nyomdájából, címlapján Jean Petit könyvtáros monogrammjával. K n a u z Nándor, esztergomi kanonok régi hazai könyvtáblákból kiáztatott 16 magyarországi nyomtatványt a XVI—XVII. századból mutatott be, melyek kettő kivételével mind unicumok. Kiemeljük: P e l e r d i Péter: B á t h o r y S i g m o n d n a k n y e r e s é g é r ő l című munkáját, mely Német Ujvárott 1596-ban jelent meg s a legrégibb magyar újságlap, a mit ismerünk. A monyorókeréki 1537-ki német Zeytungnak pendantja. Ezután jött gróf A p p o n y i Sándor gyűjteménye, mely magyarországi vonatkozású, válogatott és kitűnően föntartott ritkaságaival a hazai közönséget egészen elragadta. E gyűjteményt legjobban jellemezzük, ha azt mondjuk, hogy az Magyarországon az, a mi Angliában a Lord Spencer-féle gyűjtemény, bibliographiai ritkaságok tárháza, bizonyos irányban nagy szakértelemmel és áldozattal összegyűjtve. Semmit sem emelünk ki belőle, mert a kiállított 51 könyv közül mindegyiket ki kellene emelnünk. Ennek szomszédságában volt: R á t h György gyűjteménye 64 könyvből, köztük 14 incunabulum, öt régi magyar unicum és nagyszámú hazai vonatkozású XVI—XVII. századbéli ritka nyomtatvány és újságlap. E gyűjtemény az Apponyié mellett méltán foglalhatott helyet. A n a g y a p p o n y i k ö n y v t á r gyűjteménye középkori kéziratainak és incunabulumainak gazdagságával lepte meg a közönséget. Összesen 10 középkori kéziratot és 24 incunabulumot állított ki. A kéziratok közt volt egy Prudentius a X. és Janus Pannonius a XV. századból. Az ősnymtatványok közt volt több hártya kiadás és néhány editio princeps renaissance izlésben festett miniatürökkel. Ezekből a legrégebbről: S. A u g u s t i n u s D e C i v i t a t e D e i, r ó m a i 1467-iki kiadás, gyönyörűen festett nagy képpel. Kiemelendő még: B e r n h a r

dus de Breydenbach Opusculum peregrinationis in monte Sion című munka, mely Mainzban 1484-ben jelent meg s a kiválóbb ritkaságok közé tartozik. Érdekesekek különösen fametszetei, melyek Jeruzsálem városát és a szent helyeket ábrázolják. Pauer János székesfejérvári püspök gyűjteményében 15 ritka nyomtatványt mutatott be. — Ezek közt volt 10 ősnymtatvány, Balassa Bálint Istenes Énekinek 1665-ki kassai és Melleghi Franciscus: *Bonum principium etc.* 1680-ki nagy-szombati kiadása. Mind a két nyomtatvány unicum. Legvégül volt herczeg Windischgrätz Lajos, sárospataki könyvtárából a következő két könyv kiállítva: *Dictys Cretensis. Wahrhaftige Histori und Beschreibung von dem Troianischen Kriege etc.* Augspurg 1540 és Grison Fridericus: *A fegyverjáték és lóidomítás kézikönyve* német nyelven. Augs burg 1570. Ezek a könyvkedvelők csoportját berekesztették.

Ő Felsége ezen csoportot is Ráth kalauzolása mellett érdeklődéssel szemlélte s az általunk kiemelt ritkaságokat különös figyelmére méltatta. Az összbenyomás itt is igen kedvező volt s Apponyi, Emich, Ráth és a nagyapponyi könyvtár gyűjteményei Ő Felségének kiválóan tetszettek, ki a szemle végén Ráth elnöknek legmagasabb megalégedését fejezte ki.

Következett a hazai könyvkötészet osztálya, mely a harmadik emeleten egy nagy teremben volt felállítva s 206 XV—XVIII. századi és körülbelül 300 jelenkori hazai kötésből állott.

A könyvkötészeti osztály melletti négy teremben ki volt állítva a jelenkori könyvnyomdászat csoportja is, mely igen jó benyomást tett. Itt voltak a hazai összes hírlapok mutatványszámaikkal, továbbá: az Athenaeum, Franklin-társulat, Wilkens nyomda, pesti könyvnyomda részvény-társaság, Weismann testvérek, Hornyánszky Viktor és más könyvnyomdák kiadványaik tekintélyes számával, a marosvásárhelyi és budapesti egyetemi nyomda pedig összes kiadványaikkal képviselve. Hazai kiadóink közül a M. Tudományos Akadémia, Ráth Mór, a Hoffmann és Molnár-féle czég, Aigner Lajos és mások állították ki saját kiadványaikat. Egy termet Lafrancioni

Enea: Magyarország ármentesítéséről és a Dunáról közzétett munkái vettek igénybe. Ő Felsége ezeket is részletesen megnézte.

A könyvkötészi osztályban a kötések sorát Selmeczbánya statutumainak XV. századi díszkötése nyitotta meg. Tábláit vörös bársony borítja, vert és vésett gothicus ezüst sarkai pedig a hazai XV. századi ötvös iparnak remekei. Ez volt a csoportban a legrégebb kötés, melyről kétségtelen, hogy a hazában készült. Következtek a többi ötvös művel díszített könyvkötések, melyekből az esztergomi főegyházi kincstár által kiállított három XVI. századi bársonykötés, aranyozott ezüst sarkokkal és címer díszítésekkel, továbbá a Nemzeti Múzeum régiségügyi osztálya által bemutatott 13 ötvösművű kötés, aranyozott ezüst tábláikon domborművű és niello-díszítményekkel, zománczos virágokkal és drágakövekkel, leginkább tetszetek Ő Felségének.

A maga nemében unicum volt a komáromi görög-keleti egyház község által kiállított XVI. századi aranyozott ezüst kötés domborművekkel díszítve. Fényes kiállítása által kitünt Zalka János püspök Missaléja, mely vörös bársonyba van kötve s aranyozott ezüst sarokdíszítéseiben a négy evangelistát, közepén pedig Naprági György volt győri püspök címerét tünteti fel. E díszítések ez utóbbinak Missaléjáról kerültek a mostani táblákra.

A bronzművel díszített táblák közt legrégebb volt a Nemzeti Múzeum könyvtára által kiállított XIII. századbeli szarvas bőr-kötés kötőszíjjal és rézkapocscsal díszítve.

A külföldi bőrkötések közül a velencei XVI. század kötések kötötték le a Felség figyelmét. Kiállította a Nemz. Múzeum könyvtára.

A hazai bőrkötések gyűjteménye igen gazdag és változatos volt. Ezekből a legrégebb kötetet a pozsonyi káptalan állította ki 1488-ból. A táblát bőrbe vésett virágok és négy egyházi főatyának arc képe. a sarkokat pedig szép művű rézlemezek díszítették. A király figyelemmel nézte az egész csoportot s a gazdag anyag összegyűjtése fölött tetszését nyilvánította. Dicsérte a kolozsvári Guttmann-féle és az ezekhez hasonló debreczeni köteteket s érdeklődéssel nézte báró Bornemisza Annának két imádságos könyvét, melyeken következő felírást volt olvasható: Báró Bornemissza Anna Méltóságos Fejedelem Asszony.«

A jelenkori könyvkötészetet: Börner Frigyes zentai, Czerni Antal és Hant György kolozsvári, id. Dochnál József, Érczhegyi Ferencz, Fritz József, Geller József, Gottermayer és Haller, Hirhäger Károly, Lázár György, Mehner Vilmos, Molnár Mihály, Peinitsch János és Pósnér Károly Lajos budapesti, Milinaries B. eszéki és Végh István békéscsabai könyvkötők kötéseit képviselték. Lázár György XV. századi imitált bőrkötéseit a Nemzeti Múzeum könyvtára, a többieket az illető könyvkötők állították ki. Ő Felsége megnézte valamennyit s örvendetesen tapasztalta a haladást és sokoldalúságot ezen hazai iparágban.

Hirhäger Károly és Posner Károly intézetei arról nevezetesen, hogy kötéseikben a sodronyfűzést alkalmazzák, mely külföldön már régóta divatban van. Többi könyvkötőink czérnával fűznek. Ő Felsége a Posner által kiállított óriási nagyságu üzletkönyveket, továbbá Lázár és Dochnál imitált régi kötéseit és Gottermeier francia izlésű modern kötéseit különös érdeklődéssel szemlélte.

Ez utóbbit Ráth elnök bemutatta Ő Felségének, ki elismeréssel nyilatkozott kötéseiről, kérdezte, hogy budapesti-e? és további haladásra bátorította.

Még a dísz- és minta-kötéseket,¹⁾ melyek egy egész szekrényt foglaltak el és gróf Apponyi Sándor ritka szép francia és angol kötéseit méltatta Ő Felsége különös figyelmére s legmagasabb megelégedésének kifejezése mellett befejezte szemléljét, mely a nyomtatványok és kötések osztályában félóránál tovább tartott.

A király az egész kiállításon tovább időzött 5 negyed óránál. Az eredmény kellemesen meglepte s Ráth elnöknek többször fejezte ki tetszését és örömét a látottak fölött.

Mikor Ő Felségét a kiállítási bizottság az Akadémia kapujáig lekísérte, a bizottság felé fordulva ezen szavakkal bucsuzott el: »Köszönöm, nagyon szép és érdekes volt a kiállítás, igen meglepett.«

¹⁾ Ily kötések állították ki: Ipolyi Arnold püspök, Kruesz Krizostom főapát, gróf Károlyi Gyula, az országos iparművészeti múzeum és Polinszky Emil; és pedig: Józsa Sándor, Reichenstein V., Pósnér Károly, Hirhäger Károly és Morzsányi Antal budapesti könyvkötőktől.

Hazánkat Érdeklő Külföldi Szemle.

ÁRPÁD-HÁZBELI SZENT ERZSÉBET IMÁDSÁGOS KÖNYVEI CIVIDALEBAN.

Közli: **Fraknoi Vilmos.**

Azon pazar és nemes izlésről tanuskodó fényűzés, melyet a középkori könyvdiszítők művein, napjaink előhaladott technikájának eredményei mellett is, bámulattal szemlélünk, — leginkább az egyház használatára és az előkelő egyének magán ájtatossági céljaira készült könyveken talált tért.

Gazdagon diszített mise- és imádságos-könyvekben a nyugat-európai könyvtárak rendszerint gazdagok. Hazánk szintén nem egy missálét és antiphonálét mutathat föl, a melyekre büszkék lehetünk. De Magyarországon használt, nagyobb műbecsű imádságos könyveket alig egyet, kettőt találunk.

A »Könyv-Szemle« 1880-ik évi kötetében rövid ismertetését adta Gertrud királyné — II. Endre neje, — thüringiai szent Erzsébet — II. Endre leánya — és Margit herczegnő — Nagy Lajos arája — imakönyveinek, a melyek közül a két elsőt a friauli társas-káptalan Cividaleban, az utolsót a szent Ágoston-rendje Sanct-Florianban őrizi. Mind a háromról külföldi írók közöltek leírásokat; de magyar szakférfnű még nem vizsgálta meg azokat.

E miatt, mikor a jelen év ápril havában Rómába vezetett útam, nem mulaszthatám el, Udinéből a másfél órai távolságban fekvő Cividaleba (az ősrégi Forum Julii) letérni, hol a káptalan ritka gazdagságu kincstárában, — mely a VI. századtól mutat föl kéziratokat, elefántcsont könyvtáblákat, nagyértékű ereklyetartókat — a ránk nézve e kiváló érdeklővel bíró két kéziratot megszemléljem és pontos leírását vegyem.

I.

A *Psalterium Gertrudis* elnevezés alatt ismert imádságos könyv fényesen kiállított hártya-kézirat. Magassága 24, szélessége 18 cm., 225 levelet tartalmaz.

Egészen magánviseli a karolingi kor könyvirásának és könyvfestésének, a bizanci befolyásra emlékeztető jellemét, a mely még a X. század kézírataiban is uralkodó. Helylyel-közzel egyes üresen hagyott lapokat később töltöttek be.

Az első hat levelet a szokásos egyházi naptár foglalja el, arany-betűkkel írva.

A 8. l. az imádságos könyvet kép nyitja meg, mely szent Pétert ábrázolja; előtte dúsan öltözött fejedelmi férfi és hölgy állanak.

A 16—18. ll. három kép: Krisztus születése, — Krisztus a keresztfán, — Krisztus trónon ülve.

A 30—31. ll. bíbor alakra festett két kép. Az egyik lapon világi főúr a mint könyvet nyújt a másik lapon trónon ülő főpapnak. Értelmét e fölirat magyarázza: »Donum fert Ruodprecht. Quod Presul suscipit Egbert.« T. i., hogy ezen imádságos könyvet Ruodprecht ajándéku ajánlja föl Egbert püspöknek. Alig lehet kétség az iránt, hogy ez azon Egbert, a ki 979—993 között kormányozta a trieri püspökséget.

A 34—35. ll. ismét bíbor alakra festett két alak: trónon ülő érsek és szent Péter. Ezen felirattal: Qui Tibi dat munus Dele sibi Petre reatus.

A 38. l. Dávid király képe.

A 39. lapot egészen elfoglalja a fényesen kiállított B kezdő betű. (Beatus vir . . .)

A 40. levélen kezdődnek a zsoltaérok, melyek a 355. lev. végződnek; díszes initialékkal és lapszélekkkel ékeskedve.

Közben 15 lev. egészen a trónon ülő szűz Mária és egyes szentek képei foglalnak el, a következő sorrendben: szt. Eucharis, Valerius, Maternus, Agricius, Maximinus, Paulinus, Nicetus, Marcus, Felix, Modualdus, Luitininus, Legontius, Magnericus, Abrungulus. Mindannyian trieri püspökök; a mi kétségtelessé teszi, hogy a könyv a trieri egyház számára készült.

A 356—449. leveleken: a Te Deum, Mi atyánk, Hiszek egy,

apostoli hitvallás, Mindszentek litániája, gyónási és egyéb imádságok.

Mint főntebb említém, az imádságos könyv készítésénél üres lapokat hagytak imádságok beírására. Azokat egy XII. vagy XIII. századbéli kéz használta föl.

A 9—15. leveleken fordulnak elő ily imádságok, a melyekben egy Gertrud nevű fejedelemnő imádkozik magáért és Péter nevű fiáért. P. o.:

»Intercede pro me famula tua gertruda... Exaudi me miseram pro petro ad te clamantem... pro petro filio meo unico et exercitu suo...«

Ki volt ez a Gertrud, azt a rendelkezésünkre álló segéd-munkákból nem deríthettük föl. A kézirat egyik ismertetője »Trieri Gertrudnak« nevezi őt.¹⁾ Az azonban kétségtelen, hogy nem lehet a meráni Gertrud, II. Endre neje, minthogy annak Péter nevű fia nem volt.

Azon föltevés tehát, hogy ezen könyv meráni Gertrud birtokában lett volna, magában a könyvben nem talál alapot.

De igenis valószínű, hogy a kéziratnak a XII. sz. magyar birtokosa volt. Utal erre a naptár egyik helye. Augusztus 20-án ugyanis a naptárban szent Porfirius neve fordul elő. E mellé a későbbi kéz oda írta: »Stephani regis in pannonia.« Az »in Pannonia« kifejezésből azt is lehetne következtetni, hogy az, a ki ezt írta vagy iratta, nem Magyarország területén tartózkodott.

És ez nem más, mint szent Erzsébet hercegaszszony, a kinek ajándékából jött a kézirat a friauli káptalan birtokába, a mint azt a következő (részben olvashatlan) jegyzet hirdeti: Sancte Elisabethe Ungarie Regis filie Landgravii Ducis Turringie coniugis munus quod cum hortatu Pertoldi Patriarche Aquileciensis eius... singulari in Deum... dedit honestissimo Canonicorum Foroiuliensi Collegio iam pridem eius in orando assiduitatem cum pietate coniunctam...«

Berthold aquilejai patriárka, a kinek kérésére szent Erzsébet a könyvet a friauli káptalannak ajándékozta, nem más,

¹⁾ V. ö. Valentinelli közleményét. Archiv für Österr. Geschichtsforschung. XVIII. 142. l.

mint meráni Gertrud testvére, tehát Erzsébet nagybátyja, a ki egy ideig a kalocsai érseki széket bírta és a kit a friauli káptalan legnagyobb jötevője gyanánt tisztel. A kézirat kötése új.

II.

S z e n t E r z s é b e t herczegasszony imádságos könyve az előbbinél nem kevésbé fényes és értékes kézirat. Kis negyedréti alakja van. Magassága 23 cm., szélessége 17 cm. 172 (új lapszámozással ellátott) levelet tartalmaz.

A XIII. század elején készült. A könyvirás és festés technikája már egészen a középkori német jellemet viseli magán, mely szakított a bizanci hagyományokkal. Helylyel-közzel az üres lapokra egy más kéz, mint a mely a könyvet — kétségkívül Németországban — előállítá, de szintén a XIII. század elején, írt imákat.

Ez utóbbi kéztől ered a kézirat legelején egy meghatóan szép imádság, mely így kezdődik: »Aue principium mee creacionis, Aue uiaticum mee peregrinacionis.«

A 2—13. leveleket a naptár foglalja el. Mindegyik lap felső részét és jobb oldalát arany alapra festett képek foglalják el, úgy, hogy a naptárnak csak a lap kis része van föntartva. A képek tárgya vonatkozásban áll az illető hónappal. Például januárban: szent István első vértanú és szent Sebestyén; februárban: Krisztus átadja sz. Péternek a kulcsokat.

Megemlítendő, hogy augusztus 20-ika üresen áll; a mi kétségtelenné teszi, hogy a könyv nem készült magyarországi használatra.

A 14., 15. és 18. lev. van a későbbi kéz által beírt imádság. Felirata német: »Dies gebet sol man sprechen so nach dem ecce agnus Dei.« — Az imádságban a következő nevezetes hely fordul elő:

»Commendo famulum tuum H e r m a n n u m . . . quamuis multis criminibus et peccatis irretitum, tamen a te creatum . . . me quoque peccatricem exaudi pro seruo tuo hermanno.«

Ez a Hermann a kiről itt a szó van, nem más, mint I. H e r m a n n thüringiai tartomány gróf, a ki 1181—1216. uralkodott,

és atyja vala Lajos grófnak, Erzsébetünk férjének. Az imádság pedig és az imádságos könyv készült második neje Zsófia bajor hercegnő számára.

A 19, 22, 23, 26, 27. lev. üresen maradtak. Arra voltak szánva, hogy a későbbi birtokosok saját tetszésök szerint imákat irassanak be.

A 16, 17, 20, 21, 24 és 25-ik lev. mindegyike két részre van osztva. Mindegyik rész arany alapon miniature-képet tüntet fel, mely egy egy jelenetet ábrázol Jézus életéből.

A 28. lapot egészen egy nagyszerű initialis (B betű, *Beatus vir*) foglalja el. Diszítványeiben emberi és állati alakok. — Egyik szögletben Dávid király foglal helyet.

A 29—115, 118—142, 144—172, 206—231, 240—261, 264—275, 277—295, 297—312. levelekre zsoltárok vannak írva; sok díszes kezdőbetűvel és remek lapszédizítványekkel

A 116. lapot egészen igénybe veszi Szűz Mária, a mint trónon ülve, ülében tartja a Megváltót. Trónja zsámolyánál: Dávid és Salamon.

A 117. lev. ismét nagyszerű kezdő betű, (*Q . . . Quid gloriamini . . .*) melyet sárkány hord.

A 143. lev. felső felében szent Péter a vizen járva; alsó felében S. kezdőbetű.

A 173. lev. felső felében: József, a mint a kútba vetik; alsó felében E kezdőbetű.

A 204. lev. felső felében: Krisztus és Magdolna; alsó felében: a pharisaeus és publicánus.

A 205. l. D. kezdőbetű.

A 232. lev. felső részében: A b. Szűz koronázása; alsó részében: a b. Szűz halála.

A 238. lev.: A zsidók Egyiptomban, — Pharaó a vörös tengerben.

A 262. l. Mária és Mártha, — Lázár feltámasztása.

A 276. l. A zsidók a babilonai fogságban. — A zsidók siralma.

A 295. lev. Dávid a trónon ülve, körülötte zenészekből, akik mindenféle hangszereken játszanak, trombitások, hegedűsök, orgonás, harangjáték.

A 313. lev. a babilonai ifjak a kemenczében.

A 315. l. Sz. Ágoston és sz. Ambrus. Itt kezdődik a *Te Deum*.

A 318. l. Krisztus, szájában kard, trónon ülve; alatta: pápák, püspökök, királyok. (Az utolsó ítélet képe.)

A 319—326. l. *Pro defunctis Vespere*.

A 327. l. Sz. Szilveszter vitatkozása a pharisaeusokkal. Itt kezdődik a sz. Athanáz hitvallása.

A 332. l. Szent Háromság képe. Alatta templom, melynek jobbján férfi, balján nő-alak; a következő aláírással: *Hermanlantgrav — Sophia*.

A 333—339. levelcken a Minden Szentek litániája. Mind-egyik lapot fényes miniature-keret veszi körül, angyalokkal, szentekkel. Az utolsó lap alján öt alak látható, a következő aláírással: *Hermanlantgrav, — Luearch(?) — Hildegart, — Sophia*. Az ötödik alak alatt nincs név.

A 340. levélen három imádság: *Generalis oracio — Pro amicis — Pro peccatis*.

A 341. l. *Magnificat . . .*

A 342. l. *Nunc dimittis . . .* A lap alsó felében: *Simeon* a templomban.

A 343. lap felső részében két kép: Asszony imába elmerrülve és ugyanaz szegényeket ruházva; alsó részében: szent Gergely és szent Péter.

A kézirat megőrizte régi kötését. A felső tábla közepén bronz-lapra elhelyezett, barna csontból faragott feszület, melyet angyalok és szentek környeznek; alatta a legyőzött zsinagóga és a diadalmas egyház jelképei. A faragványokat ezüst keret veszi körül, niello diszítésekkel és hat intarsia-arany körrel, melyekben az evangelisták jelvényei, *Agnus Dei* és egy püspök képe látható. Az alsó táblán szintén bronz alapon, csontból remekül faragott oroszlány és sárkány; niello diszítések, hat intarsia: oroszlány griffek. A könyvet két ezüst csatt tartja össze. Háta új, selyemmel borítva.

A codex provenientájára világot vet a 2. lap aljára, XIII. századbéli betűkkel írt feljegyzés: *Sancte Elisabethe Lantgrauui Ducis Thuringie coniugis munus sub a. MCCXX.*«

Az írás elhalványodott, nehezen olvasható.

Egyáltalán nem valószínű, hogy Erzsébet, férje anyjának imádságos könyvét használta és később anyai nagybátyjának, Berthold patriarkának ajándékozta, a ki által juthatott Cividaleba.

HUNGARICÁK A BÉCSI KÖNYVKIÁLLÍTÁSON.

Közli: Majláth Béla.

Bécs városa nyomdászatának négyszázados ünnepélyét ülte meg f. é. június 24-én. Ezen ünnepély bennünket is igen közelről érdekel; részint azért, mert összehasonlító tanulmányul szolgál az ezt megelőzött magyar országos könyvkiállítással szemben; részint pedig mert a bécsi nyomdászat négy század óta, a magyar irodalom termékeit, a magyar tudósok műveit s a magyarországi vonatkozású munkákat nagy számban sokszorosította. Ezen műveket a bécsi nyomdászati kiállítás előnkbe tárja; s a hungaricák bibliographiájához oly adatokkal járul, melyeket ignorálnunk általában nem szabad, különösen pedig azoknak ismerete e szakfolyóirat hasábjain, bibliographiánk teljessége szempontjából, szükséges és kívánatos.

A bécsi nyomdászati négyszázados ünnepély szervezésére kiküldött központi bizottság még 1880-ik évi november havában elhatározá, hogy a nyomdászati ünnepély kulturális jelentőségét egy oly ténynyel örökítendi meg, mely Guttenberghez legméltóbban ad kifejezést Bécs négyszázados művelődési történetének, szemléletileg egyrészt: a bécsi nyomtatványok történeti kiállítása által; másrészt pedig: Denis bibliographiai művének kiegészítése által úgy és oly irányban, hogy az a könyvészet mai színvonalának teljesen megfeleljen.

Másfélévi előmunkálatok után f. évi jun. 24-én az osztrák ipar-múzeum helyiségeiben a tervezett könyvkiállítás megnyílt, melylyel ez alkalommal a helyszínén tett tanulmányaim alapján, az érdeklődő szakközönséget megismertetni óhajtom.

A kiállítást ipari szempontból a cs. kir. osztrák ipar- és

művészeti múzeum igazgatója Eitelberger lovag, udvari tanácsos, mint elnök és kezdeményező vezetvén, úgy a felállításnál, mint a kiállítási jegyzék elkészítésénél szorosán a bécsi nyomdászat története lebegett az intézők szemei előtt. Ezen szempont határozott és szigorú keresztülvitele főjellemonása a kiállításnak, mely ennél fogva mint könyv-kiállítás, nem igényelheti, de nem is igényli a könyvészeti kiállítás czímet, s mivel olyan nyomdászat-történeti év- és névrendben állítja elénk Bécs város nyomdászainak névsorát és működési idejét, illusztrálva 1059 sz. alatt kiállított typographikus termékekkel, melyeknek főfeladata a nyomdászat technikájának történetét, úgy a könyv mint könyomás, fametszés, aczél és rézkarcz terén föltüntetni. E szempontból a bécsi könyvkiállítás teljes sikerrel dicsekedhetik; mert nemcsak a műhelyek teljes sorozatát mutatja föl, de egyszersmind a kiállított minta gyorsajtó, a könyomás eljárására vonatkozó készülékek kiállítása szemléletileg, oktatólag hat a nézőre, s fogalmat nyújt a nyomtatás régi és jelen készülékeiről, mi behatólag szemlélhetővé teszi a haladást, mi a nyomtatás négy-százados történetében eléretett, s mi által a népnevelés és fölvilágosodás terjesztésének legelső tényezőjévé s a nyilvánosság nagy hatalmává lett.

A bécsi könyvkiállításnak két hibája az, hogy a kiállított nyomtatványok számrende az üveggel ellátott szekrényekben szét van szórva, s némi nehézséggel jár a könyv-lajstromban egymásután következő számokat a szekrényekben keresni; másik hibája: hogy a könyvek címlapja, colophonja — mi pedig épen a nyomdászat történetére legfontosabb, mert ez mutatja, a nyomdász nevét, helyét és évszámát — igen gyakori esetben nincs felütve, hanem a könyv bármely más helye, mi ha a typosokat föl is tünteti, de az idegen bibliograph épen azt nem találja a mi leginkább érdekli, t. i. a címlapot vagy colophont.

A kiállítás 1482—1882-ig 119 nyomdász termékét tünteti föl. Az 1482 ik évből keletkezett hat munkának nyomdásza ismeretlen maradt, minthogy a nyomtatványon a nyomdász neve, a nyomtatási hely és év mellett elő nem fordul.

A kiállításban mint résztvevők ötvenen szerepelnek, ezek között hazánkból kiállítási anyagot csak a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtári osztálya és a pozsonyi ferencziek könyvtára kül-

dött; még pedig a Múzeum által beküldött. 90 bécsi nyomtatványból 35 s a pozsonyi ferenczesektől 7, összesen 42 darab lett kiállítva, mint olyan, mi máshol föltalálható nem volt.

A kiállítási catalogus, mely a megnyitás után másodnapra dr. Haas Vilmos szerkesztésében már megjelent, mint kalauz, feladatának teljesen megfelelő, minthogy minden egyes kiállított darabnak teljes czímét, nyomtatási évét és a nyomdatulajdonos nevét adja. S minthogy a föllállítás a nyomda tulajdonosok szerint eszközöltetett, ugyanezt követi a catalogus is belső berendezésében, s a felsorolt nyomdák mindenikéből kiállított anyagra vonatkozó szak fejezetében találjuk az illető nyomdász működési időszakát s helyenként annak rövid életrajzát is. A bibliographiai szempont a catalogus szerkesztésénél elmaradt, s csak a könyv alakját, illetőleg nagyságát jegyzi fel, s az ennél fogva könyvészeti beccsel nem bír, -- ez azonban elfogadható mentséget abban találja, hogy a bécsi nyomdászat négyszázados ünnepélyének maradandó emlékeül, dr. Meyer Antal megbízásból a bécsi nyomtatványok bibliographiáját írja, s annak első része sajtó alól már ki is került, mely hivatva van mint tudományos bibliographiai beccsel bíró mű, s k ö n y v k i á l l í t á s i e m l é k k ö n y v : a bécsi nyomdászat négyszázados jubileumát megörökíteni.

Ezen általános ecsetelése után e kiállításnak áttérhetünk immár azon részre, — mely minket ez alkalomból különösen érdekel, tudniillik a hungaricákra, melyek ott a különböző könyvtárakból ki valának állítva.

A hazai vonatkozású könyvek száma, melyek akár tartalmuknál, akár szerzőjüknel fogva hazánkat illetik, 84-re megy. Ezeknek ismertetését a kiállítási jegyzék¹⁾ alapján saját észrevételeink kíséretében, i d ő r e n d b e n a következőkben adjuk :

1. B a l b u s, H i e r o n y m u s. Kezdeté: Hieronymi Balbi vtrisque iuris doctoris necnon poetae atque oratoris insignis: opusculum epigrammaton feliciter incipit. Vége: Hoc insigne opus multiplici uarietate refertum exaratum fuit industria Johannis Win-

¹⁾ Katalog der historischen Ausstellung von Wiener Buchdrucker-Erzeugnissen. 1482—1882. Wien, Verlag der Sektion für die historische Ausstellung 1882. 8-r. 133 l.

terburg in celeberrima urbe Wiennensi Annis domini 1494. Kalendis augusti Maximiliano Romanorum atque vngarie Rege serenissimo feliciter regnante. 4°. Szép kicsiny barátírás. a) (A cs. kir. Theresianum és b) a boroszlói kir. egyet. könyvtár tulajdona.) Első bécsi nyomtatvány, hol a nyomtatás helye, éve és a nyomdász neve ki van téve.

2. Missale ssm chorum Strigoniensem. A Kánon'előtt nagy feszület fametszeiben. Kezdőbetű. Végén vörösben: Auxiliante deo . . . Missale ssm chorum Strigonensem. in clarissima vrbe Uiennensi austriaca Impensis et laboribus Joannis Winterburger diligentissime impressum: feliciter explicit. Anno salutis &c. Millesimo quingentesimo octauo: decimo kalendas. Maij. finem dedit optatum. Fol. Winterburger nyomdász nagy bélyegével és arabeskekkel. Sokféle góth jellemű fekete és vörös írás. (A pozsonyi ferenczrendiek tulajdona.)¹⁾

3. Paulus Crosnensis. Panegyrici ad diuum Ladislaum Pannoniae regem uictoriosiss et sanctum Stanislaum praesulem: ac martyrem Poloniae gloriosissimum et pleraque alia, connexa carmina. Ezalatt nagy fametszet Lászlót lóháton ípánczélban ábrázolva; fölötte az Isten anyja és egy angyal, a ki neki koronát hoz. Alul Perényi czímere. A végén az áll: »Opusculum hoc mira diligentia Joannis Winterburger ciuis Viennensis: et impressoris accuratissimi impressum est: impensis Hieronimi doliarii de libental: Anno dominicae incarnationis. 1509. Die quarto mensis Junii. Itt a későbbi nyomdász Doliarius (Vietor) mint kiadó jelenik meg. 4-r. — Középszerű írás. (A cs. kir. krakkói egyetemi könyvtár tulajdona.) Meg van a Nemzeti Múzeum Könyvtárában is.

4. Johannes Pannonius Episcopus, Panegyricus: in laudem Baptistae Guarini Veronensis Praecept. sui conditus. Ezalatt egy czimer koronával, melyen a Harpia látható. Végén: Viennae Austriae in aedibus Hieronymi Vietoris et Joannis Singrenii Anno MDXII. 4°. Vietor nagy lengyel czimere. (A bécsi

¹⁾ Megvan Knauz szerint (Libri Missales et Breviaria Eccles. Hung. 31 l.) az esztergomi főegyházi és a bécsi dömések könyvtárában, s a »Schematismus Historicus Dioecesis Neosol. pro anno saec. 1876« (29. l.) szerint a szentkereszti püsp. könyvtárban is, honnan Ipolyi legutóbb kiállította.

cs. kir. könyvtár tulajdona). Megvan a Nemzeti Múzeumban is.

5. *Ambrosius Pannonius. Cursus beate virginis marie monarchorum nigrorum: de obseruantia Ordinis Sancti Benedicti.* A cím vörös. A Cursus kezdete előtt az isten-anya képe a gyermek Jézussal. Végül: *Finit Cursus beate marie virginis . . Per fratrem Ambrosium Pannonium tunc monasterii Scotorum Vienne Priorem accuratissime revisum atque emendatum. Impressum Vienne Pannonie per Hieronymu Vietorem: et Joannem Singrenium: Sodalium. Expensis uero Leonardi et Luce Alantse fratrum.* XVIII. Kalendas Octobris|Anno Salutis MCCCCXIII. 16-r. Apró barátírás, vörös és fekete. (A Schottenbibliothek tulajdona.)¹⁾

6. *Missale Strigoniense. cum multis additionibus ac missis: summa cum diligentia castigatum: sunt preterea quedam misse de nouo supra addite que in missalibus haectenus impressis nusquam habentur: sunt etiam quedam misse signate vbi stationes Rome obseruantur etc.* Ez alatt szines kis fametszet: Mária a gyermek Jézussal a hold felett állva. E képnek 2 oldalán: Mathias Milcher, Bibliopola Budensis. A címlap hátsó oldalán nagy, szinezett fametszet, a mely Krisztust ábrázolja a kereszt alatt görnyedve angyaloktól támogatva. Fölötte renaissance ívben Sz. István, Sz. Imre és Sz. László mellképei. A kanon előtt egy fametszet, Krisztus a kereszten. Az első betű egy miséző papot ábrázol. Végül: *Hoc presens secundum chorum Strigoniense emendatum: in clarissima vrbe superioris pannonie; quam olim flauiana nunc Vienna dicta Joannes Winterburger Anno salutis etc. Millesimo quingentesimo decimo quarto. Quartas Idus Nouembriis finem optatum vendicans Missale impressum explicit. Deo gratias.* 4-r. Winterburger nyomdai jegye. Gót írás. Feketével és vörössel nyomva. (A zwettl-i cisterciaszerzet tulajdona.) Knauz nem említi.

7. *Chelidonium, Benedictus. Voluptatis cum virtute disceptatio: Carolo Burgundiae duce illustrissimo. Diuique Caes. Maximiliani Nepote, litis diremptore aequissimo. Viennae Pannoniae coram Maria Hungarorum regina . . . recitata. Végén: Impressum Viennae Pannoniae per Joannem Singrenium Expensis*

¹⁾ Megvan a mólki benzés könyvtárban is.

vero Leonardí Alantse. quinto Idus Junii. anno M. D. XV. 4°. A címlapon Geryont és Herculest ábrázoló fametszet. Hátral a császári címér. [A kremsmünsteri benzés monostor tulajdona.]

8. C u s p i n i a n u s, J o a n n e s. Oratio protreptica ad Sacri Rom. Imp. Principes et proceres, ut bellum suscipiant contra Turcum, cum descriptione conflictus, nuper in Hungaria facti quo perijt Rex Hungariae Ludovicus. Excusum Viennae Austriae (1526 körül) per Joannem Singrenium. 4°. 16 ff. Fametszet: egy nyaláb, »Unitas« körírással. [A bécsi cs. kir. udv. könyvtár tulajdona.]

9. B r a s s i c a n u s, J o h. A l e x. In feliciss. Puerperium Sereniss. Dn. Annae Vngariae ac Boemiae Reginae etc.: Invictiss. Regis Ferdinandi etc. coniugis... Idyllion. Fametszetbe foglalva. Végén: Hieronymus Vietor Typographus Regius Viennae Austriae excudebat. Anno a nato Christo M.DXXVIII. Mensis Julij die XIII. 4°. Nagy írás. [A krakkói cs. kir. egyetemi könyvtaré. Megvan a Nemzeti Múzeum könyvtárában is.]

10. L o g u s, G. Ad inclytum Ferdinandum, Pannoniae et Bohemiae regem invictissimum Hendecasyllabi, elegiae et epigrammata. Alatta Ferdinánd címere. Végén: Viennae Pannoniae Hyeronymus Victor Silesius excudebat Mense Maio M.D.XXIX. Ezek címere Logau-tól. Szép, nagy írás, közte görög is. [1. A boroszlói egyet. könyvtaré. Logus arczképével s az ő emlékére vert pénzék rajzaival. Aranynyomás. 2. A bécsi cs. kir. udv. könyvtaré.]

11. E c k, V a l e n t i n. Ad Inclytum Hungariae Et Bohemiae Regem Etc. Dominum Ferdinandum, Epistola, nomine partium superiorum Hungariae. Hieronymus Vietor excudebat Viennae Austriae Anno Domini M.D.XXX. 4°. Betűi és nyomdászati kiállítása miatt igen érdekes példány. [A krakkói cs. kir. egyet. könyvtaré.]

12. S a c h s, H a n s. Al Römisch Keyser nach ordnung vnd wie lanng yeder geregiert hat, zu welcher Zeit, was sitten der gehabt, vnnd was Todes er gestorben sey, von dem ersten an, biss auff den yetzigen grossmechtigisten Keyser Carl ee. Császári sas. Anno 1531. Gedruckt zu Wienn in Oesterreich Im . 1531 . Jar. Singrenius-féle nagy írás. 8-r. [A bécsi cs. k. udv. könyvtár tulajdona.]

13. *N o u u m T e s t a m e n t u m* seu quattuor evangeliorum volumina lingua Hungarica donata, Gabriele Pannonio Pesthino Interprete. Wj Testamentum magijar nijeluen. Cum gratia & privilegio Romanae Regiae Maiestatis ad quinquennium. 1536. Nagy metszett foglalathban, mely többek közt a 4 evangelistát ábrázolja. Végén: Viennae Pannoniae Joannes Singrenius, suis ac Joannis Metzger bibliopolae, expensis, XVII. die Mensis Julij excudebat. Anno M.D.XXXVI. 8°. Háta a 4 evangelista. Első magyar bibliafordítás. [A bécsi cs. k. udv. könyvtár tulajdona.] *M e g v a n a N e m z. M ú z e u m k ö n y v t á r á b a n i s.*

14. *A e s o p. Phrygis Fabulae.* Gabriele Pannonio Pesthino interprete. Esopus fabuláj, melyeket mastan wjionnan magy. nyelvre fordítot Pesthy Gabriel... A foglalathban egy kis zászlón Singrenius jegye (chiffre). Végén: Viennae Pannoniae in officina Joannis Singrenij Mense Augusto Anno M.D.XXXVI. — Nyomtatot Bechbe Janos Sýngrenius nyhelýebe, kýsazzonyý hauaba. Ezer ewt zaaz harmýczhat eztendewbe. 8-r. Alatta kis magyar czímer. A feliratok góth, a többi antik betűkkel, de fractur betűkkel vegyest. Azon betűk, melyek a latinban nem léteznek, pl. k, z, w, a magyar szövegben mindig góth betűkkel vannak nyomva. [A bécsi cs. k. udv. könyvtáré.]

15. *B r a n d o l i n u s, L i p p u s. De humanae vitae conditione et toleranda corporis aegritudine ad Matthiam Coruinum Hungariae et Bohem. Regem et Beatricem Reginam Dialogus.* Végén: Impressum Viennae pannoniae per Joannem Syngrenium Idibus Junij. Anno 1541. 8°. [A N e m z e t i M ú z e u m t u l a j d o n a.]

16. *S y l v e s t e r, J o h a n n e s P a n n o n i u s. De Bello Turcis inferendo Elegia nunc primum et nata et aedita.* (Két ének.) Az előszóban, a hol a szerző Ferdinánd dicsőségéről szól Homér görögül, Salamon héberül (de rossz betűkkel) idéztetik. Végén: Viennae Pannoniae, Excudebat Joan. Syngrenius. — Anno M.D.XLIII. 4°. Nagy írás. Első héber nyomtatvány. [A N e m z. M ú z e u m t u l a j d o n a.]

17. *R e y c h e r s d o r f f, G e o r g i u s a. Chorographia Transylvaniae, quae Dacia olim appellata, aliarumque prouinciarum & regionum succincta descriptio & explicatio.* Georgio a Reychersdorff, Transylvano, autore cum gratia & priuilegio Rom.

Regiae Maiestatis ad quinquennium. Viennae Austriae excudebat Egidius Aquila in Curia diuae Annae. Anno M.D.L. 4°. Rajta a csász. és kir. czímer, továbbá az erdélyi hét város: Szeben, Brassó, Kolozsvár, Szászsebes, Medgyes, Segesvár és Besztercze városok czímere. Végül Reichersdorf czímere. Cursiv írás. [A bécsi cs. k. udv. és a Nemz. Múzeum könyvtárának tulajdona.]

18. Polita, Nicolaus. In arma Sigismundi Liberi Baronis in Herberstain, Neiperg et Guetenhag, Ro. Hung. & Bohem. Reg. Mai. Consiliarii, Camerarii, et Fisci Austriaci Praefecti, Carmen Heroicum, Elegiacum simul et Lyricum. Alatta Herberstein czímere. Végén: Viennae Austriae excudebat Egidius Aquila. Anno M.D.LI. 4°. 8 lev. Szép, nagy írás. [A Nemzeti Múz. könyvtáráé.]

19. Ormprust, Christ. Gonoz azzony embereknek erkelchekroel vallo Oenek. Kit zerze Zebeni Ormprust Christof egy kopot ebagnenek bozzusagara, kit oztan egy baratia keressere magyar nielure fordita. Alatta egy fametszett: férfi és nő asztal mellett. Viennae Austriae excudebat Egidius Aquila. (1550—1552 körül) 8°. [A Nemzeti Múzeum könyvtáráé, ekkorig az egyetlen ismert példány.]

20. Sambucus, Johannes. Obsidio Zigethensis Anno M.D.LVI. descripta. Hofhalter szép nyomdászbélyege alatta Viennae Austriae excudebat Hofhalter. Fol. [A bécsi cs. kir. egyet. könyvtár tulajdona.] Megvan a Nemz. Múzeum könyvtárában is.

21. Ranzanus, Petrus. Epitome Rerum Vngaricarum velut per Indices Descripta. Nunc primum edita, vna cum appendice quadam opera Joannis Sambuci, Tirnaviensis, Pan. Cum Priuilegio ad sexennium. Viennae Austriae excudebat Raphael Hofhalter. Anno M.D.LVIII. Fol. Hofhalter szép nyomdai jegye: Virágos fa körül Epheu, a remény jelképe lebeg s a felhőkből Isten arcza tekint le sugárkoszorúban. Körülte e szavak: Prospiciente Deo omnia spe florent. A jelkép nyilván a nyomdász nevére czéloz. A képet 4 angyal veszi körül. [A bécsi cs. k. udv. könyvtárban.] A Nemz. Múzeum könyvtárában is megvan.

22. Fabri, Johannes. Missa evangelica quid sit, so-

lidis catholicisque explicatis documentis, tum ex sacro Bibliorum volumine, tum peruestutis, ijsdemque sanctissimis Ecclesiae Doctoribus petitis atque collectis, . . . Anno MDLVIII. A második lapon Oláh Miklós esztergomi érsek arczképe, igen szépen rézbe metszve Lautensack Sebald Jánostól. A mű kiadását Oláh Miklós eszközölte. Végén: Viennae Austriae Excudebat Raphael Hofhalter. 8-r. Szép nagy írás. A mellékesek kicsi vagy cursiv betűkkel. [A bécsi cs. k. udv. könyvtár tulajdona.]

23. Ordo et ritus Sanctae Metropolitanæ Ecclesiae Strigoniensis quibus Parochi et alij animarum pastores in Ecclesiis suis uti debent. Alatta fametszet, mely a szent lélek leszállását ábrázolja. Viennae Austriae in Aedibus Collegij Caesarei, Societatis Jesu. Anno M.D.LX. 4°. Vörös és fekete nyomás. Szép antik írás. Oláh Miklósnak Lautersack Sebald János által metszett képével. [A linezi nyilvános könyvtár tulajdona.]

24. Olahus, Nicolaus. Catholicae ac christianae Religionis praecipua quedam capita, de Sacramentis, Fide et operibus de Ecclesia, Justificatione ac aliis . . . Anno M.DLX. Viennae Austriae in Aedibus Collegij Caesarei Societatis Jesu. Excudebat Raphael Hoffhalter. Anno 1560. 4°. Hübschmann Donat szép fametszetében Oláh Miklós arczképét tünteti fel czímerével együtt. [A pozsonyi ferenczrendiek tulajdona.] Megvan a N. Múzeum könyvtárában is.

25. Verboecius, Stephanus. Tripartitum opus. Juris Consuetudinarii Inelyti Regni Hungariae. Per . . . Stephanum de Werbewtz . . . aeditum. Accesit Index Titulorum per quam diligentissimus. Jam denuo, superioris impressum, Viennae Pannoniae per Joannem Syngrenium Typographum Anno reparatae Salutis M.D.LXI. Cum Gratia et Priuilegio. Fol. Feketével és vörössel nyomva. [A bécsi cs. k. udv. könyvtár tulajdona.] A Nemzeti Múzeum birja három példányban.

26. Tokay's Belagerung. Situs et vera positio arcis Tokay, quae vi armisque Caesaris Maximiliani anno M.D.LXV. Februarij XI. expugnata et cepta est . . . pridie Kal: Febr. M.DLXV. nomine Caesaris Maximiliani . . . Viennae Austriae excudebat Michael Zimmermann . . . Alatta: Warhaffte Conterfactur des Schloss Toggey in Hungern, So durch Khayser Maximilians

Khriegssvolekh im 1565. Jar belagert, Unnd den 11. Februarij Erobert worden. 60 cm. magas és 61 cm. széles lap, miből 40 cm. a színezett kép és 21 cm. a leírás. [A cs. k. rézmetszet-gyűjteményből.]

27. *Sambucus, Joh. Oratio cum epigrammatis aliquot epitaphiis in obitum. Ferdinandi Primi P. F. A. P. P. etc. Auctore Joanne Sambuco tertio Nonas Sectil. Anno MDLXIII. Viennae apud Viduam Zimmermanni. Anno MDLXV. 4°.* [44. l. Ötféle írásnem, többnyire cursiv. [A bécsi cs. k. udv. könyvtár tulajdona.]

28. *Zeitung¹⁾ von der Rö. Kay. Mt. etc. Kriegsvolek in Zips vnnd was dasselb ein Zeit herum gegen Irer Mt. etc. widerwertige aussgericht. 1565. 4°.* (Zimmermann.) Fametszet, mely csatát ábrázol. 4. l. [A müncheni k. udv. és áll. könyvtár tulajdona.]

29. *Pesthi, Gabriel. Nomenclatura Sex Linguarum Latinae, Italicae, Gallicae, Bohemicae, Hungaricae et Germanicae. Lingua autem Hungarica nouiter accessit. Hat nyelvű szótár Viennae Austriae ex officina Caspari Stainhofer. M.D.LXVIII. 8°.* [A Nemzeti Múzeum könyvtárában.]

30. *Poncianvs Historiaia: az az Hęt Bólch Mestereknek, mondasit chiwda szep hazonlatossagoual foglaluon, mimodon, az Chazar Fiat Diocletianust hetzer halaltul meg mentettet legien. Mely mostan igaz, es tizta Magyar nyelwere forditatot. Bechben Eberus Balas altal eo feolszege engedelmelbul nyomtatatoth MDLXXIII. 8°.* Végén Eber nyomdász jelvénye. [A N. Múzeum könyvtáráé.]

31. *Fabricius, Paul. Schreib-Calender Auff das Jar Nach der Geburt Christi vnsers Säligmachers. MD.LXXVI. Gedruckt zu Wienn in Osterreich, durch Caspar Stainhofers Erben. 4°.* A cím szegélye: egyes városok látképe: felül Bécs városa, oldalt és alant Lincz, Ens, Steier, Wels, Krems, Klosterneuburg, Grác, Neustadt, Vasvár, Bruck an der Leitha, Tuln, Hainburg, Bruck an der Mur, Judenburg, Pozsony és Soprony kis fametszetekben. Az egyes ünnep- és vasárnapok összes

¹⁾ A legrégebb német Zeitung Magyarországon: 1587-ben Monyorókereken nyomtatott.

evangeliumai is illusztrálva vannak fametszetekkel. [Artaria Ágostur tulajdona.]

32. Evangelium. Az Evangeliomoknak, melyeket vasarnapokon, es egyeb innepeken esztendoe által az Anya szentegyhazba oluasi es predicalni szoktanac magyaraztattanac. Bechbe Apffl Mihaly nyomtatta az felseges Romai Chaszarnac. MDLXXVII. 4°. [A Nemzeti Múzeum könyvtáráé.]

33. Verböcius (Werbewtz), Stephan de. Tripartitum opus juris consuetudinarii incliti regni Hungariae. Stephani Werbenzi (sic) etc. additis Regulis Iuris antiqui. Accesit nunc Enchiridion Articulorum comitialium ejusdem Regni, per causarum locos tributum, usibusque aptum. Omnia studio Joannis Sambuci etc. . . . sumptibus vero Erhardi Hillerii Bibliopolae ibidem. Viennae Austriae ex officina typographica Linhart Nassinger. Anno M.D.LXXXI. Fol. Szép nagy antik írás. A cím széles metszett szegélylyel 4 oldalról körülfogva, mely medaillonokban 9 magyar király arczképét és címerét foglalja magában. Külön címe: Index seu enchiridion omnium decretorum, et constitutionum Regni Vngariae, ad annum 1579 usque, per causarum locos distinctum, memoriae usibusque fori maxime utile (opera Joannis Sambuci. Cum Caesareo Priuilegio. Viennae Austriae, Excudebat Leonardus Nassingerus. Anno M.D.LXXXI. Fol. Ugyanazon címszegélylyel, mint a főmunka. [A bécsi cs. k. egyet. könyvtár tulajdona.] Megvan a Nemzeti Múzeum könyvtárában is.

34. Fabricius, Paul. Schreib Calender auff das Jar nach der Geburt Christi vnsers Seligmachers M.D.XC. Gedruckt zu Wienn in Österreich bey Michaeln Apffels Wittibb zum grünen Rössl in der Schuelstrassen. Az ismeretes szegély a városok látképével, hátul a »Lassmännlein«. 4°. Mellette: »Prognosticon auff das Jahr nach der Geburt vnsers Herrn vnd Seligmachers Jesu Christi MDXC. Gestellt durch Paulum Fabricium« Alatta az év uralkodó planétái: Mars, Venus, Mercur. »Gedruckt zu Wienn in Oesterreich durch Michaeln Apffels Wittibb zum grünen Rössl in der Schuelstrassen.« [A bécsi városi könyvtár tulajdona.]

35. Neubeck, Johann Caspar, Bischof. Zwo Christliche Sieg vnd Lob Predigten wegen etlich ansehnlicher Victo-

rien wider den Türcken. Anno Domini 1593. Gehalten durch den Hochwürdigem in Gott Vatterm vnd Herrn Herrn Johann Casparn Bischoffen zu Wienn in Osterreich Röm. Kays. May. Rath. Gedruckt zu Wienn in Osterreich bei Leonhard Formica in der Lämbel Burschen Anno MDXCIV. 4°. A fekete és vörös címzet csinos keret veszi körül. Az első predicatoriót Sziszek fölmentése alkalmából tartották Horvátországban, Ernő és Mátyás főhgek jelenlétében 1593. jul. 8. az augustinusoknál, az udvari templomban; a másodikat ugyanott »am Mittwoch nach dem andern Advents Sonntag d. 8. Decembris Anno 1593.« Mátyás főhg jelenlétében Fülel elfoglalása után. Ehhez csatlakoznak még egyes költemények. [A bécsi városi könyvtár tulajdona.]
M e g v a n a N e m z. M ú z e u m k ö n y v t á r á b a n i s.

36. Scherer, Georg. Eine trewhertzige Vermahnung, Dass die Christen dem Türcken nicht Huldigen, sondern Ritterlich wider jhn streitten sollen. Gepredigt auff dem Königlichen Schloss zu Pressburg in Hungern, am Ersten Sonntag in der Fasten, Anno Christi 1595, im wehrenden Landtage. Latin és németnyelven. A cím fekete és vörös nyomásban, keretbe foglalva 4-r. 27. lev. A címlap hátsó oldalán egy fametszet: keresztyén és török lovasok egymás ellen rohanva. [A klagenfurthi cs. k. Studien-Bibliothek tulajdona.] A N e m z. M ú z e u m k ö n y v t á r á b a n i s m e g v a n.

37. Todesurtheil. Graff Ferdinandi von Hardeck gewesener Oberster auff Raab Vrtheils-Publication und Execution und Nicolas Perlin, so den 15. Juni dieses lauffenden 1595. Jahres in Wien geschehen. Wien, 1595. 4°. Egy réztáblával. [A bécsi városi könyvtár tulajdona.]

38. Zeitungen. Zwo Neue Zeitungen, Die erste, welcher gestalt zween falsche Juden, durch Zauberey zuwegen gebracht, dass vil tausend Stück Vihe hingefallen vnd gestorben ist. Welche auch in disem Monat Junij dises 1598 Jahrs, jhren gebürenden Lohn derentwegen empfangen haben. Die ander Zeitung, Was gestalt der Herr vo. Schwartzenberg Herr Balvi vnd Nadasti mit jhren Hussarn vnd anderm vntergebenen Kriegssvolck, den Bassa von Ofen gefänglich bekommen und sampt den Hayducken dem Türcken, bey vnd vnter Ofen grossen schaden getan, auch stattliche Beuth erlangt haben, So gesche-

hen den 8. Augusti dises instehenden 1599. Jahrs. Gedruckt in Wien in Osterreich durch Johann Formick. (1599.) 4°. 4 lev. [A müncheni k. udv. könyvtár tulajdona.]

39. Verböcius (Werbewtz) Stephan de. Decretum Oder Tripartitum Opus der Landts Rechtens vnnnd Gewonheiten des Hochlöblichen Königreichs Hungern, Durch Stephanum de Werbewtz In Lateinischer Sprach beschriben. An jetzo aber der Hochberümbten Teutschen Nation zu guetem auss dem Latein ins Teutsch trewlichst vertirt vnnnd gebracht: durch Augustinum Wagnerum Villseccen. J. V. Candidat. et inclytae Reip. Poson. Hung. caus. Direct. etc. Cum gratia et Priuilegio octo annorum. Gedruckt zu Wienn in Oesterreich, bey Leonhard Formica. Anno MDXCIX. Fol. [A linezi cs. kir. nyilvános könyvtár tulajdona.] Megvan a Nemz. Múzeum könyvtárában is két példányban.

40. Baptismale. Strigoniense (vörös). Alatta a magyar czímer. Végén: Impressum cura et expensis Johannis Hertzog Ciuis Budensis: sub suo signo: in inclyta vrbe Vinena (sic!) per impressorem Joannem Winterburg. M. D. Seculari (vörös). Alatta a kiadó Hertzog jegye. Nagy góth irás, a versek apró írással. [A zwettl-i cisterciaszerzet tulajdona.]

41. Apponi de Nagy Appon. In divini et regii Prophetæ David Triadem quinquagenariam seu psalterium interpretatio poetica. Viennæ Austriæ, typis Matthæi Formicæ, in aula Coloniensi. Anno M.DC.XXIV. 4°. [A bécsi cs. k. udv. könyvtár tulajdona.] Megvan a Nemzeti Múzeum könyvtárában is.

42. Biblia. Szent Biblia a' Dea'k Vulgata Editioból Magyarra fordította Nagy Szombati. P. Kaldi György Societatis Jesu. Nyomtatta Béchben a' Kolóniai Udvarban, Formika Mátté. M.DC.XXVI. Esztendőben. Fol. [A bécsi cs. kir. egyet. könyvtár tulajdona.] Megvan a Nemz. Múzeum könyvtárában is.

43. Verböcius, Stephan. Tripartitum opus decretorum, constitutionum et articulorum regum inclyti regni Vngariæ, in tres tomos divisum. Tomus primus continens tripartitum opus juris consuetudinarii inclyti regni Ungariæ Stephani Werbevzi etc. additis regulis juris antiqui. Accessit nunc Enchiri-

dion articulorum comitialium ejusdem regni per causarum locos distributum usibusque aptum. Cum Consensu Superiorum. Viennae Austriae typis et sumptibus Casparis ab Rath, Sacrae Caesariae Majestatis, nec non . . . Universitatis Viennensis bibliopolae ac tipographi jurati Anno MDC.XXVIII. Fol. A cím hátsó lapján a szerző ajánlása van II. Ferdinánd császárhoz keretben, fölül vignette: korona, alatta: Ferdinandus. Több cím keretekben. [A heiligenkreuz-i monostor tulajdona.] Megvan a N. Múzeum könyvtárában is két példányban.

44. Pennalosa, Ambrosius. Opus egregium de Christi et Spiritus Sancti Divinitate nec non SS. Trinitatis Mysterio contra Judaeos Photinum Socinum, Eniedinum aliosque veteres et novos Arrianos. Viennae Austriae apud M. Formicam MDCXXXV. Fol. Major Izsák által metszett cím. 4 levél. 669 lap. [A bécsi cs. k. egyet. könyvtár tulajdona.] Megvan a Nemz. Múzeum könyvtárában is.

45. Rituale seu formula agendorum in administratione Sacramentorum ac coeteris Ecclesiae publicis functionibus. Pro Dioecesi Jaurinensi. Nunc recenter editum. Viennae, Typis Mathaei Formicae in Aula Coloniensi MDCXXXVI. 4°. A sakramentumok osztásánál használt kérdések és feletek latin, magyar, német és horvát nyelven. [A bécsi cs. k. egyet. könyvtár tulajdona.] Megvan a Nemzeti Múzeum könyvtárában is.

46. Ferrarius, Sigismund. De Rebus Ungaricae Provinciae Sac. Ordinis Praedicatorum, Partibus quatuor et octo libris distributi Commentarii. Descriptore F. Sigismundo Ferrario Viglevannense etc. Viennae Austriae, Typis Mathaei Formicae, 1637. 4°. 14 levél. 611. lap. Részben apró közép-antik és ugyanolyan cursiv írással, initialékkal. A címlap rézmetszete Major Izsáktól való; felül áll Mária, Magyarország védasszonya, alul szent Domokos, mint az ország védője, — két oldalt a császári és magyar címér. Köröskörül a magyar domonkos rend szentjei. [A Nemz. Múzeum tulajdona.]

47. Krakai Kalendarium Könyv à Béczi Prospectus szerént vrunk születése után. Az M.DC.XXXXVI. Eszten-dőre rendeltetet. Jablonski Miklos krakai, Mathematicus által. Alatta két angyal a magyar címert tartva. Nyomtatta Béchben

Gelbhaar Gergely. 8-r. [A Nemzeti Múzeum könyvtárában.]

48. Palffy, Thomas ab Erdöd. Foelicitas mater cum suorum, corona et gratia filiorum defuncta, sive oratio Funeris in exequiis . . . D. Mariae Fugger, de Kirchberg, et Weissenhorn, Illustr^{mi} quondam Comitum . . . D. Nicolai Palffy ab Erdöd, Confiniorum Antemontanorum Generalis, etc. Relictae Viduae . . . habita Posonij, in Capitulari Ecclesia S. Martini A . . . D. Thoma Palffy ab Erdöd, Metropolitanae Strigoniensis Canonico etc. Anno M.DC.XLVI. Mense Maio, die XXIX. kis fol. 13 levél. [A bécsi cs. k. udv. könyvtár tulajdona.] Megvan a N. Múzeum könyvtárában is.

49. Zrini, Miklos Graf. Adriai tengernek Syrenaia. Nyomtatta Béchen a Kolonai Vduarban Kosmerovi Máté czászár ö Felsege Könyvnyomtatoja. Anno M.DC.LI. 4°. Egy czím rézmetszettel Subarich-tól. A szöveg mindenütt keretben. [A cs. k. Theresianum tulajdona.] Megvan a N. Múzeum könyvtárában is.

50. Rattkay, Georg. Memoria regum et banorum, regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae inchoata ab origine sua et usque ad annum MDCLII. Viennae Austriae, ex officina Typographica Matthei Cosmerovii, Sac. Caes. Majestatis typographi Aulici anno 1562. Fol. A szerző arczképével Widemann-tól és két rézmetszettel Subarich-tól. [A Nemz. Múzeum tulajdona.]

51. Grieskircher, Ferd. Ignat. Magnae Ungariae Dominae unci dei matris admirabilis mirabilia, quae in statura sua sacra super Posonium in Thal sub cura P. Paulinorum locata mirabiliter operatur, anno 1661. Viennae Austriae Typ. Matth. Cosmerovii, S. C. M. Aulæ Typ. 4°. A czím hátsó oldalán a máriavölgyi szűz Mária képe. [A bécsi cs. k. udv. könyvtár tulajdona.] Megvan a Nemz. Múzeum könyvtárában.

52. Testamentum novum. Az Evangéliomok es epistolak, Mellyeket esztendő által olvastat az Anya-szent-egyház Romai rend-szerént Vasárnapokon, Innepeken és Bõytben minden nap a' Kalendariummal: és Karáchonyi s' Husvétii Enekekkel.

Nyomtatta Becsben, MDCLXII. Esztendőben Kürner Jacob Janos. 12°. [A Nemzeti Múzeum tulajdona.]

53. Eggerer, Andr. Fragmenta Panis Corvi Proto Eremitici seu Reliquiae Annalium Eremitico-Coenobiticorum Ordinis Fratrum Eremitarum S. Pauli Primi Eremitae . . . MDCLXIII. Viennae Austriae ex officina typographica Matthei Cosmerovij. S. C. M. Typogr. Fol. Szegélyek, initialék. [A pozsonyi ferenczrendi szerzet tulajdona.] Meg van a Nemzeti Múzeumban is.

54. Descriptio, Vera et deducta, criminalium processuum et secuti supplicii in tres reos comites Franciscum de Nadasd, Petrum à Zrin, et Franciscum Christophorum Frangepani. Viennae Austriae, typis Matthaevi Cosmerovii, Sac. Caes. Majestatis Typographi Anno MDCLXXI. 4°. Réztáblák nélkül. [A Nemzeti Múzeum tulajdona.]

55. Relatione, Perfetta e veridica, delli processi criminali et essecutioni delli medesimi, fattasi controli tré Conti, Francesco Na'asdi, Pietro di Zrin, e Francesco Cristofforo Frangepani. Stampato in Vienna d'Austria da Matteo Cosmerovio, Stampatore die Sua Maestà Cesarea, l'Anno 1671. kis fol. 33 levél. Szöveg és 12 rézmetszet [A bécsi cs. k. udv. könyvtárban.] Meg van a Nemzeti Múzeum könyvtárában is.

56. Beschreibung, Ausführliche und Warhafftige, Wie es mit denen Criminal-Processen Vnd darauff erfolgten Executionen Wider die drey Graffen Frantzen Nadassdi, Peter v. Zrin, Vnd Frantz Cristophen Frangepan, eigentlich hergangen, Gedruckt zu Wienn in Österreich, bey Matheo Cosmerovio, Röm. Kayserl. Mayestätt Hoff Buchtruckern im Jahr, 1671. kis fol. 39 lev. Szöveg és 12 rézmetszet. [A bécsi városi könyvtár tulajdona.] Meg van a Nemzeti Múzeum könyvtárában is.

57. Nadasi, Johannes. Annus amoris Dei in menses duodecim distributus. Item: Annus eremus amoris Dei. Opera et studio Joannis Nadas societatis Jesu Ungari Tyrnaviensis. Vienna Austriae, Typis et Impensis Leopoldi Voigt Universit. Typogr. Anno M.D.C.LXXVII. Fol. Columnákban. Cursiv és antik. [A kremsmünsteri szerzet tulajdona.]

58. Gregorius Coelius Pannonius. Commentaria

in Cantica canticorum Salomonis, opus posthumum. Viennae Austriae typis Leopoldi Voigt, Universitatis Typographi M.DC. LXXXI. Fol. [A N e m z e t i M ú z e u m t u l a j d o n a.]

59. Heyden, Hubert von der. Joseph Pannonius sive Sanctus rex Ladislaus Hungariae Salvator. In Viennensi Divi Stephani Proto-Martyris Basilica, Deferente . . . Umberto von der Heyden . . . Panegyrica dictione laudatus a . . . Ignatio Maholany de Pochroncz Szelepcheny . . . Anno . . . 1687 die 27. Junij. Viennae Austriae Apud Susannam Christinam, Mathiae Cosmerovii, S. C. M. Typographi Aulici viduam. 8°. 7 levél. [A bécsi cs. k. udv. könyvtár tulajdona.]

60. Gross-Sultan, Der Türkische, liegt aus lauter Furcht und Schröckenkrank. A cím alatt egy török, ezt kiáltva, »Allah weni buror«, fametszetben. Tulajdona Joh. Jac. 1688. A második lapon: Grosses Lamentiren in der Statt Constantinopel über die grosse forchtsame Krankheit dess Türckischen Kayzers, in welchem sich mit wohl dienenden Rath befanden Gross Sultans Leib Medicus, Gross-Vezier Mufty Burger in Constantinopel, Töckely, Bajazeth, der Wahrsager auss Egypten. Wien: gedruckt bey Johann Jacob Mann in der Neuen Welt im schwarzen Adler. 1688. 4°. [A bécsi cs. k. udv. könyvtár tulajdona.]

61. Schalletar, Joseph. Divus Leopoldus Austriae Marchio Pius, Felix . . . Dominis Francisco Wenceslao Josepho S. R. J. Comiti de Kokorzowetz S. C. M. Ephebo, Joanni Ferdinando Chrzepizky, L. B. de Modlischkowiz S. C. M. Ephebo ab . . . Joanni Christophoro Carolo L. B. de Gleiniz, Paulo Leopoldo Mednyánszky L. B. de Medgyes . . . Promotore R. P. Josepho Schalletari . . . Anno MDC.XCII. . . Viennae Austriae apud Susannam Christinam Matthaei Cosmerovij S. C. M. Typ. Aul. Vid. 8°. Egy czímmetszettel: a »Divo Leopoldo Austriae Marchioni Pio Felici.« Alul a »Gleiniz, Kokorzowetz, Modlischkowitz és Mednyansky-féle« címerek. Vignettekkel a szöveg közt. [A heiligenkreuzi monostor tulajdona.]

62. Panenka, Andreas Bernh. Divus Ladislaus Hungariae Rex, Justus, Felix, inclytæ nationis Hungariae tutelaris in basilica D. Stephani Proto-Matyrís Panegyrico celebratus deferente Andrea Bernardo Panenka . . . Procuratore, oratore

Ladislao Adamo Nicolao Erdödy de Monyorokerék. Viennae Austriae, Typis Joann Van Ghelen, Universitatis Typogr. Anno 1695. Fol. Egy rézmetszettel, rajzolta Schönian Antal, metszette Thourneyser. [A bécsi cs. k. udv. könyvtár tulajdona.]

63. Erdödy, Georg Leopold Graf von. Divus Ladislaus Hungariae rex, felix bellator, pro deo et populo inclytae nationis Hungaricae tutelaris, in Basilica S. Stephani panegyrico celebratus. Viennae Austriae typis Joannis Georgii Schlegel Universitatis typographi 1698. Fol. [A Nemz. Múzeum tulajdona.]

64. Bezerédi, Adam. Trophaeum nobilissimae ac anti-quissimae Domus Estorasiae in tres divisum partes. Viennae Austriae, Typis Leopoldi Voigt Universitatis Viennensis Typographi MDCC. Fol. Elöl Eszterházy Pál címere, kinék Voigt e művet ajánlja, azután a képek Attilától kezdve és Eszterházy Pállal (1699) végezve. 165 kép, metsz. Hoffman J. és Hermundt Jakab. [A horni gymn. tulajdona.] Megvan a N. Múzeum könyvtárában is.

65. Mayer, Josef. Vortrefflich- Hoch-Adeliches Contro-feé, das ist Vollkommene Adel durch Dreifach- mit villfachen Meritten unvergleichlich erworbene Glory, In Geistlich- Statt- und Kriegs-Ständen des Hochfürstl. und Hochgräfllich-Uralten Hauses von Lamberg: beschrieben durch Joseph Mayer Ord. P. P. E. Abbtén zu S. Andreae von Saar und Monotra und deren Kirchen Rabenspurg und Hohenau in Oesterreich Administration. Wienn in Oesterreich, gedruckt bei Andreas Heyinger Univ. Buchdr. 1709. Fol. Rézmetszetekkel van der Bruggentól. [A bécsi cs. k. egyet. könyvtár tulajdona.] Megvan a Nemz. Múzeum könyvtárában is.

66. Dolfin, Franz. Augusta quinque Carolorum historia, Imperatori Carolo VI. consecrata ab Adamo Patachich de Zajezda. ex praelectionibus R. P. Francisci Dolfin. Anno M. DCCXXXV. Viennae Austriae, Typis Mariae Theresiae Voigtin Viduae Univ. Typographae. Fol. 7 lev. 416 lap. 13 réztáblával. Alatta VI. Károly császár szép arczképe, metsz. Schmitner Leop. Ferencz. A cím részben aranynyomatu. Garmond. [A bécsi cs. k. udv. könyvtár tulajdona.] Megvan a N. Múzeum könyvtárában is.

67. *Bel, Matthias*. Notitia Hungariae novae historico geographica divisa in partes quattuor . . . accedunt Samuelis Mikovinii mappae. Viennae Austriae, impensis Paulli Straubii Bibliopolae typis Johannis Petri van Ghehlen, typographi Caesarei, anno MDCCXXXV. Fol. Czímmetszet, rajz. Belau N. B., metsz. Schmuzer Andr. és Józ. I—IV. köt. [A cs. k. családihitbizományi könyvtár tulajdona.] *M e g v a n a N. M ú z e u m k ö n y v t á r á b a n i s.*

68. *Tiell, Johann Ludvig von*. Princeps Apostolicus Divus Leopoldus, Augustissimae Gentis Austriae Deprecator in metropolitana D. Stephani Proto-Martyris Basilica celebratus. Viennae Austriae, Typis Mariae Theresiae Voigtin Viduae, Univ. Typog. 1737. Fol. A második lapon gróf Eszterházy Imre, esztergomi érsek címere. Vastag közép-antik és ugyanolyan cursiv betűk. [A heiligenkreutzi szerzet tulajdona.]

69. *Piker, Johann Bapt*. Topographia Magni Regni Hungariae olim a quodam societatis Jesu sacerdote conscripta nunc studio cujusdam ex eadem societate sacerdotis emendata et aucta Anno MDCCCL Viennae Austriae, Literis Leopoldi Joannis Kaliwoda Imperialis Aulae Typographi. Fol. Egy címmetszettel, Herz J. Dávidtól. Cursiv, — a szöveg antik betűkkel. [A cs. k. csal. hitbizományi könyvtár tulajdona.]

70. *Kollar, Adam Franc*. Analecta monumentorum omnis aevi Vindobonensia, Vindobonae. Typis et sumptibus Joannis Thomae Trattner aulae et inelytorum inferioris Austriae ordinum typogr. Anno MDCCCLXI. Fol. Réztáblákkal. [A bécsi városi könyvtár tulajdona.] *M e g v a n a N e m z. M ú z e u m k ö n y v t á r á b a n i s.*

71. *Constitutiones* insignis ordinis equitum S. Stephani Regis Apostolici. Viennae typis Josephi Kurzbück, Univ. Typogr. MDCCCLXIV. Fol. Rézmetszet Mannsfeldtől. Nagy, szép nyomás. [A bécsi cs. k. udv. könyvtár tulajdona.] *M e g v a n a N e m z. M ú z e u m k ö n y v t á r á b a n i s.*

72. *Dreyssy g s t o r d n u n g, A l l g e m e i n e*, nebst den dreyssigsttariffen für sämtliche hungarische Erbländer. Wien bey Joseph Edlen von Kurzbek, kais. kön. Hofbuchdrucker 1788. Fol. [A bécsi cs. k. egyet. könyvtár tulajdona.] *M e g v a n a N e m z e t i M ú z e u m k ö n y v t á r á b a n i s.*

73. D ü r e r, A l b e r t. Ehrenpforte. Arc triumphal de l'empereur Maximilian I. gravé en bois d'après les dessins d'Albert Dürer. A Vienne, chez T. Mollo et comp. marchand d'estampes de l'imprimerie de la veuve Alberti 1799. Fol. 45 táblával. [A cs. k. osztrák múzeum és a cs. kir. államnyomda tulajdona. (Kifeszített példány.)]

74. B i b l i o t h e c a e Samuelis R. J. Com. Teleki de Szék. Pars prima. Viennae Excud. Fr. Markid. Pulio. Typis per Sam. Falka Bikfalvenssem Transilvanum sculptis in Typographeo Baumeister. MDCCXCVI. 8°. Teleki Sámuel gróf arczképével, metsz. Tzetter Sám. (A cs. k. csal. hitbizományi könyvtár tulajdona.) Megvan a Nemzeti Múzeum könyvtárában.

75. K o l l a r, A d a m F r a n z. Χαρτες ειδόλλων seu gratiae Francisco et Mariae Theresiae Augustis in solennibus Minervae Augg. Munificentia et jussu Vindobonam reducis habitae. Viennae Austriae typis Leopoldi Joannis Kaliwoda, aulae imperialis typographi s. a. 4°. Szép görög írás. [A bécsi cs. k. udv. könyvtár tulajdona.] Megvan a Nemz. Múz. könyvtárában.

76. W a l d s t e i n, F r z., G r a f, u n d P a u l K i t a i b e l. Descriptiones et icones plantarum rariorum Hungariae. Viennae. Typis Matthiae Andreae Schmidt. Caes. Reg. Aul. Typogr. 1802. Fol. Igen szép növényábrák; elől: Tátrafüred a Tátra-hegységgel, rajz. Fischer J. [A bécsi cs. k. csal. hitbiz. könyvtár tulajdona.] Megvan a Nemzeti Múzeum könyvtárában.

77. P e t h e, F e r e n t z. Mathesis. Bétsben Ns. Haykul Antal' Nyomtató szerivel. MD.CCC.XII. 8-r. 2 vol. [A cs. kir. családi hitbizományi könyvtár tulajdona.] M e g v a n a N e m z. M ú z e u m k ö n y v t á r á b a n i s.

78. P h o t e i n o s, D i o n y s i o s. 'Ιστορία τῆς παλαιᾶς Λακτίας, τῆς νῦν Τρανσυλβανίας, Βλαχίας καὶ Μολδανίας. Ἐν Βιεννῇ τῆς Ἀουστρίας, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ἰω. Βαρθολ. Σβεζίου. 1818. 8-r. 3. vol. Czimmetszettel. [A cs. k. csal. hitbiz. könyvtár tulajdona.]

79. P y r k e r, J o h a n n L a d i s l a u s. Tunisias. Ein Heldengedicht in zwölf Gesängen. Dritte, durchaus verbesserte und mit Anmerkungen versehene Ausgabe. Wien, 1826. Bey Carl Ferdinand Beck, gedruckt bey Anton Strauss. 4°. [A cs. k. csal. hitbizományi könyvtár tulajdona.]

80. *U r k u n d e n* und Actenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Oesterreich, Ungern und der Pforte im XVI. und XVII. Jahrhunderte, aus Archiven und Bibliotheken (hrsgg. von Anton von Gévay). Wien, auf Kosten des Herausgebers, gedruckt bei A. Strauss's sel. Witwe, 1838 & 1840. 4°. [A kir. cs. hitbizományi könyvtár tulajdona.] *M e g v a n a N e m z. M ú z e u m k ö n y v t á r á b a n i s.*

81. *H e u f l e r*, *L u d v i g R i t t e r v o n*. Specimen florae Cryptogamae vallis Arpasch Carpatae transilvani. Eine Probe der kryptogamischen Flora des Arpaschthales in der siebenbürgischen Kærpaten. Wien. Aus der k. k. Staatsdruckerei, 1853. Imp. Fol. 7 táblával, természetes lenyomatban. [A cs. kir. udv. és állami könyvtár tulajdona.]

82. *M i s s a s o l e n n i s* etc. Composuit Franciscus Liszt. Vienne Austriacorum Typis caes. reg. status officinae. MDCCCLIX. Fol. Zenemű. — [A cs. kir. udvari és állami könyvtár tulajdona.]

83. *M e m o r i a* insignis ordinis S. Stephani, Hung. Regis. Apost. Secularis. Vindobonae typis status procusa MDCCCLXIV. Fol. [A cs. k. udv. államnyomda tulajdona.] *M e g v a n a N e m z e t i M ú z e u m b a n i s.*

84. *B o c k*, *F r a n z*. Die Kleinodien des heil. römischen Reiches deutscher Nation, nebst den Kron-Insignien Böhmens, Ungarns und der Lombardei. Wien, Staatsdruckerei, 1864. nagy Fol. [A cs. k. udv. és államnyomda tulajdona.] *M e g v a n a N e m z e t i M ú z e u m b a n i s.*

A MÜNCHENI KÖNYVTÁR HAZAI VONATKOZÁSÚ KÉZIRATAI.

Közli: Csontos János.

Ismeretes, hogy a müncheni királyi udvari államkönyvtár, egyike a legkiválóbb európai könyvtáraknak. Nyomatott könyveinek száma megközelíti az egy millió kötetet, kéziratai pedig a 35,000 kötetet jóval meghaladják. Ezen könyvtömeg egy impozáns, egészen szabadon álló, épületben, 76 teremben van elhelyezve s teljesen lajstromozva a közönség rendelkezésére áll. Berendezése mintaszerű s a könyvtártudomány szempontjából semmi kívánni valót sem hagy fönn. A könyvtár szaklajstromozási rendszere több könyvtárban mintául van elfogadva. A múzeumi könyvtárt is e szerint rendezték. Általában mondhatjuk, hogy a könyvtárnak irányadó szerepe van Európában s a könyvtárnokok mint elsőrendű tekintélyre hivatkoznak rá.

A könyvtár fölötté gazdag nyomdászat előtti metszetekben, xylographiai munkákban (a Biblia Pauperumból több kiadása van), ritka őnyomatványokban, főleg pedig b a v a r i c á k b a n, melyek itt lehetőleg teljesen vannak képviselve.

De gazdag különösen kéziratokban, melyekkel szám és tudományos érték tekintetében, kevés európai könyvtár vetekedhetik. Több kézirata van mint a bécsi udvari és a berlini királyi könyvtárnak; c i m e l i á i pedig több millió értéket képviselnek.

Ezek közt már a II. századból találunk kéziratokat. Következnek az ó és középkorból fönmaradt klasszikusok, bibliák és szent atyák kitünő szövegű kéziratai, arany codexek, nagyszámú festett kéziratok kitünő miniaturókkal a XV. század végeig és több más ritkaság, melyekből mindegyik kis vagyont képvisel.

Kiemeljük ezekből a bambergi káptalani kincstárból ide

került bibliát a XI. századból, melynek kötése unicum s egy millió márkára van becsülve. Ivrétű táblait tömör arany lap borítja, melyet mogyoró nagyságu türkiszek, boglárók és más drágakövek ékesítenek. A kötés elsőrendű középkori ötvösmunka.

E cimeliák közt őrzik: a »müncheni codex« néven ismert magyar nyelvemléket is 1466-ból, továbbá 6 Corvin-codexet, 3 Vitéz-codexet és több Garázda-codexet, melyeket a hazai szakirodalom Fraknoi Vilmos, Rómer Floris Ferencz és a »Könyvkiállítási Emlék« leírásaiból eléggé ismer.

Kevésbé ismeretesek azonban szakférfiaink előtt, a müncheni könyvtár azon kéziratai, melyek nem a cimeliák közt, hanem a kéziratgyűjteményben vannak elhelyezve s ekkorig alig egy-két tudósunk figyelmét vonták magukra.

Ezeket kívánjuk most, a könyvtár nyomtatott catalogusai alapján bemutatni.

Már gróf Széchenyi Ferenczet, a Nemzeti Múzeum nagylelkű alapítóját, azon intentio vezérelte, hogy a múzeumi könyvtárban ne csak a nyomtatásban megjelent hungaricák, hanem a nehezebben hozzáférhető hazai vonatkozású kéziratok is helyet foglaljanak. Erről tanuskodik azon nagyszerű kéziratgyűjteménye, melyet a Múzeumnak ajándékozott és melynek nyomtatott catalogus e század elején három kötetben jelent meg.

De tanuskodnak erről a Nemzeti Múzeum és a krakkói Jagello-egyetem könyvtárában levő eredeti levelei is, melyekből kitűnik: mennyire törekedett a külföldi könyvtárakban levő magyarországi vonatkozású kéziratokról magát tájékoztatni, ezeknek jegyzékét a múzeumi könyvtár számára megszerezni, s egyeseket egész terjedelmökben lemásoltatni. Bandtkievel, a hírneves lengyel bibliographussal, folytatott levelezéseiből¹⁾ megtudjuk, hogy a krakkói könyvtár »Bursa Ungarorum« című kéziratát, más kéziratokkal együtt ő másoltatta s hogy külföldi tudósokkal és könyvárusokkal érintkezésbe lépett az iránt, hogy neki a Múzeum számára, magyarországi vonatkozású kéziratokat és okleveleket megvásárlásra ajánljanak.

¹⁾ A krakkói egyetemi könyvtárban.

Czélja volt: a múzeumi könyvtárban a nyomtatott hungaricákon kívül összegyűjteni a kéziratban fönmaradt hungaricákat is s a mennyiben ezek nagyrészbzen külföldi könyvtárakban volnának, felkutatásukra, megismertetésökre és lemásoltatásukra törekedett. Szerinte a múzeumi könyvtárnak birnia kellene a külföldi könyvtárakban lévő magyarországi vonatkozású kéziratok teljes jegyzékét, ezeknek bibliographiai ismertetését és a legnevezetesebbek másolatait. Ezek alapján lehetne aztán egy «Bibliotheca Hungarica medii aevi» című munkát előkészíteni, mely a magyarországi vonatkozású középkori kéziratokat teljes bibliographiai apparatussal korszakok szerint ismertetné s forrásul szolgálna a hazai középkori irodalom- és művelődéstörténet megírására.

Ezen irányt, a nagynevű alapító halála után, Horvát István, hirneves tudósunk s a múzeumi könyvtárnak 30 éven át volt igazgatója folytatta, ki átkutatván a hazai és külföldi könyvtárak kézíratairól megjelent catalogusokat és ismertetéseket, a hungaricákról külön regestákat készített s ezeket: »Codices manuscripti potissimum ad illustrandam Historiam Hungariae pertinentes« című, kéziratban maradt, 5 kötetes munkában foglalta össze.

Halála után kézíratai a Múzeum könyvtárába kerültek, de az általa oly szép eredményre vezetett irányt jó ideig senki sem folytatta, s a megkezdett munka féluton megakadt.

A könyvtár rohamos gyarapodása, nagymérvű szerzeményei s az ezekkel járó rendezési, felállítási és lajstromozási munkálatok annyira igénybe vették Mátrai Gábornak, Horvát István érdemes utódának, (ki több évig csak egy tisztviselővel és szolgálval rendelkezett) minden erejét és idejét, hogy a gróf Széchenyi által inaugurált és Horvát István által előbbre vitt irány folytatására gondolni nem lehetett.

Következett a könyvtár általános reorganisatiója és tudományos alapon való rendezése, mely a könyvtári erőket több évig annyira lekötötte, hogy az osztályban más irányu tevékenységet kifejteni lehetséges nem volt.

Csak mikor a könyvtárrendezés befejezése után, Fraknói Vilmost neveztek ki az osztály örének, derült ismét a régi irányra jobb idő! Ő azon szempontból indulván ki, hogy a

könyvtárrendezés által az osztály csak egyik feladatát oldotta meg s hogy a második nehezebb feladat a rendezett anyagnak tudományos feldolgozása és megismertetése még csak ezután következik, ennek előkészítésére a könyvtár kiadásában szakfolyóiratot indított meg, s a könyvtártani és bibliographiai ismeretek terjesztését tűzte ki czélul.

Egyszersmind egész lelkesedéssel felkarolva a gróf Széchenyi Ferencz által inaugurált, s Horvát István halála óta műveletlenül maradt irányt, megbizta e sorok íróját a hazai és külföldi könyvtárakban levő magyarországi vonatkozású középkori kéziratok tanulmányozásával.

Feladatomat nagy mértékben megkönnyítették Horvát István fönt említett tanulmányai, melyek 1840 ig terjednek s a hazai vonatkozású kéziratokat, az ez ideig megjelent catalogusok és ismertetések alapján könyvtárak szerint sorolják fel. E tanulmányok széles eruditoról, nagy olvasottságról és bámulatos szorgalomról tanuskodnak. Megismertetnek a nevezetesebb külföldi könyvtárak hungaricáival, s bár nem kimerítőek és több tekintetben kiegészítésre szorulnak, mégis egészben véve igen becsesek s középkori irodalmunkról örvendetes képet nyújtanak. Számos könyvtárt, a hol kétségtelen hungaricák vannak, Horvát nem vett fel munkájába, ismét több könyvtárban sokkal kevesebb hungaricát említ, mint a mennyi abban tényleg létezik. Ezeket ma könnyen pótolhatjuk. Munkája azonban még így is, mint úttörő a hazai irodalomtörténetre nyereség mar. d s több oly kéziratnak emlékét tartotta fenn, melyek ekkorig sem kiadva, sem hazai tudós által felhasználva nincsenek.

E munkán kívül, eddigi tanulmányaimban felhasználtam a múzeumi könyvtár gazdag kéziratárát és a létező hazai és külföldi szakirodalmat (catalogusok, könyvtár-ismertetések, tudományos utazások), továbbá átvizsgáltam a kiválóbb hazai könyvtárak kézirateit s a Nemzeti Múzeum támogatása mellett több olasz- és németországi könyvtárban tettem a nyári szünetekben több éven át kutatásokat.

A mely könyvtárak kéziratgyűjteményök jegyzékét közrebocsátották, ezekből a hungaricákat kijegyeztem, a hol nyomtatott catalogus nem állott rendelkezésemre, ott a kéziratokat a helyszínén tanulmányoztam. Kutatásaimban ekkorig már jelenté-

keny anyagot gyűjtöttem össze, de még távol vagyok attól, hogy feladatokat befejezettnek mondhatnám. Annyit azonban már ma egész határozottan mondhatok: hogy a külföldi könyvtárakban a magyarországi vonatkozású középkori kéziratoknak oly nagy tömege létezik, hogy ezeknek ismertetése és felhasználása által a hazai középkori irodalom- és művelődéstörténet egészen új képet fog nyerni.

Kezdetben szándékom volt kutatásaim eredményét külön munkában közrebocsátani s eziránt a Magyar Tud. Akadémia történelmi bizottságától még 1878-ban nyertem felszólítást. Minél jobban belemerültem azonban a dologba, annál inkább beláttam, hogy ez a catalogusok megbizhatlansága miatt célra nem vezetne, mivel ezekben a kéziratok csak a legnagyobb rövidséggel, csupán tartalmok szerint vannak ismertetve, a provenientia, táblafeljegyzések, címerek s egyéb lényeges sajátságok pedig, melyek reánk nézve mint adalékok a hazai középkori könyvtárak történetéhez nagyfontosságúak, egészen figyelmen kívül maradtak.

Igy történik, hogy a catalogusokban több oly kézirat, mely valósággal hungaricum, hungaricumnak jelezve nincsen.

Erről külföldi könyvtárakban tett kutatásaim alkalmával meggyőződtem, midőn a jegyzékben felsorolt hungaricakon kívül a könyvtár többi kézirateit is bizonyos korig átvizsgáltam, s ezek közt még sok becses hazánkat érdeklő adalékot találtam.

A catalogusok tehát magokban véve nem meritik ki a külföldi könyvtárak összes hungaricáit. Következésképp az ily alapon készült munka is magán viselné a hiányosság bélyegét, inkább fél, mint egész munka volna s terjedelmes pótlékokra szorulna. De nem is állana a tudomány mai színvonalán, mert a felsorolandó hungaricákban inkább ezeknek rövid indexét, mint megbizható bibliographiai leírását nyujtaná.

Ezért felhagytam azon eszmével, hogy az általam így összegyűjtött anyagot egy külön munkában közrebocsássam, s nem tudtam magam elhatározni arra, hogy az Akadémia kilátásba helyezett támogatását egy hiányos munka kiadására igénybe vegyem. Hanem a következőkben állapodtam meg.

A nyomtatott catalogusokból összeállított hungaricákat közre fogom bocsátani könyvtárak szerint a »Könyvszemlé«-ben, hol

minden nagyobb igény nélkül helyet foglalhatnak s a hazai tudósoknak utmutatóul szolgálnak. Itt hívom fel reájok a szakférfiak figyelmét, hogy alkalma legyen minden hazai buvárnak, kit kutatásai egyik vagy másik külföldi könyvtárba vezetnek, azokat saját tanulmányaival gyarapítani, tökéletesíteni, s ezáltal egy »Magyarországi Középkori Bibliographia« előkészítésén közremunkálni. Itt közlöm kisebb monographiákban kutatásaim eredményének egyes önálló részleteit (milyenek: magyarországi középkori könyvmásolók és könyvfestők, adalékok középkori könyvtáraink történetéhez, a Corvina bibliographiája és mások a »Könyvszemle« eddigi folyamaiban), a főmunkát pedig, mely nézetem szerint céljának csak akkor felel meg, ha a külföldi könyvtárak hazai vonatkozású kéziratait alapos bibliographiai leírásban ismerteti, önálló kutatás alapján folytatom s átvizsgálva bizonyos korig, például a mohácsi vészig, a külföldi könyvtárak kéziratait, ezekből a hungaricákat saját tanulmányaim alapján, korszakok szerint összeállítom, s az eredményt annak idejében, mint »magyarországi középkori bibliographiát«, a hazai tudományos világnak bemutatom.

A catalogusokból vagy máshonnan ismert hungaricákat, minden nehézség nélkül ide kérhetjük, a többi kéziratokat a helyszínén szükséges tanulmányozni.

Ily uton, azt hiszem, feladatomat, néhány év alatt befejezhetem s ha célomnak semmi sem áll útjában, létre jöhet egy »magyarországi középkori bibliographia«, mely Szabó Károly »Régi Magyar Könyvtárá«-nak pendantja lesz. Ez lesz a gróf Széchenyi Ferencz által könyvtárunkban inaugurált, Horvát István által előbbre vitt s most szélesebb alapon eredményre vezetett irány életrealóságának legegceletásabb bizonyítéka. A Nemzeti Múzeum ápolta, fejlesztette és rendszerbe öntötte, de gyümölcset, ha létre jön, a hazai tudományosság fogja élvezni.

Addig pedig közlöm itt a catalogusokból kivonva a külföldi könyvtárak hungaricáit s a sorozatot ezuttal a müncheni királyi államkönyvtárral kezdem meg, melynek könyv-lajstromozási rendszere egy évtized óta könyvtárunkban meghonosult.

E könyvtár azon kevés európai könyvtárak köré tartozik, melyek kéziratgyűjteményük jegyzékét teljesen közrebocsátották. A múlt hónapban jelent meg az utolsó kötet a latin kéziratokból, mely a 27,268-ik kézirattal a latin kéziratok lajstromozását befejezte.

Ezzel be van fejezve a catalogusok utolsó sorozata. A más nyelvű kéziratok lajstromai már előbb jelentek meg.

A catalogus a legjobb szerkezetű kézirat-catalogus, a mi ismerünk. Alapos, praecise, rendszeres, a kötetek végén többféle indexszel bir, de természeténél s a kéziratok rendkívül nagy mennyiségénél fogva a leírásokban nagyon rövid, s a provenienciára, czimerekre, táblafeljegyzésekre és egyéb lényeges sajátosságokra nem terjeszkedik. Ezt nagyérdemű tudósunk Rómer Flóris Ferencz is tapasztalta, ki »Éjszaknyugati Utam« című értekezésében több oly nagyérdemű hungaricát sorolt fel, melyeknek nyomára nem a catalogus, hanem a helyszinén tett közvetlen kutatás vezette. És ez természetes. A kéziratokat alaposan csak autopsia útján lehet eredménnyel tanulmányozni; a catalogusok általában csak utmutatóul szolgálnak, s még ha oly alaposak is, mint Bandini ¹⁾ és Denis ²⁾ munkái, a kutatót a közvetlen tanulmányozástól fel nem mentik.

Mind azáltal a müncheni könyvtár hungaricái így is a hogy a catalogusban fel vannak sorolva oly rendkívül becsesek, s a hazai vonatkozású kéziratoknak oly nagy számát tüntetik fel, hogy megismertetésük jelen alakjában is a hazai szakférfiaknak jó szolgálatot fog tenni.

A kéziratokat ugyanazon sorrendben közlöm, a mint a nyomtatott catalogusban következnek. A signaturát és rubrumot szintén megtartottam, hogy a kutatónak a keresést megkönnyítsem. Megjegyzéseket csak a Corvin-, Vitéz- és Garázda-codexeknél tettem, hogy hazai provenienciájokat jelezzem. A többi kéziratokat minden észrevétel nélkül közlöm, szorosan a catalogushoz tartom magamat, s mindenhol csak a hungaricákat vontam ki. Saját adalékaimat tehát ezen közlemény, mely csak a catalogusban jelzett hungaricáknak van szánva nem tartalmazza. Ezeket más helyen szándékozom közzé

1) Catal. Manusc. Biblioth. Mediceo Laurentianae etc ivr. 9 köt. —

2) Codices manusc. theolog. biblioth. palat. vindob. etc. ivr. 6 köt.

teni. A Catalogusok teljes címét, kötetek szerint, a csillag alatti jegyzetben ¹⁾ adjuk.

Megjegyzem még, hogy a catalogust Schmeller András müncheni volt hirneves könyvtárnok czédulái alapján: Halm Károly a jelenlegi könyvtári igazgató, és Laubmann Frigyes, Thomas Károly, Meyer Vilmos, Keynz Frigyes és Hartman János könyvtári tisztek 12 év alatt készítették és közrebocsátották. Az igazgatón kívül legtöbbet dolgozott Meyer, kinek neve a catalogus 6 kötetén olvasható.

Végül megjegyzem, hogy közleményem a müncheni könyvtár latin, német, olasz, francia és magyar nyelvű hungaricáit sorolja fel. A kéleti és más nyelvű kéziratok a sorozatban felvéve nincsenek.

A kéziratok lajstroma nyelvek szerint így következik :

¹⁾ Catalogus Codicum Latinorum Bibliothecae Monacensis. Composuerunt Carolus Halm et Georgius Laubmann. — Tomi I. Pars I. Codicum Num. 1—2329 complectens. — Monachii. 1868. 8°. pag. 294.

— — — Tomi I. Pars II. Codices Num. 2501—5250. complectens. Secundum Andreae Schmelleri indices composuerunt Carolus Halm, Georgius Laubmann Gulielmus Mayer. Monachii 1871. 8°. pag. 268.

— — — Tomi I. Pars III. Codices Num. 5251—8100 complectens. Secundum Andreae Schmelleri indices composuerunt Carolus Halm, Georgius Thomas Gulielmus Meyer. Monachii 1873. 8°. pag. 251.

— — — Tomi II. Pars I. Codices Num. 8101—10980 complectens. Secundum Andreae Schmelleri indices composuerunt Carolus Halm et Gulielmus Mayer. Monachii. 1874. 8°. pag. 386.

— — — Tomi II. Pars II. Codices Num. 11001—15028 complectens. Secundum Andreae Schmelleri indices composuerunt Carolus Halm, Friedericus Keinz, Gulielmus Meyer Georgius Thomas. Monachii 1876. 8°. pag. 288.

— — — Tomi II. Pars III. Codices Num. 15121—21313 complectens. Secundum Andreae Schmelleri indices composuerunt Carolus Halm, Friedericus Keinz, Gulielmus Meyer Georgius Thomas. Monachii. 1878. 8°. pag. 343.

— — — Tomi II. Pars. IV. Codices Num. 21406—27268. complectens. Secundum Andreae Schmelleri indices composuerunt Carolus Halm et Gulielmus Meyer. Monachii. 1881. 8°. pag. 299.

Die deutschen Handschriften der k. Hof- und Staatsbibliothek zu München. Nach S. A. Schmellers kürzerem Verzeichniss. Erster Theil. München. 1866. 8°. S. 374. Nro. 1—3587.

— — — Zweiter Theil. München. 1866. 8°. S. 377—666. Nr. 3601—5154.

I.

Hazai vonatkozású latin kéziratok.

- Cod. lat. monac. 68. membr. in 2° s. XV. 436 fol. in Italia scriptus.
Ciceronis Orationes XXXVIII. (XXX.) Garázda-codex.
Cod. lat. monac. 69. membranaceus in 2° saec. XV. folior. 204, cum
pictis ornamentis.
Aurelii Cornelii Celsi: de medicina libri VIII. (Corvin-codex.)
Cim. ¹⁾ 76. chartaceus in 2° a. 1471. 282 fol.
fol. 278. Respublica Venetiarum ad Ludovicum Hungariae
regem. (a. 1380. primo nonas Martii ex campis Clugiae.)
Cim. 78. ch. ²⁾ 2° s. XV. 262. fol. liber H. Schedelii.
Opuscula variorum imprimis Itatorum poetica et oratoria
varia, ab Joh. Bernardo de Vallibus collecta. Praemissi sunt duo
indices, alter a Schedelio, alter f. 17. sqq. a Bernardo de Valli-
bus ut videtur confectus.
f. 13. Jani Pannonii carmen 1458.
f. 201. Poggii ep. ad Nicolaum de coronatione Imp. Si-
gismundi.
Cim. 87. ch. 2° s. XV. 520 fol. ex bibliotheca Widmestadii.
Scripta varia ad concilium Basileense pertinentia.
f. 26. Archiepiscopi Colocensis propositiones super dissolu-
tione ipsius.
Cim. 175. membr. 2° s. XV. 72 fol. cum ornamentis pulcherrimis
Ex bibliotheca Fuggeriana.
f. 1. Bedae venerabilis de natura rerum capitula I—XLIX.
f. 27/a. Senecae quaestiones naturales inde a libro III.
(Corvin-codex.)
Cim. 215. ch. 2° s. XV. 346 fol. Insunt varia ab H. Schedelio col-
lecta, partim ab ipso scripta
f. 52. Leonelli Estensis arenga ad Sigismundum Caesarem.
f. 269. Pauli II. sententia executoria contra Georgium (de
Podiebrad) in haeresi nutritum et pertinacem.
f. 267. Regis Bohemiae ad regem Hungariae et principis Al-
manniae excusatio.
Cim. 294. membr. 2° s. XV. 168 fol. cum picturis.
Agathius de bello Gothorum et aliis peregrinis historiis per

¹⁾ Codex latinus monacensis rövidítve.

²⁾ Chartaceus rövidítve.

Christophorum Persona Romanum e graeco in lat. traductus et Matthiae regi Hungariae dicatus. (Corvin-codex.)

Clm. 321. ch. 2° s. XV. 273 fol. liber H. Schedelii.

f. 89. Albicus doctor ad imp. Sigismundum (est consilium medicum).

Clm. 310. membr. 2° s. XV. 109 fol.

Demosthenis orationes Olynthiacae III, de pace, pro Diopite, pro Ctesiphonte.

Aeschinis oratio contra Ctesiphontem. f. 104/b.

Eiusdem epistola ad senatum et populum Atheniensem. — f. 106/b. Philippi regis Macedonum epistola ad eundem. Transtulit Leonardus Aretinus cuius argumenta praemissa sunt. (Corvin-codex.)

Clm. 341. membr. 4° s. XV. 64 fol.

Thomae Senecae de gestis Galeatii Marescotti et Hannibalis Bentivoli libri IV. versibus heroicis compositi. Inscriptum est in tegumento carmen heroicum eiusdem argumenti incipiens: Accipe quisquis ad hos vertis pia lumina versus'. (Corvin-codex.)

Clm. 369. ch. 4° a. 1464—68. 159 fol. ab H. Schedelio scriptus.

f. 109. sq. Galeotti Martii Narniensis epigrammata et carmina quaedam.

Clm. 388. ch. 4° XV. et XVI. 285 fol. ex libris J. A. Widmestadii.

f. 1. Burchardi de Aynwyl (Anwil) Alsati de bello quod Sigismundus Austriae dux contra Venetos gessit, libri II.

f. 66—78. et 83—98. Ejusdem Burchardi carmen epicum de eodem bello veneto. »Argumentum totius historiae sub allegoria Germanorum aquilae et Venetorum leonis editum.«

Clm. 414. ch. 4° a. 1482. 244 fol. ab H. Schedelio scriptus.

f. 130. Andreae de Croacia ord. praed. olim archiepiscopi Craynensis revocatio libelli a se contra Sixtum P. promulgati 1483.

f. 230. Andreae de Croacia archiep. Crainensis de novo concilio in Basilea libellus famosus 1482.

f. 235. Henrici Institoris ord. praed. contra Andream de Croacia et ejus libellum epistola data ex Schletstat. 1482.

Clm. 426. ch. 4° s. XV. 155 fol.

f. 7. Declaratio Veneta contra Sigismundum Hungariae regem ad regem Franciae.

- Clm. 428. ch. 4° s. XV. et XVI. 276 fol. ab H. Schedelio scriptus
 f. 232. Epigramma literis aureis scriptum in praetorio
 Aquisgrani. Epitaphium Matthiae Ungarorum regis.
- Clm. 442. ch. 4° s. XV. 269 fol. ex libris H. Schedelii
 f. 165. Andreae (Hess?) Chronica Hungarorum.
 f. 266. Ad cetum Pannonium de monstris que precesserunt
 mortem divi Matthiae regis Hungariae (carmen sapphicum).
 f. 269. Notata historica de Matthiae regis Ungarorum Vien-
 nam adventu. a 1485.
- Clm. 443. ch. 4° s. XV. 209 fol. Scripsit H. Schedelius.
 f. 116. Ladislai Regis ad Nicolaum P. oratio.
 f. 165. Concordia inter Fridericum III. et Matthiam Un-
 gariae regem.
- f. 169. Sixti IV. epist. ad imp. Fridericum de coronatione
 primogeniti Casmiri Poloniae regis (1477).
- f. 174. Oratio oratorum regis Hungariae contra Turcas ha-
 bita Nuremb. a. 1479.
- f. 183. Regis Hungariae mandatum (lat.) et litterae creden-
 tiales (germ.) 1479.
- f. 197. Oratorum regis Hungariae protestatio, oratorum
 principum Alamaniae responsio aliaque Norimbergae acta. anno
 1479.
- Clm. 454. ch. 4° a. 1460. 178 fol. liber H. Schedelii.
 f. 174. Aurispae de discessu regis Hungariae versus.
- Clm. 459. ch. 4° s. XV. 312 fol. liber H. Schedelii
 f. 268. Stephanini de Cregla ep. ad Franciscum de Tridento
 regis Hungariae physicum.
- Clm. 461. ch. 4° s. XV. 209 fol. ab H. Schedelio scriptus.
 f. 61. Ladislai Vetesii Pannonii ad Sixtum IV. oratio no-
 mine Matthiae regis Hung. habita. 1475.
- Clm. 464. ch. 4° s. XV. 245 fol. ab H. Schedelio scriptus.
 f. 1. Philippi Callimachi Experientis regis Poloniae secre-
 tarii de rebus in Hungaria et contra Turcos per Wladislaum
 Poloniae atque Hung. regem gestis libri III. Praecedat ejusdem
 epitaphium. Cf. Jöcher. I. 1571.
- f. 40. Ejusdem ad Innocentium P. de bello Turcis inferendo
 oratio.
- Clm. 464. ch. 4° s. XV. 296 fol. liber H. Schedelii.

f. 89. [Epitaphia Senecae et Boetii = Anthol. Meyeri n. 838. et 394.] Jani Pannonii carmen ad Feroniam a. 1458.

Clm. 476. ch. 4° s. XV. 250 fol. lib. H. Schedelii.

f. 249. Epigramma in Ladislaum regem Pannoniae. etc. De boemorum presule (X. disticha).

Clm. 504. ch. 4° s. XV. 407 fol.

f. 311/b -- 313. Sigismundi regis Rom. ep. ad Florentinos cum horum responso. a. 1432.

Clm. 519. ch. 4° s. XV. 254 fol. scripsit H. Schedel.

f. 79. Johannis Huniadi et Hungariae procerum ad papam contra Caesarem epistola querimoralis a. 1446. cum responsione Aeneae Silvii de his querelis.

Clm. 560. membr. 4° s. XI. 150 fol. liber II. Schedelii.

f. 149/b -- 150. Descriptio civitatum et regionum ad septentrionalem plagam danubii. Post alios edidit Schafarik in Antiquitt. slav. p. 980.

Clm. 563. ch. 4° s. XV. 147 fol.

f. 78/b -- 83 et f. 84/b -- 86. Epitaphium Sigismundi Imperatoris . . . De Hungaria. Commendatio regis Alberti. — Epit. ejusdem. Epit. Elisabeth reginae. Planctus super morte Wladislai regis Poloniae. Descriptio belli. Mali consiliiarii. Fecit ut est in subscriptione Nicolaus Petschacher Joannes (sic) Sigismundi de Znoyma a. 1445.

Clm 569. ch. 4° s. XV. 210 fol. liber H. Schedelii.

f. 177. Episodia sodalitatis litterariae Danubianae ad Conr. Celtem, dum a Norico Gymnasio ad Viennam Pannoniae con-
cesserat. 18 carmina.

Clm. 593. ch 4° a. 1507. 204 fol. Scripsit H. Schedel.

f. 105. Carmen de S. Elisabeth cum ejus imagine.

Clm. 627. membr. 4° s. XV. 80 fol. ex bibliotheca Fuggeriana.

Aristeas ad Philocratem fratrem de LXX. interpretibus per Matthiam Palmierum Pisanum e graeco in latinum versus. (Corvin-codex.)

Clm. 629. ch. 4° s. XIII. 95 fol. liber H. Schedelii.

f. 19. Itinerarium (sive potius stationum recensio in itinere) ad Hierosolymam per Hungariam, Bulgariam, Macedoniam, Romaniam, Graeciam, Armeniam, Syriam.

Clm. 650. ch. 8° s. XV. 358 fol. liber H. Schedelii.

f. 332. Galeotti Marci Narniensis carmina complura.

Clm. 716. 2° s. XV. et XVI. 331 fol. liber H. Schedelii cum figuris tam calamo delineatis quam ligno et aeri incisus plurimis.

f. 24. Galeoti Martii Narniensis de urbis R. (omae) desolatione carmina.

f. 128—130/a Eruptio Turcorum cum devastatione in Croatinos et Segniam.

Clm. 773—776, 779—783. (Vict. 73.) 2° a. 1710. sqq. 153, 260, 123, 152, 713, 443, 184, 233, 217. pagg.

Historia societatis Jesu, pars VI. per Josephum Juvencium prelo parata, libris XIV. annos 1616—1646 complectens. Liber. II. continet res gestas in Hungaria, transsylvania.

Clm. 819. (Vict. 153.) ch. 4° s. XVIII. 12 fol.

f. 1. Vaticinia (de pontificibus Romanis) data Sigismundo Imp. a quodam P. S. Arabo.

f. 5/b. Vaticinia S. Joannis a Capistrano.

Clm. 901. ch. 4° a. 1484—1489. 247 fol. Scripsit H. Schedel.

f. 210. Johannis Capistrani epistolae.

f. 228/b. Nicolai papae ad Capistranum epistola.

Clm. 912. ch. 4° a. 1697. 46 fol.

Exercitio scholastica alumni S. J. inter quae:

f. 13—24. Actio in Ladislaum Corvinum Huniadis filium (exercitium scholasticum sub P. Michaele Mischon rhetorices Monachii professore).

Clm. 1001. membr. 2° s. XII. 154. fol.

Ottonis Frisingensis Chronicon.

Clm. 1201—1204. ch. 2° s. XVI. 189, 164, 153, 67 fol. Joan. Anventini adversaria autographa. 1203. Fasc. VI.

f. 135. sq. Res gestae sub Sigismundo scriptae a cancellario comitum de Otingen.

Clm. 1573—1575. ch. 2° s. XVIII. 282, 322, 340 fol.

»Ignatii Xaverii de Wilhelm Miscellaneorum tomi III.«

f. 13—24. Epistola invitatoria Hungariae ad Bavariam ad mutuum foedus cum responso Bavariae.

Clm. 1638. ch. 2° s. XVIII. 84 fol.

fol. 5. Andr. Fel. Oefelii: Vitae imperatorum Sigismundi, Alberti II, Friderici III, Maximiliani I, Caroli V.

Clm. 1707. ch. 4° s. XV. 239 fol.

f. 63. Kaiser Sigmunds Achtbrief wider Ludwig den gebarteten. a. 1434.

f. 67. Geschichte Königs Lassla (Ladislaus) zu Böhmen nebst einem Lied über ihn, cf. Liliencron, die hist. Volkslieder I, p. 492 nr. 406. a.

Clm. 3204. (Asp. 4.) membr. in 2° a. 1348. 183 fol.

(Hugonis de Argentina) Compendium theologiae veritatis. Inc. Veritatis theologiae sublimitas cum sit superni splendoris radius etc. »Scripsit in Aspach Johannes de Ungaria ab abbate Ulrico appetriatus «

Clm. 3337. (Att. 37.) ch. in 4° a. 1435. 93 fol.

f. 92. Legenda de B. Elisabeth Thvringensi.

Clm. 3550. (Aug. civ. 50.) ch. in 2° a. 1466. 379 fol.

f. 369. Mag. Gregorii Heymburek concertatio contra Nicolaum de Cusa super altercatione contra Sigismundum ducem Austriae.

Clm. 3598. (Aug. civ. 98) ch. in 4° s. XV. 219 fol.

f. 175. Oratio (incusatoria) oratoris (i. e. legati) cuiusdam ad papam de rege Ladislao capto et corona Hungariae ab Imp. Frederico arrepta.

Clm. 3661. (Aug. civ. 161.) ch. in 4° s. XV. 231 fol.

f. 195—197. Legenda de S. Elisabeth Regina Ungariae. (sic).

Clm. 3726 (Aug. eccl. 26.) ch. in 4° a. 1489—92. 362 fol.

f. 1. Rosarium almae dei genitricis Mariae a quodam fratre ord. expositum cum tabula amplissima. Sunt XXV. sermones, quorum auctor in tegumentis titulo Pelbartus (de Temesvár) traditur.

Clm. 4016. (Aug. Jes 16, ms. Peut.) ch. in 2° s. XV. et XVI. 114 fol.

f. 42. Bernhardi de Krajburg epistola de morte regis Ladislai.

f. 46. Johannis episc. Varadiensis oratio ad Fridericum III. pro facto Turchorum in Nova civitate anno 1455. habita.

f. 50. Alia alius Hungari ibidem habita.

fol. 55. Responsum datum Hungaris per Imperatorem

f. 69. Joannis de Castilione episc. Papiensis exhortatio in Turchos in Nova civitate a. 1455.

- Clm. 4143. (Aug. S. Cruc. 43.) ch. in 2° s. XVII. 286 fol.
 f. 115. Epist. Imp. Friderici ad Ladislaum regem Hungariae a. 1456. — Pii II. oratio Mantuae a 1479 de subsidio contra Turchas habita.
- Clm. 4405. (Aug. S. Ullr. 105.) ch. 4° s. XIV. 179 fol.
 Liber viarum dei seu reuelationes S. Elisabethae.
- Clm. 4631. (Bened. 131.) membr. 4° s. XII. et XIII. 177 fol.
 f. 73. Vita S. Elyzabet lancrauiæ. (Inc. Gûda virgo religiosa etc.)
- Clm. 4643. (Bened. 143.) membr. 8° s. XIII. 157 fol.
 f. 26. De origine Hunorum
- Clm. 5141. (Beurb. 31.) 2° s. XV. 142 fol.
 f. 115. Epistolæ Johan. Capistrani
 f. 129. Ep. Friderici imperatoris in factis turcorum ad reges et principes. a. 1454.
 f. 131. Ep. ad Ladislaum regem Hungariae etc.
 f. 132. Relatio Johannis de Hunneat comitis Bistriciensis a. 1456. germanice conscripta.
 f. 133. Oratio devota tempore persecutorum Turcorum.
- Clm. 8210. (Metten 10.) membr. in 4° min. s. XIV. 128 fol.
 f. 1. (Hungari) Expositiones ewangeliorum, i. e. Sermones.
- Clm. 8523. (Mon. Aug. 123.) in 2° a. 1728—30. 504 pagg.
 p. 1. Compendium seu Notata ex registris vel commentariis item ex Bibliotheca ac ex aliis authenticis documentis excerpta praecipue quae concernunt S. nostri ordinis (S. Aug.) Provincias Germaniae, Poloniae, Hungariae etc. annis 1728—30.
- Clm. 8482. (Mon. Aug. 182) ch. miscell. in 4° s. XV. 290 fol.
 f. 39. Joannis de Castilio legati apostolici ad Ladislaum Hung. et Boh. regem exhortatio in Turcos cum ejus responsione.
- f. 47. Ladislai regis et Ragusiorum epistolae.
 f. 59. Ladislai regis epistolae et acta varia.
 f. 97. Oratio contra Turcas, item alia, f. 145—149.
- Clm. 8740. (Monac. Franc. 40) membr. in 8° s. XIV. 138 fol.
 Ungari sermones usque ad f. 104.
- Clm. 8423. (Mon. Franc. 123) ch. miscell. in 4° s. XV. 215 fol.
 f. 138. Nicolai Venatoris Terecensis episcopi natione Ungari compendium confessionis.

Clm. 8824. (Monac. Franc. 124) ch. in 2° a. 1446–1454. 200 fol
f. 196. Nicolai Venatoris compendium confessionis.

Clm. 8995. (Mon. Franc. 295.) ch. 4° s. XIV. et XV. 175 fol.

f. 173. Nomina principum, comitum etc., qui coronationi Sigismundi Imperatoris adfuerunt. Partem codicis scripsit Martinus Humel de Rotwiler a. 1431.

Clm. 9024. (Mon. Franc. 324.) ch 4° s. XIV. et XV. 225 fol.

f. 106. Judicium de cometa qui apparuit a. 1468. vicesima tertia die Septembris in civitate Hystropolitana alias Poseniensi pro principe . . . Mathia Hungariae . . . rege compositum per Martinum Archidiaconum SAGRABIENSIS ECCLESIAE.

Clm. 9071. (Mon. Franc. 371) 8° a. 1535–1539. 106 fol.

Annotationes ex cronica fratrum minorum in duobus regnis Boznae et Hungariae habitantium.

f. 22. Constitutiones provinciae Hungariae fratrum minorum S. Francisci de observantia.

f. 95/b—97^a. Confirmatio regulae fratrum Minorum per Honorium papam Hungarice composita

f. 98. Formula absolutionis, item Hungarice.

f. 99. Orationes. Possedit codicem frater Franciscus de Zegedino, qui cum acceperat a Benedicto Czerwgy. Scriptus est in SOWAR.

Clm. 9216. (Mon. Jes 61) ch. 2° min. s. XVI. 94 fol.

Liber antiquitatum : f. 11. Wolfg. Lazius de thesauro nuper apud Transylvanos reperto.

Clm. 9503. (Ob. Alt. 3) membr. et chart. 2° maj. s. XV. 370 fol.

f. 350. Epistola ab episcopis Constantinopolitanis »ieczund zusam gefügt in der Walachey« ad cives in Hermanstat et ad Hungaros data a. 1453. de urbe Constantinopolitana expugnata.

f. 354. Ratschlagung der Turcken wegen zu Regenspurck in maio 1454.

f. 356. Varia in urbe Vindobona, in Austria et Hungaria gesta, germanice.

f. 357. Dy säcz des Landtz zu Pehaym als sy konig Lassla zu lannd prachten a. 1453.

Clm. 9569. (Ob. Alt. 69) membr. 4° s XII—XIV. 215 fol.

f. 157. s. XIII. Historia S. Elisabeth. »Elyzabeth illustris regis Ungariae filia ex matre Gertruda.«

Clm. 9711. (Ob. Alt. 221) membr et chart. 2° mai. s. XV. 322 fol. f. 199. Sermo secreta editus de Sigismundo rege Romanorum secundum gestorum ejus conditionem.

Clm. 10,435. (Pal. 435) ch. 2° s XVIII. 457 fol.

Acta dietae incltyti regni Hungariae partiumque eidem annexarum a. 1764 et 1765.

Clm. 10,665. (Pal. 665) ch. 8° s. XV. 14 fol.

Justi et Zennouelli fratrum de justis ad Cardinalem Agriensem super obitu Beatricis sororis suae epistola ex Uerona anno 1483.

Clm. 10,758. (Pal. 758) ch. 2° a. 1687. 48 fol.

Francisci Xav. Trips poemata de heroibus christianis in Hungaria atque alibi aduersus Otomannos strenue pugnantibus.

Clm. 10,864 (Pal. 864) 4° s XVI. 297 fol.

Georgii Enjedini superintendentis ecclesiarum in Transylvania explicatio locorum vet. et novi testamenti, ex quibus trinitatis dogma stabiliri solet.

Clm. 11,121—11,126 (Pass. 121—126) ch. 8° a. 1773 - 1777. 8. tomi.

Heinzelmanni compendia episcopo Patav. dedicata :

n. 123. Comp. physices secundum Baptistam Horvath.

n. 124. Comp. grammaticae usque ad metaphysicam secundum Bap. Horvath.

Clm 11,470/a et 11,470/b (Polling 170/a et 170/b ch 2° s. XVI. 258 et 292 fol.

Acta et epistolae, quae pertinent ad res Protestantium a. 1550 — 1600, collecta et descripta ut videtur ab. Joh. Conrado Ulmero Schaffhusianae ecclesiae ministro.

n. 170/b B. Epistolae Simonis Grynaei

Clm. 11,710. (Polling 410) ch. 4° s. XVI—XVII. 171 fol.

f. 96. *Ανάλυσις* argumentorum quibus Matthias Flaccius Illyricus probare conatur, peccatum originis esse substantiam.

Clm. 11,765. (Polling 465) ch. 4° s. XV. circa 300 fol.

Breviarium; in fol. ult. hymnus »Patris sapientia« = Daniel I, 327. — Ad calcem Oswaldus dictus Messing can. Polling quaedam adscripsit de captiuitate, quam a. 1481 tempore litis inter Fridericum Imp., Matthiam regem Hungariae et archiep. Bernardum Salzpurgae perpressus est.

Clm. 11,789 (Polling. 489) ch. 4° s. XV. 128 fol.

f. 126. regis Ladislai ante papam etc. epist

Clm. 11,797. (Polling. 497) ch. 4° a. 1617 et 1618. 243 fol.

235—237. Carmen funebre principis Ferdinandi et epithium principis. Mariae Ferdinandi uxoris.

Clm. 11,963. (Polling. 663) ch. 8° a. 1609—1616. 352 fol.

f. 260. Regulae communes collegii Germanici et Ungarici Romae.

Clm. 12,513. (Raitenhasl. 13) membr. ch. in 8° mai. a. 1240. 109 fol.

f. 136. Bernardi (Morlanensis) carmen de contemptu rerum transitoriarum (al. de contemptu mundi.) Impressum est in libro: Varia doctorum piorumque virorum de corrupto ecclesiae statu poemata, cum praefat. Matthiae Flacii Illyrici (Basileae, 1557) p. 247 sqq. In nostro cod. Argumentum (p. 246) praecedit Praefationi. (p. 240).

Clm. 12,725. (Ransh. 125) ch. in 4° s. XV. 205 fol.

f. 196. Acta ad res Hungariae et regem Ladislaum spectantia.

Clm. 13,029. (Rat. civ. 29) membr. in 2° a. 1280. 318 fol.

f. 1. Vita S. Elisabeth Hungariae reginae. (sic.)

Clm. 13,051. (Rat. civ. 51) membr. in 2° a. 1634 7 fol.

Litterae patentes quibus Imp. Ferdinandus II. Jo. Joachimo Haag et fratribus ejus nobilitatis hungaricae jura concedit. Wienae. 20. Mart. 1634. Exaratae sunt scriptura splendidissima.

Clm. 13,192. (Rat. civ. 192) ch. in 2° s. XVI. 466 fol.

F. 1. Hungariae regum decreta (inde a S. Stephano).

f. 448. Historia Mathiae regis. Adiectae sunt aliquot ejus epistolae cum responsis.

f. 446. Notabilia de Hungarorum laudibus ex scriptis Aeneae Sylvii excerpta.

f. 458. Series regum Hungariae cum brevibus notitiis de vita cuiusque.

Clm. 14,126. (Em. B. 34) membr. in 2° s. XIII—XIV. 61 fol.

f. 38. Vita B. Elisabeth Thuringiae lantgraviae.

f. 51. Lectiones de S. Elisabeth.

Clm. 14,134. (Em. B 42.) miscell. ch. in 2° s. XV. 333 fol.

f. 26. Prophetia . . . Heugelidae filiae regis Hungariae.

Clm. 14,294. (Em. D 19.) ch. in 2° s. XIV—XV. 163 fol.

Commentarius in Canticum canticorum, auctore Joanne Vardiensi ord. Aug.

Clm. 14.610. (Em. F. 113.) ch. in 4° s. XV. 238 fol.

f. 201. *Johannis Hunyad Bistricensium comitis ep. ad Ladislaum regem de victoria apud Belgradum contra Turcas reportata a. 1456.* ed. Pray Ann. reg. Hung. III. 180.

Clm. 14,668. (Em. G. 52.) ch. in 4° s. XV. et XVI. 161 fol.

f. 41. *Bruder Dietrichs practica zu Zeng in Kravaten a 1420 gemacht.*

f. 94. *Ordnung zu Offen wider den Turcken gemacht a. 1501.*

f. 99. *Auszug aus den Briefen der Venediger Botschaft die bei dem hungrischen koenig gewesen ist a. 1501.*

Clm. 14,788. (Em. e. 10) ch. in 8° a. 1662. 114 fol.

Regulae collegii Germanici et Ungarici Romae fundati et similia descripta a Bernardo Heidenrico Wendt.

Clm. 5309. (Chiems. ep. 9) ch. 4° s. XV. 345 fol.

f. 153. *Chronica Ungarorum a. 373—1330. Incipit: »Obmisso prologo in chronica hungarorum. Anno ab incarnatione CCCLXXIII. tempore Valentis« etc.*

Clm. 5319. (Chiems. ep. 19) miscell ch. in 2° s. XV. 328 fol.

f. 328. *Elucubratio cuiusdam invectiva in Sigismundum imp. quasi haereticorum fautorem. Cf. Chmel, Reisebericht p. 22.*

Clm. 5333. (Chiems p. 33) ch. 2° s. XV. 213 fol.

f. 143. *Juveni Celi Calani Dalmatae historia de Attila Hunnorum rege.*

Clm. 5357. (Chiems. ep. 57) ch. 2° a. 1460 sq. 211 fol.

f. 141. *Consilia Bartoli de Saxoferrato et Signorelli de Hemedis et iudicium in causa Baronis et militis strenui Sigismundi Pallan(?) de Ungaria et mag. Chonradi Cridanc(?)*

Clm. 5395. (Chiems. ep. 95.) ch. 2° s. XV. 276 fol

f. 97. *Carmina Jo. Pannonii et Mat. Pandolfi a. 1452. in Padua Caesari tradita.*

Clm. 5664. (Diess. 164) ch. 4° s. XV. 221 fol.

f. 34. *De vita B. Elizabeth uiduae Lantgraviae Thuringiae libri VIII.*

Clm. 5895. (Ebersb. 95) ch. 2° a. 1475 et 1476. 478 fol.

f. 408. *Oratio Ladislai Ungariae regis ad Nicolaum papam.*

Clm. 6717. (Tris. 517) miscell. ch. in 2° s. XV. 295 fol.

f. 55. *Epistolae . . . Aeneae Silvii ad episcopum Strigoniensem et subditos regni Bulgariae.*

Clm. 7020. (Fürst. 120) in 2° s. XV. exeunt. 185 fol.

Ciceronis opera. — In charta Ia scriptum est: A. dom 1490. die lunae hora tertia in mane Mathias rex Hungariae moritur Austriae gravissimus devastator post diem palmarum in oppido Pannoniorum celebratissimo Wiennensi.

Clm. 7714. (Ind. 314.) ch. 4° s. XV. 360 fol.

f. 219. Legenda d. S. Elisabeth.

Clm. 15,401. (Ror. 7.) membr. 2° min. s. XIV. 50 fol. in Italia scriptus.

F. 1. Wilhelmi (de Conchis) philosophia. f. 43. Alanus de sex alis Cherubin. f. 46. Libellus qui »Columba deargentata« inscribitur, alter de accipitre et tertius de turture praemissa »epistola cuiusdam ad eum cui subsequens opusculum scribitur.« Libellus incipit ab illo psalterii: »si dormiatis inter medios celos . . .« f. 50. legitur: Liber naturalium de proprietatibus rerum misticatus physice et theologice, qui titulus ad eundem tertium tractatum pertinere videtur. In fine aliquot quaterniones desunt.

Handwritten:
Buda
fol
1490
586

Codex capta Buda a 1686. ex illa bibliotheca desumptus et nonasterio donatus ab Joanne albisto Notthafft, l. barone de Weissenstein in Affecking idem adposuit sigillum in fol. 1.

Clm. 15,776. (Sal. aul. 66) ch. 2° s. XV. 187 fol.

F. 1. Chronica Chartatorum s. flos ystoriarum terrae orientis quem compilavit frater Aytonus dom. Thurchi et nepos regis Armeniae. Cfr. Potthasti bibl. p. 360.

Clm. 15,774. (Sal. aul. 74.) ch. in 4° s. XV. 170 f.

f. 135—141 et 142, 143. Joannis Pannonii exhortatio metrica ad imper. Federicum III. Ferrariae a. 1452.

f. 144. Aeneae Sylvii oratio contra Turcos. Franckofordiae a. 1454.

Clm. 16,024. (S Nic. 24) membr. 4° s. XV. 50 f.

Sermones varii, inter quos . . . etzc. legenda ss. Zeorardi et Benedicti (f. 30). — In f. 40. adnotatum est: »a. d. 1411 mortuus est dom. Wolframus archiep. Pragensis in civitate Ponsiensi quae sita est in terra Ungariae.«

Clm. 16,229 (S. Nic. 229) ch. 4° s. XV. 374 f.

f. 1. Tractatus de chorea, ad populum Budae praedicatus.

Clm. 16,517. (S. Zen. 117) ch. 4° s. XV. 212 f.

f. 168. Rhetorica cum formulis literarum Wenceslai, La-

dislai, Leupoldi, aliorum principum et nobilium = Codex 14,662 ;
cf. Rockinger Formelb. not. 46. et 504.

Clm. 17,229. (Scheftl. 229) ch. 2° a. 1380. 133 f.

f. 131. Sermo de S. Elysabeth.

Clm. 17,308. (Scheftl. 308) membr. et chart. 4° s. XIV. 52 f.

f. 37. Vita B. Elizabeth lantgrauiae Thuringiae.

Clm. 17,543 (Schlehd. 13) ch. 2° s. XIV. et XV. 250 fol.

f. 198. Acta publica, latina et germanica, inter a. 1419 et 1438, de Rebus Bohemicis s. Hussiticis, de concilio Basiliensi, de Hungaria. etc.

Clm. 17,796. (S. Mang. 66) ch. 4° a. 1445—1466. 233 fol.

f. 37. Georgii filii Grissaphani militis de Ungaria uisiones de purgatorio et paradiso habitae a. 1353.

Clm. 17,833. (Staing. 33.) ch. 2° s. XV. 395 fol.

f. 239. Joh. Kalteisen sermo ad cruce signatos contra Turcos a. 1456.

Clm. 18,289. (Teg. 289) ch. 2° s. XV. 270 fol.

Sermones. In tegumento hi versus: Sceptra Ladislai clemens tu sancte robatas. Sceptra Sigismundi uindex conceptio strinxit. O peior Praga cibus scisis hei lassla clementis. Praga lassla necuit sed esca per festa clementis.

Clm. 18,368. (Teg. 393.) ch. 2° s. XIV. et XV. 210 f.

f. 198. Circumscriptio sigilli maiestatici regis Ladislai anno 1453.

Clm. 18,462. (Teg. 462.) 2° s. XIV. et XV. 209 f.

f. 86. Literae Johannis de Huniat, Friderici imperatoris, aliorum, lat. et germ.

+ Clm. 18,626. (Teg. 626.) ch. 4° s. XV. 254 fol.

Vita beatae Elisabeth. — f. 206. Visio S. Elisabeth in Schonangiensi coenobio.

Clm. 18,770. (Teg. 770.) ch, 4° s. XV. 294 fol.

f. 184. Judicium de natura et effectibus cometae a. 1472. Martini plebani Budensis, ad Mathiam regem Hung. datum.

Clm. 18,781. (Teg. 781.) ch. 4 s. XV. 194 fol.

f. 169. Literae Pauli papae contra Georgium de Podebrat, Cardinalis S. Angeli contra scripta, quae Georgius de Boydebrat misit Mathiae regi Hung., Georgii de P. ad Fridericum imperatorem.

Clm. 18,782. (Teg. 782.) ch. 4° s. XV. 216 f.

f. 208. Judicium de cometa a. 1468. . . . in civitate hystro-

+ 18,624 kimaraat (Mstrai, Dme, Jellit, keni Gyendai)

politana . . . pro Mathia Hungariae rege compositum. Subscriptum est: die 6 Octobris Martinus archidiaconus Sagrabiensis ecclesiae.

Clm. 18,785. (Teg. 785.) ch. 4° a. 1453. 219 f.

f. 162. Excerpta ex tractatu Aeneae Senensis episc. ad regem Ladislaum.

Clm. 18,967. (Teg. 967.) ch. 8° sec. XV. 270 fol.

f. 214. De Turcis et de oppugnatione urbis Belgrad.

Clm. 19,542. (Teg. 1542.) ch. 2° a. 1451. 349 f.

f. 260. Literae Soldani pro pace facta cum Johanne de Huniad, ad Nicolaum papam, Nicolai responsum, titulus Soldani germ.

Clm. 19,638. (Teg. 1638) ch. 4° s. XV. 219 fol.

f. 155. Ladislai regis propositio coram Nicolao papa.

f. 158. Praelatorum, baronum etc. Regni Ungariae et ducatus Austriae literae pontifici a. 1452. transmissae.

Clm. 19,648. (Teg. 1648) 4° s. XV. 221 f.

f. 169. Literae regi Ungariae scriptae per Vulnad vaivodam partium transalpinae ex parte Turcorum.

Clm. 19,651. (Teg. 1651.) ch. 4° s. XV. 105 f.

f. 8. Versus de litera Y. Epitaphium Ladislai regis Ung. a. 1457.

Quae sequuntur autographa sunt es sic se habent. Udalricus Greimolt Weilhaim (a. 1413—1495), a. 1452. paedagogus filiorum ducis Alberti electus Johannem Slitpacher monachum Mellicensem rogauerat, ut apographum tractatus Aencae Silvii pro rege Ladislao sibi mitteret. Slitpacher tractatum jam a. 1450 a se excerptum (f. 10^b 11, 12, 15—21) misit et epistolam addidit (f. 10 a.) 14. Juni 1452, deinde alteram epistolam (f. 13. 14) 16. Juni 1452 scripsit.

Clm. 19,689. (Teg. 1689.) ch. 4° s. XVI. 341 f.

f. 13. Canones torqueti facti pro Joanne archiep. Strigoniensi per Joannem de Regio monte a. 1469.

Clm. 19,822. (Teg. 1822) 8° a. 1505—1516. 326 f.

Collectio uariorum carminum latinorum et germanicorum cum figuris. Praeterea multa prosa oratione scripta, lat. et germ. maximam partem theologici argumenti sed etiam alia e. gr. f. 103 »ad perpetuum lumen faciendum.« Saepissime annus et locus subscriptus est; e. gr. ex vel in opido Miesles Moraue

1507. « Nominantur loca plurima Germaniae, Bohemiae (Czedlicz, Trawtnaw, Ossick, Rupau) Ungariae (Czircz, Zegedinum, Bernaw, Dombo, Futack, Datai, Pamanastra etc.), Moraviae (uallis Josophat in Olomuncz, Hostings, Freting, Uncknicz etc.), Poloniae (Blesn, Mesichot), Croatiae (Doposca) etc. Scriptori a. 1476 nato (f. 26), a. 1510 die S. Gregorii percusso prope Selneck Ungariae (f. 126), fortasse nomen fuit Joh. Schlemmer, (f. 192) Cisterciensis monachus fuisse videtur. Nomina plurima literis secretis scripta sunt.

Clm. 19,852. (Teg. 1852.) 8° s. XV. 217 f.

f. 135. Canonici ecclesiae Constantiensis carmen de Sigismundo et de concilio »Conclauē dicentes non sunt ex arte loquentes.«

Clm. 19,913. (Teg. 1913.) ch. 8° a. 1522. 110 fol.

Supplementum ex rubrica monasterii Tegernsee super breuiarios ordinis S. Benedicti de nouo in monte Pannoniae S. Martini ex rubrica patrum Mellicensium extractos.

Collectio Camerariana.

(Codd. Cat. 10,351—10,428. Pal. 351—428.

vol. 5.

f. 156—158. M. Flacii Illyrici epistola.

f. 201^b sq. Flacii Illyrii ep. ad. Languetum a. 1556.

f. 215. M. F. (Flacii) Illyrici ep. ad Hub. Languetum.

vol. 7.

n. 31—35, 37, 39 sq. 42—44, 48—64. Simonis Grynaei epistolae. Pars harum epistolarum impressa est, sed multis omis-
sis aut breuiatis, in tertio libello Epistolarum Eobani Hessi ab Joach. Camerario edito (Lips. 1561).

vol. 8.

n. 4. (Petri Pauli?) Vergerii ep. ad Melanthonem, Regiomonti 1556.

n. 371. Joh. Pacei (Egrae. 1566).

n. 372. Albani Reuteri ecclesiae Pestensis pastoris (anno 1573).

vol. 9.

n. 191—198. Alberti Molnár et 200—202. Jo. Turnovii epistolae ad eundem et ad Leodium.

vol. 13.

n. 14 sq. Jo. Sambuci (1574, adiectum est n. 14 responsum Camerarii, n. 15 epistola est graeca).

n. 16. Sigismundi Geloi (ex oppido Eperies 1552).

n. 17. Sigism. Tordae (Posonio 1568, cum Camerarii responso; manus videtur eadem, quae in n. 16).

n. 21. Christoph. Pannonii (Thoroniae 1571, cum Camerarii responso).

n. 83. Matthaeus Flaccus (sic) Illyricus Georgio a. Cumerstat. Lipsiae. 1552.

vol. 15.

n. 10—12. Jo. Mich. Brutus Joach. Camerario II. 1574 et 82. Prima est epistola consolatoria ad ipsum ejusque fratres de Joachimi patris morte.

n. 44. P. Rubigalli (Polanitiae 1546).

n. 45—47. Leonardus Stoeckel Philippo Melanchtoni, Bartphae (Bartfeld). 1544—46.

n. 73. Lucas Agriensis Ungarus (ex Cracovia 1555), Nicolaus Heyth ad Phil. Melanchtonem.

n. 76. Witus Winsheym Joach. Camerario 1526.

n. 77. Vitus Viti Winsheymii filius Phil. Melanchtoni, Patavii 1556.

n. 189. Michaelis Gorsae Varsanii Hungari (Heydelb. 1574.)

n. 203. Nicasius Ellebodus Casletanus ad Joach. Cam. ex Patavio.

vol. 16.

n. 78. Andr. Batizius Phil. Melanchtoni ex civitate Eperies 1543.

n. 117. sq. Sigism. Gelous Phil. Melanchtoni ex Eperies 1555—58.

n. 140 sq. Matthaeus Flaccus (Illyricus) ad eundem 1552—1554.

n. 145. Lazarus von Schwend an Joh. Homelius 1560 (cum hujus responso n. 144).

vol. 17.

n. 92, 93. Georgius Fabricius (ex Misena 1558 et 69), n. 94. Jac. Fabricius Chemnicensis (Misena 1556), n. 96. Andr. Fabricius Chemnicensis (ex Novehusa 1556), n. 98 sq. Blasius Fabricius Chemnicensis (Argentorati 1580 sq.)

n. 295, 297, 303, 304, 311—314, 316—318. Joannis Sambuci epp. ad Joach. Cam. ex Vienna 1567—84; num. 297 est carmen, for. ad J. Camer I.

vol. 18.

n. 1. 2. Joannis Alexandri Brassicani. n. 3—5. 6. (Ludovici) Brassicani junioris.

n. 202 et 259 sq. Blasii Fabricii (Argentorati 1548 et 53), n. 261. sq. Jacobi Fabricii Chemnicensis (ex Argentorato et salinis Saxonicis 1561 et 68), epp. ad Joach. Camerarium II.

n. 263. Andreas Fabricius Phil. Melanchtoni.

n. 333. Eliae Corning Lusus (poeticus) de tilia Radetii episcopi Agriensis ad Hubertum Languetum.

vol. 19.

n. 112—114. Nicasii Ellebodii Casletani epp. ad Philippum et Joach. (II.) Camerarios (prima est italice scripta) 1565—75.

vol. 44.

n. 380. Status imperii Bohemiae, Ungariae incorporatarumque provinciarum.

vol. 46.

n. 124. Kaisers Ferdinand II. Vollmacht für den König v. Ungarn, 30. aug. 1634. n. 125. Dieselbe gedruckt (Offenes Patent etc.).

vol. 48.

n. 130. Lettre datée de Heimbouurg frontière de Hongrie, 7. Febr. 1621.

vol. 50.

n. 23. Extract aus des Ungarischen Königs Schreiben an die Fürsten und Stände in Schlesien. Hauptquartier zu Ungarisch Brodt, 4. Nov. 1621.

n. 24. Gabrielis electi regis Hungariae ep. ad confoederatos, Hunnorum Brodae 5. Nov. 1621. — Joh. Georg Markgr. von Brandenburg an die Confoederirten, Ungarisch Brodt, 5 Novemb.

vol. 51.

n. 22. Fedus Ungaro-Bohemicum (regis Friderici cum Principe Gabriele) 18. Febr. Cosmopoli 1620. Druck.

n. 28. Gabriellis principis Transylvaniae tractatus pacis cum Imperatore. Leutschoviae, 28. Dec. 1626.

n. 29. Articuli pacis inter Gabrielem et Imperatorem
5/15 Mai.

n. 30 et 31. Substantia conditionum pacis inter Imperatorem et Principem Transylvaniae initae.

n. 107. Principis Bethlenii instructio Mattheo Quadrio data ad electorem Brandenburgicum s. a.

n. 108. Caroli I. Brit. regis epistola (ad Bethlenii propositionem spectans) 30. nov. 1626. (apographum est manu Lud. Camerarii).

n. 139. Ragocii mandata in Germaniam missa (schiffre-ekkel, feloldotta Hand Cam. Lajos), ezekre vonatkozó tudósítással.

vol. 53.

n. 1 et 2. Supremi Vesirii ep. ad primarium Caesaris ministrum, data ex campo ad Varadinum. Responsum ad hanc ep. Marchionis Badensis, 17. Jan. 1687.

n. 11 Translation des Türkischen Kaisers Schreiben an Bethlen Gabor, n. 12. an den Vezir und Gouverneur von Buda Mehemed Pascha (mindkettő Hand Cam. Lajostól). — n. 13. Gabriellis Hungariae regis et Transylvaniae Principis ep. ad Fridericum regem Bohemiae, Novisolii 28. Aug. 1620. — n. 14. Extractus eorum quae Turcarum Imp. legati ad regem Hungariae ore protulerunt, 16. Sept. 1621.

n. 16. Commissarii regis Bohemiae ep. data ex Hunno-Broda 5. Nov. 1621. Capitulationes zwischen dem Türkischen Kayser und König in Polen. — n. 17. Schreiben aus dem Ungarischen Hauptquartir zu Hung. Brod. 7. Nov. 1611. — n. 19. Kaiserl. Proposition den Ungarischen Landständen zu Oedenburg vorge-tragen, 25. Mai 1622. — n. 20. De conventu Hungarico Sopronii (mense Maio a. 1662) acto. — n. 21. Acta dietae Soproniensis. — n. 22. Par diplomatis Imperialis statibus et ordinibus regni Hung. Nickolsburgi dati. 1622. — n. 23. Gravamina statuum et ord. Hung. in diaeta in Sempronii celebrata Caesareae maiestati introdata, 16. jun. 1622. Publica querela ordinum regni Slavo-

niae ad ordines r. Hung. contra Banum Nicolaum a Tersacz. Caesarea resolutio ad haec gravamina. — n. 24. Scriptum ordinum r. Hung. super resolutione Caesarea. n. 25. Imperatoris ulterior declaratio ad repetitas ordinum r. Hung. gravaminum abolitiones. n. 26. Ulterior resolutio Imperatoris. — n. 27. Propositiones a Caesare statibus Hungariae in diaeta Soproniensi factae.

n. 28. Gabriellis regis Hung. et Transylv. principis epistola ex Alba Julia 10. Aug. 1623.

n. 48. Epistola ad Gabrielem regem Hung. etc. 31. Dec. 1623.

n. 62. Epistola ex Leutschovia 31. Apr. 1624.

n. 64 et 63. Gabriellis regis Hung. ep. ad Imperatorem, Cassoviae 29. Mai 1624.

n. 74. Friedenspuncte zwischen den Kaiser und Bethlen Fürst von Siebenbürgen.

n. 91—93. Mehrere Schreiben aus Constantinopel, Mai—Sept. 1625. (n. 93. Schr. des türkischen Kaisers an Bethlen Gabor König von Ungarn). — n. 94. Extractum ex litteris Gabriellis Bethlen ad Cancellarium regni Hungar. ex Alba-Julia, 18. Jul. 1625.

n. 110. Litterae Cahimachami ad principem Transylvaniae, Constantinopoli 14. Jul. 1628. (másolta Cam. Lajos).

n. 113. Litterae Transylvanicae (de apostasia viduae Bethleni) s. a.

n. 117. Relatio principis Ragotzi de pugna felici contra Turcos (Oct. 1636.)

vol. 64.

n. 8. Disputation Antonii Corvini u. J. Rymeii mit Johann von Leyden (18 levél).

vol 65.

n. 33. Declaratio Gabriellis principis Transylvaniae ad ea mandata quae regis Sueciae internuntius 19 Mart. (1629) in Kerestur exposuit.

n. 131. Ladislai IV. Regis epistola ad principem Transylvaniae Rakozkium, Vilna 28. Mart. 1644.

n. 168. »Litterae ex Hungaria emanatae« (de perfidia Galli).

n. 182. Stephani Teokely (Tököly) Hungari familia (genealogice).

n. 191. Oratio, qua Leopoldum imp. nomine statuum regni Hung. ad fluvium Leidam Nicolaus Balogh episc. 27. Maii excepit.

n. 197. Leopoldi imp. proclamatio ad status regni Hung. directa contra Emericum Teckelium. Passavii 23. Aug. 1683.

n. 203. Relatio Comitis Pauli Esterhazi ad Caesarem, Varsaviae 5. Mart. 1685.

n. 208. »Copia literarum Buda Pragam datarum. Nov. 1689.« cum notis germanicis adjectis, Pragae 16. Nov. 1689.
vol. 66.

n. 18. Georgii Chezii de Kymi epistola, 26. Apr. 1621. Gabrielis electi regis Hungariae ep. 1. Apr. 1621.

vol. 77.

n. 154. Relatione di quello chi è seguito nella coronatione del Teckeli comme Ré d'Ungeria (1682, a korona rajzával).

Clm. 21,640. (Weihenst. 140) ch. 2° s. XV. 343 fol.

fol. 334. Principis Turcorum et regis Ferdinandi epistolae, Christophori Mauri ducis Venetiarum epistolae de Nigroponte capta a. 1470.

fol. 339. Pii II. narratio rei gestae per Sigismundum ducem Austriae.

Clm. 21,658. (Weihenst. 158) ch. 2° s. XV. 136 fol.

Georgii de Ungaria Visio de Patricii purgatorio.

f. 32. Sermo de S. Michaelae.

f. 36. Legenda de S. Katherina.

Clm. 22,363/b. (Windberg 163/b.) ch. 2° s. XV. 268 fol.

fol. 117. Sermones de Sanctis compilati in studio generali Quinqueecclesiensi in regno Ungariae.

Clm. 22,373. (Windberg 173.) ch. 2° s. XV. 318 fol.

Excerpta e sermonibus Esculani, scripta a Joh. List de Egenburga a. 1414. in domo Steffani canon. in Posenio. f. 149. Theodorici vita S. Elisabethe a. 1412.

Clm. 22,382. (Windberg 782.) 2° s. XV. et XVI. 98 fol.

fol. 72. Juuenci Coelii Calani Dalmatae historia Attilae; deest fol. primum.

Clm. 23,736. (ZZ. 736.) 2° s. XVI.

Virorum eruditorum epistolae, omnes fere paucis exceptis ad Andream Masium scriptae.

n. 105—114 et 116. Joh. Langius (de Lange) secretarius Reginae Ungariae et Caesaris. (lat. et gall.) a. 1550—1564.

Clm. 23,783. (ZZ. 783.) ch. 2° s. XIV et XV. 162 fol.

fol. 147. Acta de excommunicatione Sigismundi archiducis Austriae aliorumque a. 1460.; pleraque impressa sunt in Goldasti Monarchia II., p. 1576 sq.

Clm. 24,104. (ZZ. 1104.) ch. 2° a. 1487. 107 fol.

Magistri Johannis de Regio monte Canones tabularum de directionibus planetarum seu significatorum. — f. 22. Tabulae pro Johanne Archiepiscopo Stigoniensi a. 1467. compositae. — f. 81. Tabulae radicum planetarum. — f. 83. Tabulae comportatae majores cum (f. 98) canonibus. f. 97. Tabulae aequationum.

Clm. 24,106. (ZZ. 1106. ex Ettal.) 2° s. XVI. 84 fol.

f. 2. Augustini (Kaesensbrot) Moravi Olomucensis de numeris gestu manuum exprimentis epistola a. 1493. ex Patavino gymnasio ad Wladislaum regem data, cum figuris manuum.

f. 7. Udis (ὀυδέτης?): Wladislai Hungariae regis apologia ad Antonium episcopum Nitriensem.

f. 63. Acta legationis G. Reicherst Transilvani secretarii et oratoris regii etc. in presentem diarium congesta a. 1527, edita in Aretins Beytraegen VI. p. 629—654.

f. 76. »Prognosticon mag. Lucae Trapoldiani introitus Cibinium felicitatis legacionis G. Reicherst. secr. ac orat. regii.

f. 78. Oratio de diuino eucharistiae sacramento Posenii habita.

Clm. 24,173. (ZZ. 1173) ch. 2° s. XVII. 12 fol.

Relatio de expugnatione urbis Budae a. 1686., in fine manca, quae olim P. Negrelli Romae fuit.

Clm. 24,163. (ZZ. 1163.) ch. 2° s. XVI. 340 fol.

De Clade Ungarorum a. 1526. (f. 281. Hans Knawsel in Augsburg.)

Clm. 24,568. (ZZ. 1568.) ch. 4° s. XVIII. 124 fol.

Inscrizioni antiche trouate . . . trale rovine della quattro principali colonie Romane della Transilvania dal cante Gioseppe Ariosti nobile Bolognese . . . l'anno 1723. — cf. Corp. inscr. lat. III. p. 157.

Clm. 24,598. ch. 4° s. XV—XVI. 17 fol.

Epitaphium Mathiae Ungariae regis a. 1490.

Clm. 24,852. (ZZ. 1852.) ch. 4° s. XV. 108 fol. *Jacobus Vanucci* episc. *Perus*.

fol. 79. De contentione legatorum regum *Arragoniae*, *Portugaliae*, *Ungariae* circa praesidentiam. — (A báseli zsinaton.)

Clm. 25,221. (ZZ. 2221.) ch. 4° 9 fol.

Duces et insigniores generales sub *Veneto* pugnantes (contra *Turcas*). — f. 3. Principes et exercituum duces contra *Turcas* pugnantes (a. 1683).

Clm. 26,604. ch. 4° s. XV. 15 fol.

Litterae de bello *Turcico*: f. 1. Imperatoris ad papam a. 1481. *Zagrabiae* data. f. 3. *Sixti* papae a. 1481, 9. April. f. 7. Oratio oratorum regis *Ungariae* facta per dominum *Wilhelmum* de *Reichenaw* episcopum *Eystetensem*, et Literae credentiarum (de conuentu *Nurnbergensi*.)

Clm. 26,469. (Moll. 101.) ch. 2° s. XVII et XVIII. 246. fol.

Obsidio *Vyuarini* vel *Neuheisl* a. 1663.

Clm. 26,827. ch. 4° a. 1504 et 1505. 293 fol.

Fratris *Jacobi Lilienstein* theologiae prof. ord. praedicat. liber de diuina sapientia ad *Wladislaum* regem *Ungariae* nec non *Boemiae* (autographus, ut videtur)

Clm. 27,063. [*Ratisbon* (?)] ch. 2° s. XV. 180 fol.

f. 130. Epistola *Johannis* de *Huniad Sabb.* ante *Jacobi* a. 1456. lat. germ.

Clm. 27,083. ch. 4° s. XVI. 33 fol.

Computus (de genitura *Bilibaldi Pirckheimer*) a *Joanne Werner* a. 1513. factus. — f. 9. De arte astrologica. — f. 19. De genitura nobilium *Norinbergensium*.

Clm. 27,109. ch. 2° circiter a. 1770. 2 vol. pag. 1–557, 558–1018.

I. Series paparum et christianorum imperatorum Rom. II. Omnes imperatores Romani. Reges *Galliae*, *Hispaniae*, *Angliae*, *Hungariae*, *Scotiae*.

Clm. 27,230. 2° s. XVI. 38 fol.

Collecta a *Jacobo Zieglero Landauensi* de bellis *Venetis* et *Helveticis*: oratio qualem habere potuerunt cives *Syrmii*, quando a. 1521. *Turcha Belgradum* cepit. — f. 3. Oratio habenda populo Romano ad *Turcam* petiturum urbem armis. — — — f. 17. Responsio imperatoris facta *Leoni* ad exhortationem de bello sumendo contra *Turcas* a. 1517. — f. 20. *Cunrathi Wengeri* censura falsae conscriptionis *Jacobi Canicei* belli, quod

Venetus gessit contra Sigismundum archiducem Austriae. f. 23
Bellum Maximiliani Caesaris cum Helvetiis, ex Vuilibaldi Pirck-
maymeri historia.

II.

Hazai vonatkozású német kéziratok.

Cod. germ. mon. 218. De A. 1487. 2-r. 274 fol.

fol. 198—222. Legende von St. Elisabeth.

(Cgm. 1) 331. De A. 1482. 2°. 177 fol.

¹⁾ Codex germanicus monacensis rövidítve.

15—17. Heinrich's von Mügley n ungarische Chronik bis 1333.

73—84. Vermählungsfeierlichkeiten K. Matthias von Ungarn mit Beatrix von Neapel.

85—88. Ungarische Chronik von 417 bis 1457.

[Cgm. 349. De A. 1458. 4° 118 fol. cum figuris.

f. 118. Kunst ungarisch und behamisch Essen zu kochen.

Cgm. 369. S. XV. 4-r. 41 fol.

Von K. Heinrich's XII. Nachkommen; namentlich Karl's IV. Leichenbegängnisz, des nachmaligen K. Sigmunds Verbindung mit einer Princessin von Ungarn, K. Fridrichs III. Einzug und Krönung in Rom 1452.

Cgm. 451. Saec. XV—XVI. 8°. 222 fol.

f. 157—222. Wie Georgius aus Ungerlant in Irland S. Patritzen Weizen versuchte.

Cgm. 454 S. XV. 8°. 230 fol.

f. 194—225. Vom Ritter Georg aus Ungern und S. Patritzen Weizen.

Cgm. 537. S. XV. 2°. 465 fol.

f. 1—449. Martyrologium und Leben der Heiligen der Monate September, October, November, December. Darunter fol. 252—290. S. Elisabeth durch Bruder Dietrich von Thuringer Prediger-Ordens.

Cgm. 718. S. XV. 4° 91 fol.

f. 1—76. Leben der heil. Elisabeth von Thüringen in Reimen von Johannes Rote.

Cgm. 735. De A. 1472—1482. 4-r. 174 fol.

f. 121—137. Sand Elsbeten leben.

Cgm. 750. De A. 1470. 4° 316 fol.

f. 109—143. *Leben und Wunder der heiligen Nonne Predigerordens Margaretha des Königs Bela von Ungarn Tochter* († 1271.), aus dem Latein des Magister Johannes verdeutsch durch Bruder Georg Valder Pred. ord.

Cgm. 936. De A. 1571. 2° 254 fol.

f. 224—254. *Maximiliani Transsylvaniai Sendbrief an den Erzbischof zu Salzburg über die im Jahre 1519. gemachte Entdeckung der Molukken oder Gewürz-Inseln.*

Cgm. 1006. S. XVII. 4-r. 549 fol.

Eberhard Windecke's Denkvürdigkeiten von 1393—1442. oder Geschichte Kaiser Sigmunds.

Cgm. 1112. S. XV. 2° 169 fol.

f. 14—52. *Heinrich von Müglen: Ungerische Chronik bis 1333.*

Cgm. 1113. S. XV. 2° 134 fol.

Jacob Veter: Lied von König Ladislaus zu Böhmen. 1452.

Cgm. 1129. De A. 1462. 2° 311. fol.

Johannis de Bila Vocabularius triplex latino-germanicus.

Cgm., 1134. De A 1465. 2° 400 fol. cum scutis gentiliis illuminatis.

f. 279 - 399. *Von S. Patritzen Weize und von Ritter Jörgen von Hungern.*

Cgm. 1215. S. XVII—XVIII. 2° 66 fol.

Kaiser Rudolph's II. Instruction für den obersten Profiantmeister in Hungern (Wolfgang Jorger Freiherrn), nebst Erlassen des Königs Matthias und des Erzherzogs Ernst, Brüder des Kaisers 1592—1593.

Cgm. 1216. S. XVIII. 2° 112 fol.

Methodus sive compendium rerum Transsilvanicarum sub annis 1551—1553 durch Veit Gail von Presburg der zeit Kriegssecretarien in die allgemeine teutsche Sprach verfasst.

Cgm. 1250. 629 fol.

Manuscriptorum Tomus I. Aktenstücke bezüglich auf ungarische, böhmische und österreichische Sachen von 1606—1616, in Abschrift; zuletzt über die Kriegsvorfälle und die Belagerung von Braunschweig. 1615—1616.

Cgm. 1253. 787 fol.

Manuscriptorum Tomus IV. Reichssachen, böhmische, österreichische, ungarische Religionssachen, niedersächsische Kriegshandlungen. Schweizerische, französische, niederländische Sachen, von 1615—1636.

Cgm. 1639. S. XVIII. 2°. 4 fol.

Einige (historisch-chronologische) bayerische Merkwürdigkeiten beschrieben von Niclas Warathka in Ungern.

Cgm. 2276. De A. 1599 (?) 2°. 78 fol.

Beschreibung des F u g g e r i s c h e n G e s c h l e c h t s 1370—1598.

Cgm. 2277. De A. 1599. (?) 2°. 94 fol.

C r o n i c a des ganzen F u g g e r i s c h e n G e s c h l e c h t s. (Eleje mint a 2276. sz., vége más.)

Cgm. 2278. De A. 1599 (?) 2°. 71 fol.

Ordentliche Beschreibung des Fuggerischen Geschlechts. (Eleje és vége mint a 2277. sz.)

Cgm. 2279. S. XVII. 2°. 30 fol

G e n e a l o g i a des ganzen F u g g e r i s c h e n G e s c h l e c h t s von 1370—1616.

Cgm. 2546, De A. 1737. 2°. 115 fol.

D e c r e t a, das kleine Waidwerk betreffend, von König Otto's (von Ungarn Handfeste 1311 an bis 1737.)

Cgm. 3246. De A. 1527. 4°. 12 fol. Nyomat. 6 fol. kézirat.

C h r o n i c a von vil namh. geschichten die geschehen seynd seid man zalt n. Ch. g. 903 iar in Ungern, Behem, Oesterreich, Stayr, Bayrn, Swaben, Franken. Welsch- und teutsch landen bis 1515. Gedruckt in Augspurg und besonders Augsburg betreffend. f. 12—18 handschriftlich fortgesetzt bis 1527. von einem Tegernseer. (Abt Maurus ?)

Cgm. 3657. De A. 1595. 2°.

C. D. S. D i c t i o n a r i u m v a r i a r u m (circa 80) linguarum (d. h. Alphabete, einige Grammaticalia, das Paternoster und andere Sprachproben und eine Reihe Vocabeln aus jeder.)

II. Bd. 3657. 301 fol. syrisch, aegyptisch, aethiopisch, indisch, libisch, medisch, macedonisch, tartarisch, canibalisch, lappisch, slawisch, u n g a r i s c h, böhmisch, polnisch, russisch, liefländisch, georgisch, brasilisch, mexicanisch, griechisch, sardinisch, chinesisch, irisch, englisch, isländisch, gothisch, dänisch,

schwedisch, norwegisch, altdeutsch (Otfried), niederländisch, rotwelsch, friaulisch, etruscisch, römisch, wenedisch, genuesisch, spanisch, portugiesisch.

Cgm. 3841. De A. 1690. 2°. 126 fol.

Theodorici de Apoldia sive Thuringia. Ord. Praed. Vita S. Elisabethae, verdeutscht.

Cgm. 4253. a. De Anno 1770–72. 4°. 3 fol.

Cardinal Migazzi's Erzbischofs zu Wien, Vorstellungen an die Kaiserin Maria Theresia, betreffend: a) 40 thyrnanische Thesen 1772. — b) Ueberlassung von Klosterpfarren an Weltpriester 1772. — c) Decret von 1770 über das zur Ablegung von Klostersgelübden nöthige Alter von 24 Jahren.

Cgm. 4872. De A. 1456. 4°. 197 pag.

f. 1–68. Georgs von Ungern Rais durch Sand Patricien höl.

Cgm. 5112. S. XIX. 4°. IV fol.

Pyrker, Joh. Ladisl.: Bilder aus dem Leben Jesu und der Apostel. Originale Handschrift.

III.

Hazai vonatkozású francia, olasz és magyar kéziratok. *)

295. (Gall. 292.) Cod. chart., XVIII. s., 27 f. in 4°. Cum tabula Belgradi topographica. Ex bibl. Palat.

François Gaston de Parys (Capitaine d'infanterie bavaoise): Journal de ce qui s'est passé de plus remarquable entre l'armée imperiale commandée par le Prince Eugène de Savoye et l'armée othomane commandée par le Grand Vizir en 1717, — (dedié à Theodore, Comte Palatin du Rhin).

370–384. (Gall. 601–615.) Codd. chart., XVII et XVIII s., XV voll in 2°. Codd. acquisiti a. 1833 ab antiquario Monacensi.

Collectanea juridica s. collectio documentorum tum manuscriptorum, tum impressorum, quae spectant ad Alsatiae administrationem eiusque res judicarias, pecuniarias, politicas. — (Gallicâ et Theotiscâ linguâ.)

1) Catalogus Codicum manu scriptorum Bibliothecae Regiae Monacensis. Tomus Codices Gallicos, hispanicos, italicos anglicos, suevicos, danicos, flavicos esthicos hungaricos complectens. Monarchii A. M. DCCC. LVIII. Sumptibus Bibliothecae Regiae. 8°. 386. Complectitur Codices 1369.

Videtur confecta per C. H. Radium, Duci Bipontin. ab intimis consiliis, praepositum Cancellariae in villa Rappolti (Ribeauville, Rappoltsweller). — In codd. 370—377. s. 601—608. varia documenta secundum ordinem alphabeticum disposita sunt.

d) p. 309—10 et 319—20: Extract uyt het Register der Resolutien van de Hoogmogende Heeren Staaten Generael der vereenigde Nederlanden. Lunae den 25. Aug. 1732. Agitur de persecutione Protestantium in Hungaria et Transsylvania. Inscritae sunt huic resolutioni literae Regis Borussiae, traditae per eius Legatum extra ordinem, Maschó, dat. à la Haye 20. Août 1732, monentes: de joindre ses Remontrances à celles des autres Puissances, pour obtenir de l'Empereur, que les persecutions inhumaines contre les Protestans finissent etc.

625. (Ital. 240.) Cod. chart., XV s., 76 f. in 4°. Cod. Vict. 150; charta passim lacera, sed recenti suffecta. Scriptura saepius pallescens.

Canzoni Sacre (Laudi). Due libri.

Quae a f. 1—10 in charta oblonga dimidia parte angustiore scripta sunt, manu prorsus diversa, sunt strophae versibus homoeoteleutis inter se connexae. Agitur in hoc carmine quod ad instar est Prophetiae de rebus saec. XV. exeuntis et XVI. incipientis, tum Italicis, tum totius Europae; inter ea multa de Turcis, in laudem regis Hungariae (haud dubie Matthiae Corvini) etc.

Incipit:

Perche i divini decreti
cosi gli an sententiati,
per esser tanto ingrati
al sommo bene.

Per fuggir tante pene
andran come sbanditi
hor qua hor la smarriti
ognun fuggendo etc.

Explicit:

Per quattro anni staranno
con questo pastor sancto
pien di spirito sancto
e huom divino.

643 (Ital. 385, Bavar. 3491.) Cod. chart., XVII s., a 1676, 7 f. in 2°.
Le Ninfe (del Danubio. Isara, Eno, Mincio, Tebro, Reno).

Cantata con Ballo per le Nozze di Leopoldo I. e Leonora di Neuburgo in Passavia (li 14. Dicembre 1676).

806. (Ital. 84.) Cod. chart., XVII s., 117 f. in 2°. Ex bibl. Polling.

Politica. Spectant Imperium Germanicum.

1) f. 1—45. Breve ponderazione e risposta alle querele esposte dagli ambasciatori del Rè Christianissimo al Collegio Elettorale et all' ordini dell' Imperio congregati in Francfort contro l'Imperatore Ferdinando III. et il Rè d'Ungheria et Boemia suo figlio.

815. (Ital. 96.) Cod. chart., XVII XVIII s., 139 f. in 2°. Ex bibl. Polling. Manus variae.

Historica.

Apographa documentorum, quae spectant ad a. 1682—1688, quo tempore fere tota Europa occidentalis violentia Gallorum impotenti perturbabatur. Schmellerus collectioni haec inscripsit: »Intrighi della Francia nell' Ungheria e nella Polonia, in Alama-gna, Ollanda, Roma etc.« In f. 1 legitur: Raguaglio delli Stati dell' Imperio.

1) f. 2—17. Lettera del Signore S. L. signor Polacco al Signor Marchese. C. L. alla dieta delli Stati dell' Imperio in Ratisbona, sopra gli affari presenti dell' Ungheria (d. d. 1. Decemb. 1682).

2) f. 19. 20. Discorso del Signore Zierowski, ambasciadore dell' Imperio in Polonia fatto auuanti sua M. Polacca alli 6. Ott. 1682 in Taurouie.

3) f. 21—24. Memoriale ejusdem.

4) f. 25—20.^s Epistolae inter Emericum Tökely et legatum Franciae Signore di Vernay (a. 1682).

826. (Ital. 171.) Cod. chart., XVII s., 284 f. in 2°. Cod. Victor. 41.

Lettere, narrationi, manifesti et risposte, capitoli, dialoghi, relationi, orationi, sentenze, esortationi, patente, ragguagli et altri discorsi. (Raccolta del secolo XVI et XVII.)

Maxima pars eorum, quae hic codex comprehendit, scriptorum spectat ad successionem Mantuanam, quae res exeunte tertio saeculi septimi decimi decennio cum turbas eius temporis cuncto orbi perniciosissimas mirum quantum adauxit, tum Italiam atrocissimis belli plagis prostravit. Praecedit index.

f. 64^b—65^b. Narrazione della soppressa di Chiauerino (hodie

Raab), chiaue dell' Ungheria, fatta dal Conte Adolfo di Suar-zemburgh, anno 1597.

829. (Ital. 188.) Cod. chart, XVI—XVIII s., 591 f. in 2°. Cod. Victor. 78. b.

Relazioni etc. delle corti d'Europa. Tomo II.

Codici a fronte illigata sunt: Notizie di tutte le funzioni fatte . . . per la elezione e coronazione di Francesco I. imperadore. Firenze 1745, in 12°, cum tabula votiva Latina, quam obtulere hac occasione ,omnes Etruriae populi' in 2° (impressa).

f. 322—334. Ragguaglio dello stile della segretaria della corte Cesarea etc. Sommario delle cose di Germania. Nota di tutti i Principi dell' Imperio etc. 1589.

f. 358—359. Relazione dell' assalto e presa della fortezza di Strigonia fatto da' Tedeschi circa il 1600.

f. 360—377. Articoli, Conditioni et Trattati tra l'Imperatore e Principe di Transilvania Sigismondo Bathorio etc., 28. Genaro 1595. Sunt plura capitula.

f. 410. Instrumentum Sigismundi Ducis Austriae in favorem Comitum della Lippa, anno 1457. Italice.

f. 410—429. Leopoldi I. Caesaris genius Ludovici XIV. et Mahometis IV. genios virtute, gloria et felicitate praecellit. — Discursus politicus, circa 1687.

f. 430—432. Epistola Leopoldi Imperatoris ad Regem Poloniae, d. d. Viennae 18. Mart. 1680. Suscitatur contra Galliam.

f. 434—441. in 4°. Veridico giornale che viene settimana per settimana dal campo Cesareo sotto Grana, Waitz, Pesth, St. Andrea, 1684. Im pressum.

f. 442—443. Extractus extraordinariae Relationis n°. LX. Vienna 29. Julii 1690. Ex inferiori tractu Rheni, 30. Julii. — Ex superiori tractu Rheni, 31. Julii. — Ad Moguntiam, 29. Julii. — E tractu Mosella, 30. Julii.

f. 462—463. Manifestum Mich. Tellkij (sic), Principis Transylvaniae, d. d. In civitate Cybinensi (i. e. Hermannstadt) 9. Mai 1688.

f. 466—467. Editto di Leopoldo I. d. d. Vienna 11. Dic. 1688. Cfr. f. 478—481.

f. 510a. Capitula de Ungaria, sine anno.

f. 550a. Martini Strigonii Soc. Jes. de Leopoldo Ignatio Austriaco Prophetia.

958. (Ital. 209.) Cod. chart., XVII s., 418 f. in 2° Cod. Vict 91. Codex mixtus.

Historica. Politica. Juridica. Spectant maxime Neapolim, Romam, Galliam.

f. 323. Illustrissimus Domnus Abbas Scarlattus serenissimi Electoris (Maximiliani Emanuelis) gloriae ob expugnationem Bundensem plaudens, aedes suas pluribus luminibus et facibus illustravit.

Epigramma; incipit:

Nox erat et Romae radiantes undique taedae.

f. 324. Dux Elector Bavariae.

Anagramma:

Arx electa Budae ruit.

Epigramma; incipit:

Et famis et calybis tentata Sicambria pulsu.

969. (Ital. 366.) Cod. chart., XVI s., 35 f. in 8° Ex bibl. vet. Mon.; charta humiditate affecta.

Alessandro Naldi, Descriptione della Guerra d'Ungheria al Serenissimo Duca Guiglielmo di Baviera Conte Palatino etc. d. d. Vienna VII Decembr. MDLXCIII (sic pro 1593 ut videtur)

Agitur maxime de capta urbe Alba regale (i. e. Stuhlweissenburg).

970. (Ital. 35) Cod. chart. XVII s., 93 f. in 2°. Ex bibl. vet. Mon.

1) f. 1—72. Guerre d'Ungheria descritte dalla felice memoria del Conte Gio. Marco Isolano, governatore et colonello in Alba Regale per Sua Maestà Cesarea (anno 1594—1602).

2) f. 73—93. Relatione del successo à Alba Regale l'anno 1602.

971 (Ital. 1.) Cod. chart., XVII s., IV. Voll. in 2°. Ex bibl. Palat.; antea Aug. Stef. ab Lepsing. S. S. Apostol. Prothonot

Memorie di Montecuccoli.

Vol. I, 282 f. II, 177 f. III, 175 f. IV cum 46 tabulis et chartis.

A fronte vol. I. legitur: Della guerra col Turco in Unghe-

ria, anno 1670. Idem titulus extat in dedicatione 'al' Imperadore' operi praemissa. Continent haec volumina praeter dedicationem ac praefationem tres libros "Aforismi dell' arte bellica, applicati alla guerra col Turco in Ungheria". Textus saepius correctus et adauctus, fortasse ab ipso auctore, cuius manus etiam in fol. 4^a adesse videtur. Hoc si statuatur, noster codex vel antiquior erit, augustissimae bibliothecae autographo, ex quo prodiit Latina editio Michaelis Bonbardi sub tit. Commentarii bellici Raymundi Montecuccoli Viennae a. M. DCC. XVIII. 2°. Cod. nostri additamenta offert editio Italica, Memorie del General Principe di Montecuccoli . . . poste in luce per Enrico di Huyssen. Colonia M. DCC. IV. 8°.

973. (Ital. 288.) Cod. chart., XVII s., 92 f. in 4°. Ex bibl. Palat.

Relatione esatta sopra l'Essercito Ottomano sollevato Ungheria, anno 1687.

1098. (Ital. 437, iconogr. 141.) Cod. chart., XVI s., a. 1596, 129 f. in 2°. magno oblongo. Ex bibl. vet. Mon.

Piante di fortezze d'Ungheria, di Fiandra, di Francia, da Giorgio Pagliaro Frattino.

In n°. 3. notatiuncula Teutonica. Sunt tabulae artificiose delineatae atque coloratae uti dicunt in aquarello. Complures exhibent simul res in bello gestas, obsidiones etc. ideoque non arte solum, verum etiam propter rerum veritatem haud negligendae videntur esse. — Folia 39—69 surrepta sunt.

1140. (Cod. Hungaricus.) Cod. chart., XV s., a. 1466, 208 f. in 4° maiore. Quondam Joannis Alberti Widmestandii, qui hunc et alios ex Hungaria libros adtulerat. Tunc bibl. vet. Mon. Per binas columnas scriptus manu discreta, titulis et initialibus rubris, a fronte singulari more picturis ornatus.

Quatuor evangelia linguâ Hungaricâ.

Praecedat f. 1—7 in membranis Calendarium, item Hungarice conscriptum. Adnotat Schmeller inter alia: "Ende Decembers 1835 wurde dieser Codex unter Garantie der k. k. österreichischen Gesandtschaft an den Grafen Teleky, Präsident der ungarischen gelehrten Gesellschaft, nach Wien verliehen; kam zurück den 7. November 1836." Codex, interv. etustissima litterarum Hungaricarum documenta referendus, integer prodiit a. 1842 in 'Régi Magyar Nyelvelmékek. III. Kötet. Budán 1842'. Ibi calendarium, initium (f. 9^a), f. 67^a et exitus artificioso modo ad instar codicis expressa sunt.

Vegyes közlemények.

— **Jelentés a M. N. Múzeum könyvtáráról.** A M. N. Múzeum könyvtára az 1882. év I. felében összesen 1542 kötet vagy füzet nyomtatvánnyal, 20 kézirattal és 2483 darab és 18 levéltári csomó oklevéllel és levéllel szaporodott; és pedig ajándékol kapott, 128 kötet nyomtatványt, 1 kéziratot, 2450 darab oklevelet és 18 iratcsomót; vásárolt 194 kötet nyomtatványt, 19 kéziratot és 33 darab oklevelet; a beérkezett köteles példányok száma 1220.

Könyvek, kéziratok, oklevelek vásárlására és kötésre fordított 1754 frt 90 kr. Az olvasók száma 11.472-re ment, kik 21.088 köt. nyomtatványt, 1061 kéziratot és 3574 oklevelet használtak.

— **A »Magyar Könyvszemle«** 1882. évfolyamából az első négy füzetet a jelen 20 íves kötetben veszik olvasóink. Az országos könyvkiállítás által, folyóiratunk megjelenésében okozott késedelmet igyekeztünk a közlemények tartalmasságával pótolni. Óhajtjuk, hogy ezekben olvasóink a hosszú várakozásért kárpótlást találjanak. Kérjük eddigi késedelmünkért szíves elnézésöket s a folyóiratunk által képviselt ügy iránt további meleg érdeklődésöket.

— **Kinevezések.** Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi magy. kir. miniszter úr, a Nemzeti Múzeum könyvtárában rendszeresített levéltárnoki állomásra, segédőri ranggal és fizetéssel dr. Fejérvataky László egyetemi magántanárt, s a rendszeresített irnoki állomásra Horváth Ignácot, a múzeumi

könyvtár eddigi napidíjasát nevezte ki. E k i n e v e z é s á l t a l a k ö n y v t á r o k l e v é l g y ű j t e m é n y e, melyet eddig a kéziratgyűjteménnyel együtt egy tisztviselő kezelt, külön tisztviselőt nyert. Ezáltal a könyvtár és a szakférfiak egy régi óhaja teljesült, s eléretett az: hogy az osztály különböző csoportjai külön tisztviselők kezelése alatt legyenek, kik magukat a saját szakmájokban alaposan kiképezhetik s egész tevékenységöket az általok kezelt csoportnak szentelhetik. A munka felosztás ezen rendszere által kétségkívül nyerni fog a könyvtár, nyerni fog a szakirodalom, de nyerni fog a közönség is, mert tudni fogja, hogy a könyvtár különböző ágaiban kihez kelljen felvilágosításért fordulnia. A közönség tájékoztására célszerűnek találjuk a könyvtár:mostani tiszti létszámát, a munkakör megjelölése mellett, a következőkben megismertetni. Ez idő szerint az osztályban a következő rendszeresített tisztviselők működnek: 1) **M a j l á t h** Béla könyvtár-őr, vezeti a könyvtár összes tudományos és administratív ügyeit; 2) **B a r n a** Ferdinánd, tiszteletbeli őr, élén áll a nyomtatványok csoportjának, vezeti a könyvrajstromozás összes műveleteit; 3) **C s o n t o s i** János segédőr, kezeli a könyvtár kéziratgyűjteményét s szerkeszti a »Magyar Könyvszemlé«-t; 4) dr. **F e j é r p a t a k y** László levéltárnok, kezeli a könyvtár saját oklevélgyűjteményét és a családok letéteményeit; 5) **M a j o r** Lajos őrsegéd, felügyel az olvasó közönségre s vezeti a szerzemények nyilvántartási naplóját; 6) ifj. dr. **S z i n n y e i** József őrsegéd, vezeti az osztály administratív ügyeit, (kikölcsonzés, megrendelés, könyvkötés és levelezés); 7) **H o r v á t h** Ignácz őrnök, segédkezik a folyó ügyek mellett s kezeli a hírlapgyűjteményt. Ezeket támogatja korlátolt számú segédszemélyzet és négy hivatal-szolga.

— **Majláth Béla** a Nemzeti Múzeum könyvtár-őre a nyári szünet alatt a felvidéki könyvtárakban tett kutatásokat s a régi magyarországi bibliographiához több becses adalékot talált. A többi közt megvizsgálta Alsó-Kubinban a **Csaplovics-könyvtár**t, melyről külön jelentést óhajt adni. Kutatásainak eredményéről folyóiratunk annak idejében részletes közléseket fog hozni.

— **A M. T. Akadémia kézirtárának rendezése 1882. jan. —juniusban.** Az egész kézirtár egy terjedelmes termet foglal el s tölt be teljesen. Gyült 1831 óta, rendezése megkezdődött 1856-ban s folyt részint a főkönyvtárnok, részint valamelyik osztályjegyző, részint pedig külön kézirtár őr által, 1874-ig; ekkor Jakab Elek akad. levelező tag bizatott meg rendezésének bevezésével, naponkint két órára szabott munkával és szerény tiszteletdíjjal.

Alig kezdette meg, az Akadémia a Batthyányi kézirtár birtokába jutott s azt a füstös, szoros, vasasládákból, hol csodás zavarban tán századokig voltak és részben szórloftak, ki- és rendbe kellett szedni. A munka elkezdődött, a levelek $\frac{3}{4}$ -de jegyzékbe vétetett, a hiányzók kijelöltettek s minden levél külön borítékba téve, oly módon helyeztetett polczokra, hogy mikor valamennyi jegyzékbe kerül, az időrendi és szakszerű beosztás könnyen megtörténhessék.

Csaknem egy év telt el e munkával, a mikor a véletlen emlékezetbe hozta, hogy a még 1863—4-ben megszerzett Kazinczy-kézirtagyűjtemény szintén ládákban egy sötét kamarába téve a tudomány és tudósok elől elzárva áll. A rendezőnek kötelességévé tétetett, hogy a nagybecsű hagyatékot lehető gonddal rendbe hozza s a kézirtárba az illető szak-catalogusokba úgy osztsza be, hogy az egyes gyűjtemények — a mennyiben lehet — a nagynevű eredeti gyűjtő, Kazinczy Ferencz nevét viseljék.

Két évig tartott e munka, mert azt a dolog természete szerint a meglevő, régi, más gyűjteményekkel kapcsolatban s úgy kellett végezni, hogy egyes buvárkodók hátramarádást ne szenvedjenek, a kinek kézirtat kellett, kapja meg, a ki behozta, azé elhelyeztessék.

Még nem volt vége, megszereztetett a Toldy Ferencz ropant terjedelmű s megbecsülhetetlen értékű kézirtagyűjteménye, s minthogy a tudósok, főleg pedig az egyetemi polgárok rendkívül érdeklődnek eziránt, s mind hangosabban és hangosabban követelte a közvélemény ennek rendezését: a felügyelő a főkönyvtárnok meghagyásából erre fordította fő gondját s ideje legnagyobb részét.

Kétszázhuszonhét tétel alá volt beosztva e gyűjtemény állott aránylag kevés önálló kötetből, de tömérdek vaskos Col-

ligatumból s még vaskosabb csomagokból, melyek ezernyi ezer jegyzést, kivonatot, levelet, szózatot, fogalmazványt, tervrajzot, informatiót, kiadványt stb. foglalnak magukban, a melyeknek összefüggését a néhai tudóson kívül senki más nem tudta.

Ennek rendezése évek óta foly, nehezítve azáltal, hogy a gyűjteményből a tudósok és kutatók gyakran olyakat kértek ki használatra, a miknek a rendező hollétét nem tudhatta s megkeresése sok időbe került. Ekkor ismét megszakadt azáltal, hogy a főtítkári változás következtében azon hivatalnál őrzött nagy számu folyóiratok s más gyűjtemények szintén a kéziratárba adattak le, melynek rendezése és catalogusba vétele két ízben ismét hónapokat veit igénybe. Most már intézkedés történt, hogy több le ne küldessék addig, míg a meglevő anyag teljesen rendezve nem lesz. A felügyelő rendező remélte, hogy a Toldy-gyűjteményt a nyári szünidőig bevégezheti; de csalatkozott az által, hogy egyfelől a v e g y e s s z a k r a hátra tartott anyag oly nagy és szétszórt volt, hogy lehetlenség volt végrehajtani, némely kötetbe több száz kisebb-nagyobb darab értékes papir és jegyzés vétetvén számszerint föl; másfelől a korábban rendezve volt v e g y e s s z a k b a n, mint általában régebben m i n d e n m á s b a n is az ivrét, 4-rét, 8-rét, 12-rét össze levén vegyítve, a mostani rendező azokat elkülönítette, az egy alakukat egy csoportba s külön számok alá tette, s így az eddigiekből a Toldyéival együtt készített és részletes catalogusba vett:

ivrétben [Folio]	32	külön	kötetet
4-edrétben	117	»	»
8-adrétben	33	»	» együtt tehát

182 kötetet.

Másik türelem próbáló munkája volt a rendezőnek a most letelt félévben a Toldy Ferencz főleg irodalomtörténeti és biographiai gyűjteményének rendezése. Erről fogalma sincs olyan, a ki azt nem látta s hasonlóval nem foglalkozott. Toldy Magyarország összes tudósaink életével az összes tudományágakban való munkásságával foglalkozott félszázadon felül. A ki nyomtatott műveit ismeri, képzetet formálhat magának az itt felhalmozott anyagról. Roppant adat-tömeg az száz meg száz magyar írónak életéről s azok ezernyi ezer kisebb-nagyobb művéről, levelezéséről stb. Mind bámulatos halmazokban voltak azok együvé hordva, irtóztató számu, alaku, írott és

tiszta kisebb-nagyobb papirdarabkában. Azt a rendezővel mind át kellett vizsgálni, számbavenni, hová beoszthatását megállapítani, számozni, s így időt és lelket kifárasztó, megrongáló töprengések után a beosztást végre is hajtani. E munka — mondá sokszor a rendező — a favágásnál terhesebb volt.

Ezért teltek el alatta s miatta az évek. Ez anyag legnagyobbára a Történelem szakának irodalmi és biographiai két alosztályába osztatott be s terjedelmileg a letelt félévben a következő szabályszerűen rendezett kötetekkel szaporította az Akadémia kéziratását.

ívrétben	18	külön	kötet	
4-edrétben	43	»	»	
8-adrétben	5	»	»	együtt tehát 12 kötettel.

A levelezések száma 47 4-rétű kötettel.

Régi és újabb írók kéziratái száma 47 4-rétű,

32 8-rétű, tehát együtt

79 külön kötettel

A négy szak tehát együtt 341 kötettel gyarapodott, megjegyeztetvén, 1) az, hogy e között könyvalaku versgyűjtemények és prózai művek is vannak, melyek most jöttek catalogusba, így a gróf Teleky, Faludi, Batthyányi s más tudósok és írókéi; 2) hogy a nagy számú kötet anyaga részben a mult 1881-ik évben is folyvást gyűlt egymás mellé, míg ez év első felében oly teljessé lett, hogy egy kötetet alkosson. E félév eredménye közé igtatjuk, de mint részben a mult fáradságának s munkájának is gyümölcsét. Most június 30-án is maradt a szünidőre összegyűjtve az említett szakokban 10 - 20 kötet anyag; de némelyikhez még néhány darab kell, a míg csak a rendezés további előhaladása szolgálhat, s a mikor kiegészül, akkor vétetik catalogusba és szám alá. Más szakokban is volt több-kevesebb kötet gyarapodás, de mindent fölemlíteni, hosszadalmas lenne. Iszonyu fárasztó munka ez, mihez erős könyvszeretet és vasakarát kell

Ez az elől jelölt hazai tudományos intézet kézírattára fél-évi munkájának és rendezett kincsei gyarapodásának pragmatikus rajza és hű képe.

— Kéziratvásárlás. A Nemzeti Múzeum könyvtára újabban vásárlás útján 17 értékes XII—XVIII. századbéli kézirattal

gyarapodott, melyekből kettő a XII., kettő a XIV. és három a XV. századból való. E hét középkori kéziratról kétségtelen, hogy magyarországi könyvtárakból származnak s valószínű, hogy egy részök itt a hazában iratott. Tartalmukra nézve 6 theologiai s egy orvostudományi munka. Érdekes köztük egy XII. századbeli *Rituale*, mely az isteni ítéletek szertartásait külön fejezetben tartalmazza. A Farkas Lajos-féle gyűjtemény megvásárlása óta a Nemzeti Múzeum könyvtára ennyi középkori kézirattal nem gyarapodott. A többi XVI—XVIII. századbeli kéziratok legnagyobb részt magyarországi vonatkozásúak s hazánk történetéhez, irodalom- és művelődéstörténetéhez becses adalékokat szolgáltatnak. A kéziratok három kivételével mind latin nyelvűek, rövid jegyzéküket a következőkben adjuk: 1. *Breviarum*. Hártya-kézirat a XII. századból, kis fol. 2. *Rituale*. Hártya-kézirat a XII. századból. 4-r. 3. *Sermones Medella animae*. Hártya-kézirat. XIV. sz. 8-r. 4. *Breviarium*. Hártya-kézirat. XIV. sz. 8-r. 5. *De Virtutibus* című, vegyes tartalmu theologiai papír-kézirat a XV. sz. 8-r. 6. *Tractatus de quatuor Novissimis*. Papír-kézirat. XV. sz. Fol. 7. *Tractatus novus de curationibus aegritudinum*. Papír-kézirat a XV. sz. végéről. 8-r. Latin és német nyelven. 8. Német imádságos könyv. Hártya-kézirat a XVI. sz. 12-r. 9. *Sententiae Variae Authorum*. Papír-kézirat. XVII. sz. 4-r. 10. *Catalogus Librorum Convent.* Szakolcz., Ord. Min. 28. Aug. A. D. 1667. Papír-kézirat. 4-r. 11. *De territorio regni Hung.* Papír-kézirat. XVII. sz. 8-r. 12. *Notationes circa opus Decreti et Tripartitum*. Papír-kézirat. XVII. sz. (1685.) 4-r. 13. *Collegium Librorum*. Papír-kézirat. (1690.) 4-r. 14. *Balneologia*. Kézirat. XVIII. sz. Fol. Német nyelven. 15. *Methodus Processualis*. Per Franc. Palasty Jun. Kézirat. 1701. 4-r. 16. *Historia de statu Hung.* Kézirat. XVIII. sz. 4-r. 17. *Processus Judiciarius*. Kézirat. XVIII. sz. 4-r. 18. *Kurtzer Species Facti*. Kézirat XVIII. sz. 4-r. Német nyelven. 19. *Arma vigilantia etc.* Kézirat. Posonii. 1806. 4-r.

— A Felső-Bükkü Bükk család levéltára özvegy Bükk Zsigmondné ajándékából a Nemzeti Múzeumba került. A levél-

tár két levelesládában 2422 darab oklevelet, levelet és 18 darab iratesomót tartalmaz. Ezen anyag a következőképen oszlik meg: Van közte 11 darab mohácsi vész előtti oklevél, ezek között a legrégebb 1409-ből való, az egri káptalan kiadványa s a borsodmegyei Bába helységre vonatkozik. Van néhány oklevél Mátyás királytól, Miskolcz és Eger városokra vonatkozó, melyeknek történetirója e levéltárat semmiképen sem nélkülözheti. A XVI. századot 71 darab képviseli, köztök több igen érdekes művelődésünk történelmére vonatkozó oklevél, összeírás stb. Ilyen Drencheny István végrendelete magyar nyelven 1572-ből, melyben ingóságairól is rendelkezik, továbbá a »Divisio rerum mobilium egregii condam domini Joannis Fanchy, die prima Martii 1574.« mely jó sok arany, ezüst, drágaságot, ékszer, háztartási czikkeket sorol föl azoknak súlyával és becsértékével együtt, szintén magyar nyelven. A XVI-ik század többi darabjai jobbára birtokviszonyokra vonatkoznak s különösen Borsod, Heves és egyéb szomszédos vármegyéket illetik. A többi 2340 darab a XVII—XIX. századból való, jobbára magánlevelezés, mely kétségtelenül még sok érdekes s nem ismert művelődési adatot rejt magában. Vannak a kurucz mozgalmakra vonatkozó levelezések is benne. Egy szóval az ajándékozó igen gazdag és alkalomadtán felhasználható adathalmazzal gyarapította levéltárunkat.

F—y.

— **Gróf Rhédey Gábor levéltára.** A Nemzeti Múzeumban örök időkre letéteményezett családi levéltárak száma egygyel ismét szaporodott. Gróf Rhédey Gábor itt helyezte el a *k i s r h é d e i g r ó f R h é d e y c s a l á d* levéltárát. A levéltár történetiróink előtt nem volt ismeretlen; a történelmi társulat kolozsvári kirándulása alkalmával többen kutattak benne s e levéltárból, mely akkor Kolozsvárott a barátoknál őriztetett, hét darab Árpádkori oklevél a »Hazai Okmánytár« VI. és VII. kötetében napvilágot is látott. Sajnos, hogy a levéltár nagyon magán viseli századok viszontagságainak, s különösen mult századi prókátorok rendezésének nyomait. Rhédey Ferencz fejedelem levéltárának csak egyes töredékei maradtak meg benne, de minden nyom arra mutat, hogy egykor az is e levéltárnak egy részét képezte. A mult századi rendezők csak a birtokokra, pörökre vonatkozó

iratokat tartották szükségesnek megőrizni, s a fontos politikai levelezésekből igen sokat kiselejteztek. A levéltár legrégibb oklevelei még valahol lappanganak; azon oklevelek, melyek a mondott helyen napvilágot láttak, az átvett levéltárban nem találhatóak. A levéltár legrégibb darabja 1371-ből való; ez a kolosmonostori convent kiadványa s a kolosmegyei Nádas birtokra vonatkozik. Ettől kezdve a mohácsi vészig alig tiz—tizenkét darab oklevél, az is jobbára töredék, található a levéltárban. Remény van azonban, hogy a régibb oklevelek szintén a Nemzeti Múzeumba kerülnek. Annál gazdagabb a XVI. és XVII. század. Százakra, ezekre megy az ezekből való missilisek, oklevelek száma. Művelődéstörténelmi adatok, fontos politikai levelezések, különösen a török hódoltságra, az erdélyi országgyűlésekre, belviszonyokra vonatkozólag, nagy számmal maradtak meg. Vegyük még ehhez a XVIII. századból való levelezések halmazát, melyek a hazai tudományosság, színművészet stb. történelmére sok újat fognak felderíteni, s a jelen századból az 1809-iki insurrectiora vonatkozó adatokat: a gróf Rhédey család levéltára, mely² a kiselejtezés után is, mintegy 5—6000 váltogatott darab iratot tartalmaz, határozottan nyereség lett a történetírás számára azáltal, hogy a központban könnyen hozzáférhető módon helyzetetett el.

F—y.

— **Gróf Pázmány Miklós könyvfeljegyzése gróf Zrinyi Miklós költőről.** Folyóiratunk többször hangsúlyozta már, mily fontossággal birnak a régi hazai könyvfeljegyzések, melyek a könyv provenienciáján és vándorlási történetén kívül, igen sokszor a hazai történet, irodalom- és művelődéstörténethez nagybecsű adalékokat szolgáltatnak. Ily érdekes könyvfeljegyzést mutatunk be most olvasóinknak a XVII. század közepéről, mely az olmczi nyilvános könyvtár, gróf Zrinyi Miklós: »Adriai Tengernek Syrenaia« című Bécsben 1651-ben 4 rétbⁿ megjelent munkájának szövegeltti tiszta levelén gróf Pázmány Miklóstól maradt fönn s ez utóbbinak Zrinyi Miklósról irt dicsőítő verseit tartalmazza. Gróf Pázmány Miklóst irodalmunk mint pártfogót ismeri, kinek Drusbicki Gáspár jezsuita 1657-ben egy latin imádságos könyvet ajánlott. Mint író^t és költőt azonban nem ismerjük. Érdekesnek tartjuk azért, Zrinyi Miklósról irt verseit

itt egész terjedelmökben közzé tenni, hogy egyrészt tanúságot tegyenek arról, miként vélekedett egy kortanu és rokon az »Adriai Tenger Syrenáia« írójáról, másrészt pedig, hogy adalékkal szolgáljanak gróf Pázmány Miklós irodalmi működéséhez. A verset bensőség és közvetlenség jellemzik, s írására a szerzőt Zrinyi Miklós ideálja iránti csudálása és lelkesedése ragadta. A vers teljes szövege a következő:

O Te Zrinyi Miklós országunknak fia
 Te vagy az Uraknak igazán példája,
 Mars, Pallas Venusnak igaz tanítványa,
 Mely miatt híredet minden nemzet áldja.
 Sem pennád szablyádnak élét ki nem vonja,
 Sem pennádnak kardod orrát nem tompítja.
 Éles bölcs elmédet az egyik mutatja,
 Vitéz erkölcsedet az másik tanítja.
 Fejér az veressel ugyanis megszépül,
 Te benned mindkettő van az természettül ;
 Vitézség adatott az te Atyáidtul.
 Erkölcs oltattatott nevelő Apádtul.
 Keresd talán kitől? az nagy Cardináltól,
 Az én nagy Bátyámtól az Pázmán Pétertől ;
 Ki kettőnknek vala mindenkor mesterül,
 És idejében lén mindeniken feljül.
 Ilyen két nap fénnék megh rogyott te szemed
 Mint sass keselűnek próbául van élted,
 Oh ha ezen részem volna ki te benned.
 Sokakból kell szedni ki van mind te benned.
 Száz kezed, száz szived vagyon és száz lelked,
 Okosság, merészség, méltóság van veled
 Szerencse, jó hír név el nem szakad tüled,
 Miért sokakat dicsérünk, van egyedül benned.
 De nem kell Zrinyinek mását keresgetni.
 Szokott száz esztendön ilyen Phönix nőni,
 Mert ha tiz volna ily (merem azt mondani)
 Szabadság s jó hír név kész hazánkban térni.

Gróf Pázmány Miklós.

— **A Monumenta ecclesiae Strigoniensis** ¹⁾ nagy vállalatának második kötete megjelent. Nyolcz év mult el azóta, hogy az óriási mű első kötete napvilágot látott, már akkor elismerte a kritika, mily roppant szolgálatot tett Simor János hercegprimás és Knauz Nándor a munka tudós szerkesztője e vállalat megindítása által a hazai tudományosságnak. A második kötet 1273-tól Miklós érsektől egész 1321-ig II. Tamás érsek koráig összesen 927 oklevelet tartalmaz. E roppant adathalmaznak rendezésére, egyes érsekek életének, oknyomozó megírására valósággal nem volt sok az a nyolcz éves időköz, mely a kötetek megjelenése közé esik, különösen tekintetbe véve azt, hogy e sisiphusi munkát egyesegyedül Knauz Nándornak kellett végeznie. A kötethez hat könyomatu tábla is járul, melyen oklevélmásokkal találkozunk. Jellemző sajtáságu oklevelek bekezdő sorait látjuk itt, melyeknek majdan a speciális magyar diplomatikával foglalkozó nagy hasznát veheti. Ily facsimilékkal kellene a magyar tudományos Akadémia oklevél publikációit is becsesebbekké tenni. Tizennégy pecsétrajz is van a műben, királyok, királynők, érsekek, főemberek pecsétai, csekély kivétellel eddig kiadatlanok, mi által Knauz sphragistikánk elhanyagolt terére is némi fényt derített. A munka a hercegprimás püspökségének 25 éves jubilaumára jelent meg. Knauz ajánló levelével kezdődik és kimerítő indexszel végződik, mely a munka becsét nagy mértékben emeli. A jelen kötetből is, miként az elsőből kétféle kiadás látott napvilágot, közönséges és velinpapiron; az első 4-edrétben 883 lapból áll, a másodiknak kiállítása rendkívül díszes s ívrétben 5 + XLIX. + 883 l. tesz ki. A nyomás mind a két kiadásban egyforma. A munka technikai kiállítása Buzárovits esztergomi nyomdájának minden tekintetben becsületére válik. A hercegprimás ily díszpéldányt küldött a Nemzeti Múzeumnak következő levele kíséretében: »3914. sz. A Magyar Nemzeti Múzeumnak Budapesten. Közel nyolcz éve, 1874. évi augusztus hó 17-én 3786. sz. alatt volt szerencsém a

¹⁾ Monumenta ecclesiae Strigoniensis. Jussu et sumptu eminentissimi et reverendissimi domini Joannis Cardinalis Simor . . . ordine chron dispositi, dissertationibus et notis illustravit Dr. Ferdinandus Knauz . . . Tomus secundus . . . Strigonii 1882. typis descripsit Gustavus Buzárovits. Ivr. 5 sztan, XLIX. és 883 l. Hat könyomatu táblával.

Magyar Nemzeti Múzeumnak a »Monumenta Ecclesiae Strigoniensis« című költségeimen megjelenő nagy tört. gyűjtőmunkának első kötetét bemutatni, s azért kérem a Magyar Nemz. Múzeumot, hogy jelenleg ugyane munkának második, e napokban kibocsátott kötetét mint amaz őszinte tisztelet bizonyítékát fogadni sziveskedjék, melynek nyilvánítása mellett maradtam Esztergomban, 1882 évi augusztus hó 15-én Herczegprimás Simor János m. k.« A mint örömünket kell nyilvánítanunk, hogy a nagy vállalat második kötete is előttünk fekszik, lehetetlen azon óhajunkat elhallgatnunk, vajha más püspöki megyék, apátságok (különösen a szentmártoni főapátság) elérkezettnek látnák az időt hasonló vállalatok megindítására a hazai tudományosság érdekében.

F—y.

— **Díszmunka József főherceg alsuthi kápolnájáról.** Ismeretes, hogy József főherceg Ö Fensége Alesúton, Storno Ferencz műépítész terve szerint, román stílusú udvari kápolnát építtetett, melyet az ország hercegprimása a mult hónapban ünnepélyesen, több püspök és főpap jelenlétében, szentelt fel. E felszentelés alkalmából a hazafias és fenkölt gondolkozású főherceg egy monumentális díszmunkát bocsátott közre, mely a kápolna történetét és berendezését 16 fényes kiállítású tábla kíséretében ismerteti. A munka irodalmunknak díszére válik s Ö Fensége nemes áldozatkészségéről és műizléséről tanuskodik.

A munka nagy quer-folióban vastag chamois-papiron van kiállítva, borítéka sűrű burkolat-papirból áll, melyet téglavörös keskeny velencei keret díszít. Rajta van a munka címe¹⁾ francia és magyar nyelven. Következik a kettős címlap, melyből a második igen díszes, s nagy és közép uncialis betűkkel, Reiffenstein bécsi műintézetében készült. Ezután jön az ajánlás, mely az összes chromolithographicus hasonmások közt a legfé-

¹⁾ La Chapelle de la Cour d'Alsuth construite par Francois Storno l'architect. Decrite par le Dr. Bela Czobor membre de l'academie hongroise. — Az alsuthi udvari kápolna. Tervezte Storno Ferencz műépítész az I. Ferencz József és a pápai szent. Szilyesster-rend lovagja, szövegét írta dr. Czobor Béla a keresztény műarcheologia magántanára a budapesti kir. m. tudomány-egyetemen, s a Magyar Tud. Akadémia I. tagja. — Budapest, nyomtatott a Franklin-társulat könyvnyomdájában. 1881. — Nagy quer-folio. 22 l. 16 műmelléklettel. Nyomatott 150 számozott példányban.

nyesebb s művészi kivitelű keretben a következő aranyos felírást tartalmazza: »Klotild cs. kir. főherczeg asszony Ő Fenségének mély hódolattal ajánlva.« A keret alsó sarkában jobbról van a Habsburgi-Lotharingiai császári ház, balról pedig a Szász-Coburg gothai királyi ház czimere. A keret jobb oldalán sz. Klotild alakja s az alsó lapszéleben Storno Ferencz műépítész monogramja látható. Ez utóbbi tervezte a munkát és készítette az összes rajzokat. Következik a szöveg dr. Czobor Bélától, ki 20 számozott lapon VI fejezetben Alcsút község és az udv. kápolna történetét és berendezését magyar nyelven ismerteti. A szöveg utolsó fejezete: Táblák magyarázata magyar és francia nyelven, mely két számozott lapot vesz igénybe. A munka szövegét a Franklin-társulat vörössel keretelt papíron, angol mediaeval betűkkel, nagy fénynyel és izléssel állította ki. Következnek a műmellékletek: 16 tábla, köztük egy része chromolithographicus hasonmásban, melyek a kápolna belsejét, nevezetesebb alkatrészeit és védszentjeit igen élénken feltüntetik. Ezeket Reiffenstein bécsi műintézete készítette. A munkából 150 számozott példány (mely könyvárusi forgalomban nincsen) jelent meg. Ezekből József főherczeg Ő Fensége a Nemzeti Múzeumot a 22-ik számú példánnyal a következő levél kíséretében tisztelte meg:

»Méltóságos Pulszky Ferencz urnak, mint a magyarorsz. könyvtárak országos Főfelügyelőjének Budapesten. Méltóságos úr! Honi törvényeink rendelkezésének s hazafias kötelességérzetem ösztönzésének egyaránt megfelelni óhajtván, az általam alcúti házamban felszereltetett templomnak felszentelési ünnepeére kiadott emlékkönyvnek három példányát oly szives kérelemmel rendeltem Méltóságodhoz eljuttatni, hogy azokat a főfelügyelete alatt álló Nemzeti Múzeumi, magy. kir. tudományegyetemi és a Magyar Tud. Akad. könyvtárak részére elfogadni, illetőleg kiosztatni ne terheltessék. — Kelt Alcsúton, 1882. évi augusztus hó 9-én.

József főherczeg.«

— Adalékok a hazai könyvtárakhoz 1506-ból. Kétséget nem szenved, hogy a hazai régi könyvtárak történetéhez nagy fontossággal bír a hazai régi könyvtárak ismerete. Hol vásárolták hazánkfiak a mohácsi vést megelőző időig, könyveiket? Milyen volt a hártya, papir- és könyvtára, és hol volt ezekre hazánk-

ban a piac? Mily befolyással voltak a veszprémi és pécsi egyetemek a könyvárakra, és mily változást okozott ezekben a könyvnyomda feltalálása? Mindezek oly kérdések, melyek ekkor még felderítve nincsenek. Épen azért figyelmet érdemel minden oly adat, mely e kérdés tisztázására szolgál. Mi ezuttal 1506 ból mutatunk be egy egykoru feljegyzést, mely a budapesti egyetemi könyvtár: »Petrus Lombardus etc. Basel 1502« című munkáján maradt fön s arról tanuskodik, hogy ezen könyvet Andrásfalvi Kelemen, Kézsmárki Balázs körmőczi orgonistától 1506-ban 2 forintért vásárolta. A könyv borítéktábláján olvasható egykoru feljegyzés így szól: »Ego Clemens de Villa Andree emi hunc librum ab honorabili domino Blasio de Keszmarkt tunc temporis existente organista civitatis cremniciensis Anno Dom. 1506 flor 3.«

— Nagyfotosságu XIV. sz. kézirat a pécsi egyetemről Münchenben. A müncheni kir. államkönyvtárban van egy vegyes tartalma, a XIV. század végéről vagy a XV. elejéről való latin kézirat, mely reánk nézve kiváló becsű azért, mert a pécsi egyetem történetéhez fontos adatokat szolgáltat. A kézirat címe: »Sermones compilati in studio generali Quinqueecclesiensi in Regno Hungariae«, ívrétű papiron a XIV. század végén vagy a XV. elején iratott s tartalmazza azon szent beszédeket, melyeket a pécsi egyetemben az esztendő vasárnapjain és ünnepein mondtak. A kéziratot Münchenből elhozattuk s behatóan fogjuk tanulmányozni s tekintve, hogy a pécsi egyetem történetéről igen kevés egykoru adattal rendelkezünk, kutatásaink eredményének nagy feszültséggel nézünk eléje. Ezuttal csak jelezni kívántuk a kézirat fontosságát, hogy tudósaink figyelmét reá felhívjuk. Megjegyezzük, hogy a magyarországi szentekről négy, öt predikáció van a kéziratban, és hogy azt e sorok írójának a müncheni könyvtár a múz. könyvtárban való használatra három hónapra engedte át.

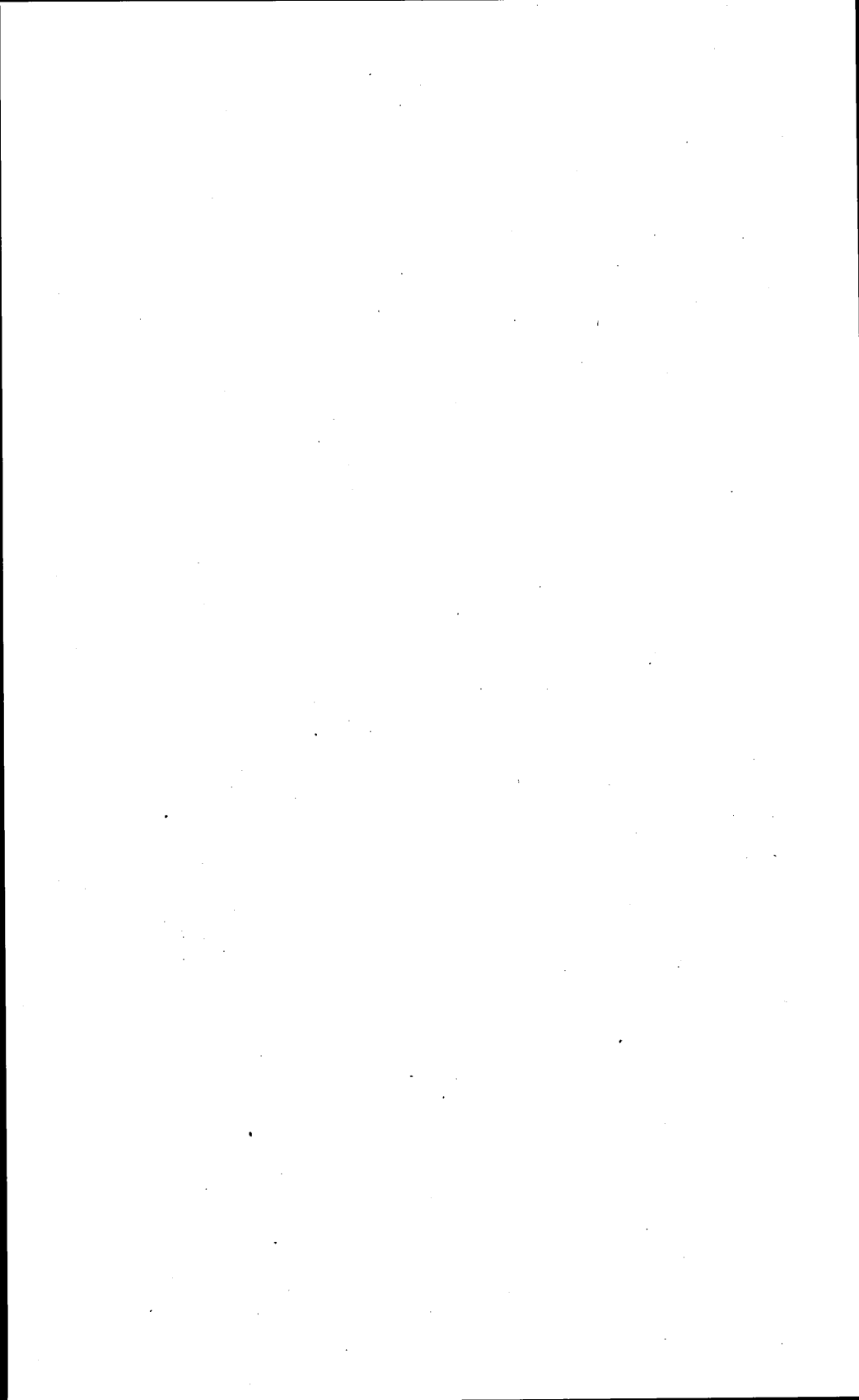
— Reizner Jánost Szeged sz. kir. város főjegyzőjét s folyóiratunk munkatársát, kit szakfőriaink a m. tört. társulat vidéki kirándulásából mint jó előadót s eddigi közleményeiből mint alapos képzettségű férfit ismernek, a szegedi Somogyi-féle könyvtár könyvtárnokává választották. Nevezett most a köny-

veknek Budapestről Szegedre való átszállításával van elfoglalva s e műveletét f. é. november 1-ig remélhetőleg be fogja fejezni. Ezután következik a könyvtár rendezése, felállítása és lajstromozása. Kívánunk az új könyvtárnoknak ismert ügyszeretetéhez sok türelmet, kitartást és azt, hogy a könyvtár szervezésénél használja fel a fővárosi könyvtárakban e téren elért eredményeket. Megjegyezzük, hogy Szeged városa érdemes közönsége Reiznernek eddigi főjegyzői fizetését élte fogytáig meghagyta s elhatározta, hogy melléje egy segédkönyvtárnoki állomást tisztességes fizetéssel fog rendszeresíteni.

— **Külföldi könyvtárbuvarlatok.** Folyóiratunk szerkesztője kormánysegélyvel Wolfenbüttelbe utazott, az ottani Corvin-codexek átvizsgálására, melyeknek címlapjait a Nemzeti Múzeum számára lefényképeztetni fogja. Kutatásainak eredményéről a jövő számban.

— **Könyvtárrendezés.** A vidéki könyvtárak rendezése hazánkban örvendetesen halad előre. Legközelebb fejezték be F e i c h t i n g e r János c z. k a n o n o k s az esztergomi főegyházi könyvtár-öre, és dr. R ö s z l e r István kassai kir. jogakadémia tanár, s a kassai kir. jogakadémia könyvtárnoka a kezelésök alatti könyvtárak rendezését. A győri püspöki papnövelde könyvtára a rendezésnek legnagyobb részén szintén már túlesett; a nagyszombati főgymnáziumi könyvtár rendezése befejezéséhez közeledik. Rendezés alatt vannak: a sárospataki ev. ref. főiskola, a gyöngyösi ferenczrendiek, a kézsmárki evang. főgymnasium, a lőcei ev. iskola és a szombathelyi főgymnázium könyvtárai. Ez utóbbi a mult hónapokban nagybecsű gyűjteménnyel gyarapodott, melyről legközelebb részletesen szólunk.

Általában mondhatjuk, hogy a könyvtárak rendezése hazánkban évről-évre előrehalad s a könyvtárak iránti érdeklődés országszerte jobban és jobban terjed. Ennek egyik bizonyítéka az is, hogy iskoláink értesítői mindinkább nagyobb figyelmet szentelnek könyvtáraiknak s tudományos értekezések helyett ezeknek ismertetését közlik. Mi ezen eljárást csak helyeselni tudjuk. Kérjük elvbarátainkat és a hazai könyvtárak őreit, hogy bennünket könyvesházaik állapotáról tudósítsanak s feladatunkat a hazai könyvtárakkal való érintkezésben megkönnyítsék.

A magyar irodalom 1882-ben.

Első közlemény.

Összeállítja **Horváth Ignác**.

Ezen jegyzékbe azon nyomtatványok vétettek fel, melyek az 1882-dik évszámmal vannak jelölve. Hol a nyomtatás helye nincs kitéve, Budapest értendő. A nyomdász vagy nyomda-intézet csak oly nyomtatványoknál van megnevezve, melyeknek kiadója nem ismeretes. Hogy ezen jegyzéket lehetőleg teljesen s pontosan lehessen összeállítani, felkéretnek a szerzők és kiadók, hogy kiadványaikból egy példányt, az ár megjelölésével, a M. N. Múzeum könyvtárába beküldeni szíveskedjenek.

Abczug! A kabai asszony kulacsából kiesurgott adomacsöppek. Tenyerével felfogta s lepingáltatta Gácsér Pista. Jankó János 130 rajzával. (Révai testvérek. k. 8-r. 144 l. ára 1 frt.)

Ábéczés- és olvasókönyv a katolikus elemi iskolák számára. (Magy. kir. egyet. nyomda. 8-r. 95 l. ára 18 kr.)

Abonyi Lajos. Az özvegy tehénkéje. Elbeszélés. (Révai testvérek. k. 8-r. 144 l. ára 1 frt.)

Abonyi Lajos. A fonó krónikája. Beszélyek a magyar népeletből. 3 kötet. 2-ik (ezim-) kiadás. I. Szegény Szűcs Maresa. II. A sári bíró leánya. Pap János országa. Bogár és bársony. III. Paraszt dráma. Két falu baja. (Kókai Lajos. 8-r. II, 160; II, 255; II, 204 l. egy kötet ára 1 frt.)

Ábrányi Emil újabb költeményei. Szerző arcképével. (Fuchs testvérek. 8-r. 316 l. ára 2 frt.)

Ábrányi Kornél, Ifj. Egy modern apostol. Eredeti regény. 2 kötet. (Révai testv. n. 8-r. 159, 160 l. ára 2 frt.)

Ábrányi Kornél, Ifj. Melyik erősebb? Eredeti regény. (Franklin-társulat. k. 8-r. 331 l. ára 2 frt.)

Abt Antal. A természettan elemei kísérleti alapon. Középtanodai használatra. VI. teljesen átdolgozott kiadás. (Lauffer Vilmos. 8-r. XIV, 518 l. számos fametszettel, ára 2 frt. 40 kr.)

Acsády Ignác. Fridényi bankja. Regény 2 kötetben. (Athenaeum. k. 8-r. 208, 280 l. ára 2 frt.)

Acta reg. scient. universitatis Claudiopolitanae anni 1881–82. Fasc. 1. (I. Beszéd.)

Akadémia, A magyar tudományos, elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek.

1—III. szám. (L. Paur István, Konek Sándor, Morócz István.)

Albertfalvi. Szózat a magyar parlamenthez. (Aigner Lajos. 16-r. 42 l. ára 40 kr.)

Album a löcsei m. kir. áll. főreáltanoda tápintézetének alaptökéje javára. Szerk.

Bayer Ferencz. (Löcse. Főreáltanodai tanári kar. XIV, 323 l. két táblával, ára 2 frt. 50 kr.)

Almanach, Magyar tud. akadémiai, csillagászati és közönséges naptárral, 1882-re.

(Akadémia 8-r. 285 l. ára ?)

Alt Móricz. (B. Jósika Miklós.) Ifjabb Békesi Ferencz kalandjai. I—II. kötet.

2. kiadás. (Athenaeum. 8-r. 249, 238 l. a két kötet ára 2 frt.)

Andrássy Jenő. Német olvasókönyv. A középiskolák VII. és VIII. osztálya szá-

mára. (Pozsony. Drottleff Rezső. 8-r. 360 l. ára ?)

Ányos Lajos. 5% kamat-mutató táblázatok. (5procentige Zinstabellen.) Tartal-

mazzák: 1 forinttól 100,000 forintig terjedő tőkeösszegeknek 1—184 napra s azonkívül 7, 8, 9, 10, 11 és 12 hónapokra századrész krajezárig kiszámított 5%-os kamatait. Községi előljárók, iparosok, kereskedők, ügyvédek, tőkepenze-
sek, állami-, megyei-, takarékpénztári tisztviselők s általában minden pénz-
műveletekkel foglalkozók használatára. (Rév-Komárom. Özv. Gross Dávidné és
Markovits Gyula. 4-r. 190 számozatlan l. ára 5 frt.)

Arago emlékbeszédei. Franzeziából forították dr. Császár Károly és Kont Gyula.

(Franklin-társulat. 8-r. 119, 154, 156 l. ára 2 frt.)

Arany János. Toldi. Költői elbeszélés. Nyelvi s tárgyi bő magyarázatokkal ellátta

Lehr Albert. (Franklin-társ. 8-r. VII, 471 l. ára 3 frt. 60 kr.)

Arany János. Toldi. Költői elbeszélés. Iskolák számára nyelvi jegyzetekkel ellátta

Lehr Albert. II. kiadás. (Jeles írók iskolai tára. XI. Franklin-társulat. 8-r. 144 l. ára 70 kr.)

Arany János. Toldi szerelme. 3-ik kiadás. (Ráth Mór. 12-r. X, 180 és 246 l. ára

2 frt. 60 kr.)

Arany János. Toldi szerelme. (Családi könyvtár. III. Ráth Mór. k. 8-r. IX, 180,

244 l. ára 2 frt. 40 kr.)

Arany János. Toldi szerelme. 5. és 6. (kettős) füzet. (Családi könyvtár. 13. 14.

Ráth Mór. 8-r 129—244 l. ára 80 kr.)

Asbóth János. Álmodója. Új, olesó kiadás. (Athenaeum. 8-r. XI, 295 l.

ára 1 frt.)

Athénas, Új magyar. (Magyar Plutarch). Ujabbkori magyar protestans egyházi

írók életrajz-gyűjteménye. Kálmán Farkas, Bierbrunner Gusztáv s mások közre-
működésével gyűjté Sz. Kiss Károly. I. füzet. (Aigner Lajos. n. 8-r. 64 l. és
arezkép, ára 50 kr.)

Augier E. és Sandeau Gy. Poirier úr vége. Szinmű 4 felvonásban. Franzeziából

fordította Haraszti Gyula. (Olesó könyvtár. 146. sz. Franklin-társ. 8-r. 155 l.
ára 30 kr.)

Aymar gróf hagyatéka vagy a harez a gyémántokért. Angol történeti regény 3

kötetben. 10—19. füzet. Magyarította F. Barát Á. és Mezei Kálmán. (Klein
S. 8-r. 289—608 l. egy füzet ára 16 kr.)

Babics Kálmán. Tapasztalati lélektan. Középiskolák használatára. (Eggenberger-

féle könyvkereskedés. n. 8-r. 64 l. ára 50 kr.)

- Babics Kálmán.** Logika vagy gondolkodástan. Középkolák használatára. II. kiad. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. n. 8-r. 162 l. ára 1 frt.)
- Bagehot Walter.** Lombard-Street az angol pénzpiacz leírása. A 7-ik kiadás után ford. dr. Bernát István. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. k. 8-r. VII, 232 l. ára 1 frt. 40 kr.)
- Bakó Samu, Frühwirth Károly, Gruber József és Posch Lajos.** Magyar nyelvtan és olvasókönyv német tannyelvű népiskolák számára. I. rész. I—II. évfoly. II. kiad. (Franklin-társulat. 8-r. 96 l. ára kötve 30 kr.)
- Balaton Géza.** Földrajz népiskolai használatra. XII. kiad. (Ó-Becse. Szerző. 8-r. 24 l. ára ?)
- Balázs Ferencz.** Gyakorlati német nyelvtan mondattani alapon az új helyesírás szerint. Tanodai és magánhasználatra. I—II. rész. (Nagy-Szeben. Schmiedicke A. 8-r. VIII, 112, 115 l. ára füzve 60, 72 kr.)
- Balázs Sándor.** Ráró és Csillag. (Mulattató zsebkönyvtár. 11. Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 16 r. 48 l. ára 12 kr.)
- Ballagi Aladár.** Wallenstein horvát karabélyosai 1623—1626. Levéltári kutatások alapján. (Franklin-társulat. k. 8-r. VII, 312 l. ára 2 frt.)
- Ballagi Károly.** Földrajz népiskolák számára. II. évfolyam. A népiskola 4-ik osztályának tananyaga. III. kiadás. (Franklin-társulat. 8-r. 92 l. ára 40 kr.)
- Ballagi Mór.** Baronyai Deesi János és Kis-Viczay Péter közmondásai. (Értekezések a nyelv- és széptud. köréből. X. köt. 5. sz. Akadémia. 8-r. 15 l. ára 10 kr.)
- Ballagi Mór.** Új teljes német és magyar szótár. Német-magyar rész. 5-ik kiadás. (Franklin-társulat. 8-r. VIII, 1099 l. ára 7 frt.)
- Balogh Ferencz.** Keresztény egyháztörténelem. IV. korszak. Luthertől a jelenkorig. I. rész: a XVI. és XVII. század. IV. füzet. (Debreczen. Ifj. Csáthy Károly. n. 8-r. 157—316, III l. ára 1 frt. 20 kr.)
- Balogh Zoltán** összes művei. I. kötet: Kisebb költeményei. Sajtó alá rendezte barátja Zalár József. (Nemzeti könyvtár. XXV. kötet. Aigner Lajos. IV, 290, VI l. 1 frt. 40 kr., vászonkötésben 2 frt.)
- Balogh Zoltán** művei. 4. füzet. Kisebb költeményei. Sajtó alá rendezte Zalár József. (Nemzeti könyvtár. 110. füz. Aigner Lajos. 8-r. 241—290 l. ára 30 kr.)
- Baloghy Dezső.** Újabb felolvasások az ember őstörténetéről nyomozva a magyar nyelvben. (Aigner Lajos. k. 8-r. 105 l. ára 60 kr.)
- Bánfi Zsigmond.** A francia dráma fejlődése a XIX. század első felében. Tanulmány. (Külön lenyomat a »Fővárosi Lapok«-ból. Athenaeum. 8-r. 67 l. ára ?)
- Bánóczy József.** Kisfaludy Károly és munkái. I. kötet. (Franklin-társ. 8-r. 411 l. ára 2 frt. 40 kr.)
- Baross Vilmos.** Tárcazelevek. (Karczag. Szódi S. 8-r. 189 l. ára 1 frt. 50 kr.)
- Bárány Ignác.** Második olvasókönyv a katolikus népiskolák II. osztálya számára. XI. kiadás. (Szent-István-társulat. 8-r. 111 l. ára ?)
- Bárány Ignác.** Magyar nyelvkönyv. II. füzet. Nyelvoktatás az összetett mondat körében. A népiskolák IV. osztálya növendékeinek stb. IX. kiad. A népiskolák tantervéhez alkalmazva. (Lauffer Vilmos. 8-r. 94 l. ára 40 kr.)
- Bárány Ignác.** Magyar nyelvkönyv. III. füzet. Szókötés és fogalmazás. A népiskolák V. és VI. oszt. növendékeinek. 5-ik kiadás. (Lauffer Vilmos. 8-r. 84 l. ára 36 kr.)

- Barta László.** A községjegyzői intézmény története Magyarországon, tekintettel hazánk helyhatóságainak szervezetére. Közigazgatási tanulmány három kötetben. I—III. kötet. (Szerző. 8-r. VII, 168, 156, 168. l. a 3 kötet ára 3 frt.)
- Bartalus István.** A féltudósok. Humoros regény. (Révai testv. k. 8-r. II, 274 l. ára 1 frt 80 kr.)
- Bászel Aurél.** Néhány szó a régi hellének főjellemvonásairól. (Külön lenyomat a löcsei főreáltanoda »Album«-ából. — Lőcse. Reiss Józ. T. nyomdája. 8-r. 14 l. ára ?)
- Bászel Aurél.** A classika philologia jelesebb munkásai életrajzokban. I. kötet. A 16., 17. és a 18. század első felének jelesebb philologusai. (Kókai Lajos. 8-r. XII, 246 l. ára 1 frt 80 kr.)
- Bátori Lajos.** Rövidre foglalt dallam- és összhangzattan iskolai használatra. (Lauffer Vilmos. 8-r. 47 l. ára 50 kr.)
- Baxter Richard.** Főlhívás a meg nem tért emberekhez, hogy megtérjenek és éljenek stb. Angolból fordította Bauhofer György. II. kiadás. (Hornvánszky Viktor nyomdája. 8-r. 215 l. ára ?)
- Bäumel Ede.** Hatványsorok binomiális együttthatókkal. (Athenaeum 8-r. 27 l. ára ?)
- Beke Antal.** Pázmány, Lippay és Eszterházi levelezése I. Rákóczy Györggyel. A gyulafehérvári káptalani levéltárban és Batthyányi könyvtárban levő eredetiekből. (Atheaneum. 8-r. 96. l. ára ?)
- Békei Imre.** Budapest főváros közoktatásának vázlatos története az 1868. évtől az 1881. év végeig. Rövid visszapillantással az 1830-as és 1880-as évekre. (Budapest főváros. 8-r. XII. 141 l. ára ?)
- Bekics Gusztáv.** A magyar doctrinairek. Csengery Antal, b. Eötvös József, b. Kemény Zsigmond, Szalay László, Trefort Ágoston. (Aigner Lajos. 8-r. VIII, 168. l. ára 1 frt 20 kr.)
- Bélyeg- és illetékek iránti törvények és szabályok hivatalos összeállítása . . .** kiadja a m. kir. pénzügyminiszterium. (Grill Károly. K. 4-r. II, 354 l. ára 2 forint.)
- Bencze Mihály.** Értsük meg egymást. Miért lett szükséges a honvéd (katona)? és mik okozták kezdettől fogva a háborúkat. (Történeti elbeszélés.) (Szatmár. Nagy Lajos nyomdája. 8-r. 28 l. ára ?)
- Beöthy László** összes művei. I. kötet: »A kék macskához.« Goldbach et Comp. Regény. (Nemzeti könyvtár. XXIV. kötet. k. 8-r. IV, 327 l. ára 1 frt 40 kr. vászonkötésben 2 frt.)
- Beöthy Zsolt.** Színműírók és színészek. 1878—1881. (Athenaeum. 8-r. VIII, 411 l. ára 2 frt 50 kr.)
- Bérczy Károly.** Hazai és külföldi vadászrajzok. 1 kőrajzzal és 9 fametszettel. Olesó (cím-) kiadás. (Athenaeum. n. 8-r. XV, 443 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Beszéd.** Két, melyek a kolozsvári m. k. Ferencz-József tudományegyetem 1881—1882. tanévi rectora és tanácsának beiktatása és a tanév megnyitása alkalmából szeptember 11-én tartattak. (Acta reg. scient. universitatis Claudiopolitanae anni 1881—82. Fase. 1. Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8-r. 76 l. ára ?)
- Ilot atya.** Túl a síron ismét megismerjük egymást. Vigasztaló levelek. Fordította: Veszely Károly. (Gyulafehérvár. Klüger-féle könyvkereskedés. 8-r. 116 l. ára ?)

- Bobics Károly.** Észleletek általában a Duna, különösen pedig a Dévény és Gönyő közötti résznek szabályozására nézve. (Pozsony. Stampfel Károly. n. 8-r 15 l. ára 20 kr.)
- Boccaccio** száz vig elbeszélése. Bevezetéssel és Boccaccio életrajzával. 2 kötet. Új kiadás. (Révai testvérek. 8-r. 432 és 320 l. ára 2 frt.)
- Bodnár Zsigmond.** Magyar nyelvtan. 6-ik kiadás. (Aigner Lajos. n. 8-r. V, 167 l. ára 1 frt.)
- Bodnár Zs. és Iványi J.** Magyar olvasókönyv a középiskolák I. és II. osztálya számára. 9-ik jav. kiadás. (Aigner Lajos. n. 8-r. XIII, 260 l. ára 1 frt 40 kr.)
- Bogisich Mihály.** Cationale et Passionale hungaricum S. J. residentia Turocensis. XVII-ik századbeli kath. énekyűjtemény. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. X. kötet. 8. szám. Akadémia. 8-r. 47 l. ára 30 kr.)
- Boito Arrigo.** Mefistofeles. Opera 4 felvonásban prologussal és epilógussal. Ford. Radó Antal. (Pfeifer Ferdinánd. 8-r. 39 l. ára 40 kr.)
- Bokor József.** Egy középiskola. (Sárospatak. Trocsányi Bertalan. 8-r. II, 70 l. ára 50 kr.)
- Bolle János.** Rövid útmutatás a selyemhernyó okszerű tenyésztésére. II. bővített kiadás. Kiadja a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. ministerium. (Pesti könyvnyomda részv.-társ. n. 8-r. 33 l. ára ?)
- Borbás Vince.** Magyar állam és a földközi tenger környékének földleírása. A gymn. I. osztályának, az új tanterv szerint 14-ik átdolg. és a földk. tengert körny. országok színnyom. térképével bőv. kiadás. (Lampel Róbert. 8-r. 1-5 iv és 1 térkép, ára 90 kr.)
- Boros Gábor.** Szemelvények a görög lantos költészet remekeiből. I. füzet: Az elegia-, epigramma- és iambos költészet. (Franklin-társulat. 8-r. 94 l. ára 40 kr.)
- Boross Vilmos.** Táraza-levelek. (Karczag. Szódi S. 8-r. 190 l. ára ?)
- Brózik Károly és Paszlavszky József.** — Földrajz gymnasiumok számára. Az új tanterv alapján. II. Európa és Ázsia. (Eggenberger. 8-r. 144 l. a szöveg közé nyomott földrajzi és természetrajzi ábrákkal, ára 90 kr.)
- Bulla János.** Humoros elbeszélések. Kiadta a Petőfi-társaság. (Aigner Lajos. k. 8-r. 262 l. ára 1 frt. 60 kr.)
- Búza János.** Növénytan a középtanodák V-ik osztálya részére. Kiadja a »sárospataki irodalmi kör.« (Sárospatak. Főiskola. 8-r. VI, 194 l. ára füzve 1 frt 57 kr.)
- B. P. Ó- és új szövetségi szent történetek.** Elemi iskolák számára. XVI. kiadás. Az egyházkerületi népisk. tantervhez alkalmazva. (Debreczen. Telegdy K. Lajos. 8-r. 128 l. ára kötve 42 kr.)
- Caballero, Don Fernan** Előítélet és felvilágosodás. Ford. Lászlófy M. (Magyar Könyvesház. 99. 100. Aigner Lajos. 16-r. 95 l. ára 40 kr.)
- Cantacuzéne-Altieri Olga** hercegnő. A kit ketten szeretnek. Regény. Fordította Zempléni P. Gyula. (Révai testv. k. 8-r. 28 l. ára 1 frt 40 kr.)
- Chyzer Kornél.** A czigelkai Lajos-forrás jodtartalmú-sós-savanyú-víz ismertetése legújabb, dr. Rik Gusztáv által, 1881. évben véghezvitt vegyelemzés alapján. (Sátor-Alja-Ujhely. »Zemplén« nyomda. 8-r. 32 l. ára ?)
- Chyzer Kornél.** A szobránczi fürdő ismertetése. Utmutatás orvosok és betegek számára. (Lampel Róbert 8-r. 22 l. ára 20 kr.)

- Chyzer Kornél.** Adatok Zemplénmegye természetrajzi ismeretéhez. I. Zemplénmegye halai. (Különlenyomat a magyarországi Kárpátgyesület 1882-iki évkönyveinek első füzetéből. Igló. Schmidt József. 8-r. 13 l. ára ?)
- Ciceronis, M. Tullii, in L. Sergium Catilinam orationes quatuor.** Magyarázta Köpesdy Sándor. (Jeles írók iskolai tára. XVIII. Franklin-társulat. 8-r. 114 l. ára 60 kr.)
- Claretie Gyula.** Az elhagyott ház. Regény. 2 köt. (Révai testv. k. 8-r. II, 204 és II, 236 l. ára 2 frt. 40 kr.)
- Collins Wilkie.** A titokzatos hang. Regény. Angolból fordította Zichy Camilla. I. II. kötet. (Athenaeum. 8-r. 184, 119, 201 l. ára 2 frt 50 kr.)
- Colon Fernand.** Columbus Kristóf élete és Amerika felfedezése. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8-r. 288 l. számos fametszettel és egy térképpel, ára ?)
- Crüger János.** Természetan az elemi iskolák használatára. A 16-ik jav. és bőv. kiadás után ford. Dékány Ráfael. A szöveg közé nyomott 104 fametszettel. 3-ik magyar kiadás. (Lampel Róbert. 9-r. IV, 120 l. ára 60 kr.)
- Csarada János.** A tengeri zsákmányjog elvei a háborúban. Tekintettel a semleges hajózásra és kapcsolatban a kalózkodás kérdésével, történeti és elméleti szempontból. (Grimm Gusztáv. 8-r. XVI, 208 l. ára 2 frt. 50 kr.)
- Csemegi Károly.** A magyar bünvádi eljárás tervezetének indokai. I. A bünvádi eljárás alapelvei és főbb intézkedései. (Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. 8-r. 101 l. ára ?)
- Csepreghy Ferencz** összes művei. Kiadta Rákosi Jenő. 5 kötet. (Ifj. Nagel Ottó. 8-r. 378, 348, 360, 325 és 212 l. ára 5 frt.)
- Csernátoni Gyula.** A magyar óda-költés története a legrégibb időktől Vörösmartyig. (Aigner Lajos. 8-r. 61 l. ára ?)
- Cserny Károly s Dávid István.** Latin stílus gyakorlatok a gymnasiumok középszintjéi különösen az V. oszt. számára. (Pozsony. Stampfel Károly. 8-r. 148 l. ára 1 frt. kötve 1 frt. 50 kr.)
- Csikvári Jákó.** A közlekedési eszközök a vasutak, posták, távirdek és a gőzhajózás története. 15—18. füzet. (Franklin-társulat. 8-r. 449—464, 1—104 l. egy füzet ára 80 kr.)
- Csiky Gergely** színművei. I—II. Cifra nyomorúság. Színmű négy felvonásban. — A Proletárok. Színmű négy felvonásban. (Athenaeum. 8-r. 143, 162 l. ára 70, 80 kr.)
- Csiky Gergely** színművei. III. Mukányi. Vigjáték 4 felv. (Athenaeum. 8-r. 146 l. ára 70 kr.)
- Csippék Ferencz.** A pápa helyzete s utolsó szó a római kérdésről. Szerző engedélyével francziából fordította s kiadja Cs. F. (Athenaeum. 8-r. 48 l. ára 80 kr.)
- Curtius görög nyelvtana.** I. rész. Alaktan. Kiss Lajos fordításának felhasználásával a 14-ik eredeti kiadás javításaival és bővítéseivel kiegészítette Haberern Jonathan. 8-ik jav. kiadás. (Kilián Frigyes. 8-r. VIII, 264 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Curtius görög nyelvtana.** II. rész. Mondattan. Kiss L. és Haberern J. fordításának felhasználásával átnézte, javította és kiegészítette Dávid István. 4 ik jav. kiadás. (Kilián Frigyes. 8-r. VI, 230 l. ára 1 frt 20 kr.)

- Czím- és lakjegyzék**, Budapesti, a bejelentési hivatal hiteles adatai alapján. Budapesti Adressen- und Wohnungs-Anzeiger. II. évfolyam. 1882. (Franklin-társulat. n. 8-r. XXI, 681 két hasábos l. ára 3 frt 80 kr.)
- Czím- és névtára**, A m. kir. távirada-intézet, 1882-ik év január hó 1-én. Hivatalos kiadás. (Hornvánszky Viktor. 8-r. XXXI, 150 l. ára ?)
- Czímjegyzéke**, A magy. kir. egyetemi nyomda termékeinek. 1777—1877. A magyar orsz. könyvészeti kiállítás alkalmából összeállította Balogh István. (Magy. kir. egyetemi nyomda. 8-r. VII, 272 l. ára ?)
- Czímjegyzéke**, A képviselőház könyvtáranak betűsoros. 1881-dik évi gyarapodás. II. pótfüzet. (Pesti könyvnyomda-részv. társ. 8-r. 63 l. ára ?)
- Czobor Béla**, Krisztus Pilátus előtt. Munkácsy Mihály festménye Budapesten. A nagyhirű művész tiszteletére rendezett ünnepélyek emlékeül. (Franklin-társ. 2-r. 35 l. 2 fénynyomatú táblával, ára ?)
- Czobor Béla**, A pécsi székesegyház restaurációja. (Különlenyomat az »Egyházművészeti Lap« 1882. évfolyamából. Franklin-társ. 8-r. 32 l. három ábrával és egy táblával, ára ?)
- Czöglér Alajos**, A fizika története életrajzokban. I. kötet. (Természettudományi könyvkiadó vállalat. XX. Kir. magyar természettudományi társulat. 8-r. XVI, 590 l. 12 arczképmelléklettel, ára ?)
- Daday Jenő**, Az álskorpiók (Pseudoscorpionidae) boncztana. (Különlenyomat az »Orvostermészettudományi Értesítő« IV. kötetéből. Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8-r. 76 l. hat tábla fényképlenyomattal, ára ?)
- Danielik János**, Néhány szó XIII. Leo pápa apostoli körlevelére méltánylásul. (Eger. Érsek-lyceumi nyomda. 8-r. 40 l. ára ?)
- Dankó József** esztergomi kanonok könyvornamentikai kiállítása. (Bécs. Holzhausen Adolf nyomdája. 8-r. 36 l. ára 20 kr.)
- Daudet Alfonz**, Numa Roumestan. Regény. Ford. Fái J. Béla. 2 kötet. (Révai testv. k. 8-r. 188, 202 l. ára 2 frt. 40 kr.)
- Deák Farkas**, Gróf Tököly Imre levelei. A család marosvásárhelyi levéltárából. (Akadémia. 8-r. 300 l. ára 1 frt. 60 kr.)
- Deák Ferencz** beszédei. 1829—1847. Összegyűjtötte Kónyi Manó. (Franklin-társ. 8-r. XII, 628 l. ára 4 frt.)
- Degré Alajos**, Bőkezű uszorás. Regény. I—II. kötet. (Révai testv. 8-r. IV, 149, 164 l. a két kötet ára 2 frt.)
- Delpit Albert**, Odette házassága. Regény. Francziából ford. Fáy J. Béla. (Olesó könyvtár. 143. sz. Franklin-társ. 8-r. 240 l. ára 50 kr.)
- Denison György**, A lovasság történelme a legrégebb időkől a jelenkorig. Magyarra ford. Szeles Dénes. I. füzet. (Történelmi könyvtár. I. füzet. Aigner Lajos. 8-r. 64 l. ára 50 kr.)
- Dickens Károly**, Egy arisztokránó. Beszély. Angolból szabadon fordította Dallos Gyula. (Mulattató zsebkönyvtár. 14. Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8-r. 54 l. ára 12 kr.)
- Dietz Sándor**, Rügy- és levélkules a magyar birodalomban honos és honosított fás növények meghatározására. A szövegbe nyomott 16 fametszetű ábrával. Kiadta: az országos erdészeti-egyesület az »Erdészeti Lapok« XXI. évfolyamában. (Kókai Lajos. n. 8-r. II, 100 l. ára 80 kr.)

- Dittes Frigyes** után **Gyertyánffy István** és **Kiss Áron**. A népiskola módszertana. II. egészen átdolg. kiad. (Kókai Lajos. 8-r. X, 216 l. ára 1 frt. 60 kr.)
- Dobos János**. Keresztyén imák. A házi ájtatosság növelésére és a protestans keresztyén felekezetek használatára. IV. kiadás. (Franklin-társ. 8-r. 286 l. ára ?)
- Döntvénytár**. A magyar kir. Curia semmitőszéki és legfőbb ítélőszéki osztályának elvi jelentőségű határozatai. XXVII—XXVIII. évfolyam. (Franklin-társ. 8-r. 264, 300 l. kötetenkint ára 2 frt.)
- Döntvénytár**. A m. kir. Curia elvi jelentőségű határozatai. Kiadja a »Jogtudományi Közlöny« szerkesztősége. Új folyam. I. kötet. (XXIX. foly.) (Franklin-társulat. 8-r. XXXII, 320 l. ára kötetenkint 2 frt.)
- Ebers György**. Egy polgármesterné a XVI. századból. Fordította Szász Károly. Szerző által jogosított magyar kiadás. 2 kötet. (Révai testvérek. 8-r. 240 és 224 l. ára 2 frt. 20 kr.)
- Ebers György**. Uarda. Tört. regény. Ford. Jónás János. 4—6. füzet. (Regény-könyvtár. 4—6. Ráth Mór. k. 8-r. 241—408, II, 1—80 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Edwards B. Amália**. A nyomavesztett Angol regény. Átdolgozta Szász Károly. (Franklin-társ. 8-r. IV, 320 l. ára 2 frt.)
- Előadások**, Nészerű természettudományi, gyűjteménye. Kiadja a k. m. természettudományi társulat. Szerkesztik Fodor József és Paszlavszky József. 32—33. füzet. (L. Müller Kálmán, Paszlavszky József.)
- Élet**, Az örök, útja vagy egy könyv azok számára, a kik az örök üdvösséget elnyerni óhajtják. (Hornvánszky Viktor nyomdája. 8-r. 138 l. ára?)
- Életrajzok Plutarchosból**. Görögből ford. Szilasi Mór. (Franklin-társ. 8-r. VII, 120, 204 l. ára 1 frt. 60 kr.)
- Emericzy Géza**. Földrajz a népiskolák IV. oszt. növendékei számára. Magyarország, osztrák-magyar monarchia, az öt földrész első ismertetése. 7 fapettóval. 2-ik jav. kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8-r. 54 l. ára 20 kr.)
- Emericzy Géza**. Népiskolai neveléstan. Tanítók és képezdészek számára. (Dobrowsky és Franke n. 8-r. IV, 111 l. ára 90 kr.)
- Emericzy Géza és Somogyi Géza**. Természetrész a mindennapi és ismétlőiskolák számára. II. kiad. (Dobrowsky és Franke. 8-r. 133 l. számos ábr., ára 50 kr.)
- Emericzy Géza és Kárpáti Endre**. Méréstani példatár a mindennapi és ismétlőiskolák számára. (Dobrowsky és Franke. k. 8-r. 47 l. ára 20 kr.)
- Emericzy Géza és Kárpáti Endre**. Vezérkönyv a népiskolai méréstani tanításhoz a mindennapi és ismétlőiskolák számára. (Dobrowsky és Franke. 8-r. 88 l. ára 44 kr.)
- Emlékbeszéd**, A m. tudom. Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott — 1882. 1—3. szám. (L. Kápolnai Pauer István, Konek Sándor, Galgóczy Károly.)
- Emlékek az 1848—49-dik évi szabadságharc korszakából Erdélyben**. (Marosvásárhely. Inreh Sándor nyomdája. 8-r. 36 l. ára ?)
- Emlékkönyv**. 1882. Kiadja a sárospataki akadémiai ifjuság önképző-társulata. V. kötet. (Sárospatak. Steinfeld Béla. 8-r. 151 l. ára 1 frt.)
- Emléklap**, Simor János bibornok, hercegprimás negyedszázados püspöki jubileumára. Esztergom, 1882. jun. 29. Szerk. Kőrösi László. (Esztergom. Laszky János. 4-r. 8 l. ára 10 kr.)

- Emléklap** a magyar sz. korona országai vörös-kereszt-egyletének karezagai fiókja által rendezett »farsangi vásár«-ra. (Karezag. Szódi S. 16-r. 18 l. ára ?)
- Eörsi (Engel) Gyula** Tavasz galyak. Köttemények. (Aigner Lajos. k. 8-r. 113, III. l. ára 1 ft.)
- Erdélyi Gyula.** Sári biróné. Elbeszélés. (Temesvár. Magyar testvérek nyomdája. 8-r. 73 l. ára ?)
- Erdélyi Mikes Róza.** Jelenetek az életből. (Debreczen. Kutasi Imre. 8-r. 190 l. ára füzve 1 ft. 50 kr. díszkötésben 2 ft.)
- Erdődi János.** A történettudományi tárgyak módszertana. (Lauffer Vilmos. 8-r. 94, 2 l. ára 50 kr.)
- Erdődi János.** A természetrajz és természettan módszertana. (Lauffer Vilmos. 8-r. 77 l. ára 50 kr.)
- Erney József.** Gyakorlati énektan. Dalokkal. Középtanodák, polgári iskolák és magánintézetek használatára. I. füzet. 3-ik kiadás. (Dobrowszky és Franke. 8-r. 32 l. ára 60 kr.)
- Ugyanaz. II. füzet. 2-ik jav. kiadás.
- Ernyei Károly.** Ármány és szerelem vagy borura derű. Eredeti regény 2 kötetben. 1-ső füzet. (Győr. Gross Gusztáv. n. 8-r. 48 l. ára 25 kr.)
- Értekezések** a mathematikai tudományok köréből. Kiadja a magyar tudom. akadémia. Szerkeszti Szabó József. IX. kötet. 1. 10. sz. (L. Konkoly Miklós, Hunyady Jenő.)
- Értekezések** a nyelv- és széptudományok köréből. Kiadja a magyar tudományos akadémia. Szerkeszti Gyulai Pál. X. kötet. 2—10. (L. Heinrich Gusztáv, Hunfalvy Pál, Joannovich György, Ballagi Mór, Petz Vilmos, Szász Károly, Bogisich Mihály, Jakab Elek.)
- Értekezések** a társadalmi tudományok köréből. Kiadja a magyar tudom. akadémia. Szerkeszti Pesty Frigyes. VII. kötet 2. 3. szám. (L. Keleti Károly, Konek Sándor.)
- Értekezések** a természettudományok köréből. Kiadja a m. t. akadémia. Szerkeszti Szabó József. XI. kötet. 26. XII. köt. 1—5. 7. szám. (L. Schuller Alajos, Galgóczy Károly, Schmidt Sándor, Franzenau Ágoston, Jendrássik Jenő, Klein Gyula, Kiss Károly.)
- Értekezések** a történelmi tudományok köréből. Kiadja a m. t. akadémia. Szerkeszti Pesty Frigyes. IX. k. 10—12. szám. X. 1—4. szám. (L. Wenzel Gusztáv, Gyárfás István, Majláth Béla, Szilágyi Sándor, Zsilinszky Mihály.)
- Értekezések,** Magyar jogászegyleti. VI. (L. Teleszky István.)
- Eszlári.** A tiszai-eszlári vértanu-leány és az ó-hitű zsidók. A nem-zsidók számára. (Eger. Szolesányi Gyula. 8-r. 13 l. ára 8 kr.)
- Észlelések** 1882. január. (Khór és Wein. 8-r. 55 l. ára ?)
- Évkönyv,** 1881., melyet a trencsénmegyei természettudományi egylet megbízásából szerkesztett Pfeiffer Antal. IV. évfolyam. (Trencsén. Egylet. 8-r. 84 l. egy rajzmelléklettel, ára ?)
- Évkönyv,** Magyar statisztikai. Szerkeszti és kiadja az országos magyar kir. statisztikai hivatal. 1879. évfolyam. VIII. 1880. évfolyam. IV. XI. füzet. (Athenaeum nyomdája. 4-r. 119, 47, 40 l. ára ?)

- Évkönyv**, Magyar statisztikai. Szerkeszti és kiadja az országos magyar kir. statisztikai hivatal. 1879. évfolyam. VIII. füzet. 1880. évfolyam. IV. XI. füzet. — Statistisches Jahrbuch für Ungarn. stb. (Athenaeum nyomdája. 4-r 119, 47, 40 l. ára ?)
- Évkönyv**, Magyar statisztikai. Szerkeszti és kiadja az országos magyar kir. statisztikai hivatal. 1880. Tizedik évfolyam. III. X. füzet. (Athenaeum r. tár. nyomdája. 4-r. 146, 63 l. ára ?)
- Évkönyv**, Magyar statisztikai. Szerkeszti és kiadja az országos magyar kir. statisztikai hivatal. — Statistisches Jahrbuch für Ungarn stb. 1880. III. IX—X. füzet. (Athenaeum r.-társ. nyomdája. 4-r. 146, 101, 65 l. ára ?)
- Évkönyv**, Magyar vasuti, 1881. IV. évfolyam. Szerkeszti Vörös László. (Kilián Frigyes. n. 8-r. LXXXIII, 354 l. 4 tábla és 1 térkép, ára 3 frt.)
- Évkönyve**, Szent-István-társulat. 1881. (Társulat. 8-r. 88 l. ára ?)
- Évkönyve**, A székely művelődési és közgazdasági egyesület hatodik — 1881-re. Szerkesztette Buzogány Áron. (Egyetemi nyomda. 8-r. 122 l. ára ?)
- Évkönyve**, A magyarországi kárpátgyesület. IX. évfoly. 1882. 1. füz. Jahrbuch des ungarischen Karpathen-Vereines. (Késmárk. Egyesület. 8-r. 116. l. ára ?)
- Évkönyve**, A magyar kir. földtani intézet. VI. köt. 3 füzet. (L. Hantken Miksa.)
- Évkönyve**, A somogyvármegyei régészeti s történelmi társulat 1879—80—81. Szerkeszti Melhárd Gyula. (Kaposvár. Jeiteles Herman. 8-r. 68 l. s két tábla, ára ?)
- Évkönyvei**, A magyar írók segély-egyletének, 1877—1881. (Franklin-társulat. 8-r. 68 l. ára ?)
- Farkas Mihály**. Apró majorság, vagyis a baromfi-tenyésztés foglalatja. II. kiadás. (Falusi könyvtára. 7. füzet. Franklin-társulat. 8-r. 85 l. számos fametszettel. ára 50 kr.)
- Fehér Ipoly**. Kísérleti természettan. Az újabb elméletek alapján szerkesztett kézikönyv középiskolák felsőbb osztályai számára. 4-ik jav. kiadás. (Franklin-társulat. n. 8-r. XVI, 536 l. és 1 színnyom. tábla, ára 3 frt. 60 kr.)
- Felsmann József**. A magyarországi fő- és középiskolák névkönyve. V. évfolyam. A szerkesztő tulajdona. (Lampel Róbert. k. 8-r. IV, 171 l. ára 2 frt.)
- Felvidék**. Protestantizmus és panslavizmus. (Ráth Mór. n. 8-r. II, 160 l. ára 1 frt. 40 kr.)
- B. Feuchtersleben Ernő**. Adalék a lélek életrendjéhez. Németből ford. Klekner Alajos. (Olesó könyvtár. 145. sz. Franklin-társ. 8-r. 193 l. ára 40 kr.)
- Feuillet Octave**. Egy szegény ifjú története. — A kis grófné. Ford. Salamon Ferencz. 3-ik kiad. 1—3. füzet. (Ráth Mór. 8-r. 1—268 l. egy füzet ára 40 kr.)
- Filó Lajos**. Keresztyén hittan. A reformált vallású elemi iskolák IV. oszt. számára. (Kókai Lajos. k. 8-r. 43 l. ára kötve 20 kr.)
- Filó Lajos**. Ünnepi- és alkalmi egyházi beszédek. Olesó (ezim-) kiadás. (Kókai Lajos. 8-r. IV, 182 l. ára 1 frt. 20 kr.)
- Fischer Nátán**. A zsidók története biblia utáni korszakainak vázlata. Felsőbb néps polgári iskolák mindkét nembeli növendékeinek használatára. 2-ik jav. kiad. (Kókai Lajos. 8-r. 146 l. ára 80 kr.)
- Flaubert Gusztáv**. Két újkori Don Quixote. (Bouvard és Pecuchet.) Fordította Nyáry László. 2 kötet. (Révai testv. k. 8-r. II, 200 és II, 212 l. ára 2 frt.)

- Fodor József.** Egészségtani kutatások a levegőt, talajt és vizet illetőleg. (Akadémia. 8-r. 320 l. ára 2 frt. 50 kr.)
- Fonyó Pál.** Az I. országos tanítói gyűlés lefolyása és elvi jelentőségű főbb mozzanatai. Katholikus szempontból megvilágítá. (Baja. Bajavidéki kath. tanítóegylet. 2-r. 20 kéthasábos l. ára?)
- Fördös Lajos.** Konkordancia. Olesó (ezím-) kiadás. I. kötet. 1. füzet 1—6. iv. 2. füzet 7—11. iv. (Kókai Lajos. n. 8-r. 1—176 l. egy füzet ára 40 kr.)
- Fördös Lajos.** Agenda. Egyházi szertartási beszédek és imák, s ezekhez melléketül jegyzetek és utasítások. 3-ik (ezím-) kiad. (Kókai Lajos. 8-r. VIII, 296 l. ára félbörkötésben 2 frt 80 kr.)
- Főrendiházi Irományok.** (Az 1881-ik évi szeptemb. hó 24-ére kihirdetett országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiadás. I. kötet. (Pesti könyvnyomda-részv.-társ. 4-r. XII, 384 l. ára?)
- Frankenstein Hermina.** Az elrablott örökös. Regény. Az angol eredeti után. (Révai tesv. k. 8-r. IV, 194 és 56 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Franzenau Ágoston.** Kristálytani és optikai vizsgálatok az aranyi hegyi amfibolon. (Értekezések a természettudományok köréből. XII. köt. 2. szám. Akadémia. 8-r. 15 l. ára 20 kr.)
- Freystadt Lipót.** Vezényszavak és jegyzetek a szabadban való használatra. (Bartholits Imre. k. 8-r. 260 l. ára 45 kr.)
- Fuchs Emil.** A fővárosi városliget, annak környéke és a beltelki fasorok. (Athenaeum. 8-r. 15 l. ára?)
- Fuchs János.** A magyar korona tartományainak, az osztrák örökös tartományok, Európa s a többi földrészeknek földrajzi áttekintése és az általános földrajz legszükségesebb elemei dióhéjban. 43. kiad. (Népiskolai ismerettár. 1. Lauffer Vilmos. 8-r. 40 l. 10 kr.)
- Fuchs János.** Magy. nyelvtani gyakorlókönyv népiskola II—IV. osztálya számára. A miniszteri tanterv szerint (részben B. J.'s Sch. »Sprachschule«-ja nyomán.) (Népiskolai ismerettár. 12—14. Lauffer Vilmos. 8-r. 28, 48, 68 l. ára 8, 10, 12 kr.)
- Füzetek, Ugor.** — Adalékok az ugor nyelvek ismertetéséhez és összehasonlításához. — 4. szám. Máté evangélioma moksa-mordvin nyelven. — Tyumenyev A. fordításából bevezetéssel és szójegyzékkel közölt Budenz József. (Különleny. a »Nyelvtudományi közlemények« XVI. kötetéből. Akadémia. 8-r. 84 l. ára?)
- Gaal József** összes művei. II. kötet: Alföldi képek és humoros rajzok. (Nemzeti könyvtár. XXVII. kötet. Aigner Lajos. k. 8-r. IV, 428 l. ára 2 frt., vászonkötésben 2 frt. 60 kr.)
- Gaal József** művei. 10—11. füzet. (Nemzeti könyvtár. 113—114. füzet. Aigner Lajos. 8-r. 241—400 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Galgóczy Károly.** Emlékbeszéd Morócz István felett. (A m. t. akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. III. szám. Akadémia. 8-r. 16 l. ára 10 kr.)
- Galgóczy Károly.** Emlékbeszéd Kenessey Albert fölött. (Értekezések a természettudományok köréből. XI. köt. 21. szám. Akadémia. 8-r. 10 l. ára 10 kr.)
- Galgóczy Károly.** A haszonhajtó szőlőművelés leglényegesebb fogásai. (Magyar könyvtár. Aigner Lajos. 8-r. 18 l. ára 15 kr.)

- Galgóczy Károly.** Gazdasági rendszer az erőlforgácsolás hibái és a nagyban termelés előnye szempontjából. (Magyar könyvtár. Aigner Lajos. 8-r. 20 l. ára 15 kr.)
- Gáspár Ignác.** Rövid háztartástan felsőbb leányiskolák és nőtanító-képezdek számára. Clima Mária és többek után. 3-ik jav. és bőv. kiadás. (Lampel Róbert. 8-r. 112 l. ára 50 kr.)
- Gáspár János.** Magyar olvasókönyv a népiskolák II. osztálya számára. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter által koszorúzott pályamű. A ford. és átdolg. fentartatik. 2-ik kiadás. (Magy. kir. államnyomda. 8-r. 175 l. ára 19 kr.)
- Gáspár János.** Népiskolai olvasókönyv. III. kötet. Magyar olvasókönyv a népiskolák III-ik osztálya számára. Második kiadás. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter által koszorúzott pályamű. (M. kir. államny. 8-r. 188 l. bolti ára kötve 24 kr.)
- Gerok K. után Kovács Lajos.** Ünnepi egyházi beszédek. Közrebocsátja Fördös Lajos. 2-ik (ezím-) kiadás. (Kókai Lajos. n. 8-r. II, 198 l. ára 1 frt. 20 kr.)
- Goldoni Károly.** A hazug. Vigjáték három felvonásban. Olaszból fordította Radó Antal. (Olesó könyvtár. 142. sz. Franklin-társ. 8-r. 192 l. ára 40 kr.)
- Gondecourt A.** Pampelonne lovag. Tört. regény. 7 kötet. Francziából ford. Mártonffy Frigyes. 2-ik (ezím-) kiadás. I. II. Az angersi fellegvár. III. IV. fabiani fabia. V—VII. La Gazette báró. (Ráth Mór. k. 8-r. 198, 249, 207, 191, 215, 200, 193 l. ára 3 frt 40 kr.)
- Gozsdu Elek.** Kőd. Regény. (Aigner Lajos. 8-r. 255 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Gönczy Pál.** Vezérkönyv a magyar A-B-C és elemi olvasókönyv tanításához. Tanítók számára. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi minister által koszorúzott pályamű. (Magyar kir. állam. 8-r. 119 l. bolti ára kötve 18 kr.)
- Gönczy Pál.** Magyar A-B-C és elemi olvasókönyv a népiskolák első osztálya számára. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi minister által koszorúzott pályamű. Bővített és javított kiadás. (Magyar kir. állam. 8-r. 120 l. ára 14 kr.)
- Göndöcs Benedek** orsz. képviselő beszéde a földmivelési- ipar- s kereskedelmi min. költségvetés tárgyalása alkalmával a képviselőház 1882. márcz. 4-iki ülésén. (Athenaeum. 8-r. 15, IV l. ára ?)
- Greguss Ágost** versei. (Athenaeum. 12-r. IV, 220 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Gréville Henrik.** Az asszony kegyelméből. Regény. Fordította Zempléni P. Gyula. (Révai testv. k. 8-r. II, 278 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Gréville Henrik** Fokról-fokra. Regény. Ford. Nyáry László. (Révai testv. k. 8-r. II, 223 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Gréville Henrik.** Eitünt. Regény. Fordította Szokolay Kornél. (Révai testv. 8-r. 248 l. ára 1 frt. 40 kr.)
- Groó Vilmos.** Magyar olvasó- és gyakorlókönyv a rutén ajkú népiskolák II. III. és IV. osztályai számára. Rutén nyelvre alkalmazta Csopey László. Madjarska Citanka i uprazsniljelna knjiga djela II. III. i IV. Klassi russikiehy narodnich skolij. stb. (M. kir. állam. 8-r. 191 l. ára 30 kr.)
- Groó Vilmos.** Magyar olvasó- és gyakorlókönyv a tót ajkú népiskolák II. III. és IV. osztályai számára. Uhorská citanka a evicebna knizka pre II. III. a IV. triedu slovenskyeh pospolitych skól. (Magyar kir. állam. 8-r. 151 l. bolti ára 24 kr.)

- Groó Vilmos.** Vezérkönyv a magyar nyelv tanítására román ajkú népiskolákban. Tanítók számára. Románra átdolgozta Fenesean Artemie. II. rész. III. és IV. osztály. Manu ducerea Gramatei limbei maghiare pentru scoalele populare romane. (M. kir. állam. 8-r. 135 l. ára 24 kr.)
- Groó Vilmos.** Vezérkönyv a magyar nyelv tanítására horvát ajkú népiskolákban. Tanítók számára. Horvatra átdolgozta Beéry István. II. rész. III. és IV. osztály. Uvodna kniga na poducavanje ugerskoga jezika u hervatskih skolah. Zelezne varmedje. (M. kir. állam. 8-r. 123 l. bolti ára 24 kr.)
- Gyárfás István.** A Paraszt vármegye. (Értekezések a történelmi tudományi köréből. IX. k. 11. sz. Akadémia. 8-r. 43 l. ára 30 kr.)
- Gyertyánffy István.** A budapesti állami elemi és polgári iskola tanítóképzede multja és jelene. (1873/74—1880/81.) Adaléku az elemi és polgári iskolai tanítók képzésének történetéhez Magyarországon. (Egyetemi nyomda. n. 8-r. 528 l. ára 1 frt. 50 kr.)
- Gyorsírás,** A Stolze-Fenyvessy-féle egyszerűsített, tankönyve. Különös tekintettel a magántanulásra. Kiadja a magyar gyorsíró-kör. III. kiadás. (Weiszmann testvérek. 8-r. VIII l. ára 55 kr.)
- Gyórfy Iván** népiskolai képes tankönyvei. IV. Természettan. Kézkönyvül népiskolai növendékek használatára. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8-r. 44 l. ára 10 kr.)
- Győry Vilmos.** Népmesék. (Magyar könyvtár. Aigner Lajos. 8-r. 16 l. ára 15 kr.)
- Gyulai Pál** költeményei. 2-ik bővített kiadás. A költő arcképével. (Franklin-társulat k. 8-r. VI, 495 l. ára 4 frt.)
- Hajnalka.** Hölgyek asztalára. Rajz- és beszélgyűjtemény (Arad. Réthy L. és fia. 8-r. 200 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Halász Gejza** a ráczkevei kerület képviselőjének az országgyűlésen 1882. május 20-án tartott beszédei a bosnyák politikáról. (Lenyomat az »Országgyűlési Napló«-ból. Athenaeum nyomdája. 8-r. 7 l. ára ?)
- Halász Sándor.** Mit akar a Schulferein. (Révai testvérek. 8-r. 30 l. ára 40 kr.)
- Halmosy Endre.** Az általános magánjogi törvénykönyv tervezete. Dologi jog. A m. kir. igazságügyministerium megbízásából. (Pfeifer F. 4-r. 231 l. ára 2 frt.)
- Hantken Miksa.** Az 1880. évi zágrábi földrendés. A földmivelés-, ipar- és kereskedelmügyi m. kir. miniszteriumhoz intézett jelentés. (A m. kir. földtani intézet évkönyve. VI. köt. 3. füzet. Légrády testv. 8-r. 42, 121 l. 2 színezet térképpel és 6 könyomatu táblával, ára ?)
- Hartman von Aue.** Der arme Heinrich. XIII. századi német költői elbeszélés. Bevezetéssel, jegyzetekkel és szótárral kiadta Heinrich Gusztáv. (Franklin-társ. k. 8-r. 155 l. ára 1 frt.)
- Haselmayer Pál.** Énekfűzér. Alkalmas iskolai énekek kettős hangra az elemi népiskolák használatára. 2-ik jav. kiadás. (Kókai Lajos. 12-r. 36 l. ára 20 kr.)
- Hátsek Ignác.** A győri egyházmegye térképe 1881-ben. (Ullmann József nyomdája, fali térkép.)
- Hauke-Környei-Cherven.** Egyetemes földirati tankönyv középiskolák használatára. Hauke-Környei nyomán . . . kidolgozta Dr. Cherven Flóris. I. kötet. A magyar királyság s a földközi tengert környező országok. I. osztály számára. 3-ik jav. kiadás. (Lampel Róbert. 8-r. 119 l. ára 80 kr.)

- Ugyanaz. II. kötet Európa. (Magyarországon és a déli félszigeteken kívül!) 2-ik jav. kiadás. (Lampel Róbert. 8-r. 123 l. ára 80 kr.)
- Hauke Fr.** nyomán **Környei János.** Egyetemes földirati tankönyv középtanodák, kereskedelmi iskolák és képezdek számára. I. rész. Mennyiségtan, természet-tani földírat és a politikai földrajz általános átnézete. 10-ik jav. kiad. (Lampel Róbert. n. 8-r. II, 110 l. ára 70 kr.)
- Haynald Lajos.** A Szent-István-társulat 1882. márczius 23-iki nagygyűlését megnyitó elnöki és emlékbeszéd gróf Károlyi István fölött. (Athenaeum. 8-r. 15 l. ára ?)
- Házi-könyvtár.** XXXVI—XXXVIII. (L. Szent-István-társ., Hoványi, Soos Mihály.)
- Hegy Pál.** Államfölség és papuralom. Egyházpolitikai tanulmány. 1—2. füzet. (Pozsony. Wigand F. K. nyom. 8-r. 1—128, 1—32 l. egy füzet ára 60 kr.)
- Heine** költeményei. Fordította Endrődi Sándor. (Aigner Lajos. k. 8-r. VIII, 319 l. ára 2 frt. 40 kr.)
- Heinrich Gusztáv.** Boccaccio élete és művei. A legújabb kutatások alapján. (Franklin-társulat. 8-r. 248 l. ára 1 frt. 50 kr.)
- Heinrich Gusztáv.** Emlékbeszéd Klein Lipót Gyula kúttag fölött. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. X. kötet. 10. szám. Akadémia. 8-r. 28 l. ára 20 kr.)
- Heinrich Gusztáv.** Etzelburg és a magyar hunmonda. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. X. köt. 2. szám. Akadémia. 8-r. 39 l. ára 20 kr.)
- Heller Ágost.** Fizikai földrajz a gymnasium III. osztálya számára. II kiadás. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8-r. 159 l. számos fametszetű ábrával, ára 1 frt.)
- Herezegh Mihály.** Magyar csödtörvény 1881. XVII. törvényezikk. Az összehasonlító jogtudomány igényeinek lehető figyelembevételével. I. rész. Anyagi jog. (Franklin-társ. n. 8-r. VIII, 176 l. ára 1 frt. 60 kr.)
- Herezegh Mihály.** Magyar polgári törvénykezési rendtartás. (1868: LIV, 1881: LIX., 1881: LX. törvényezikk.) Kapesolatosan a váltó-, kereskedelmi- és kisebb polgári perügyekben való eljárással, különösen pedig a m. k. Curia fontosabb elvi határozataival. I. kötet. II. kiadás. (Franklin-társ. 8-r. 243 l. ára 2 frt.)
- Hermann Ottó.** Védjük az állatokat. A budapesti állatvédő egyesület kiadványa. (Franklin-társ. 8-r. 84 l. ára 40 kr.)
- Héya Mihály.** Ezer éves jubileumunk fölötti elmélkedés. Szerző tulajdona. (Deutsch M. 8-r. 36 l. ára 35 kr.)
- Hiador (Jámbor Pál)** művei. 9. 10. füzet. Beszélyek. Rajzok. Úti tárczák. (Tettye Nándor és társa. 16-r. 208 l. ára 80 kr.)
- Hiador (Jámbor Pál)** művei. 15. 16. füzet. Politikai dolgozatok és fővárosi tárczák. (Tettye Nándor és társa. 12-r. 224 l. ára 80 kr.)
- Hoffmann Ferencz.** Ötven kis mese. Jó fiuk és jó leányok számára. V. kiadás. (Franklin-társ. 8-r. 94 l. 5 képpel, ára?)
- Hoffmann Ferencz.** 100 kis történet jó gyermekek számára. V. kiad. (Franklin-társulat. 8-r. 159 l. 6 képpel, ára ?)
- Hoffmann Mór.** Német nyelvtan és olvasókönyv. Fordítási gyakorlatokkal és feladattal. Középtanodái és polgári iskolái használatra. A miniszteri tanterv alapján. II. rész. 2. kiadás. (Franklin-társ. 8-r. 224 l. ára 80 kr.)

- Hoffmann Ernő és Jäger Gusztáv.** A mezei gazdaságra nézve hasznos és kártekonny állatok képei. Ford. Göncey Pál. II. rész. (V—VI. tábla): A kerti és mezei kártekonny rovarok színes képei. 8 táblán magyarázó szöveggel. (Pozsony. Stampfel Károly. 2-r 18 l. szöveg, ára 3 frt. 50 kr.)
- Holub M. és Küpesdi S.** Latin-magyar kézi szótár. 2-ik javított és bőv. kiadás. (Laufer Vilmos. 8-r. IV, 605 l. ára 2 frt 40 kr.)
- Homonnai Béla.** Elbeszélések. (Franklin-társ. 8-r. 286 l. ára 2 frt.)
- Horatius Flaccus** satirái. I. füz. Ford. Boross Gábor. (Római remekírók. 30. köt. 16-r. II, 144 l. ára 40 kr.)
- Horatius** ódái és epodosai. 1. füz. Ford. és magy. Dávid István. (Tanulók könyvtára. V. Pozsony. Stampfel Károly. 16-r. 64 l. ára 30 kr.)
- Hubenay József.** A főnök és segéde. (Különlenyomat a Magyar kereskedők lapjából. Aigner Lajos 8-r. 16 l. ára 30 kr.)
- Hugo Viktor.** Borgia Lucretia. Dráma három felvonásban. Francziából fordította Szász Károly. (Olesó könyvtár. 140. sz. Franklin-társ. 8-r. 131 l. ára 30 kr.)
- Hunfalvy Pál.** A magyar tudományos Akadémia és a szömi irodalmi társaság. (Értekezések a nyelv- és széptudomány köréből. X. kötet. 3. szám. Akadémia. 8-r. 37 l. ára 20 kr.)
- Hunyady Jenő.** Néhány determináns-egyenletről. IX. kötet. 10. szám. Akadémia. 8-r. 19 l. ára 10 kr.)
- Ihász Gábor** magyar nyelvtana. A gymnasiumok I. II. III. osztálya és a reáliskolák használatára. 21-ik kiad. Átdolgozta Mayer Alberik. (Lampel Róbert. 8-r. VIII, 208 l. ára 1 frt.)
- Illés László.** Márczius tizenötödike. Drámai prolog. Előadatott az aradvárosi színházban 1882. márczius 15-én. (Kézirat gyanánt). (Arad. Réthy L. és fia. 8-r. 15 l. ára ?)
- Illyés Bálint.** A hamis és igaz próféták. Egyházi beszéd. (Karczag. Szödi S. k. 8-r. 13 l. ára 20 kr.)
- Imák,** Egyházi, és énekek a róm. kath. hívek számára. Összegegyjté Glázer Gyula. (Pápa. Nobel Ármin. 8-r. 263 l. ára ?)
- Intézkedések,** Állategészségügyi, a Budapest-kőbányai sertés-piacon. A piac vázlatos története; visszatekintés a sertéstenyésztésre és sertéskereskedésre Magyarországon. 1882. ápril. (Athenaeum. 8-r. 16 l. ára ?)
- Irók,** Filozófiai, tára. Szerkesztik Alexander Bernát és Bánóczy József. II. (L. Schopenhauer.)
- Irók,** Jeles, iskolai tára. Szerkeszti Névy László. XI., XVII—XIX. füzet. (L. Arany János, Mikes Kelemen, Cicero, Boros Gábor.)
- Ismerettár,** Népiskolai. I., 12—14. (L. Fuchs János.)
- Ivánka Sámuel.** Karénektár, mely magában foglalja a magyar- és erdélyországi reggyülekezetekben használatba vett énekek dallamait, a négy fő, u. m.: sopran, alt, tenor és bass szölamok szerint gymnasiumok, képezdek, vasárnapi énekeskolák és népegyletek számára. 2-ik jav. kiadás. (Sárospatak. n. 8-r. VII, 191 l. ára 1 frt 7 kr.)
- Jakab Elek.** Az erdélyi birlapirodalom története 1848-ig. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. X. kötet. 9. szám. Akadémia. 8-r. 86 l. ára 50 kr.)

M. K. 1882.

- Jákó János.** Adatok a stapeliák szövettanához. (Lugos. Wenczely János és fia. 8-r. 39 l. két fénynyomatú táblával, ára ?)
- Jegyzéke,** a magyar királyi országos levéltárban közszemlére kitett okleveleknek. (Magy. kir. államnyomda. 8-r. 28 l. 4 tábla és két metszet, ára 25 kr.)
- Jegyzőkönyve,** A szatmári reformált egyházmegye Szatmáron 1881. évi április 20–21. napjain tartott közgyűlésének. (Szatmár. Nagy Lajos nyomdája. 17, 8 l. ára ?)
- Jegyzőkönyve,** A dunamelléki ref. egyházkerület 1882. június 3-án s következő napjain Budapesten tartott gyűlésének. Kiadta Farkas József. (Franklin-társ. 8-r. 148 l. ára 40 kr.)
- Jekelfalussy József.** A Sz. István korona országainak népessége a területek, lakviszonyok és házi állatok kimutatásával. Az 1880-ban végrehajtott népszámlálás eredményei s egyéb hivatalos adatok alapján. Keleti Károly felügyelete alatt szerk. (Athenaeum. 16-r. 32 l. ára 50 kr.)
- Jelentése** báró Kemény Gábor földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. k. miniszternek a gazdasági tanintézetek állásáról az 1880/81. tanévben. Melléklet a földmívelés-, ipar- és keresk. magy. kir. ministerium 1882. évi költségvetésének indokolásához (Rendes kiadások. IV. czim.) (Pesti könyvnyomda-részv.-társaság. 4-r. 127 l. ára ?)
- Jelentése,** Budapest főváros törvényhatósági bizottságának tekintetes közgyűléséhez, a fővárosi képzőművészeti állandó bizottmánynak 1881. évi működéséről. (Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. 8-r. 45 l. ára ?)
- Jendrássik Jenő.** Értekezések a myo-mechanika köréből. (Értekezések a természettudományok köréből. XII. kötet 3. sz. Akadémia. 8-r. 79 l. ára 50 kr.)
- Jendrássik Jenő.** Helyreigazító észrevételek Thanoffer Lajos úrnak e című értekezéséhez: »Adatok a harántesikú izmok szerkezete és idegvégződéséhez«. (Értekezések a természettudományok köréből. XII. k. 4. sz. Akadémia 8-r. 19 l. ára 10 kr.)
- Jezsuiták,** A, titkos utasításai vagyis arany tanácsok a rend főnökei számára. A 16. századbéli eredeti deák kéziratból fordítva. (Zeisler M. 8-r. 38 l. ára ?)
- Joannovics György.** Értsük meg egymást. (A neologia és orthologia ügyében.) (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. X. kötet. 4. szám. Akadémia. 8-r. 44 l. ára 20 kr.)
- Jókai Mór** munkái. 27. népszerű kiadás. Magyarhon szépségei. Harmadik kiadás. (Franklin-társulat. 8-r. 147 l. ára 40 kr.)
- Jókai Mór** munkái. 28. 29. Népszerű kiadás. Szomorú napok. Regény. IV. kiadás. (Franklin-társulat. 8-r. 307 l. ára 80 kr.)
- Jókai Mór** munkái. 30. 31. Népszerű kiadás. A kétszarvu ember. Historiai beszély. Az egyiptusi rózsza. IV. kiadás. (Franklin-társ. 8-r. 228 l. ára 80 kr.)
- Jókai Mór.** Szeretve mind a vérpadig. Történeti regény a Rákóczy korból. 5 kötet. (Athenaeum. k. 8-r. 186, 192, 208, 180, 227 l. ára 5 frt.)
- Jókai Mór.** A ma. Regény. Folytatása az »A kik kétszer halnak meg« regénynek. I–III. kötet. (Athenaeum. 8-r. 167, 192, 112 l. a három kötet ára 3 frt.)
- Jókai Mór.** Targallyak. (Athenaeum. 8-r. 312 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Jósika Miklós.** Elbeszélések. III. kiadás. (Vasárnapi könyvtár. III. folyam. 9. sz. Franklin-társulat. 8-r. 93 l. ára 20 kr.)

- Jósika Miklós** regényei. 67. 68. A rejtett seb. Regény. 2 kötet. 2-ik kiadás. (Franklin-társulat. 16-r. 187 és 184 l. ára 1 frt.)
- Jövő-versenyek** 1882-re. Programmok, idomítás alatti lovak. (Pfeifer Ferdinánd. k. 8-r. II, 56 l. és 1 táblázat, ára 30 kr.)
- Juhos János.** A magyar korona országainak helységnévtára. A legújabb hivatalos adatok alapján. (Szeged. Traub B. és társa nyomdája. 8-r. 388 két hasábos l. ára ?)
- Kádár Ambrus.** Az egyházi törvényhozás társadalmi jelentősége. (Szatmár. Lövy Miksa. 8-r. V, 95 l. ára 70 kr.)
- Kaderzavek Ignác.** Az állam-egyedárúságok, tekintettel az ezekre nézve Magyarországban fennálló törvényekre és szabályokra. Segédkönyv a pénzügyi szolgálatra általán és különösen szakvizsgálatra készülő pénzügyi közegek számára. II. kiadás. (Győr. Gross Gusztáv és társa. 8-r. XIII, 167 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Kalauz,** Egészségügyi, vagyis Magyarország összes orvosai, állatorvosai és gyógyszerészeinek statisztikája cím- és névkönyve vármegyék és szab. kir. városok betűrendje szerint magán, vagy hivatali minőség, akadémiai fokozat és lakhely kitüntetésével, valamint az összes hazai kórházak és mindennemű egyéb gyógyintézetek hivatalos kimutatása cím és fennállási év szerint. Összeállította és kiadta Szántó József. (Pfeifer Ferdinánd. n. 8-r. 144 l. ára 80 kr.)
- Kalauz** az orsz. magy. iparművészeti múzeum részéről rendezett könyvkiállítás-hoz. (Magyar országos könyvészeti kállítás. (Athenaeum, Franklin-társulat, Weiszmann testvérek, Hornyánszky Viktor, Pesti könyvnyomda-részv.-társaság nyomása. 8-r. II, 266 l. 3 melléklet, ára a m. kir. egyetemi nyomda termékeinek címjegyzékével együtt 1 frt. 50 kr.)
- Kállai Béla.** A családi és örökösödési jog történeti fejlődése Keleten, különös tekintettel Mohamed törvényhozására. (Zilahy S. 8-r. ára 80 kr.)
- Kallisztosz.** A zsidókérdés. Röpirat. (Wilckens és Waidl. 8-r. 16 l. ára 30 kr.)
- Kanyurszky György.** A klasszikus arab nyelvtan kézikönyve. Iskolai és magánhasználatra. (Bécs. Holzhausen Adolf. 8-r. 150 l. ára 3 frt.)
- Kapi Gyula.** Dalkönyvecske a népiskola alsó osztályai számára. (Franklin-társ. 8-r. 48 l. ára 20 kr.)
- Kapi Gyula.** Utasítás a dalkönyvecskéhez. A népiskola alsó osztályaiban. (Franklin-társulat. 8-r. 29 l. ára 20 kr.)
- Kápolnai Pauer István.** Emlékeszéd Korponai János levelező tag fölött. (A m. tud. akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékeszédék 1882. 1. sz. Akadémia. k. 8-r. 12 l. ára 10 kr.)
- Kassay Adolf.** A község-jegyzői és körjegyzői hivatal mintákkal. A legújabb törvények és min. rendeletek szerint egészen újonnan áldolgozott II. kiadás. (Bartalits Imre. 8-r. 323 l. ára füzve 1 frt. 50 kr., kötve 1 frt. 80 kr.)
- Kaysersling M.** A tiszta-eszlári vérvád. (Lampel Róbert. 8-r. 14 l. ára 20 kr.)
- Kazaly Imre.** A modern jótékonyág. Lenyomat a »Religió«-ból. (Kocsi Sándor. k. 8-r. 28 l. ára ?)
- Kazaly Imre.** A katolikus egyházjogtan kézikönyve, különös tekintettel Magyarországi jogi viszonyaira. 3-dik újonnan átnézett és bővített kiadás. I. kötet. (Tetty Nándor. n. 8-r. XII, 384 l. ára 2 frt.)

- Kazár Emil.** Ősök és unokák Regény. (Révai testv. 8-r. 353 l. ára 2 frt.)
- Kazinczy Ferencz.** Magyar Pantheon. 1. füzet. (Nemzeti könyvtár. 115. füzet. Aigner Lajos. 8-r. 80 l. ára 30 kr.)
- Keleti Károly.** A nemzetiségi viszonyok Magyarországon az 1880. évi népszámlálás alapján (Értekezések a társadalmi tudományok köréből. VII. kötet. 2. szám. Akadémia. 8-r. 51 l. ára 40 kr.)
- Képviselőházi Irományok.** Az 1881. évi szeptember 24-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiadás. V—VII. kötet. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4-r. VIII, 428; VIII, 432; VIII, 416 l. ára ?)
- Képviselőházi Napló.** Az 1881. évi szeptember hó 24-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiadás. Szerk. P. Szathmáry Károly. I—IV. köt. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4-r. VIII, 388; VII, 410; VII, 388; VII, 392 l. ára ?)
- Képzőművészet, A, remekei.** Eredeti metszetek után fényképnymatokban készíti és kiadja Divald Károly. Szövegét írja Wagner János. I. kötet. 1—7. füzet. (Epejes. Divald Károly. 2-r. 1—32 kéthasábos l. egy-egy füzet 5 képpel, egy füzet ára 1 frt. 20 kr.)
- Kerékyártó Árpád.** Magyarország emléknapi ezeréves történetében. (Lauffer Vilmos. 8-r. XXIV, 712 l. ára 4 frt. 60 kr.)
- Keresztesi József.** Magyarország polgári és egyházi közéletéből a XVIII. század végén. K. J. egykorú eredeti naplója. Új (ezim) kiadás. (Ráth Mór. n. 8-r. IV, 411 l. ára 2 frt.)
- Kérdések, Egyházszónoklati.** Irta egy kassa-egyházmegyei áldozár. (Kocsi Sándor. 8-r. VII, 215, 2 l. ára 1 frt. 40 kr.)
- Kézikönyvek, Történeti.** VII. (L. James Sime.)
- Kézmárszky Tivadar.** A szülészet tankönyve babák számára. II. kiadás. (Grill Károly. 8-r. VII, 247 l. ára ?)
- Kisfaludy Károly.** Vig elbeszélések. III. kiadás. (Vasárnapi könyvtár. I. folyam. 8. sz. Franklin-társulat. 8-r. 96 l. ára 20 kr.)
- Kiss Áron.** A XVI. században tartott magyar református zsinatok végzései. Összeszedte, a latin szövegűeket magyarra fordította és tájékoztató jegyzetekkel kísérte. (Franklin-társulat. n. 8-r. VIII, 736 l. ára 5 frt. 60 kr.)
- Kiss Áron.** A magyarok története kapcsolatban a világtörténet nevezetesebb eseményeivel. Az elemi népiskola V. oszt. számára. (Magy. kir. egyetemi nyomda. 8-r. 112 l. bolti ára köve 30 kr.)
- Kiss Áron és Mayer Miksa.** Vezérkönyv a népiskolai történettanításhoz. Egyszermind bevezetés a történettudományba tanítók és tanítójelöltek számára. (Magyar kir. államnyomda. 8-r. 412 l. bolti ára köve 60 kr.)
- Kiss István.** Magyar közjog. (Magyar államjog.) 2-ik, egy függeléssel bővített kiadás. (Eggenberger-féle könyvkeresk. n. 8-r. XII, 546 és 15 l. ára 4 frt.)
- Kiss József** költeményei 1868—1881. Kiadja a Petőfi-társ. 2-ik bőv. kiad. (Grill Károly. 8-r. 207 l. ára 2 frt.)
- P. Kiss Károly.** A szénkönyvek égése chlor-gázban. (Értekezések a természettudományok köréből. XII. köt. 7. szám. Akadémia. 8-r. 16 l. ára 10 kr.)
- Klauber János.** Héber hangoztató- és olvasókönyv. 3-ik jav. kiadás. (Keckemét. 8-r. 36 l. ára köve 18 kr.)

- Klein Gyula.** A sumpyrella fejlődése és rendszertani állása. (Értekezések a természettudományok köréből. XII. k. 5. sz. Akadémia. 8-r. 33 l. ára 30 kr.)
- Klein Gyula.** Az állat- és növényország határterületéről. (Különlenyomat a »Természettudományi Közöny« 151-ik füzetéből. 8-r. 6 l. ára ?)
- Knopfler Sándor.** Irályfeladványok tára, mintapéldákkal és a legszükségesebb iránytani szabályokkal. Leány nevelő-intézetek, elemi és felsőbb népiskolák növendékei számára. I. rész. 2-ik jav. kiadás. (S.-A.-Ujhely. Lövy Adolf. k. 8-r. 39 l. ára 20 kr.)
- Knorr Alajos.** Önügyvéd vagyis gyakorlati útmutatás jogügyletek elintézésére. 350 iromány-példával felvilágosítva bírák, ügyvédek, jegyzők és felek használatára. III. kiadás. 1—3. füzet. (Ifj. Nágel Ottó. 8-r. 136 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Knorr Alajos.** A magyar törvénytár betürendes tárgymutatója. A magy. kir. belügyministerium megbízásából készítette. I. kötet. 1847/8—80. (Ifj. Nágel Ottó. n. 8-r. XXXIV, 588 l. ára 4 frt.)
- Knöpfler Vilmos.** A maros-vásárhelyi országos kórház alapításának és fejlődésének rövid vázlatja. (Maros-Vásárhely. Imreh Sándor. 8-r. 17 l. ára ?)
- Konek Sándor.** Emlékeszéd Suhajda János fölött. (A m. t. akadémia elhúnyt tagjai fölött tartott emlékeszédék. II. szám. Akadémia. 8-r. 21 l. ára 10 kr.)
- Konek Sándor.** Magyarország és egyes törvényhatóságainak népmozgalma 1877—1879. (Értekezések a társadalmi tudományok köréből. VII. kötet. 3. szám. Akadémia. 8-r. 115 l. ára 70 kr.)
- Konkoly Miklós.** Astrophysikai megfigyelések az ó-gyallai csillagvizsgálón. (Értekezések a matematikai tudományok köréből. IX. kötet. I. szám. Akadémia. 8-r. 16 l. három táblával, ára 30 kr.)
- Koós Gábor.** Általános áruisme. Tanodai és magánhasználatra valamint kereskedők, iparosok, gazdák számára. A legujabb statistikai s tudományos adatok feldolgozásával. 2-ik sok tekintetben javított, több fejezettel bővített kiadás. (Kilián Frigyes. 8-r. X, 526 l. a szövegbe nyomott számos ábrával, ára 3 frt. 50 kr.)
- Kossuth Lajos.** Irataim az emigratióból. III. kötet. A remény és csapások kora. 1860—1862. (Athenaeum. n. 8-r. IV, 743 l. ára 5 frt.)
- Kovács Gyula.** Az agio ingadozásának hatása a kereskedelmi forgalomra. Közgazdasági tanulmány. A m. t. akadémia által a »Dóra« díjjal jutalmazott pályamű. (Különlenyomat a »Nemzetgazdasági Szemle« 1881. évi folyamából. Miskolcz. Ferenczi B. n. 8-r. 142. l. ára 2 frt.)
- Kovács Gyula.** Mi a jogunk s milyen legyen a törvényünk az írói és művészi munka védelmében. (Különlenyomat a »Magyar Igazságügy« 1882. folyamából. Pesti könyvnyomda részvény-társaság. 8-r. 16 l. ára ?)
- Kozák György.** Az állandó gőzkazán és gőzgép-üzem kézikönyve vagyis fűtők és gépészek törvényes vizsgáinál előforduló kérdések tárgyalása. K. Gy. munkája alapján fordította és összeállította Fritz Pál. (Kilián Frigyes. 8-r. 56 l. ára 60 kr.)
- Kozáry József.** Hóvirágok. Költemény-füzér. Gabelsberger-Markovics rendszerű gyorsírási mezben. (Beck F. könyvmdája. 8-r. 239, IV l. ára 1 frt 20 kr.)

- Kozma Gyula.** Földrajz. Az új tanterv alapján. III. rész. Afrika, Amerika, Ausztrália és a földrajzi felfedezések vázlata. A polg. fiúiskolák 3-ik osztálya számára. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8-r. 128 l. 15 térképpel, ára 80 kr.)
- Kozma Gyula.** Földrajz a polgári leányiskolák harmadik osztálya számára. Az új tanterv alapján. III. rész. Azsia, Afrika, Ausztrália. A matematikai és természeti földrajz alapvonalai. (Eggenberger. 8-r. 156 l. a szöveg közé nyomott térképekkel és számos egyéb ábrával, ára 80 kr.)
- Könyvesház, Magyar.** 99—101. szám. (L. Caballero, Siemiński Lucian.)
- Könyvesház, Magyar.** 105. 106. (XI. folyam. 4. 6. sz.) (L. Tóth Lőrincz.)
- Könyvtár, Családi.** III. (L. Arany János)
- Könyvtár, Családi.** 13—17. (L. Arany János, Feuillet Octave.)
- Könyvtár, Falusi.** Kiadja a Franklin-társulat. 7. 29. füzet. (L. Nyáry Ferencz, Farkas Mihály.)
- Könyvtár, Magyar.** Szerkesztik Székely Ferencz, Staub Mórincz és Bakos János. Kiadja Aigner Lajos. (L. Mayer Miksa, Györy Vilmos, Galgóczy Károly.)
- Könyvtár, Nemzeti.** XXIV—XXVII. kötet. (L. Beöthy László, Balogh Zoltán, Vahot Imre, Gaal József.)
- Könyvtár, Nemzeti.** Szerkeszti Abafi Lajos. 110—115 füzet. (L. Balogh Zoltán, Vahot Imre, Gaal József, Kazinczy Ferencz.)
- Könyvtár, Népiskolai.** X. kötet. (L. Orbán József.)
- Könyvtár, Olesó.** 140—146. sz. (L. Hugo Viktor, Tennyson Alfréd, Goldoni Károly, Delpit Albert, Taylor Tamás, B. Feuchtersleben Ernő, Augier E. és Sandeau Gy.)
- Könyvtár, Történelmi.** I. füzet. (L. Denison György.)
- Könyvtár, Vasárnapi.** Szerkeszti Hajnik Károly. Kiadja a Franklin-társ. I. foly. 8. szám. III. folyam. 9. szám. (L. Kisfaludy Károly, Jósika Miklós.)
- Könyvtára, A nemzeti színház.** 141. (L. Boito Arrigo.)
- Könyvtára, Tanulók.** Szerk. Dávid István. Latin és görög classicusok fordítása és magyarázata. 5. 6. füzet. (L. Horatius, Vergilius.)
- Köpesdi Sándor.** Tanügyünk és a középiskolai törvényjavaslat. (Lampel Róbert. 8-r. 40 l. ára 30 kr.)
- Kövér Lajos.** A megbukott tőkepenzes. Vig beszély. (Mulattató zsebkönyvtár. 15. Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8-r. 87 l. ára 12 kr.)
- Kreitner Gusztáv.** Gróf Széchenyi Béla keleti utazása India, Japán, China, Tibet és Birma országokban. 200 művészi kivitellű eredeti képpel. 27—33. füzet. (Révai testv. 8-r. 833—1028 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Kreitner Gusztáv.** Gróf Széchenyi Béla keleti utazása India, Japán, China, Tibet és Birma országokban. Szerző által egyedül jogosított kiadás. 200 eredeti képpel és 1 térképpel. 2 kötet. (Révai testvérek. n. 8-r. XVI, 1—496 és 497—028 l. ára 10 frt., díszkötésben 1 kötetben 12 frt.)
- Kriesch János** a természetrajz elemei. II. rész. Növénytan. XI. kiadás. Átdolgozta Simkovic Lajos. (Nagel Bernát. 8-r. 116 l. ára 70 kr.)
- Közlemények, Távirásztati.** Kiadja a közmunka- s közlekedési m. k. miniszterium távirdaosztálya. 1. füzet. (Hornyánszky Viktor nyomdája. 8-r. 48 l. ára ?)
- Kutner Sándor.** Első oktatás a földrajzban. Különös tekintettel a magyar biro-

- dalomra. Kérdések és feleletekben. Sajtó alá készítette Mayer Miksa. 26-dik jav. kiadás. (Lampel Róbert. 8-r. 56 l. és 1 térkép, ára kötve 30 kr.)
- Kuttner Sándor.** Kis általános földirat különös tekintettel a m. királyságra. Sajtó alá készítette Mayer Miksa. 20-dik kiadás. (Lampel Róbert. 8-r. 152 l. és 1 térkép, ára 48 kr.)
- Kühne Ferencz.** Méhészeti káté. A magyar orsz. méhészeti egyesület által pályadíjjal jutalmazott mű. (Knoll Károly. 8-r. VIII, 206 l. ára 1 frt.)
- Kvassay Jenő.** Mezőgazdasági vizmütan. A m. tud. akadémia által a 3000 frtos Fáy-díjra érdemesített pályamű. Technikai rész. 2-ik füz. (Vége.) (Ráth Mór. n. 8-r. X, 193—315 l. 65 ábrával, az egész rész 3 frt. 80 kr.)
- Laky Dániel.** Földrajz a gymnasiumok számára. 1. köt. A magyar királyság és a földközi tenger környéke. A legújabb miniszteri tanterv szerint. (Dobrowsky és Franke. n. 8-r. IV, 172 l., a szöveg közé nyomott földrajzi és természetrajzi ábrákkal, ára 1 frt.)
- Laky Dániel.** Földrajz a gymnasiumok számára. II. kötet. Európa (a magyar királyság és a három déli félsziget kivételével) és hátsó Ázsia. (Dobrowsky és Franke. 8-r. 152 l., a szöveg közé nyomott földrajzi és természettani ábrákkal, ára 90 kr.)
- Lamb Károly és Mária.** Shakspeare-mesék. Angolból ford. bevezetéssel és Shakspeare rövid életrajzával ellátta Mihály József. Átnézte Volf György. (Franklin-társulat. 8-r. XIX, 188, IV, 201 l. ára 2 frt.)
- Landau Alajos.** Arányok szerinti rajzolás. Módszeres rajziskola. I. rész: díszítményi alaktan. Az egyes rajzminták mellé nyomtatott magyarázó szöveggel. III. füzet. 1—24 ábra. Stylizált levelek és virágok. (Franklin-társ. 2-r. 12 l. ára 80 kr.)
- Landau Alajos.** Arányok szerinti rajzolás. Módszeres rajziskola. I. rész: díszítményi alaktan. IV. füzet: 1—24 ábra. Görög-, arabs-, mór- és renaissance-síkdíszítmények, a színezés és színbeli összhang. (Franklin-társulat. 2-r. 12 l. ára 1 frt.)
- Lanfranconi Enea.** Magyarország ármentesítése. 2 térképpel: »A Duna és mellékfolyóinak ártere Alsó-Magyarországon« és »A Duna hossz-szelvénye Magyarországbán.« (Ráth Mór. 2-r. 78 l. ára 8 frt.)
- Láng Lajos.** A közgazdaság elmélete. (Kilián Frigyes. n. 8-r. XXIV, 216 l. ára 1 frt. 80 kr.)
- Lángné Lehótzky Ida.** Tört. szívek. Regény 2 kötetben. (Aigner Lajos. k. 8-r. 172, 180 l. ára 2 frt.)
- Lassere Henrik.** Peyramale toudesi plebános a megjelenések előtt. Magyarítá: egy plebános. 2-ik jav. és bőv. kiad. (N.-Kanizsa. 8-r. 49 l. ára 40 kr.)
- Lauka Gusztáv.** A gondtalanok. Víg beszélyek. (Révai testv. 8-r. 269 l. ára 1 frt. 20 kr.)
- Legyező-nyelv és a színek jelentősége.** (Mehner Vilmos. 16-r. 108 l. ára 80 kr.)
- Lehoczky Tivadar.** Beregvármegye monographiája. III. köt. (Ungvár. Pollacsek Miksa. 8-r. 860 l. ára 5 frt.)
- Lenhossék József.** A Szeged-óthalmi ásatásokról, különösen az ott felfedezett ősmagyar, ó-római és keita sírokból talált csontvázakról, továbbá egy ugyanott

- talált sphenocéphál és katarrhin hyperchamaecephál koponyáról, végre egy Ó-Szönyön kiásott mesterségesen eltorzított makrocephál koponyáról. (Akadémia. 4-r. VIII, 141 l., 5 fénynyomatú táblával, egy színezett könyvnyomatú térrajzzal és a szövegben 7 fametszettel, ára 2 frt.)
- Lexikon**, Magyar. 94—101. füzet. Wilekens és Waidl nyomdája. 8-r. 193—636, 64 kéthasábos l. egy füzet ára 30 kr.)
- Lindner Gusztáv Ad.** után ford. Klamarik János. Logika vagyis gondolkodástan. II. kiad. (Lauffer Vilmos. 8-r. 178 l. ára 1 frt. 50 kr.)
- Liturgiája**, Aranyszájú szent János atya szent és isteni, vagyis az újszövetségi vérontás nélküli szent áldozat bemutatásának rendje, kiegészítve több oltári imával és egyházi énekkel a magyarajkú görög szertartású katolikusok lelki épülésére. A munkácsi és eperjesi egyházmegyei szentszékek kebeléből kiküldött kilences tagú bizottság fordítása Hajdú-Dorogon. 1879. (Ungvár. Lévai Mór. 4-r. 92 l. ára kötve 70 kr.)
- Ló-versenyek**, Az 1881-ik évi, hiteles eredményei a magyar és osztrák gyepeken. Szerk. és kiadja Sárkány János Ferencz. (Pfeifer Ferdinánd. k. 8-r. II, 164 l. ára 1 frt.)
- Lőrinczi Ferencz**. Vezérkönyv a közegészségügyi szolgálat terén. Orvosok, gyógyszerészek, szülésznők, megyei, városi, községi tisztviselők, közegészségügyi bizottsági tagok használatára. (Szerző. 8-r. 332, VI l. ára ?)
- Lutter Nándor**. Betűszámán az új tanterv szerint a gymnasiumok használatára. VI. kiadás. 1—5. füzet a 4—8. osztály számára. (Franklin-társulat. 8-r. 135, 72, 55, 71, 39 l. ára 80, 50, 40, 50, 30 kr.)
- Lutter Nándor**. Mértán. Az új tanterv szerint a gymnasiumok használatára. 4-ik kiad. III. füz. A 7-ik osztály számára. (Franklin-társ. n. 8-r. 88 l. ára 60 kr.)
- Madarász Imre**. Templomi szószék. Közönséges alkalmi és ünnepi egyházi beszédek. II. füzet. (Karczag. Sződi S. 8-r. 183 l. ára 1 frt. 20 kr.)
- Magyarország** áruforgalma Ausztriával és más országokkal. Szerkeszti és kiadja az országos magyar kir. statistikai hivatal. 1881. V—VI. 1882. I—III. füzet. (Athenaeum. 4-r. 45, 45, 45, 45 l. ára ?)
- Majláth Béla**. Adatok a helynevek történetéhez. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. IX. köt. 12. sz. Akadémia. 8-r. 43 l. ára 20 kr.)
- Majláth Béla**. Forgách Ádám és Báthori Sónia ékszereinek történetéből. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. X. köt. 3. szám. Akadémia. 8-r. 37 l. ára 20 kr.)
- Marczali Henrik**. Regesták a külföldi levéltárakból. (Pfeifer Ferdinánd. n. 8-r. XVI, 305 l. ára 80 kr.)
- Marcziányi (Sacilei) György**. Párbaj és »kiállítás.« A párbajképesség kérdése körül felmerült legújabb elmélet fejtegetése. (Ifj. Nagel Ottó. 8-r. 30 l. ára 40 kr.)
- Márfy Zsigmond**. Költemények. (Wilekens és Waidl. 8-r. 58 l. ára ?)
- Margitai József**. Horvát nyelvtan. I. rész. Bevezetés, főmondat, bővített mondat. Tankönyvül és magánhasználatra. (Zilahy Sámuel. 8-r. VIII, 55 l. ára 50 kr.)
- Mariska Vilmos**. A magyar pénzügyi törvényisme kézikönyve. Folytonos vonatkozással a magyar államháztartásnak a legújabb időkhöz terjedő tényleges eredményeire. III. kiadás. (Franklin-társulat. 8-r. XX, 555 l. ára 4 frt. 20 kr.)

- Márki Sándor.** A magyar glóbus. (Farsangi földrajz.) (Arad. Réthy L. és fia. 8-r. 8 l. ára ?)
- Márki Sándor.** Csála és Vára. Felolv. a Kölcsey-egyesület történelmi szakosztályában. (Arad. Réthy L. és fia. 8-r. 16 l. ára ?)
- Márkus József.** Babám könyve. Költemények. (Aigner Lajos. k. 8-r. 108, IV l. ára 1 frt. 20 kr.)
- Matskássy József.** Jelentés a Velenczében tartott III. nemzetközi földrajzi kiállításról. (Szeged. Burger Gusztáv nyomdája. 8-r. 47 l. ára ?)
- Mauritz Rezső.** Közönséges számtan. I. rész. 4-ik, átnéz. kiadás. (Aigner Lajos. 8-r. 91, II l. ára 90 kr.)
- Mayer I. Lajos.** Műszótár az összes vasuti szolgálat számára. I. Német-magyar rész. Technisches Wörterbuch für den gesammten Eisenbahn-Dienst. Deutsch-ungarischer Theil. (Franklin-társulat. 16-r. VIII, 154 l. ára 60 kr.)
- Mayer Miksa.** A boldogság alapköve. (Magyar könyvtár. Aigner Lajos. 8-r. 16 l. ára 15 kr.)
- Mayer Miksa.** A lélek tükre vagy: ismerd meg tenmagadat. (Magyar könyvtár. Aigner Lajos. 8-r. 15 l. ára 15 kr.)
- Mayerhoffer L. és Wagner A.** Constructiv planimetria. A középiskolák III. és IV. osztálya számára. A tanítás új terve s az »Utasítások« szerint. (Nagel Bernát. 8-r. 173 l. 291 ábrával, ára 1 frt. 20 kr.)
- Mellékletek a m. k. honvédség (illetőleg a cs. és kir. hadsereg) egészségügyi szolgálati szabályzatának a tábori egészségügyi szolgálatot tárgyaló IV. részéhez. A cs. és k. hadsereg »Egészségügyi szolgálati szabályzat«-ának fordítása. (Légrády testv. 8-r. V, 302 l. ára ?)**
- Menge R. és Werneburg N.** Antik számvetési feladványok. Kiegészítő füzet minden gymnasiumi számvetési tankönyvhöz. A gymnasiumok alsóbb osztályai számára . . . leford. Wohlrab Flóris. (Zilahy Sámuel. 8-r. VIII, 82 l. ára 60 kr.)
- Mihály József.** Magyar olvasókönyv közép- és polgári iskolák használatára. I. rész. (Eggenberger-féle könyvk. 8-r. 160, IV l. ára 80 kr.)
- Mikes Kelemen.** Válogatott levelei. Összeállította és jegyzetekkel kísérte Erődi Béla. (Jeges írók iskolai tára. XVII. Franklin-társulat. 8-r. 158 l. ára 80 kr.)
- Miklós Gyula.** Báró Kemény Gábor földmivelés-, ipar- és kereskedelmi m. kir. minister úr ő nagyméltóságához intézett jelentése 1880. évi május havától 1881. évi december hó végeig a borászat terén kifejtett működéséről. (Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. 4-r. 43 l. ára ?)
- Mikszáth Kálmán.** A jó palócok. (15 apró történet.) (Légrády testv. 8-r. VI, 160 l. ára 1 frt. 80 kr.)
- Molière** vigjátékai. Kiadja a Kisfaludy-társaság. I—III. kötet. II. kiadás. Tartuffe, Fordítá Kazinezy Gábor. A fősvény és Dandin György, fordítá Kazinezy Gábor. A mizanthrop, ford. Szász Károly. A tudós nők, ford. Arany László. (Athenaeum. 8-r. 168, 240, 224 l. egy-egy kötet ára 1 frt. 20 kr.)
- Montépin Xaver.** Ámor 3 fensége. Párisi dráma. 4 rész. (Légrády testvérek. k. 8-r. 506, 316, 173 és 386 l. ára 6 frt.)
- Monumenta Hungariae historica.** Magyar tört. emlékek. II. osztály. Írók. XXXI. kötet. Magyar történelmi évkönyvek és naplók a XVI—XVIII. századokból. (Akadémia. n 8-r. IV, 313 l. ára 1 frt 80 kr.)

- Mórfy Zsigmond.** Költemények. (Wilckens és Waidl nyomdája. 8-r. 58. l. ára ?)
- Morlin Emil.** A felségsértés a rómaiaknál. Tanulmány a római büntetőjog történetéből. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8-r. VIII, 167 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Mudron Mihály.** Protestantizmus és panszlavizmus. Felelet Felvidéky hasonezímű röpiratára. (Pozsony. Szerző. 8-r. 112 l. ára 80 kr.)
- Munkálatai.** Az 1881. év augusztus havában tartott országos tanítói képviselői közgyűlés. Toldalékul a vallás- és közoktatásügyi minister azon munkálatokra hozott határozatai. Kiadja a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister. (Magy. kir. egyetemi nyomda. 8-r. VI, 126 l. ára ?)
- Munkálatok.** Kiadta a budapesti növendékpapság magyar egyházirodalmi iskolája. XLV. évfolyam. (Wilckens és Waidl. 8-r. XXIII, 355 l. ára ?)
- Müller Kálmán.** A tüdőről és lélekzészről. (Népszerű természettudományi előadások gyűjteménye. 32. füzet. K. m. természettudományi társulat. 8-r. 52 l. hét ábrával, ára 40 kr.)
- M. F. Sarah grófnő.** Eredeti beszély. (Mulattató zsebkönyvtár. 13. Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8-r. 45 l. ára 12 kr.)
- Nagy Antal.** A katekizmus nefelejtszámái. Hasznos emlékkönyvecske kath. gyermekek számára. (Komárom. Ziegler Károly nyomdája. 8-r. 39 l. ára ?)
- Nagy Lajos.** Gyakorlati nyelvkalauz a magyar és német társalgásban. Praktischer Sprachführer bei ungarisch-deutschen Gesprächen. (Tetty Nándor. 16-r. IV, 200 l. ára 1 frt.)
- Nagy László.** Nyelvtani gyakorlókönyv a népiskolák II. osztálya számára. A m. k. vallás- és közoktatásügyi minister által koszorúzott pályamű. A ford. és átdolg. jog fentartatik. Javított kiadás. (Magy. kir. állam. 8-r. 31 l. ára 8 kr.)
- Nagy László.** Nyelvtani gyakorlókönyv a népiskolák III. és IV. osztályai számára. Átdolgozta Komáromy Lajos. A magy. kir. vallás- és közokt. minister által koszorúzott pályamű. (Magy. kir. állam. 8-r. 103 l. ára köve 20 kr.)
- Nagy László.** Vezérkönyv a magyar nyelvtan tanításában a népiskolák III. és IV. osztályai számára. A m. k. vallás- és közoktatásügyi minister által koszorúzott pályamű. Ujjonnan átdolgozta, s a magyar nyelvtudomány újabb állásához alkalmazta Komáromy Lajos. A fordítási s átdolgozási jog fentartatik. (Magy. kir. állam. 8-r. 235 l. ára 40 kr.)
- Nagy László.** Zsadányi István viszontagságos élete. Regény. 2 kötet. (Aigner Lajos. k. 8-r. 528 és 419 l. 8 fametsz. képpel, ára 5 frt.)
- Navratil Imre.** Sebészeti adatok. (Khór és Wein nyomdája. 8-r. 114 l. két grafikai táblával és több fametszettel, ára ?)
- Németh Antal.** Latin-magyar zsebszótár. (Győr. Gross Gusztáv. 8-r. 337 két hasábos l. ára 1 frt.)
- Németh Gyula Kálmán.** Elbeszélések az életből. (Nagybánya. Lövy Miksa. k. 8-r. 159 l. ára ?)
- Németh Károly.** Keresztýén kis énekes és imádságos könyv és 38 szokottabb egyházi dallam. A vallás-oktatáshoz segédkönyvvül, iskolai és magánhasználatra. (Kókai Lajos bizom. 16-r. 182 l. ára 50 kr.)
- Németh Lajos.** Kis imádságos könyv. Protestáns gyermekek számára, iskolai és magánhasználatra. (Kókai Lajos bizom. 16-r. IV, 38 l. ára 15 kr.)

- Nesnera Aladár.** A mértan elemei. Reál- és polgári iskolák első osztályai számára. (Arad. Réthy L. és fia. 8-r. 53, II l. 111 ábrával, ára 50 kr.)
- Neumann Ármin.** A kereskedelmi törvény magyarázata. III. kötet. (Zilahy Sámuel. 8-r. 988 l. ára 5 frt 20 kr.)
- Névkönyve,** A m. kir. honvédelmi ministerium a honvédség és a m. kir. esendőrség, 1882. évre. Rendfokozati és beosztási kimutatással. Hivatalos kiadás. (Légrády testv. n. 8-r. VII, 247 l. ára ?)
- Névy László.** Az írásművek elmélete vagyis az irály-, költés- és szónoklattan kézikönyve. Iskolai és magánhasználatra. VII. kiad. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8-r. 263 l. ára ?)
- Névy László.** Stilisztika. Az irály- és írásmű-szerkezet általános szabályai. I. rész. Irálytan. Prózaí és költői olvasmányokkal. 4-ik kiad. (Kókai Lajos. n. 8-r. VI, 232 l. ára 1 frt. 30 kr.)
- Nogáll János.** Az úrangyala. (Tettyey Nándor. 8-r. VIII, 310 l. ára 1 frt. 50 kr.)
- Nyáry Ferencz.** A komló-termelés és kezelés kézikönyve. A magyar gazdaközön-ség számára (Falusi könyvtár. 29. füz. Franklin-társ. 8-r. 140 l. ára 50 kr.)
- Nyulassy Antal** köszöntő könyve mindkét nembeli ifjuság használatára. Tartalmas és változatos alkalmi üdvözetek és szavalmányok tára. 4-ik kiadás. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8-r. 270 l. ára 48 kr.)
- Ohnet György.** Panin Szergiusz. Regény. Ford. Fái J. Béla. 2 köt. A franciaia akadémia által díjkoszorózott regény. (Révai testv. k. 8-r. II, 152 és II, 169 l. ára 2 frt.)
- Olasz Lajos.** Részvétkönyvek. Temetési alkalmakra. III. füz. Szerző sajátja. (Kókai Lajos. n. 8-r. 135 l. ára 1 frt.)
- Oltványi Pál.** A jeruzsálemi szent sír és lovagrendjének rövid története. A szerző arez- és Jeruzsálem városának térképével. (Szeged. Endrényi és társa. 8-r. 224 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Olvasókönyv** a katolikus elemi és városi iskolák számára. A negyedik osztályban. (Egyetemi nyomda. 8-r. 304 l. ára kötve 63 kr.)
- Olvasókönyv,** Népiskolai. I. II. köt. (L. Gönczy Pál, Gáspár János.)
- Orbán József.** A sárospataki énekkar története. (Sárospatak. Steinfeld Béla. 8-r. 194 l. ára 1 frt.)
- Orbán József.** Az alapok és alapítványok jogi természetéről. Második bőv. kiad. (Sárospatak. Steinfeld Béla. 8-r. 46 l. ára 50 kr.)
- Orbán József.** Kézikönyv az egyetemes történelem tanítására életrajzi irányban. Népiskolai növendékek számára. (Népiskolai könyvtár. X. kötet. Sárospatak. Trocsányi B. k. 8-r. II, 147 l. ára 37 kr.)
- Orbók Mór és Kaszap Antal.** Nyitramegye földrajza. A miniszteri tanterv nyomán népiskolák III. osztályának használatára. (Pozsony. Szerzők. 8-r. 48 l. ára kötve 30 kr.)
- Otthon,** Az. Útmutató a ház czélszerű és ízlésteljes berendezésére s vezetésére. Irta egy nagyvilági hölgy. (Athenaeum. 8-r. 232 l. 12 rajzmelléklettel, ára ?)
- Ottó Emil.** Magyar-francia nyelvten. Javitva fordította Rayé Lajos. I. rész. 5-ik jav. kiad. (Kilián Frigyes. 8-r. IV, 200 l. ára kötve 1 frt 20 kr.)
- Ottó Emil.** Magyar-francia nyelvten. Javitva fordította Rayé Lajos. II. rész. 2-ik kiadás, (Kilián Frigyes. 8-r. 184 l. ára 1 frt. 20 kr.)

- Pap János.** Természetrájz elemei. A középtanodák alsó osztályainak használatára II. és III. rész. Növény- és ásványtan. 4-ik változatlan kiad. (Lampel Róbert. 8-r. IV, 79 l. ára 60 kr.)
- Pártok és vezérek az országházból.** Irta egy volt képviselő. 2-dik kiadás. (Révai testvérek. 8-r. 135 l. ára 1 frt.)
- Pártos Béla.** A főrendiház reformja. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. n. 8-r. 40 l. ára 40 kr.)
- Paszlavszyk József.** Az ausztráliai szigetvilág életéről. (Népszerű természettudományi előadások gyűjteménye. 33. füzet. K. m. természettudományi társulat. 8-r. 78 l. 15 képpel, ára 50 kr.)
- Pauer Imre.** Philosophiai propädeutika. 3-ik kiadás. I—II. A lélektan és logika elemei. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8-r. 112, VIII, 145 l. ára 70 kr., 1 frt.)
- Pecz Vilmos.** Euripides tropusai összehasonlítva Aeschylus és Sophocles tropusai-val. Mivéltségtörténeti és költészeti szempontból. Adalék a költészet összehasonlító tropikájához. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. X. köt. 6. szám. Akadémia. 8-r. 99 l. ára 60 kr.)
- Pelsőczy H. Gyula.** Magyarország és a tótok. (Athenaeum. 8-r. 91 l. ára 60 kr.)
- Pesty Frigyes.** A várispánságok története különösen a XIII. században. (Akadémia. 8-r. 591 l. ára 3 frt.)
- Péter András.** Utazás a föld körül a pokolban s mennyországban és egy kisebb költemény. (Maros-Vásárhely. Imreh Sándor. 8-r. 20 l. ára 12 kr.)
- Péterfy Sándor.** Fröbel Frigyes emléke. (Különlenyomat a »Nemzeti Nőnevelés« 1882. IV. füzetéből, Franklin-társulat. 8-r. 39 l. ára 30 kr.)
- Petheő József.** Kis pásztorjáték. Az elemi ifjúság számára. 2-ik kiadás. (Eger. Szolesányi Gyula. 16-r. 16 l. ára 12 kr.)
- Petőfi Sándor** összes költeményei. Népies kiad. A költő arcképével. (Athenaeum. 8-r. 680 l. ára 1 frt. 50 kr.)
- Pipos Péter.** Apollonius kérdése. (Tudori értekezés.) (Athenaeum. 8-r. 31 l. ára ?)
- T. M. Planti Captivi.** Iskolai használatra magyarázta és bevezetéssel ellátta Gerevics Gusztáv. (Görög és latin remekírók gyűjteménye. 33. sz. Lampel Róbert. 8-r. LV, 113 l. ára 84 kr.)
- Platzer Antal.** Adalék és tervjavaslat a budapesti iparkiallítások kérdésének végleges megoldása iránt. Két terv-melléklettel: a székesfehérvári kiállítás helyzetrajza, a budapesti 1884-iki kiállítás helyzetrajzi tervjavaslata. (Pfeifer Ferdinánd. 8-r. 50 l. 2 könyvom. táblával, ára 80 kr.)
- Ploetz Károly.** A francia nyelvten elemei. A szerző »Elementar Buch«-ja után magyar nyelvre átdolgozta Nagy Lajos. I. rész. (Tettey Nándor. 8-r. 113 l. ára papírkötésben 40 kr.)
- Pogány Kornél.** Bajza József irodalmi munkássága. (Szerző. 8-r. 34 l. ára ?)
- Polónyi Károly.** A feketehegyi vizgyógyintézet. (Rozsnyó. Kovács Mihály nyomdája. 8-r. 69 l. ára ?)
- Popp György.** A községi illeték-kezelés gyakorlati útmutatója az 1881. évi törvények és szabályrendeletek alapján összeállítva és gyakorlati példákkal és irálymintákkal ellátva községi előjárók, körjegyzők, városi tanácsok és magán

felek számára. (Balázsfalva. Gör. kath. érseki papnövelde könyvnyomdája. 8-r. 135, III l. ára 50 kr.)

Pozsony sz. k. város térképe. Kőn. Freistadt Pressburg. Kiadatott Sendlein Antal v. főmérnök felügyelete alatt. Színny. (Pozsony. Steiner Zsigmond. ára 4 frt.)

Pulszky Ferencz. Felsülés. Vígjáték öt felvonásban. (Athenaeum. 8-r. 87 l. ára 70 kr.)

Puskás Ferencz. Borszék története. (Athenaeum. 8-r. 169 l., két természet után rajzolt tájképpel, ára ?)

Rákosi Jenő. A legnagyobb bolond. Regény. I—II. (Révai testv. 8-r. 189. 211 l. ára 2 frt 50 kr.)

Rákosi László költeményei. Kiadta özvegye Entz Emma. (Aigner Lajos. 8-r. II, 139 l. ára 1 frt.)

Rákosi Sándor. Hogy állunk a magyar nyelv dolgában. A szerző sajátja. (Tettye Nándor és társa. n. 8-r. 37 l. ára 30 kr.)

Regény-könyvtár. 4—10. (utolsó) füzet. (L. Ebers György.)

Remekírók, Görög és latin gyűjteménye. 33. (L. T. M. Planti Captivi.)

Remekírók, Római, magyar fordításban. 30. köt. (L. Horatius.)

(**Rendelet.**) Váltó és kereskedelmi ügyekben követendő eljárás. Jegyzetekkel és kiegészítésekkel. (Lampel Róbert. 16-r. 65 l. ára 40 kr.)

Rendelet, A kereskedelmi ügyekben követendő peres és perenkívüli eljárást szabályozó igazságügyi miniszteri. Kiegészítve a reá vonatkozó törvényekkel és rendeletekkel és kimerítő betűrendes tárgymutatóval. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. k. 8-r. 40 l. ára 30 kr.)

Rendelet, A birói letétek kezelése tárgyában 39,425/81. szám alatt kiadott igazságügyminiszteri. Kiegészítve a reá vonatkozó törvényekkel és rendeletekkel. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8-r. 26 l. ára 20 kr.)

Rendeleteinek, A magy. kir. igazságügyminiszterium, gyűjteménye. 1881. évfoly. 3. füzet. (Ráth Mór. n. 8-r. 127—152, VI l. egy füz. ára 20 kr.)

Ugyanaz. E czímen: Az igazságügyre vonatkozó rendeletek gyűjteménye. (Ráth Mór. n. 8-r. VI, 152 l. ára 1 frt. 10 kr.)

Rendeletek, Igazságügyminiszteri, az 1881: LIX. és LX. törvényezikkek hatálybaléptetése tárgyában. (Ráth Mór. n. 8-r. 90 l. ára 60 kr.)

Rendeletek, Igazságügyminiszteri, az 1881. LIX. és LX. törvényezikkek hatálybaléptetése tárgyában. (Ráth Mór. 16-r. VIII, 176 l. ára 80 kr.)

Rendeletek, Igazságügyminiszteri, a polgári törvénykezési rendtartás módosításáról szóló 1881. LIX. és a végrehajtásról szóló 1881. LX. törvényezikkek életbeléptetése tárgyában. Kiadja a magy. kir. belügyminiszterium. (Ifj. Nagel Ottó. n. 8-r. II, 111 l. ára 50 kr.)

Rendeletek, Igazságügyminiszteri, 1881. A esődtörvény, a perrendtartási novella és a végrehajtási eljárás életbeléptetése tárgyában. (Franklin-társ. 8-r. 83 l. ára 30 kr.)

Rendeletek, Magyarországi, tára. Tizenhatodik évfolyam. 1882. Kiadja a m. kir. belügyminiszterium. I—IV. füz. (Pesti könyvnyomda-részv.-társ. 8-r. 1—447 l. ára 70, 40, 40, 45 kr.)

Rendeletek, Magyarországi, tára. 1881. Kiadja a m. kir. belügyminiszterium. V.

- és pótfüzet. (Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. 8-r. 1565—1884, 93 l. ára 1 frt. 20 és 40 kr.)
- Rendtartás**, Olasz ügyvédi. Az 1874. június 8-diki törvény az ügyvédség és az ügyészség gyakorlásáról. Független: A kiegészítő kir. rendelet. A képviselőházi bizottság indokolása. Fordította Dell'Adami Rezső. (Külföldi törvények magyar fordításban. II. Franklin-társulat. 8-r. 43 l. ára ?)
- Révész Bálint**. Isten az én szívemnek kösziklája és az én örökségem mindörökké! Imakönyv református keresztyének számára magán használatul. 3-ik kiadás. (Debreczen. Telezdi K. Lajos. 16-r. IV, 240 l. ára 30 kr.)
- Ribáry Ferencz**. Világtörténelem polgári iskolák számára. II. kiadás. Átnézte Mangold Lajos. (Franklin-társ. 8-r. 248 l. ára 1 frt.)
- Ribáry Ferencz**. Világtörténelem. Középtanodai és magánhasználatra. I. rész. Ó-kor. V. kiad. Átnézte Mangold Lajos. (Franklin-társ. 8-r. 285 l. ára 1 frt.)
- Róder Adolf**. Gyakorlati német nyelvtan levelekben Toussaint-Langenscheidt tanmódja alapján, mely szerint a német nyelv a legrövidebb idő alatt (tanító nélkül is) alaposan megtanulható. 2-ik jav. kiad. 1—5. levél. (Grimm Gusztáv. n. 8-r. 1—88 l. egy levél ára 20 kr, az egész mű (40 levél) előfizetési ára 6 frt.)
- Rodiczky Jenő**. A takarmánytermesztés kézikönyve tekintettel a főbb takarmánynövények történetére, élettanára, betegségeire és ellenségeire, valamint a takarmányozásra. (Athenaeum. 8-r. IV, 376 l. ára 3 frt.)
- Rosenmayer Izsák**. A héber olvasás első elemi tankönyve az izraelita iskolák számára. 3-ik jav. kiadás. (S.-A.-Ujhely. Lövy Adolf. k. 8-r. 96 l. ára 20 kr.)
- Rosty Kálmán**. Manresai kalászat a magyar r. kath. ifjúságnak szünidő-i emlékül ajánlva. (Kalocsa. Malatin és Holmeyer 8-r. 36 l. ára ?)
- Roth Samu**. Az állattan alapvonalai. Középközpontok felső osztályai számára. A n. m. vallás- és közoktatási miniszterium által kiadott új gymnasiumi tanterv értelmében. (Franklin-társ. 8-r. VIII, 336 l. 377 ábrával, ára 1 frt 80 kr.)
- Roth Samu**. Az ásvány-, közet- és földtan alapvonalai a gymnasiumok IV. osztálya számára. A m. kir. vallás- és közoktatási miniszterium által kiadott új gymnasiumi tanterv és az országos közokt. tanácsnak ahhoz készített utasító észrevételei értelmében. (A vallás- és közoktatási miniszterium 1880. évi rendelete által engedélyezett tankönyv.) II. kiadás. (Franklin-társ. 8-r. IV, 208 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Roulet de la Bouillerie Ferencz**. Az ember, annak természete, lelke, tehetségei és végzetlása Aquinói Sz.-Tamás tana szerint. A 3-ik kiadás után francziából fordította Nagy Alajos. (Kolozsvár. Stein János, 8-r. LXXVIII, 248 l. ára 2 frt.)
- Rozsnyay Mátyás**. Négy új találmányról. (Arad. Réthy Lipót és fia nyomdája. 8-r. 14 l. ára ?)
- Rudnyánszky Gyula** költeményei 1876—1882. (Grill Károly 8-r. 418 l. ára 1 frt.)
- Sajtótörvény** (1848. 18. t. cz.) és sajtóeljárás. Kiegészítve a reá vonatkozó törvényekkel és rendeletekkel és kimerítő betűrendes tárgymutatóval. (Eggenberger-féle könyvkereskedés 8-r. 79 l. ára 50 kr.)
- Scherr János**, Taine, Nisard és mások után. A világirodalom története képekkel és irodalmi szemelvényekkel. 11. füzet. (Tetty Nándor és társa. 8-r. 321—344 két hasábos l. egyes füzet ára 30 kr.)

- Schiller Tell Vilmosa.** Középkorai s magán használatra magyarázta Vida Aladár. (Eperjes. Floegel Antal. 24-r. 66 és 104 l. ára 35 kr.)
- Schmid Kristóf** ifjusági iratai. Új folyam. Fordította Fuehs Tamás. I—V. kötet. 2-ik kiadás. (Athenaeum k. 8-r. 190, 183, 189, 198 és 226 l. egy kötet ára 50 kr.)
- Schmidt Sándor.** Baryt és Cerussit Telekesről Borsodmegyében. (Értekezések a természettudományok köréből. XII. kötet. 1. szám. Akadémia. 8-r. 31 l. négy könyvmatú táblával, ára 40 kr.)
- Schopenhauer.** Fordította és magyarázatokkal ellátta Bánóczy József. (Filozófiai írók tára. II. Franklin-társ. 8-r. VI, 152 l. ára 1 frt.)
- Schreyer Jakab.** Függelékek a polgári törvénykezési rendtartáshoz. A kereskedelmi és váltóeljárást szabályzó valamint az 1881. LIX. és 1881. LX. t. cz. életbeléptetése alkalmából kibocsájtott igazságügyministeri rendeletek. 2-ik kiad. (Athenaeum. 8-r. 112 l. ára 50 kr.)
- Schreyer Jakab.** A polg. törvénykezési rendtartás. (Közönséges polgári, keresk., váltó- és végrehajtási eljárás.) A kapcsolatos törvényekre és rendeletekre való utalással és tekintettel a magyar kir. curia mint legfőbb ítélőszék és mint semmitőlészék fontosabb elvi jelentőségű határozataira az 1868. LIV. t.-cz. érvényben hagyott szakaszai és az 1881. LIX. és 1881. LX. t.-cz.-ek alapján. A legújabb rendeletekkel és törvényekkel bővített 2-ik kiadás. (Athenaeum. 8-r. XXXIX, 484 l. ára 3 frt.)
- Schuller Alajos.** I. A hydrogen hyperoxyd képződése égés közben. II. Válasz a víz képződési melegének ügyében. (Értekezések a természettudományok köréből. XI. kötet. 26. sz. Akadémia. 8-r. 11 l. ára 10 kr.)
- Schüick Salamon.** A keresztények a zsidókról. (Karezag. Szódi S. 8-r. 22 l. ára 20 kr.)
- Schweiger-Lerchenfeld Amand** után Brankovics György. A növilág. 9—20. füzet. (Mach H. és társa. 8-r. 257—624. VII. l. 200 fametszetű képpel, egyes füzet ára 30 kr.)
- Schwicker J. H.** Általános földrajz, különös tekintettel az osztrák-magyar monarchiára. 5-ik bőv. kiadás. (Aigner Lajos. 8-r. XI, 224 l. ára 1 frt. 20 kr.)
- Sebesztha Károly.** A magyar nemzet története. Tanítóképezdek és polgári iskolák használatára. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8-r. 186 l. ára 1 frt.)
- Seidel Pál.** Képes természetrajz különös tekintettel a gazdaságra és az egészségtanra népiskolák számára. IX. kiadás. (Eggenberger. 8-r. 56 l. ára kötve 25 kr.)
- Shakspeare.** Hamlet, dán királyfi. Fordította Arany János. (Ráth Mór. 8-r. II, 162 l. ára 1 frt 80 kr.)
- Siemienski Lucian.** A visszatért. Az elveszett kézirat. Két beszély. Lengyelből fordította Lászlófy M. (Magyar könyvesház. 101. Aigner Lajos. 16-r. 48 l. ára 20 kr.)
- Sime James.** A német nép és irodalom története. II. A német irodalom története. Angolból ford. Angyal Dávid. (Történeti kézikönyvek. VII. Athenaeum. 8-r. 88 l. ára 50 kr.)
- Simkovic Lajos.** Növényhatározó a Dráva, Alsó-Duna és Kárpátok övezte magyarföldön irthonos virágos növények génuszainak meghatározására. Főképp iskoláink czéljaira. (Nagel Bernát. 8-r. 155 l. ára 80 kr.)

- Simonyi Zsigmond.** Kis magyar nyelvtan mondattani alapon. A középiskolák első és második osztálya számára. Negyedik, átdolgozott s gyakorlatokkal bővített kiadás egy kötetben. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8-r. 127 l. ára 80 kr.)
- Sonnenfeld Zsigmond.** Lenau Miklós élete és művei. (Franklin-társulat. 8-r. 243 l. ára 1 frt 30 kr.)
- Soos Mihály,** A keresztény álláspontja a természetben. III. kötet. (Házi-könyvtár. XXXVII. Szent-István-társulat. 8-r. XVI, 581 l. 15 a szöveg közé nyomott ábrával, ára 1 frt 80 kr.)
- Sorger József.** Gyakorlati törvénytár kézikönyve. (Aigner Lajos. 8-r. 160 l. ára 1 frt. 30 kr.)
- Sretvizier Lajos.** Az életpálya választásáról. Szülők, tanítók és ügybarátok figyelmébe ajánlva. (Neumayer Ede nyomdája. 8-r. 15 l. ára 20 kr.)
- Stanley H. M.** Utazásom Közép-Afrikában vagy utazás Afrika aequatorialis részének nagy tavai körül és a Livingstone folyón lefelé az atlanti ocezániig. 1–8. füzet. (Rérai testv. n. 8-r. 1–256 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Staub Móricz.** Baranyamegyei mediterrán növények. (Különlenyomat »A m. k. földtani intézet évkönyve« VI. kötetéből. Kilián Frigyes. 8-r. 42 l. 4 könyom. táblával, ára 34 kr.)
- Stiller Erich.** Miért vagyok evangéliumi protestáns keresztény? Az evangéliumi és római katolikus egyház tanítása közt való különbség. A 21-ik kiadás után ford. és a magy. prot. egyház történetének főbb eseményeivel bővítette Rácz Károly. (Debreczen. Ifj. Csáthy Károly. 16-r. 56 l. ára 16 kr.)
- Stöckl Albert.** A széptan alapvonalai. Első melléklet a bölesészet tankönyvéhez. A 2-ik kiadás után fordították Répássy János és dr. Zafféry Károly. (Bölesészeti füzetek. XX–XXI. Eger. Szolcsányi Gyula bizom. 8-r. VIII, 151 l. ára 1 frt.)
- Stöckl Albert.** A szónoklattan alapvonalai. 2-ik melléklet a bölesészet tankönyvéhez. A 2-ik kiadás után ford. Répássy J. és dr. Zafféry K. (Bölesészeti füzetek. XXII. Eger. Szolcsányi Gyula bizom. 8-r. IV, 83 l. ára 50 kr.)
- Stöckl Albert.** A vallás bölesetele. 3-ik melléklet. A 2-ik kiad. után ford. Répássy J. és dr. Zafféry K. (Bölesészeti füzetek. XXIII–XXIV. Eger. Szolcsányi Gyula bizom. 8-r. IV, 160 l. ára 1 frt. 50 kr.)
- Suppan Vilmos.** Számtan a középiskolák I. osztálya számára. Az új tanterv és utasításokban foglalt elvek alapján. A szövegbe nyomott ábrákkal, a terület-számítás elemeivel és példatárral. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8-r. 144 l. ára 80 kr.)
- Suppan Vilmos.** Számtan a középiskolák II. osztálya számára. Az új tanterv stb. alapján. A szövegbe nyomott ábrákkal, a köbtartalom számítás elemeivel és példatárral. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. n. 8-r. 100 l. ára 60 kr.)
- Suppan Vilmos.** Számtan a középiskolák III. osztálya számára. Az új tanterv stb. alapján. Az időszámítással és példatárral. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. n. 8-r. 80 l. ára 50 kr.)
- Svéd költőkből.** Fordította Győry Vilmos. (Franklin-társulat. k. 8-r. 392 l. ára 2 frt. 40 kr.)

- Szabakömvivesség**, A lényege, alapelvei, történeti fejlődése, szervezete és feladatai. Különös tekintettel hazai viszonyainkra. (Aigner Lajos. 8-r. 29 l. ára 30 kr.)
- Szabályzat** a középiskolai (gymnasiumi és reáliskolai) tanárvizsgálatra. Kiadta a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter, 1882. évi január 30-án kelt rendeletével. (Egyetemi nyomda. 4r. 15 l. ára ?)
- Szabályzat**, Egészségügyi szolgálati, a m. kir. honvédség számára. A cs. és kir. hadsereg »egészségügyi szolgálati szabályzat«-ának fordítása. IV. rész. Táborigészségügyi szolgálat. (Légrády testv. 8-r. 298 l. ára ?)
- Szabó Ferencz**. A népiskolai kertekről. (Lampel Róbert. 8-r. 14 l. ára 20 kr.)
- Szabó József**. Geologia kiváló tekintettel a petrografiára a vulkáni tüneményekre és a hidrografiára. II. füzet. (Lampel Róbert. n. 8-r. 161—320 l. és 2 tábla rajzzal, ára 1 frt. 60 kr.)
- Szadeczky Lajos**. Mihály havasföldi vajda Erdélyben. 1599—1601. I. közlemény. (Különlenyomat a »Tört. Tár« 1882. I. füzetéből. Athenaeum. 8-r. 190 l. ára ?)
- Szalay József**. A magyar nemzet története. 36—42. füzet. (Weismann testvérek. 4-r. 65—288 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Szász Károly**. Id. gróf Teleki László ismeretlen versei. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. X. köt. 7. szám. Akadémia. 8-r. 16 l. ára 10 kr.)
- P. Szathmáry Károly**. A honböldögítők. Regény. 2 köt. (Révai testv. k. 8-r. II, 164 és II, 292 l. ára 2 frt 40 kr.)
- Szauter Antal és Bokor Ferencz**. A magyarok története. Néptanodák, polgári- és ismétlő-iskolák számára. 7-ik jav. kiadás. (Szent-István-társ. 8-r. 87 l. ára kötve 24 kr.)
- Szauter Antal és Bokor Ferencz**. Természettan néptanodák, polgári és ismétlő-iskolák számára. 4-ik jav. kiad. (Szent-István-társ. 8-r. 84 l. ára kötve 24 kr.)
- Szauter Antal és Bokor Ferencz**. Természetrész néptanodák, polgári és ismétlő-iskolák számára. A) Állattan. B) növénytan. C) Ásványtan. 4-ik jav. és átdolg. kiadás. (Szent-István-társ. 8-r. 95 l. ára kötve 24 kr.)
- Szemák Antal**. Máramaros-megye általános viszonyainak leírása. (Münster Károly nyomdája. 8-r. 32 l. ára?)
- Szemák István**. Elméleti s gyakorlati német nyelvtan tanodai és magánhasználatra. I. évfolyam. V. kiad. (Lauffer Vilmos. 8-r. 78 l. ára 50 kr.)
- Szente József**. Számítási példatár felső leányiskolák és tanítónőképezdek számára. I. rész. 1. és 2. évi foly. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8-r. VI, 175 l. ára 90 kr.)
- Szentkláray Jenő**. Száz év Dél-Magyarország újabb történetéből (1779-től napjainkig.) Tekintettel a III. Károly és Mária Terézia korabeli előzményekre. A dél-magyarországi törvényhatóságok által 300 db arannyal jutalmazott mű. I. köt. 3. füzet. (Temesvár. Csanád-egyház. könyvnyomda. 8-r. 382—529 l. ára 2 frt. 50 kr.)
- Szilágyi Sándor**. Báthory Gábor fejedelem története. Új (ezím-) kiadás. (Ráth Mór. n. 8-r. IV, 332 l. ára 1 frt. 80 kr.)
- Szilágyi Sándor**. Bethlen Gábor és a svéd diplomacia. A stockholmi kir. svéd államlevéltárban s az upsalai egyetemi könyvtárban őrzött adatok alapján. (Akadémia. n. 8-r. 75 l. ára 40 kr.)

- Szilágyi Sándor.** Bethlen Gábor és a svéd diplomácia. A stockholmi kir. állam levéltárban őrzött adatok alapján. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. X. kötet 1. sz. Akadémia. 8-r. 30 l. ára 20 kr.)
- Szili Adolf.** A szemüveg. Népszerű értekezés. (Franklin-társ. 8-r. 78 l. ára 80 kr.)
- Szinpad,** A régi és a modern. Felolvastatott a »Kölesey-egyesület« által 1882. évi május 14-én Aradon tartott diszülésén. (Arad. Réthy L. és fia. 8-r. 12 l. ára ?)
- Szinnyei József ifj.** Az ezer tó országa. (Finnország.) (Franklin-társ. 8-r. VIII, 496 l. ára 2 frt. 80 kr.)
- Szinnyei József idősb.** A komáromi magyar színészet története. II. füzet. 1819—1821. (Különnyomat a »Komáromi Lapok«-ból. Komárom. Ziegler Károly nyomdája. 8-r. 128 l. ára ?)
- Talmud,** A babyloni, első könyve. Az áldásmondatokról. Fordította és magyarázta dr. Klein Gyula. (Zilahy Sámuel bizom. 8-r. 74 l. ára 1 frt.)
- Tankó János.** Magyarország története rövid előadásban. A legújabb tanterv szerint I. füzet. 2-ik javított és Helmár Ágost térképével bőv. kiadás. Az I. és II. oszt. számára. (Lampel Róbert. n. 8-r. VI, 92 l. ára 80 kr.)
- Tanterv** a népiskolák számára. Az 1868-iki XXXVIII. t. cz. értelmében. Kiadatta a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter 1877-ik évi augusztus 26. napján 21678. szám alatt kelt rendeletéből. (Magy. kir. egyetemi nyomda. 8-r. 46 l. ára 20 kr.)
- Társulat,** A sövényház-szegedi ármentesítő, végvonaglása. (Tetty Nándor és társa. n. 8-r. 32 l. ára 50 kr.)
- Taylor Tamás.** Barátságból. Vigjáték egy felvonásban. Angolból fordította Csiky Gergely. (Olesó könyvtár. 144. sz. Franklin-társ. 8-r. 71 l. ára 20 kr.)
- Teleki Sándor.** Egyről-másról. Újabb emlékeim. 2 kötet. (Révai testv. k. 8-r. 316 és 304 l. ára 4 frt.)
- Teleszky István.** A magyar örökösödési jog tervezetének vezéreszméje és a törvényes örökösödést tárgyazó intézkedései. (Magyar jogászegyleti értekezések. VI. Franklin-társ. 8-r. 23 l. ára ?)
- Tennyson Alfréd.** Költői beszédek. Angolból fordította Csukási József. (Olesó könyvtár. 141. sz. Franklin-társ. 8-r. 109 l. ára 30 kr.)
- Térképe,** a földközi tengert környező országoknak. (Lampel Róbert, ára 30 kr.)
- Thallóczy Lajos.** Vasvári Pál s a pesti egyetemi ifjuság 1844—1848/9. (Pfeifer Ferdinánd. 8-r. 92, II l. ára 50 kr.)
- Thallóczy Lajos.** Utazás a Levantében. A keleti kereskedelem története Magyarországon. Okleveles mellékletekkel s négy fénynyomatú táblával. (Pfeifer Ferdinánd. 8-r. VIII, 149 l. ára 1 frt. 50 kr.)
- Thewrewk Árpád.** Ágnes asszony. Arany Jánostól. Értekezés. (Kókai Lajos bizom. n. 8-r. 20 l. ára 40 kr.)
- Thibaut M. A.** Uj magyar-francia és francia-magyar zsebszótár. Nouveau dictionnaire stb. I—II. kötet. (Franklin-társ. 8-r. 433, 396 két hasábos l. egy-egy kötet ára 1 frt. 20 kr.)
- Thucydides.** A peloponnésusi háború története. Fordította Zsoldos Benő. I. könyv. (Sárospatak. 8-r. VIII, 101 l. ára ?)
- Tisza Kálmán** miniszterelnök mint belügyminiszter jelentése a törvényhozás mindkét házához az ország közegészségi viszonyaira vonatkozólag az 1877-ik év

- második felére és az 1878-dik évre. (Pesti könyvnyomda részvény-társ. 4-r. 469 l. ára ?)
- Tisza Kálmán** miniszterelnök beszéde a képviselőház 1882. május 19-iki üléséből. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 19 l. ára ?)
- Tiszai sulyom.** (Zilahy Sámuel. 8-r. 34 l. ára 50 kr.)
- Toepler Theophil Eduárd.** Elméleti és gyakorlati német nyelvtan olvasmányokkal. Középsiskolák számára és magánhasználatra. VII. kiadás. (Franklin-társ. 8-r. VIII, 240 l. ára 65 kr.)
- Tokody Ödön.** Egyházügyekre vonatkozó magyar országos törvények, királyi és kormány-rendeletek tára 1741—1881. (Tettyey Nándor. n. 8-r. XVI, 453 l. ára 2 frt. 50 kr.)
- Tomor Ferencz és Váradi Antal.** Magyar olvasókönyv a középsiskolák II. oszt. számára. Az új tanterv és min. utasítás értelmében. (Lampel Róbert. n. 8-r. 200 l. ára 1 frt.)
- Tormay Béla.** Kalauz a lópatkolásban. Kovácsok számára. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8-r. VIII, 117 l. és 20 tábla, ára 1 frt.)
- Tót János, Néhai,** népszerű halotti beszédei. Összegyűjtötte és kiadta Kiss Lajos. I. kötet. 1882. (Pápa. Nobel Ármin nyomdája. 8-r. 89 l. ára ?)
- Tóth Kálmán.** Könyves. A hit temploma. Egyházi beszédek C. H. Spurgeon nyomán. II. kötet. (Szerző. 8-r. 313 l. bolti ára 2 frt 20 kr.)
- Tóth Lőrincz.** Sötét időkől. Beszélyek. (Magyar könyvesház. 105. 106. Aigner Lajos. k. 8-r. VII, 72 l. ára 40 kr.)
- Tóth Lőrincz.** Epigrammok, xéniák, apró életképek és szatirák. (Franklin-társ. 8-r. 203 l. ára ?)
- Tóth Mike.** A legnemesebb szív. II. kiadás. (»Hunyadi Mátyás« nyomda. 8-r. 190 l. ára ?)
- Tököly Imre** gróf levelei. A gróf Teleki család maros-vásárhelyi levéltárából. Kiadja a m. t. Akadémia tört. bizottsága. Sajtó alá rendezte Deák Farkas. (Akadémia. 8-r. XXIV, 390 l. ára 1 frt. 80 kr.)
- Török Aurél.** Anthropologiai füzetek. I. (Franklin-társulat. 8-r. VIII, 312 l. ára 2 frt. 40 kr.)
- Törvény** a végrehajtási eljárásról. (1881. LX. t. cz.) Kiegészítve a reá vonatkozó törvényekkel és miniszteri rendeletekkel és betűrendes tárgymutatóval. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8-r. 202 l. ára 80 kr.)
- Törvényezikkek,** Az 1881. évi országgyűlési. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. k. 8-r. 784 l. ára 4 frt.)
- Törvények,** Az 1881. évi, gyűjteménye. Az 1880. LIII. t. cz. 5. §-a határozatai szerint gyakorlati magyarázásokkal kísérv. IV. füzet. (Magyar törvények jegyzetszerű kiadása. LXII—LXIII. t. cz.) (Tettyey Nándor s társa. 8-r. XXI, 637—670 l. ára 40 kr.)
- Törvények,** Az 1881. évi, gyűjteménye. Jegyzetszerű kiadás. Az 1880. LIII. t. cz. 5. §-a határozatai szerint gyakorlati magyarázatokkal és betűrendes tárgymutatóval. (Tettyey Nándor és társa. n. 8-r. XXI, 670 l. ára 4 frt 40 kr.)
- Törvények,** Az 1881-ik évi, gyűjteménye. Jegyzetekkel és magyarázatokkal. (Lampel Róbert. 8-r. 679, III l. ára 3 frt 80 kr.)
- Ugyanaz. (Lampel Róbert. 16-r. 1318, VI l. ára 3 frt 80 kr.)

- Ugyanaz, 4—6. füzet. (Lampel R. 8-r. 257—679, III l. ára 2 frt 40 kr.)
- Ugyanaz, 5—7. füzet. (Lampel R. 16-r. 745—1318, VI l. ára 1 frt 80 kr.)
- Törvények**, Az 1882-dik évi, gyűjteménye. Kiadja a m. kir. belügyminiszterium. (I. füzet. I—XIII. t. cz.) (Ifj. Nagel Ottó. 8-r. 96 l. ára 30 kr.)
- Törvények**, Az 1881-ik évi. gyűjteménye. Kiadja a m. kir. belügyminiszterium. IV. füzet. (LXII—LXXIII. t. cz.) (Ifj. Nagel Ottó. n. 8-r. 791—848 l. ára 20 kr.)
- Ugyanaz. (Ifj. Nagel Ottó. 16-r. 1363—1437, VIII l. ára 20 kr.)
- Törvények**, A közigazgatási, gyűjteménye 1867—1881. Összegyűjtötte és kiadja Bónis István. II. füzet. (Kolozsvár. Gámán János örökösei. 8-r. 193—384 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Törvények**, Külföldi, magyar fordításban. Kiadja a »Magyar Jogászegylet«. I. II. (L. Uzsora-törvények, Olasz ügyvédi rendtartás.)
- Törvénytár**, Az 1881-ik évi országos. (Corpus juris). Kiadja a m. kir. belügyminiszterium. (Ifj. Nagel Ottó. 4-r. 482 l. ára 5 frt.)
- Trefort Ágoston**. A felsőház reformjáról. (Magy. kir. egyetemi nyomda. 8-r. 18 l. ára 30 kr.)
- Turjay László**. Nőnevelő tornászati szülék, tanítók és tanítónők számára. (Nagel Bernát. 8-r. IX, 290 l. ára 2 frt.)
- Ujlaki Géza**. Nagybőjti beszédek. Lenyomat a »Jópásztor«-ból. (Komárom. Ziegler Károly. 8-r. 79 l. ára 40 kr.)
- Ullmann Sándor**. A magyar kereskedelmi és iparkamarák reformjához. Pályanyertes dolgozat. (Grill Károly. 8-r. 70 l. ára 60 kr.)
- Utásztan**. VIII. rész. Vízépítés és tábori hidak építése. Hivatalos kiadás. (Légrády testvérek. 8-r. XIV, 333 l. ára ?)
- Utmutató** az orsz. m. iparművészeti muzeum által rendezett könyvkiállításához. (Az általános bevezetés a legközelebb megjelenendő kiállítási kalauzból van véve.) (Athenaeum. n. 8-r. 8 l. ára ?)
- Utmutató**. A magyar és közös közlekedési vállalatok hivatalos menetrendkönyve. Magyarország, Középeurópa és a magyarországi körutak térképeivel. 1882. I. évf. I. II. 1. 2. III. (ápril, május 1-ső, 2-ik, június) füzet. (Kilián Frigyes. 8-r. XIX, 210, XIX, 209, 225, XIX, 225 l. egy füzet ára 50 kr.)
- Uzsora-törvények**, Német, osztrák és francia. Függetlenül : a magyar törvényjavaslat az uszoráról és a káros hitelügyletekről. (Külföldi törvények magyar fordításban. I. Franklin-társ. 8-r. 21 l. ára ?)
- Vahot Imre** művei. I. kötet. Emlékiratai. 2-ik kiadás. (Nemzeti könyvtár. XXVI. kötet. Aigner Lajos. k. 8-r. IV, 564 l. ára 2 frt., vászonkötésben 2 frt. 60 kr.)
- Vahot Imre** emlékiratai. 5—6. füzet. (Nemzeti könyvtár 111—112. füzet. Aigner Lajos. 8-r. 321—463 l. egyes füzet ára 30 kr.)
- Vajdady Ernő**. Számтан polgári iskolák számára. II. rész. A harmadik osztály számára. (Eggenberger. 8-r. 72 l. ára 50 kr.)
- Váli Béla**. Görgei Albert. Argyr a magyar költészetben. (Különlenyomat a »Philologiai Közlöny« VI. 1. számából. Franklin-társ. 8-r. 19 l. ára ?)
- Vállalat**, Természettudományi könyvkiadó. XX. kötet. (L. Czögler Alajos.)
- Valló Vilmos**. Népiskolai olvasmányok a gazdasági chemia köréből. (Franklin-társ. 8-r. 164 l. ára 60 kr.)

- Várady-Rohonczy** párbaj a budapesti kir. törvényszék előtt 1882-ik évi június hó 3-ik napján. (Gyorsírói jegyzetek nyomán.) (Pesti könyvnyomda-részv. társ. 8-r. 34 l. ára ?)
- Varga Mihály.** Szent beszéd, melyet szent Adalbert püspök és vértanu napján az esztergomi főszékesegyházban tartott. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8-r. 16 l. ára ?)
- Varga Mihály.** A házi nevelés példákban eladva. Szülők, nevelők s különösen községi népkönyvtárak számára. II. köt. A lélek művelése. (Franklin-társulat. 8-r. VIII, 579 l. ára 2 frt. 50 kr.)
- Varga Ottó.** Földrajz városi népiskolák számára. (Eggyenberger-féle könyvkeresés. 8-r. 147 l. a szövegbe nyomott 32 ábrával, ára 80 kr.)
- Városv Mihály.** Híres magyar nők. (Költemények.) 2-ik kiad. (Arad. Réthy L. és fia. 8-r. 155 l. ára 1 frt.)
- Vas Gereben.** Juratus élet. Korrajz. 3 kötet. 2-ik (ezím-) kiadás. (Ráth Mór. k. 8-r. 173, 175 és 168 l. ára 1 frt. 80 kr.)
- Vast-Ricouard.** A kötéltánczosnő. Regény. Francziából ford. Somogyi Ede. 2 köt. (Révai testv. 8-r. 212, 226 l. ára 2 frt. 80 kr.)
- Vaszary Kolos.** Világtörténelem középtanodák felsőbb osztályai számára. I. köt. Ó-kor. 4-ik kiadás. (Lampel Róbert. n. 8-r. 170, III, XXIX l. és 4 térkép, ára 1 frt. 30 kr.)
- Vécsey Tamás.** Lucius Ulpus Marcellus. (Akadémia. 8-r. 179 l. ára 1 frt.)
- Végh Arthur.** A visszatartási és megtartási jogról. (Különlenyomat a »Magyar Igazságügy« ezimű folyóirat 1881. évi folyamából. Franklin-társ. 8-r. 53 l. ára 40 kr.)
- Veress Ignác.** Az igeműszavak a magyar nyelvben. (Franklin-társulat. 8-r. 67 l. ára ?)
- Veress Ignác.** Latin-magyar kézi-szótár. Középtanodák számára. (Lampel Róbert. n. 8-r. V, 299 l. ára 1 frt. 80 kr.)
- Verédy Károly.** Népiskoláink felszerelése és a tanszermuzeumok. (Franklin-társ. 8-r. VII, 80 l. 63 ábrával, ára 60 kr.)
- Vergilius Aeneise.** 2. füzet. Ford. és magy. Dávid István. (Tanulók könyvtára. VI. füz. Pozsony. Stampfel Károly. 16-r. 64 l. ára 30 kr.)
- Verne Gyula.** A föld felfedezése. II. A XVIII. század híres hajósai. Magyarra ford. és tárgymutatóval ellátta Brózik Károly. (Franklin-társ. 8-r. VIII, 447 l. ára 2 frt.)
- Verne Gyula.** A jangada. Nyolczszáz mértföld az Amazonon. Regény. Francziából ford. Visi Imre. (Franklin-társ. 8-r. 359 l. ára 2 frt.)
- Verne Gyula.** Utazás a holdba s a hold körül. II. kiad. (Franklin-társulat. 8-r. 182 l. ára 1 frt. 20 kr.)
- Vidéky.** Nevelési rendszerünk hiányai. Értekezés. (Rozsnyó. Kovács Mihály nyomdája. 8-r. 20 l. ára ?)
- Villányi Szaniszló.** Győr-vár és város helyrajza, erősítése, háztelek- és lakossági viszonyai a XVI. és XVII. században. (Győr. Gross Gusztáv és társa. 8-r. 210 l. két ábrával, ára 1 frt 20 kr.)
- Virágnyelv.** Legújabb és legteljesebb (Mehner Vilmos. 16-r. 116 l. ára 80 kr.)

- Virgil.** Éneisz. Hősköltemény 12 énekben. Latinból fordította, jegyzetek s magyarázatokkal ellátta Márki József. II. kötet. 1. füz. (VII—IX. ének 15—21. ív.) (Kókai Lajos. 8-r. 221—332 l. ára 70 kr.)
- Visontay János.** Egyetemes földirat. I. rész. Európa, Ázsia. A feltünőbb ásványok és kőzetek s a jelesebb növények és állatok rövid szemléletével. A gymn. II. osztálya számára. 13-ik kiadás. (Lampel Róbert. 8-r. 170 l. 80 kr.)
- Visontay János.** Egyetemes földirat. II. rész. Afrika, Amerika, Ausztrália-Polynézia. A felfedezések és gyarmatosítások rövid történetével és a matematikai és természettani földrajz. A gymu. III. oszt. számára. 9-dik kiadás. (Lampel Róbert. 8-r. 150 l. ára 80 kr.)
- Volney.** A romok. Elmékedés a birodalmak átalakulásáról. Magyarosítá s jegyzetekkel ellátta Szalkay Gergely. 2-ik (ezü-) kiadás. (Kókai Lajos. k. 8-r. II, 368 l. ára 1 frt. 20 kr.)
- Vutkovich Sándor.** Kisded szótár. (A nyelvészeti galaneriák II-ik kiadása.) A nyelvünkben lábrakapott magyartalanságoknak és egyéb hibás kifejezéseknek betűrendes jegyzéke, a megfelelő helyes kitételekkel s nyelvi magyarázatokkal. (Pozsony. Stampfel Károly. n. 8-r. IV, 73 l. ára 70 kr.)
- Warga Lajosné, Rajka Teréz.** Egy nagynéne levelei. Felnőtt leányoknak és fiatal asszonyoknak ajánlva. (Pfeifer Ferdinánd. 8-r. 134 l. ára 60 kr.)
- Wargha Samu.** Bölészet tudori értekezés az eleusisi mysteriumokról. (Franklin-társ. 8-r. 105 l. ára ?)
- Wenzel Gusztáv.** A Fuggerek jelentősége Magyarország történetében. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. X. kötet. 4. szám. Akadémia. 8-r. 70 l. ára 40 kr.)
- Wenzel Gusztáv.** Az európai vasuti ügy fejleményei a magyar magánjog szempontjából. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. IX. köt. 10. szám. Akadémia. 8-r. 76 ára 50 kr.)
- Werner Rezső.** A büntettek, vétségek és kihágások. A magyar büntető törvénykönyvek (1878 : 5. és 1879 : 40. t.-cz.) szerint iskolai használatra. (Franklin-társ. 8-r. 212 l. ára 1 frt. 80 kr.)
- Wohlrab Flóris.** A rajzoló geometria bírálata. (Külön lenyomat »Az országos középiskolai tanáregyesület közlönye« 1881—82-iki évfolyamából. Weismann testvérek nyomdája. 8-r. 56 l. ára ?)
- Zádori János.** Isten a valódi szeretet ! {Imakönyv Jézus szive tisztelői számára. 2-ik bőv. kiadás. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. k. 8-r. 336 l. 1 képpel, ára 1 frt 40 kr.)
- Zádori János.** Isten az én reményem. Imakönyv keresztény katolikusok számára. (Winterberg. Steinbrenner J. '16-r. 464 l. ára ?)
- Zák R. József.** Földrajz a fővárosi elemi népiskolák III—IV. osztálya számára. (Eggenberger. 8-r. 48, 118 l. képekkel és térképekkel, ára 24, 40 kr.)
- Záray Ödön.** Magyar nyelvtan. Népiskolai használatra. 13-ik kiadás. (Aigner Lajos. 8-r. 63 l. ára kötve 30 kr.)
- Závori Sándor.** Gleichenberg, klimája, gyógyvizei és gyógycélra szolgáló berendezése. (Aigner Lajos. 8-r. 80 l. ára 60 kr.)
- Zdellár Antal.** Horvát nyelvtan a magy. kir. honvédségi Ludovika akadémia hallgatói számára. (Légrády testvérek nyomdája. 8-r. IV, 177 l. ára ?)

- Zelliger József.** Magyar nyelvgyakorlatok. A tót tannyelvű népiskolák II. III. osztályainak. (Nagy-Szombat. Horovitz Adolf. 8-r. 48, 40 l. ára 20, 20 kr.)
- Zenta város hatóságának szabályrendeletei.** (Zenta. Baresy Zsigmond nyomdája. 8-r. 229 l. ára ?)
- Zichy Jenő gróf.** Magyarország fizetési és kereskedelmi mérlege. (Buschmann F. nyomdája. 8-r. 22 l. ára ?)
- Zimmermann és Orloff után Pető L.** A bűnügyi előnyomozási eljárás kézikönyve. Kir. vizsgálóbírák, kir ügyészek, rendőr és egyéb közbiztonsági tisztviselők, m. k. esendőtisztek, községi jegyzők használatára. (Rudnyánszky A. nyomdája. 8-r. 184 l. ára 1 frt. 50 kr.)
- Zsilinszky Mihály.** Az 1609-iki pozsonyi országgyűlés történetéhez. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. X. k. 2. sz. Akadémia. 8-r. 50 l. ára 30 kr.)
- Zola Emil.** Mouret abbé vétke. Regény. Francziából ford. Tarnay Pál. 3 kötet. (Grimm Gusztáv. k 8-r. 189, 184 és 200 l. ára 2,5frt 80 kr.)
- Zola Emil.** Elbeszélések Ninonhoz. (Révai testv. 8-r. 151 l. ára 1 frt.)
- Zschokke Henrik.** Az őrmester. Beszély. Ford. Madzsar János (Mulattató zsebkönyvtár. 12. Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 16-r. 105 l. ára 12 kr.)
- Zsebkönyvtár, Mulattató.** 11–15. füzet. (L. Balázs Sándor, Zschokke Henrik, M. F., Dickens Károly, Kövér Lajos.)

Hazai nem-magyar irodalom.

- Abc- und Lesebuch für die katholischen Volksschulen.** (M. k. egyetemi nyomda. 8-r. 88 l. ára vászonba kötve 16 kr.)
- Altenburger G. und B. Rumbold.** Wappenbuch des Königreichs Ungarn und seiner Nebenländer. 5. Heft. (Grimm Gusztáv. 4-r. 29—44 l. és 10, 10 tábla, egy füzet ára 2 frt.)
- Ambros A. W.** Geschichte der Musik der Neuzeit in Studien und Kritiken. 1. Heft. (Pozsony. Drodtleff Rudolf. 8-r. 64 l. ára ?)
- Anhang** zu den ung. Handels- und Wechsel-Gesetze. Justizministerial-Verordnungen. (1. Nov. 1881.) über das Verfahren in Wechselangelegenheiten und über die Regelung des Handelsverfahrens in und ausser Streitsachen. (Ráth Mór. n. 8-r. IV. 47 l. ára ?)
- Archiv** des Vereines für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge. XVII. Band. 1. Heft. Herausg vom Vereins-Ausschuss. (Nagy-Szeben. Closius örökösének nyomdája. 8-r. 234 l. ára ?)
- Bericht** der Handels- und Gewerbekammer in Budapest über die Verhältnisse des Handels, der Gewerbe und des Verkehrswesen in ihrem Bezirke im Jahre 1880. (Pesti könyvnyomda-részv.-társ. 4-r. VII, 124 l. ára ?)
- Bolle Johann.** Kurze Anleitung zur rationellen Aufzucht der Seidenraupe. II. Auflage. Herausgegeben vom kön. ung. Ministerium für Ackerbau, Handel

- und Industrie. Deutsche Ausgabe. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4-r. 35 l. ára ?)
- Buxbaum Heinrich.** Dr. Adolf Dux Geburtsstätte: das Merleche-Dux-Haus in Pressburg. Zur Enthüllungsfeier des Adolf Dux-Ehrendenkmal. (Pozsony. Stampfel Károly. 8-r. 11 l. ára 20 kr.)
- Chavanne Josef.** Physikalisch-statistischer Hand-Atlas von Oesterreich-Ungarn in 24 Karten mit erläuterndem Text unter Mitwirkung von Vinzenz Haardt, Anton Kerner, Le Monnier, Sonklar, Toula herausgegeben von — 1 Lfg. (Bécs. Hölzel Ede geográfiai intézete. 2-r. 12 l., egy füzet ára 3 frt. 60 kr.)
- Civilprozessordnung** und Executions-Verfahren. G.-Art. 1868: LIV., 1881: LIX., LX. u. hierauf bezügliche Ministerial-Einführungs-Verordnungen. I—IV. Heft. (Ráth Mór. 8-r. 270, 36 l. az egész mű előfizetési ára 2 frt. 50 kr.)
- Concursgesetz,** Ungarisches. XVII. Gesetzartikel v. J. 1881. Mit Anmerkungen, Paralellstellen und Erläuterungen. Nach dem Ungarischen des Dr. Benjamin Zsögöd. 2. Auflage. (Ráth Mór. n. 8-r. 116 l. ára 1 frt.)
- Dankó Josef.** Albrecht Dürer's Schmerzensmann. (Különlenyomat az »Ungarische Revue« 1882. III. füzetéből. Franklin-társulat. 8-r. 31 l. 4 illusztráció, ára ?)
- Deutschen, Die,** in Ungarn und Siebenbürgen und der »Deutsche Schulverein.« (Különlenyomat a »Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt« 2513-ik és következő számaiból. Nagy-Szeben. 8-r. 211 l. ára ?)
- Doleschall E. A.** Evangelischer Konfirmanden-Unterricht. II. Aufl. (Hornýánszky Viktor nyomdája. 8-r. 40 l. ára ?)
- Egan Edward.** Die Stellung der Milchwirthschaft im heutigen landwirthschaftlichen Betrieb. Vortrag gehalten am 11. März 1882 im »Club der Landwirthe« zu Budapest. (Grill Károly. n. 8-r. 59 l. ára 60 kr.)
- Eichfels Erwin.** Der Racheschwur im Geisterschlosse oder Gold und Blut. Neuester Roman. 15—22. Heft. (Fuchs testvérek. 8-r. 673—1056 l. egy füzet ára 25 kr.)
- Erklärungen,** Deutsche, aus Siebenbürgen. (Különlenyomat a »Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt« 25. 32. és következő számaiból. Nagy-Szeben. Drodtleff József. 8-r. 119 l. ára ?)
- Evangelien,** Die, Lekzionen und Episteln für alle Sonn- und Festtage des katholischen Kirchenjahres mit der Leidensgeschichte unseres Heilandes. (M. kir. egyetemi nyomda. 8-r. 288 l. ára kötve 41 kr.)
- Executions-Verfahren.** G.-Art. 1881: LX. und hierauf bezügliche Ministerial-Verordnungen. I. Heft. (Ráth Mór. n. 8-r. 1—132 l. az egész mű előfiz. ára 1 frt. 50 kr.)
- Fesztory Ludwig.** Graf Stephan Széchenyi. Vortrag. (Nagy-Szeben. Schmiediecke A. 8-r. 24 l. ára 20 kr.)
- Foith Karl.** Andeutungen gerichtet auf die Erkenntniss dessen, dass sämtliche Gesteinmassen primärer Art aus dem Meereswasser durch die Organismen niedergeschlagen worden seien. (Kolozsvár. Stein János nyomd. 8-r. 11 l. ára ?)
- Frohmann Peter.** Hydropathische Notizen. Gesammelt in einer 50-jährigen Praxis. (Pozsony. Stampfel Károly. n. 8-r. IV, 112 l. ára 1 frt.)
- Gall Josef.** Kurzgefasste praktische Grammatik der kroatischen Sprache mit vielen Gesprächen, Redensarten u. s. w. oder Vademecum für Reisende in Croatien,

- Slavonien, Dalmatien, Bosnien, Herzegowina, Serbien u. Montenegro (Zágráb. Mačnjak és Senftleben. 32-r. 138 l. ára 60 kr.)
- Gáspár Johann.** Lesebuch für die dritte Klasse der Volksschule. Im Auftrage des k. ung. Kultus- und Unterrichtsministers aus dem Ungarischen übersetzt und bearbeitet von A. Lederer. (M. k. állam. 8-r. 208 l. bolti ára kötve 30 kr.)
- Gáspár Johann.** Lesebuch für die vierte Klasse der Volksschule, aus dem Ungarischen übersetzt und bearbeitet von A. Lederer. (Magyar kir. állam. 8-r. 260 l. ára kötve 34 kr.)
- Gebetbuch,** Israelitisches, mit besonderer Berücksichtigung des Bedürfnisses der Jugend. Herausgegeben vom mähr.-sehl. israel. Lehrerverein. V. Auflage. (Pozsony. Stampfel, Eder és társa. 8-r. 328 l. ára kötve 42 kr.)
- Gönczy Paul.** Deutsches ABC und Lesebuch für die erste Volksschulklasse. Bearbeitet von A. Lederer. (Magy. kir. állam. 8-r. 112 l. ára 15 kr.)
- Györfly Iván.** Naturlehre (Physik.) Handbuch für Schüler der Elementar-, Volks- und Wiederholungsschulen. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 8-r. 48 l. ára 10 kr.)
- Halász Alexander.** Was der Schulverein will. (Révai testvérek. 8-r. 30 l. ára 40 kr.)
- Heinrich Gusztáv.** Deutsches Lehr- und Lesebuch für höhere Lehranstalten, insbesondere für Obergymnasien und Oberrealschulen. III. Bd. Mit einem Grundriss der deutschen Literaturgeschichte. 2-te sehr verm. Aufl. (Lampel Róbert. n. 8-r. IV, 406, VI l. ára 1 frt 80 kr.)
- Heinze's** Anklageschrift »Hungarica« im Lichte der Wahrheit. (Pozsony. Stampfel Károly. 8-r. 151 l. ára 1 frt.)
- Hochmuth Abraham.** Gottes-Erkenntniss und Gottesverehrung als Lehr- und Handbuch zum Religionsunterrichte in Lehrer-Präparanden und in den oberen Klassen der Mittelschulen. (Franklin-társulat. 8-r. 206 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Instruction** über die Verfertigung der forstwirthschaftlichen Betriebs-Pläne, erlassen vom k. ung. Ackerbau-, Industrie- et Handelsminister, vom Jahre 1880. Uebersetzt von J. Batyka. (Pozsony. Angermayer Károly. 8-r. 127 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Instruction** über das in den siebenbürgischen Landestheilen, ferner in dem Territorium der ehemaligen Comitate Kraszna, Mittel-Szolnok, Zarand und des ehemaligen Kővarer Distrikts in den Besitzregulierungs-, Proportionierungs- und Commassirungs-Angelegenheiten zu befolgende Verfahren. (Nagyszeben. Drotleff József. 8-r. 63 l. ára 1 frt.)
- Jahrbuch** des siebenbürgischen Karpathen-Vereins. II. Jahrgang. 1882. (Nagy-Szeben. Egylet. 8-r. 242 l. két táblával, ára ?)
- Jekelfalussy Josef.** Bevölkerung der Länder der h. Stefans-Krone sammt Nachweisung des Gebietes, der Wohnungsverhältnisse und Hausthiere. Mit Benützung der Ergebnisse der im Jahre 1880. vollzogenen Volkszählungen und anderer ämtlichen Daten. Unter Aufsicht des Karl Keleti. Nach dem ungarischen Originale. (Athenaeum. 16-r. 32 l. ára 50 kr.)
- Jókai M.** Ausgewählte Schriften. I. und II. Bd. 15 -39. Lief. (Pozsony. Stampfel Károly. 8-r. 193-304, 1-265, 1-240 1-210, és 1-160 l. egy-egy füzet ára 25 kr.)

- Justizministerial-Verordnungen** über das Verfahren in Wechselangelegenheiten und über die Regelung des Handelsverfahrens in und ausser Streitsachen. (Anhang z. d. ung. Handels und Wechselgesetzen.) (Ráth Mór. nagy 8-r. 45 l. ára 60 kr.)
- Kayserling M.** Die Blutbeschuldigung von Tisza-Eszlár. (Lampel Róbert. 8-r. 16 l. ára 20 kr.)
- Kézmárszky Theodor.** Lehrbuch der Geburtshilfe für Hebammen. (Grill Károly. n. 8-r. 248 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Kirchenfürsten, Englische, und Staatsmänner** über die Judenverfolgungen in Russland und über die sogenannte »Juden-Frage« im Allgemeinen. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8-r. 25 l. ára ?)
- Konkursgesetz.** XVII. Gesetz-Art. v. J. 1881. Herausgeg. v. kön. ung. Ministerium des Innern. (Ifj. Nagel Ottó. 8-r. 101 l. ára 36 kr.)
- Konkursgesetz** italienisch. (Ifj. Nagel Ottó. 8-r. 88 l. ára 50 kr.)
- Kossuth Ludwig.** Meine Schriften aus der Emigration. Autorisirte deutsche Ausgabe. 26—40. Lfg. (Pozsony. Stampfel Károly. 8-r. 1—715 l. egy füzet ára 40 kr.)
- Kossuth Ludwig.** Meine Schriften aus der Emigration. III. Bd. I. Hälfte. Das Zeitalter der Hoffnungen u. Enttäuschungen. 1860—1862. Autorisirte deutsche Ausgabe. (Pozsony. Stampfel Károly. n. 8-r. 1—336 l. a teljes kötet ára 6 frt.)
- Kurort, Der, Buziás** in Ungarn. (M. kir. egyetemi nyomda. 8-r. 32 l. 12 fényképpel és egy vasuti térképpel, ára ?)
- Kvaternik Eugen.** Was ist die Wahrheit? Eine Erwiderung auf das Szalay'sche Pamphlet, betitelt »Zur kroatischen Frage« (A horvát kérdéshez.) (Zágráb. Mucnjak és Senfleben. 8-r. VII, 281 l. ára 80 kr.)
- Landesgesetze** f. d. Jahr 1881. Herausgeg. v. kön. ung. Ministerium des Innern. 1—4. Heft. (Ifj. Nagel Ottó. 8-r. 1—836 l. ára 2 frt. 86 kr.)
- Landesgesetz-Sammlung** für das Jahr 1881. Herausg. vom kön. ung. Ministerium des Innern. IV. Heft. LXII—LXXIII. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8-r. 791—836, IV l. ára 20 kr.)
- Leiden, Die, und Verfolgungen der Juden** und ihre Beschützer in chronologischer Reihenfolge. Von Pharao 1650 vor Christi Geburt bis zur Gegenwart. Von H. E. (Zilahy Sámuel. 8-r. XVI, 141 l. ára 75 kr.)
- Leitfaden** zum Unterricht in den vom Gesetz für Volksschulen vorgeschriebenen Lehrgegenständen. (Pozsony. Mosonyi esperesség. 8 r. 136 l. ára ?)
- Mangold Heinrich.** Führer durch Balaton-Füred. (Füred am Plattensee.) (Zilahy Sámuel. k. 8-r. IV, 54 l. és 1 arezkép, ára 50 kr.)
- Mikszáth Koloman.** Die guten Hochländer. Ungarische Dorfgeschichten. Uebertragen durch Dr. Adolf Silberstein. (Grimm Gusztáv. 8-r. VI, 152 l. és 28 illusztráció, ára 2 frt. 50 kr.)
- Mittheilungen** aus dem Jahrbuche der kön. ungarischen geologischen Anstalt. VI. Band. 2. Heft. (L. Staub M.)
- Molnár Johann.** Chemische Untersuchung des Tabakrauches. (Buschmann Ferencz nyomdája. 8-r. 19 l. ára ?)
- Mosaismus, Der** reine, interprofessionelle Religionslehre. II. Vom Verfasser der Religion des kommenden Jahrhunderts (Aigner Lajos. 8-r. 56 l. ára ?)

- Nagel Junius.** Die k. u. k. ausschl. privil. Superiorator-Feuerschutzplatten. (Pesti könyvnyomda-részv.-társ. 8-r. 24 l. ára ?)
- Neményi Ambros.** Hungaricae res. Ein Commentar zu dem Aufruf des »Allgemeinen deutschen Schulvereins« in Angelegenheit der Unterdrückung der Deutschen in Ungarn und Siebenbürgen. (Különlenyomat az »Ung. Revue« 1881. évi január 1-ső számából. Kilián Frigyes. 8-r. 36 l. ára 40 kr.)
- Neményi Ambros.** Hungaricae res. Ein Commentar zu dem »Aufruf« und zu dem »Offenen Schreiben« des »Allgemeinen Deutschen Schulvereins« in Angelegenheit der Unterdrückung der Deutschen in Ungarn und Siebenbürgen. 2-te, verm. Auflage. (Aigner Lajos. 8-r. 40 l. ára 30 kr.)
- Nenda Max.** Einspruch des Leopold Abeles wider die Anklageschrift der Staatsanwaltschaft in Wr.-Neustadt. (Pozsony. Stampfel, Eder és társa nyomdája. 8-r. 76 l. ára ?)
- Notizen,** Statistische, über Verwaltung, Grösse, Eintheilung, Betrieb und Production der erzherzogl. Herrschaft Ungarisch-Altenburg. (Magyar-Óvár. Czéh Sándor. 8-r. 54 l. ára ?)
- Obert Franz.** Heimathkunde für die siebenbürgisch-sächsischen Volks- und Bürgerschulen. Im Anschluss an das Unentbehrlichste aus der Himmelskunde. II. Aufl. (N.-Szeben. Krafft W. 8-r. 78 l. ára ?)
- Orbók Moritz und Kaszap Anton.** Geografie vom Neutraer Komitate. Zum Gebrauch für die III. Klasse der Volksschule nach dem minister. Lehrplane. (Pozsony. Szerzők. 8-r. 55 l. ára füzve 25 kr., kötve 30 kr.)
- Pesty Friedrich.** Die Entstehung Croatiens. Aus dem ungarischen Manuscripte. (Különlenyomat az 1882. évi »Ung. Revue«-ből. Kilián Frigyes. 8-r. 86 l. ára 80 kr.)
- Pulszky's Memoiren.** Meine Zeit, mein Leben. 4—23. Heft. (Pozsony. Stampfel Károly. n. 8-r. 145—427; IV, 1—336; 1—256 l. egy füzet ára 40 kr.)
- Pulszky Karl.** Raphael Santi in der ungarischen Reichsgallerie. Mit 14 Illustrationen im Text. (Különlenyomat az »Ung. Revue«-ből. Kilián Frigyes. 8-r. 47 l. ára 60 kr.)
- Rosenfeld Aladár.** Ueber Lessing. Mit besonderer Rücksicht auf seine Religionsphilosophie. (Neuwald J. 8-r. 34 l. ára ?)
- Schenzl Guido.** Beiträge zur Kenntniss der erdmagnetischen Verhältnisse in den Ländern der ung. Krone. (Kilián Fr. 4-r. XII, 539 l. 8 táblával, ára 12 frt.)
- Scherer Franz.** Bilder aus dem serbischen Volks- und Familienleben. (Ujvidék. Jocić Luka és társa. 8-r. 212, 7 l. ára 1 frt. 20 kr.)
- Schlick Josef.** Deutsches Sprachbuch mit Uebungsaufgaben für die zweite Volksschulklasse. (Pozsony. Stampfel Károly. 8-r. 52 l. ára 15 kr.)
- Schmid Theodor.** Die Pflege der Gesangskunst in Budapest. (Aigner Lajos. 8-r. 50 l. ára 30 kr.)
- Schwicker J. H.** Allgemeine Geographie mit besonderer Rücksicht auf die österr.-ungarische Monarchie. 3-te durchgeh. verb. Auflage. (Aigner Lajos. 8-r. 207, VI l. ára 1 frt. 20 kr.)
- Schwicker J. H.** Geographie von Ungarn mit einem kurzen Abrisse der allgem. Geographie. Für Volksschulen. 8-te, verb. Aufl. (Aigner Lajos. 8-r. 92 l. ára kötve 40 kr.)

- Schwicker.** Julius Schwarcz und seine Schriften. (Lauffer V. 8-r. 48 l. ára 30 kr.)
- Staub M.** Mediterrane Pflanzen aus dem Baranyaer Komitate. (Mittheilungen aus dem Jahrbuche der kön. ung. geologischen Anstalt. VI. B. 2. Heft. Légrády testv. 8-r. 25—45 l. az egész kötet ára 2 frt.)
- Stavenow Jaksics.** Lose Blätter aus meinem Tagebuche. (Szerző. 8-r. XV, 292 l. ára füzve 80 kr., kötve 1 frt 50 kr.)
- Stefanovic Johann.** Die Trockenlegung des Werschetz-Alibunarer Morastes und der Kanal Szatmar-Arad-Palanka. (Versecz. Özvegy Kirchnerné nyomdája. 8-r. 41 l. 3 grafikai táblával, ára ?)
- Székely Joseph.** Das Gefälls-Strafverfahren in beiden Hälften der österreich-ungarischen Monarchie. (Révai testvérek. 8-r. 31 l. ára 40 kr.)
- Taródy Flóris.** Zeitschrift für mathematischen und naturwissenschaftlichen Unterricht. Herausg. von J. C. V. Hoffmann. XII. Jahrg. 2. Heft. (Különlenyomat a »Tanáregyleti közlöny« 1881. évi 17-ik számából. 8-r. 7 l. ára ?)
- Tormay Béla.** Bericht der k. k. Veterinär-Lehranstalt in Budapest für das Schuljahr 1880/1. (Athenaeum. 8-r. 94 l. ára ?)
- Teutsch,** Traugott, Schwarzburg. Histor. Erzählung aus dem Sachsenlande. Lief. 1—18. (Brassó. Dressnandt Henrik. 8-r. 1—576 l. egy füzet ára 20 kr.)
- Theissblüthen.** (Tiszai sulyom). (Zilahy Sámuel. 8-r. 36 l. ára 50 kr.)
- Unterrichts-Wesen,** Das ungarische, am Schlusse des Schuljahres 1879—80. Nach amtlichen Quellen dargestellt. (Egyetemi nyomda. n. 8-r. 232 l. ára ?)
- Vaszary K.** nach Michael Horváth. Kurzgefasste Geschichte von Ungarn. Zum Gebrauche für untere und Mittelschulen. III. Auflage. (Franklin-társulat. 8-r. 247 l. ára 1 frt.)
- Vereinigung,** Die, des Kapitelarchives von Karlsburg und des Konvent-Archives von Kolosmonostor mit dem Landesarchiv in Ofenpest. (Nagyszeben. Drotleff József nyomdája. 8-r. 11 l. ára ?)
- Verhältniss,** das historisch-diplomatische, des Königreichs Kroatien zu der ungarischen Sanct Stephans-Krone. 2., revidirte u. vermehrte Auflage. (Zágráb. Muenjak és Senfteleben. 8-r. II és 232 l. ára 30 kr.)
- Volksschul-Lesebuch.** I. Band. (L. Gönczy Paul.)
- Volksschul-Lesebuch.** IV. Band. (L. Gáspár Johann.)
- Vorkehrungen,** Die veterinären, auf dem Borstenviehmarkt in Steinbruch bei Budapest. Die Geschichte des Marktes nebst einen Rückblick auf die Schweinezucht und den Borstenviehhandel in Ungarn. April 1882. (Athenaeum. 8-r. 18 l. ára ?)
- Wahrheit** gegen Irrthum. Aufklärung über Magnetismus, Spiritualismus und Spiritismus. Gesammelt vom Verfasser A. M. (Pozsony. Angermayer Károly nyomdája. 8-r. 58 l. ára 25 kr.)
- Zách'sche,** Die, Schwinghebel-Maschine. The Záchs Swinging-lever Engine. La machine à levier-oscillant de Zách. (Wilckens és Waidl nyomdája. 4-r. 15 három hasábos l. ára ?)
- Zola Emile.** Der häusliche Herd. (Pot-bouille.) Roman. Aus dem Französischen übersetzt von Armin Schwarz. Mit Portrait des Verfassers. 1—16. Heft. (Grimm Gusztáv. 8-r. 1—639 l. egy füzet ára 20 kr.)

- Zola Emile.** Der häusliche Herd. 2 Bände. (Grimm Guszláv, 8-r. 639 l. a két kötet ára 3 frt.)
- Báchorky, Zábavné. Seš. I—II.** (Szakolcza. Skarnitzl József nyomdája. 8-r. 96, 95 l. egy füzet ára 12 kr.)
- Braxatoris Karel.** Krestánský evangelický A. W. katechismus podle menssjho katechismu doktora Martina Luthera s prjpravau ke konfirmacj, pro menssj i wětssj mladež ewangelickau. (Franklin-társulat. 8-r. 127 l. ára füzve 25 kr., kötve 30 kr.)
- Čitanka pre prostonárodnie školy. Prvý svázok.** (L. Gőnczy Pavel.)
- Gőnczy Pavel.** Slovenski Slabikár a prva čitanka pre prvú triedu národných škól. Slobodne preložil a prepracoval Ján Kadavý. (Čitanka pre prostonárodnie školy. I. sv. Magy. kir. államnyomda. 8-r. 111 l. ára 15 kr.)
- Grábner G. A.** Robinson Crusoe. Spracoval A. Sokolík. (Turócz-Szent-Márton. Részvénynyomda. 8-r. 222 l. 8 képpel, ára ?)
- Knižnica slowenského ľudu.** Rediguje: L. W. Rizner. H—III. svázok. (L. Rizner. L. W.)
- Lichard Daniel G.** Slovenská obrázková čitanka hospodárska. I. (Turócz-Szent-Márton. Részvénynyomda. 8-r. 185 l. ára 1 frt. 20 kr.)
- Orbók Mór a Kaszap Anton.** Zemepis Nitranskéj stolice. Na základe ministerského návrhu pre III. triedu národných škol. (Pozsony. Szerzők. 8-r. 51 l. ára füzve 25 kr., kötve 30 kr.)
- Protokoll dištriktuálného ev. a. v. predunnajského v Prespurku dne 7. a 8. septembra 1881. odbyvaného konventu.** (Szakolcza. Egyházkerület. 2-r. 20, 5 l. ára ?)
- Rizner L. W.** Zábavné večery. Poučno-zábavné rozprávky, verše, články a rozličné drobnosti. I. (Knižnica slowenského ľudu. Sw. III. Szakolcza. Skarnitzl József. 8-r. 95 l. ára 20 kr.)
- Rizner L. W.** Od srdea k srdeu. Kytočka, ktorú zo svojich veršikov mladým i starým. (Knižnica slowenského ľudu. II. Swázok. Szakolcza Skarnitzl József nyomdája. 8-r. 72 l. ára 20 kr.)
- Sbierka krajinských zákonov na rok 1881.** Vydaná uhor. kr. ministerstvom vnútra. (Pesti könyvnyomda-részv. társaság 8-r. 844, V l. ára 3 frt. 20 kr.)
- Slabikár, Slovenský,** pro katolicke školy v kráľovstve uhorskom. (Magyar kir. egyetemi nyomda. 8-r. 88 l. ára kötve 16 kr.)
- Slabikár a prvni čitanka pro školy ewanjelické a. v. IV. vidání.** (Vág-Besztercze. Zólyomi esperesség. 8-r. 96 l. ára ?)
- Zigmondik Ján.** Skoia maďarskej reči. Pre slovenské ľudove školy. I. (Szakolcza. Skarnitzl József örökösei. 8-r. 48 l. ára 14 kr.)
- Antunovich Jvanu.** Naputak za one koji osiécájú napast postati Nazarenom. (Kaloosa. Malatin és Holmeyer nyomdája. 8-r. IV, 261 l. ára ?)
- Balmesa J.** Razum i životu preveo J. Rieger. (Zágráb. Mućnjak és Senftleben. 32-r. 90 l. ára 10 kr.)
- Božji vrti,** molítvena knjiga kršćanom namienjena s kršćanskim naukom, molitvami i pjesmami za svako vrijeme nakićena. Uredio jedan-dobar kršćanin. (Zágráb. Mućnjak és Senftleben. 32-r. XIV, 288 l. ára 50 kr.)
- Brčara Petra,** put u Rim, putopisne crtece. (Pretiskano iz »Pućkih Novinah«) (Zágráb. Mućnjak és Senftleben. 16-r. 106 l. ára 30 kr.)

- Carevič naš**, nasljednik, spomenica hrvatskoj mladezi prigodom vjenčanja nj. e. k. visosti carevića Rudolfa sa Stefnijom, sa slikami. (Zágráb. Mučnjak és Senftleben. 32-r. 42 l. ára 20 kr.)
- Cievare Ljudovita**, dvie zabavne igre hrvatskomu krasnomu spolu I. Tvčkarica. II. Pitanja i odgovori. (Zágráb. Mučnjak és Senftleben. 32-r. 48 l. ára 20 kr.)
- Cievare Ljudevita**, Sibila iliti ciganka-gatalica na zabavu hrvatskomu pučanstvu novo izdanje u štokavštini. (Zágráb. Mučnjak és Senftleben. 8-r. 42 l. ára 30 kr.)
- Došena Vida**, sedmoglava aždaja, drugo po Davidu Starčeviću izpravljeno izdanje. (Zágráb. Mučnjak és Senftleben. 8-r. IV és 222 l. ára 20 kr.)
- Dnevnik sabora hrvatskoga od godine 1861.** (Zágráb. Mučnjak és Senftleben. n. 4-r. II, 934 l. ára 3 frt.)
- Feuillet-a**, Mala knjegiuja, preveo Janko Jurković (iz »Pozora.«) (Zágráb. Mučnjak és Senftleben. 8-r. 96 l. ára 80 kr.)
- Gruntovni red i naknadne mu naredbe.** (Zágráb. Mučnjak és Senftleben. 32-r. 124 l. ára 60 kr.)
- Gundulića Ivana**, različite pjesni. 2 izdanje Matice ilirske od god 1848. (Zágráb. Mučnjak és Senftleben. 16-r. 240 l. ára 20 kr.)
- Hajdenaka Andrije**, njemačko-hrvatsko nazivlje pri podučavanju ženskoga ručnoga posla u pučkih i gradjanskih školah. (Zágráb. Mučnjak és Senftleben. 32-r. 64 l. ára 10 kr.)
- Hajdenaka Andrije**, djetinje sigre za mladež obojega spola. (Zágráb. Mučnjak és Senftleben. 8-r. VIII és 88 l. ára 40 kr.)
- Jaisa O. E.** Jsus prijatelj djece, ili pustite k meni malene, molitvena knjižica s najobičnijimi pjasmami ze djece sa naslovnom slikom 3. izdanje. (Zágráb. Mučnjak és Senftleben. 32-r. XVI, 214 l. ára 20 kr.)
- Jakića Antuna**, hrvatski trgovac ili trgovački listar za trgovce i trgovačke učenike. (Zágráb. Mučnjak és Senftleben. 8-r. VIII, 120 l. ára 60 kr.)
- Jakovljevića Marijana**, hrvatske pučke propoviedi 3 svezka. (Zágráb. Mučnjak és Senftleben. 8-r. XV, 824 l. ára 1 frt.)
- Kalinčaka J.** Reštauracija, Slika iz davnih vremena, slovačka pripovjedka preveo Jos. Eug. Tomić. (Zágráb. Mučnjak és Senftleben. 8-r. 100 l. ára 20 kr.)
- Kozarca N.**, priče djeda Nike. (Zágráb. Mučnjak és Senftleben. 16-r. 192 l. ára 40 kr.)
- Kraljevič Marko** u narodnih pjesmah stumačem turskih i nekih drugih manje poznatih rieči. (Zágráb. Mučnjak és Senftleben. 8-r. II, 256 l. ára 90 kr.)
- Kukuljevića-Sakcinskoga Ivana**, dodatak k bibliografiji hrvatskoj. (Zágráb. Mučnjak és Senftleben. 8-r. VI, 32 l. ára 5 kr.)
- Kukuljevića-Sakcinskoga Ivana**, borba Hrvata s Mongoli i Tatari. (Zágráb. Mučnjak és Senftleben. n. 8-r. 112 l. ára 20 kr.)
- Kvaternika Eugena**, politička razmatranja na razkrižu hrvatskoga naroda, posojetio svim mislećim domoljubnim Hrvatom. Svezčić I. (Zágráb. Mučnjak és Senftleben. 8-r. 80 l. ára 20 kr.)
- Lessinga G. E.** Emilija Galotti drama u 5 činah prevela Ljubica Marikova. (Zágráb. Mučnjak és Senftleben. 8-r. 97 l. ára 20 kr.)
- Manifest** e. kr, naredbe i propisi od 15 srpuja 1881 glede spojenja hrvatsko-

- slavonske Krajine s kraljevinom Hrvatskom i Slavonijom. (Zágráb. Muenjak és Senftleben. 8-r. 36 l. ára 20 kr.)
- Marika Vjenceslava Zaboja**, pouka okučanstvu, za školsku idomaču porabu, sv ezak I. II. (Zágráb. Muenjak és Senftleben. 8-r. 96, 80 l, a két kötetnek ára 60 kr.)
- Marika Vjenceslava Zaboja**, kratak sveobći zemljopis za mladež narodnih učiona. 3. izdanje. (Zágráb. Muenjak és Senftleben. 8-r. 82 l. ára 35 kr.)
- Marika Vjenceslava Zaboja**, Ljubice, sbirka pripovidaka za našu mladež, sa slikom O. Andrije Kačić-Miošića. 2. izdanje. (Zágráb. Muenjak és Senftleben. 32-r. 112 l. ára 40 kr.)
- Marika Vjenceslava Zaboja**, kratko prirodoslovje za mladež pučkih učiona, 4. sa 65. slika povećano izdanje. (Zágráb. Muenjak és Senftleben. 8-r. 80 l. ára 35 kr.)
- Marika Vjenceslava Zaboja**, geometrijsko oblikoslovje za mladež pučkih učiona po Ivanu Hrdnu. 2. go izdanje sa 43. slike. (Zágráb. Muenjak és Senftleben. 8-r. 64 l. ára 30 kr.)
- Milovanka** darak dobroj dječici sa 12 bojadisanih slika i 12 listova teksta. (Zágráb. Muenjak és Senftleben. 8-r. 12 levél, ára 40 kr.)
- Na uspomenu** 14 srpnja 1879 kao na dan prenosa Preradovićevih kosti u hrvatsku zemlju sa slikom Petra Preradovića. (Zágráb. Muenjak és Senftleben. 32-r. 16 l. ára 10 kr.)
- Nagy Laslovi**. Upraznjenje besjedi i rozuma voditelina knjiga djelja učiteljovi vo I. i II. klassi narodních školi. Porusiki nanovo peredjelano. (Magy. kir. egyetemi nyomda. 8-r. 177 l. ára 30 kr.)
- Okružnica** c. kr. glavnoga zapovjedništva kao krajske zemaljske upravne oblasti u Zagrebu od 18 svibuja 1879 predsj. br. 1737 (ima se smatrati kaododatak k grontovnom redu.) (Zágráb. Muenjak és Senftleben. 32-r. VI, 70 l. ára 30 kr.)
- Pjesmarica** nova, ili sbirka najobičnijih pjesmica koje obicaju djeca pueklih škola pjevati u crkvi i školi, drugo izdanje. (Zágráb. Muenjak és Senftleben. 32-r. 144 l. ára 20 kr.)
- Ploetza Karla Francezka** vježbenica s oznacnim izgovoram za pocetnike po 30 izdanju priredio Fr. Suller. (Zágráb. Muenjak és Senftleben. 8-r. VI, 218 l. ára 1 frt. 20 kr.)
- Pravoslavac** kućni novi, ili kratak izvadak iz najpotrebitijih zakona i naredaba sa raznovzstnimi primjeri kao : punomoćja, očitovanja, molba, tužba, ugorova, oporuka, obveznica, mienica, namira i svjedoeba 3. pregledano i sa najnovijimi zakoni popunjeno izdanje. (Zágráb. Muenjak és Senftleben. 8-r. 292 l. ára 1 frt. 50 kr.)
- Robnzon Kruzoe**, vrlo zanimiva pripovjest za mladež sa 52 slika. 2. izdanje. (Zágráb. Muenjak és Senftleben. 32-r. 196 l. ára 50 kr.)
- Sbornik** ugarsko-hrvatskih skupnih zákonah. Godina 1881. Broj. 41—46. (M. k. egyetemi nyomda. 4-r. 257—276 l. ára ?)
- Stojnovića Mijata**, Sbira hrvatskih narodnih posloviceah i riećih. (Zágráb. Muenjak és Senftleben. 8-r. 272 l. ára 50 kr.)
- Tommasea Nikole**, savjeti mladezi preveo iz talijanskoga Božo Korleat. (Zágráb. Muenjak és Senftleben. 16-r. XVI, 96 l. ára 30 kr.)
- Tomšića Ljudevita**, početnica hrvatske povjestnice za mladež puekih škola 3.

- izpravljeno i popunjeno izdanje. (Zágráb. Muenjak és Senftleben. 8-r. 68 l. ára 30 kr.)
- Turgenjeva Ivana**, Dvorjansko gnjezdo, pripovjedka preveo Josip Miškatović. (Zágráb. Muenjak és Senftleben. 8-r. 172 l. ára 50 kr.)
- Varjačića Jos. Ljudevita**, Potočnice, zabavno pouéne pjesme i pripovjesti mladeži nasoj. (Zágráb. Muenjak és Senftleben. 32-r. 136 l. ára 40 kr.)
- Zahara Ivana**, Pjesme. (Zágráb. Muenjak és Senftleben. 16-r. IV, 152 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Zorca Franje**, kvéarski propisi u Hrvatskoj i Slavoniji i vojnoj krajini. (Zágráb. Muenjak és Senftleben. 32-r. XIV, 108 l. ára 50 kr.)
- Chajza Pawla**, Cziparska njewesta. Preveo Steva Tokin. (Versecz. Kirchner J. E. özvegyének nyomdája. 8-r. 120 l. ára ?)
- Citanka za narodne škole. 1. sveska**. Srpski bukvar sa osnovnom citankom za prvi razred narodne škole. (A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium által elfogadott mű. M. kir. államnyomda. 120 l. bolti ára 15 kr.)
- Citanka za narodne škole. 2. sveska**. Srpska citanka za drugi razred narodne škole (A m. kir. vallás- és közoktatásügyi ministerium által elfogadott mű. M. kir. államnyomda. 8-r. 144 l. ára 24 kr.)
- Knjige u srpskom jeziku. 3—6.** (L. Koenig.)
- Koenig**. Neven ezvetye. Pripovetke za deczu: Posrbio Csika Steva. I—II. — 2. izdanje. (Knjige u srpskom jeziku. 3—4. Hornyánszky Viktor nyomdája. 8-r. 40, 21 l. ára 20, 10 kr.)
- Koenig**. Riznica pripovedaka za deczu. Posrbio Csika Steva. 2. izdanje. (Knjige u srpskom jeziku. 5. Hornyánszky Viktor nyomdája. 8-r. 59 l. ára 20 kr.)
- Koenig**. Kovežiits pripovedaka za deczu. Posrbio Csika Steva. 2. izdanje. (Knjige u srpskom jeziku 6. Hornyánszky Viktor nyomdája. 8-r. 45 l. ára 20 kr.)
- Pripovetke, Tri, s nemeckog od Nikole Markovića**. (Versecz. Markovics. 8-r. 75 l. ára ?)
- Roder Adolf**. Pastava za temeljno ucenje magyarskog jezika. Srpski od Stevana Konjovitscha i Koste Beritscha. (Zombor. Karakasević Milivoj. 8-r. 20 l. ára 20 kr.)
- Collectiunea** legiloru din anulu 1881. Editiunea ministeriului reg. ung. de interne. (Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. 8-r. 892 l. ára 3 frt 40 kr.)
- Geografia** pentru scolele poporali. Cursulu I. Editiunea II. (Balázsfalva. Görög-katholikus papnövelde nyomdája. 8-r. 48 l. ára füzve 20 kr.)
- Göucz Pavelu**. Elementariu séu ABC-dariu pentru scéiele poporale romanesci. De Toma Rosiescu. Reproductiunea rezervata. (Legendariu pentru scolele poporali. Tom. I. Magyar kir. államnyomda. 8-r. 112 l. ára 15 kr.)
- Legendariu** pentru scolele poporali. Tomulu I. (L. Gönczy Pavelu.)
- Popescu J.** Antéia carte de lectură si învățătură, pentru scéiele poporale române. Editiunea IV. (Nagy-Szeben. Filtsch S. nyomdája. 8-r. 80 l. ára ?)
- Popu Cornelin**. Regule de bon-ton. (Balázsfalva. Görög-kath. papnövelde nyomdája. 8-r. 48 l. ára 20 kr.)
- Vanca Joanu**. Anghir'a mantuirei carticea de rogatiuni si de cantari pentru mangaierea sufletearca a dreptu credintiosiloru crestini. Editiunea II. (Szamos-Ujvár. Görög-kath. egyházmegyei nyomda. 8-r. 139, 3 l. ára 50 kr.)

- Lăzăriciū Joan.** Elemente de poetică română. In usul tinerimei gimnasiale si preparandiile. (Nagy-Szeben. Krafft W. 8-r. 90 l. ára?)
- Gönczy Pavel.** Rukovolstvo k ucinju russenackzoje azbuki i pervonacalnoje citanki. — Djela uciteljovi Po. russikij znova perevedleno. (A m. kir. miniszterium által kszorizott pályamű. M. k. államnyomda. 8-r. 76 l. ára 22 kr.)
- Ordinanza del ministro della Giustizia sull' attivazione della ege sui concorsi** (Art. di legge XVII. 1881) nella città di Fiume a nel suo distretto. (Ifj. Nagel Ottó. n. 8-r. 8 l. ára 10 kr.)
- Mesures vétérinaires au marché de pores à Kőbánya près Budapest.** Histoire du marché jointe à une revue sur l'élevage et le commerce de la race porcine en Hongrie. Avril 1882. (Athenaeum. 8-r. 17 l. ára?)
- Knauz Ferdinandus.** Monumenta ecclesiae Strigoniensis. Jussu et sumptu eminent. et reverend. Joannis cardinalis Simor, principis primatis, archiepiscopi Strigoniensis cet. cet. Tomus II. Ab a. 1273 ad a. 1321. Nro. 1—927. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. 4-r. 16, XLIX, 883 l. 6 könyomatú táblával és 14 fába vésett pecséttel, ára 10 frt.)
- Roskovány Augustinus.** Matrimonium in ecclesia catholica potestati ecclesiasticae subiectum: cum amplissima collectione monumentorum. Tomus IV. (Nyitra. Schempek E. és Huszár Imre nyomdája. 8-r. XX, 738 l. ára 5 frt.)
- Roskovány Augustinus.** De matrimoniis mixtis. Tomus VII. Monumenta et literaturam usque a. 1881. item repertorium in VII tomos complectens. (Nyitra. Schempek E. és Huszár István nyomdája. 8-r. XVIII, 700 l. ára 4 frt.)
- Simor Joannis Cardinalis.** Princ. Primatis R. H. et Archiepiscopi Strigoniensis, Epistolarum Pastoralium et instructionum selectarum volumen primum. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. n. 8-r. VII, 447 l. ára?)
- Zádori Joannes.** Syntagma theol. dogm. fundamentalis. Fasciculus primus. (Esztergom. Buzárovits Gusztáv. n. 8-r. 80 l. ára?)

Hazánkat érdeklő külföldi munkák.

- **Annuario marittimo per l'anno 1882.** Compilato per cura dell' i. r. governo marittimo in Trieste e del r. governo marittimo in Fiume. XXXII. annata. (Triest. Osztrák-magyar Lloyd. 8-r. 106, CXLIV, 311, 7 l. ára?)
- Austriaca.** Betrachtungen und Streiflichter. (Lipese. Duncker és Humblot. 8-r. 245 l. ára 5 márka.)
- Beiträge zur Paläontologie Oesterreich-Ungarns und des Orients.** Herausgeg. von E. v. Mojsisovics u. M. Neumayr. Band I. II. Heft 1—2. (Bécs. Hölder Alfr. 4-r. 326 l. 29 táblával, 70 l. 13 láblával, a teljes mű ára 20 frt.)
- ✓ **Belot Adolphe.** La bouche de madame X*** II. édition. (Paris. Dentu E. 8-r. 316 l. ára 1 frt. 80 kr.)
- Conducteur,** Der. Officielles Coursbuch der österr.-ung. Eisenbahnen. Fahrpläne der österr.-ung. Eisenbahn-, Post- und Dampfschiff-Course nebst d. wichtig-

- sten Eisenbahnverbindungen des Auslandes, mit einer Eisenbahnkarte von Mittel-Europa und einem Führer in den Hauptstädten u. an d. Eisenbahnen, mit Plan von Wien, Prag und Budapest. XII. Jahrg. 1882. Jan.—Jun. (Bécs. Waldheim. 8-r. XLVIII, 216; XLVIII, 216; XLVIII, 216; 283 l. egy-egy füzet ára 50 kr.)
- Czerlien Markus.** Unser Kaukasus und dessen sistematische Pacificirung. Eine vergleichende Studie. (Bécs. Seidel L. V. s fia. 8-r. 54 l. ára?)
- Egypten.** Seine politische Bedeutung für Oesterreich-Ungarn und Deutschland. (Bécs. Gerold Károly fia. 8-r. 31 l. ára 35 kr.)
- Feldzüge** des Prinzen Eugen von Savoyen. (Geschichte der Kämpfe Oesterreichs.) Herausgegeben von der Abtheilung für Kriegs-Geschichte des k. k. Kriegs-Archivs. VIII. Band. I. Serie. (Mit 7 Karten Beilagen.) Spanischer Successions-Krieg. Feldzug 1706. Nach den Feld-Acten und anderen authentischen Quellen bearbeitet von Emil Mayerhofer und Camillo Komers. (Bécs. Cs. kir. táborkar. 8-r. XIV, 342 l. ára 15 frt.)
- Gestütsbuch,** Officielles, für Oesterreich-Ungarn, enth.: die in Oesterreich-Ungarn befindl. Vollblutpferde. Herausgeg. von der Gestüts-Commission d. Jockey-Clubs f. Oesterreich. Bearb. von C. Wackerow. Band II. (Bécs. Beck Fr. n. 8-r. 317, LIV l. ára 6 frt.)
- Gätschenberger Stephan.** Die Nachbar-Puszten. Roman aus der ungarischen Gesellschaft. (Lipese. Friedrich Vilmos. 8-r. 253 l. ára 4 márka.)
- Götz W.** Das Donaugebiet mit Rücksicht auf seine Wasserstrassen nach den Hauptgesichtspunkten der wirthschaftlichen Geographie dargestellt. (Stuttgart. Grüninger Károly. 8-r. XVIII, 481 l. ára 8 márka.)
- Greiner Ludwig.** Ungarisches Familienbuch. Mit einer Einleitung von Ernst v. Wolzogen. (Berlin. Auerbach A. B. 8-r. VIII, 336 l. ára?)
- Hann J.** Ueber die monatlichen und jährlichen Temperaturschwankungen in Oesterreich-Ungarn. (Sitzb. d. k. Akad. d. Wissensch. 84. Bd. II Abth. 1881. Dez. (Bécs. Gerold Károly fia. n. 8-r. 73 l. ára 50 kr.)
- Heksch Alexander.** Illustrierter Führer durch Ungarn und seine Nebenländer (Siebenbürgen, Croatien, Slavonien und Fiume.) (Bécs, Budapest, Lipese. Hartleben A. 8-r. XXXII, 272 l., 52 illustráció, 4 térkép, ára 2 frt.)
- Heksch Alexander.** Illustrierter Führer durch Budapest und Umgebungen. (Bécs. Budapest, Lipese. Hartleben A. 8-r. XVI, 272 l., 40 rajzzal, 7 térképpel és Budapest térképével, ára 2 frt.)
- Hof- und Staats-Handbuch** der österreichisch-ungarischen Monarchie für 1882. (Bécs. Cs. k. udvari- és államnyomda. 8-r. XXII, 954 l. ára 5 frt. 80 kr.)
- Holub Emil.** Die Colonisation Afrikas. Die Engländer in Süd-Afrika. Vom Standpunkte der Erforschung und Civilisirung. I. Die Eingebornen-Frage Süd-Afrikas. (Bécs. Hölder Alfréd. 8-r. 50 l. ára 60 kr.)
- Hülgerth Heribert.** Franz Rákóczy I. Tragödie in fünf Acten. (Lipese. Friedrich Vilmos. 8-r. 147 l. ára 90 kr.)
- Jacob's Eisenbahnführer** durch Oesterreich-Ungarn, nach officiellen Quellen verfasst. Enthält sämtliche Fahrpläne d. Eisenbahnen u. Dampfschiffe, Bahn-Anschlüsse an das Ausland, eine grosse chromo-lithogr. Eisenbahnkarte von Oesterreich-Ungarn u. Routenkarte sammt Routenverzeichniss von Europa und

- einen Fremdenführer (Reisebeschreibung) n. d. Bahn- und Schifflinien geordnet. VI. Jahrg. Jan.—Juni. Heft I—V. (Bécs. Jacob's Eisenbahnführer kiadóhivatala. 8-r. XXXIII, 300; XXXIII, 300; XXXIII, 300; XXXIII, 300; XXXIII, 300 l., egy-egy füzet ára 50 kr.)
- Julia Alfréd.** Le csikós. (Páris. Marpon C. és Flammarion E. 8-r. 352 l. ára 2 frt. 10 kr.)
- Kalina Antoine.** La langue des Tziganes slovaques. (Posen. Zupanski J. K. 111 l. ára 1 frt.)
- Klein Julius.** Ueber Vampyrella. (Különlenyomat a »Botanische Zeitung« 1882. 12. és 13. sz. Lipse. Breitkopf és Härtel. 8-r. 8 l. egy táblával, ára ?)
- Kovács Károly.** Neuester ungarischer Trichter oder der beredete Ungar. Grundleiche und leichtfassliche Anleitung, die ungarische Sprache in 12 Tagen ohne Hilfe eines Lehrers sprechen zu lernen. Nebst einem Wörterverzeichnis vielen Redensarten, Gesprächen, Ortsbenennungen u. einem Fremdenführer von Budapest. (Brünn. Karafiat Fr. 12-r. 135 l. ára 45 kr.)
- Körner Wilh.** Die Grundzüge der ungarischen Sprache. Wissenschaftliche Beilage zum Programm der Fridrichs-Realschule. Ostern, 1882. (Berlin. Weidmann-féle könyvkereskedés. 4-r. 24 l. ára ?)
- Krebs August.** Die gewerblichen Vereine Deutschlands, der Schweiz und von Oesterreich-Ungarn. Nach directen Mittheilungen zusammengestellt. 2. Aufl. (Bécs. Hartleben A. kiadása. 8-r. 76 l. ára 1 frt.)
- Lafranconi Enea.** Rettung Ungarns von Ueberschwemmungen mit 2 Karten in Mappe. (Bécs. Lehmann és Wentzel. ára 8 frt.)
- Lausch Adolf und Carl Stubik.** Eisenbahn-Schema für Oesterreich-Ungarn. 11. Jahrg. (Bécs. Helf K. 8-r. X, 461 l. ára 2 frt. 50 kr.)
- Länder, Die,** Oesterreich-Ungarns in Wort und Bild. Herausg. von Dr. Friedr. Umlauf. Bd. XI. Das Herzogthum Krain, das Küstenland und das Königreich Dalmatien geschildert von Prof. Dr. Franz Swida, mit zahlr. Abbild. und 2 Vollbildern in Tondruck. (Bécs. Graeser K. 8-r. 168 l. ára 1 frt. 20 kr., szinezve 1 frt. 60 kr.)
- Liszt Franz.** Gesammelte Schriften. Herausgegeben von Ramann. IV. Band. Aus den Annalen des Fortschritts. Konzert- und Kammermusikalische Essays. Deutsch bearbeitet von Ramann. (Lipse. Breitkopf és Härtel. 8-r. VIII, 273 l. ára 6 marka.)
- Loew W.** Gems from Petöfi and other Hungarian poets. (New-York. Gr. Eszterházy Pál. 8-r. 128 l. ára 2 frt.)
- Ludolf Karl.** Der Sprachen- und Völkerkampf in Ungarn. Ein Bericht- und Mahnwort an das deutsche Volk. (Különlenyomat »Aus allen Welttheilen« ez. folyóiratból. Lipse. Mutze Osvald. 8-r. 88 l. ára 1 frt. 50 kr.)
- Marczali Heinrich.** Ungarns Geschichtsquellen in Zeitalter der Árpáden. Von der ungarischen Akademie der Wissenschaften gekrönte Preisschrift. (Berlin. Hertz Vilmos. 8-r. X, 163 l. ára 2 frt. 76 kr.)
- Metternich's,** Aus, nachgelassenen Papieren. Herausgegeben von Richard Metternich-Winneburg. Geordnet und zusammengestellt von Alfons Klinkowström. Autorisirte deutsche Original-Ausgabe. V. Band. 2. Theil. Friedens-Aera 1816—1848. III. Bd. (Bécs. Braumüller V. 8-r. VIII, 654 l. ára 6 frt. 50 kr.)

- Mittheilungen des österr. ung. Export-Vereines.** (Bécs. Gerold és társa. 8-r. 191 l. ára 60 kr.)
- Mittheilungen des österr.-ungar. Export-Vereines.** Die Betheiligung österr. Industriellen bei den Weltausstellungen in Sydney und Melbourne. (Bécs. Gerold és társa. 8-r. V, 488 l. ára 1 frt.)
- Mittheilungen d. k. k. österr.-ung. Consulats-Behörden zusammengestellt im statist. Departement im k. k. Handelsministerium.** X. Jahrg. (Bécs. Cs. k. udvari és állami nyomda. 96 l. ára 4 frt.)
- Orientreise, Die, des Kronprinzen Rudolf.** 16—17. Lief. (Bécs. Bondy Ferencz. 8-r. 481—544 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Plan von Budapest** mit kurzem Wegweiser und Strassenverzeichniss in ungarischer und deutscher Sprache. (Bécs. Hartleben A. k. 8-r. 16 l. és a terrajz, ára vászonkötésben 50 kr.)
- Polacco Luigi.** Conforti. Fuori di commercio. (Fiume. Karletzky F. 8-r. XI, 167 l. ára ?)
- Preis-Verzeichniss der in der österr.-ung. Monarchie und im Auslande erscheinenden Zeitungen und period. Druckschriften für 1882.** Bearb. von d. k. k. Postamts-Zeitungs-Expedition. (Bécs. Waldheim R. 4-r. 152 l. ára 50 kr.)
- Prochaska Antoni,** List Andrzeja de Palatio o klesce Warnénskiej. (Lemberg. Gubrijnowisz & Schmidt. 8-r. 38 l. ára 60 kr.)
- Sanuto Marino.** J Diarii. Fascicolo 37—41. (Venezze. Veneczei történelmi társulat. 4-r. 1393—1552, 89—770, 96 két hasábos l. egy füzet ára 5 lira.)
- Schwarz Julius.** Die Demokratie. I. Band. 2. Hälfte, 4-te Lieferung. (Lipese. Duncker és Humblot. 8-r. 601—749 l. ára?)
- Schrott Joseph.** Lehrbuch der Staats-Verrechnungskunde der österr.-ung. Monarchie. 3. verb. Aufl. (Bécs. Braumüller Vilmos. n. 8-r. 291 l. ára 3 frt.)
- Stehlik's Handels-Adressenbuch der Kaufleute und Fabrikanten von Oesterreich-Ungarn.** IV. Jahrgang. 1882. (Bécs. Hartleben A. n. 8-r. 904 és LIX l. ára 6 frt.)
- Staré Josef.** Die Kroaten im Königreich Kroatien und Slavonien. (Die Völker Oesterreich-Ungarns. X. B. 2. Hälfte. Bécs és Teschen. Prochaska Károly. 8-r. 153 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Taschenbuch,** Gothaisches genealogisches, nebst diplomatisch-statistischem Jahrbuch. 1882. 119. Jahrgang. (Gotha. Perthes Justus. 8-r. XXIII, 1069 l. négy aczélmetszetű arczképpel, ára 6 márka 80 fillér.)
- Taschenbuch,** Gothaisches genealogisches, der gräflichen Häuser. 1882. 55. Jahrgang. (Gotha. Perthes Justus. 8-r. XVIII, 1126 l. egy aczélm. arczképpel, ára 8 márka.)
- Taschenbuch,** Gothaisches genealogisches, der freiherrlichen Häuser. 1882. 32. Jahrgang. (Gotha. Perthes Justus. 8-r. XIV, 1018 l. egy aczélm. arczképpel, ára 7 márka.)
- Tomek W. Wladiwoj.** Johann Zizka. Versuch einer Biographie desselben. Übersetzt von V. Prochaska. (Prága. Ottó J. 8-r. 246 l. ára 2 frt. 50 kr.)
- Umlauf Friedrich.** Die österr.-ung. Monarchie. Geograph.-statist. Handbuch für Leser aller Stände. 2. Aufl. 11—19. Lief. (Bécs. Hartleben A. n. 8-r. 481—912. l. egy füzet ára 30 kr.)

- Völker, Die, Oesterreich-Ungarns. Ethnographische und culturhistorische Schilderungen.** X. Band. 2. Hälfte. (L. Staré Josef.)
- Woerl's Statistik der kath. Zeitungen u. Zeitschriften, in Deutschland, Oesterreich-Ungarn, Luxemburg und der Schweiz zu Neujahr 1882.** (Bécs. Woerl Leo. 8-r. 73 l. ára 80 kr.)
- Wurzbach Constant.** Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich. 44. Theil. (Bécs. Cs. k. udvari- és államnyomda. 8-r. 327 l. ára 3 frt.)
- Zoll-Tarif, Allgemeiner, und Vertragszoll-Tarif f. das österreichisch-ungarische Zoll-Gebiet nebst alphab. geordnetem Verzeichniss der im Zoll-Tarife namentlich genannten Waaren.** Giltig vom 1. Juni 1882. Zusammengestellt und herausg. von Armand v. Kuciejewski. (Graz. Leuschner és Lubensky. 4-r. 64 l. ára 1 frt)

1882. évre szóló magyar és egyéb nyelvű naptárak.

- Alföldi képes naptár 1882. közönséges évre. XXIV. évfolyam, képekkel.** (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8-r. 63, IX l. ára 30 kr.)
- Almanach, Magyar tudományos akadémiai, csillagászati és közönséges naptárral.** MDCCCLXXXII-re. (Akadémia. k. 8-r. 285 l. ára 1 frt)
- A magyar nép naptára 1882-ik évre.** Képes kalendárium sokféle hasznos és mulattató olvasmányjal ellátva. Szerkeszti ifj. Tatár Péter. (Franklin-társ. 8-r. 40 l. ára ?)
- A »Magyar Polgár« nagy naptára 1882-dik évre.** A naptárrészt készítette dr. Martin Lajos. (Kolozsvár. »Magyar Polgár« kiadóhivatala. 8-r. 32, 146 lap, ára 1 frt.)
- A »Nép Zászlója« naptára 1882-dik évre.** A magyar nép számára szerkesztette Áldor Imre. (Franklin-társ. 8-r. IV, 64 l. ára ?)
- Az «Athenaeum» nagy képes naptára az 1882-dik évre.** Szerk. Concha Károly. (Athenaeum. 8-r. 248, LIII l. ára 1 frt.)
- Áfgánistán Vártán ürmény-magyar kalendáriuma válogatott trifás ismázgásokkal.** 1882. (Szamosujvár. Szerző. 8-r. 74 l. ára 60 kr.)
- Bartalits Imre nagy képes naptára az 1882-ik évre.** Monte Dégói Albert Ferencz szerkezte szerint. (Bartalits Imre. 8-r. 176 l. ára 40 kr.)
- Bartalits Imre kis képes naptára az 1882-ik évre.** Monte Dégói Albert Ferencz szerkezte szerint. (Bartalits Imre. 8-r. 32 l. ára ?)
- Bolond Istók naptára 1882-ik évre.** (Athenaeum. 8-r. IV, 144 l. ára 1 frt.)
- Borászati naptár 1882. évre.** Szerk. Nyáry Ferencz. IX. évfoly. (Franklin-társ. 4-r. 80, XVI l. ára 80 kr.)
- Budapesti gazda-naptár az 1882. évre.** (Bartalits Imre. 8-r. 32 l. ára ?)
- Családi képes naptár 1882. évre.** (Rózsa Kálmán és neje. 8-r. 199 l. ára ?)

- Csokonai naptár** 1882-ik közönséges évre. Mulattató és érdekes olvasmányokkal. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8-r. 72 l. ára 30 kr.)
- Dongó naptár** 1882. közönséges évre. Gondűző tréfás olvasmány a nép számára. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8-r. 40 l. ára 20 kr.)
- Dunántúli képes naptár** 1882-ik évre. Kiadja a »Pápai Lapok« szerkesztősége. (Pápa Debreczeny A. nyomdája. 8-r. 108 l. ára 40 k.)
- Drukk!** Humorisztikus naptár az 1882-dik ordenaré esztendőre. Megeseleködte Nms Mokány Berezi de Bugacz et Domszög. Most is nagy segítségire voltak neki Tojáss Dani bácsi, meg a »Borsszem Jankó« számos irástudója. (Athe-naeum. 8-r. IV, 132 l. ára 1 frt.)
- Egri naptár** 1882-ik évre. XVIII. évfoly. Szerk. Luga László. (Eger. Szolesányi Gyula. k. 8-r. XVI, 64, XVI l. ára 25 kr.)
- Előjegyzési naptár** az 1882-ik évre, tartalmaz: egy teljes naptárt, a holdnegyedeket, a névnapokat, minden ország védszentjeit, az osztrák-magyar államban engedélyezett sorsjegyek húzásait, a bélyegfokozatot, a világ minden pénzne-meinek összehasonlítási táblázatát, stb. (Posner Károly Lajos. 8-r. 112 l. ára ?)
- Fali naptár,** Irodai, üzleti, postai és távirdai, 1882-dik évre. Szerk. Böszörményi Kálmán. (Debreczen. Ifj. Csáthy Károly. 1 ív, ára 40 kr.)
- Falusi gazda naptára** 1882. évre. A magyar gazdák, kertészek, lelkészek és tani-tók számára. Szerk. Sporzon Pál. XVIII. évfolyam. (Franklin-társ. k. 4-r. 96, XVI, ára 80 kr.)
- Független naptár.** 1882. közönséges évre. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8-r. 72 l. ára 30 kr.)
- Függetlenségi naptár** az 1882. évre. Az országgyűlési függetlenségi kör meg-bizásából szerk. Törs Kálmán. (Légrády testv. n. 8-r. 96, 58 l. ára 50 kr.)
- Gazdasági zsebnaptár** 1882-re. XXII. évfolyam. Szerkesztő-tulajdonos Kodolányi Antal. Melléklete: Magyar gazdák évkönyve. V. évf. (Eggenberger-féle könyv-kereskedés. 16-r. XVI, 140 l. melléklet 248 l. ára együttvéve 2 frt.)
- Határidő-naptár.** 1882. Termin-Kalender. (Franklin-társ. 16-r. XVI l. szöveg és 23 iv jegyzőkönyv, ára vászonkötésben 1 frt 20 kr.)
- Házi naptár** 1882. Hasznos tudnivalókkal és mulattató tartalommal. Szerk. Sear-ron. IX. évfolyam. (Légrády testv. n. 8-r. 174 l, 15 képpel, ára 50 kr.)
- Honvéd-naptár** az 1882-dik évre. (Egyuttal katonai naptár.) A magyar nép szá-mára. Szerk. Áldor Imre. XV. évfolyam. (Franklin-társ. k. 4-r. 80, XVI l. ára 60 kr.)
- Honvéd és nemzetőr naptár** az 1882-ik közönséges évre. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8-r. 72 l. ára 30 kr.)
- Hölgyek naptára** 1882. Szerk. Searron. X. évfolyam. (Légrády testv. 16-r. 121 l. szöveg és jegyzőkönyv, ára vászonkötésben 1 frt. 80 kr.)
- Igazmondó kalendáriom** Kr. u. sz. u. 1882. közönséges évre. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8-r. 40 l. ára 20 kr.)
- István bácsi naptára** . . 1882-dik évre. XXVII. évfolyam. Alapítá Majer István. Szerkeszti Kóhalmi Klimstein József. (Franklin-társulat. k. 4-r. 88, XVI l. ára 50 kr.)
- Jegyzék-napló** gazdák számára. 1882. Szerk. Wágner László. X. évfoly. (Légrády testv. 16-r. 165 l. és napló, ára vászonkötésben 1 frt 20 kr.)

- Jegyzék-napló** mindenki számára. 1882. X. évfolyam. (Légrády testv. 16-r. 72 l. és napló, ára vászonkötésben 1 frt. 20 kr.)
- Jegyzék-napló** ügyvédek, közjegyzők, bírák és bírósági végrehajtók számára. Szerk. Siegmund Vilmos. XVII. évfolyam. 2 részben. (Légrády testv. 16-r. 170, 112 l. a két rész ára 1 frt. 20 kr.)
- Jogász-naptár** 1882. évre. Szerkeszté Szántó József. 6-ik évfolyam. (Tettye Nándor és társa. 16-r. 139 l. és napló, ára 1 frt. 20 kr.)
- Képes családi naptár** 1882. közönséges évre. III. évfolyam. (Mehner Vilmos. 4-r. XVI, 124, XII l. ára 60 kr.)
- Képes keresztény naptár** az 1882-ik közönséges esztendőre. (Mehner Vilmos. n. 8-r. 32, XXII l. ára 20 kr.)
- Képes naptár** Jézus és a boldog. szűz szent szívének tiszteletére. (Szeged. Traub B. és társa. k. 4-r. 48, XVI l. ára 30 kr.)
- Kis képes naptár** 1882. közöns. évre. XXVI. évfolyam, képekkel. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8-r. 40 l. ára 20 kr.)
- Kis képes népnaptár** az 1882-ik közöns. esztendőre. II. évfoly. (Mehner Vilmos. n. 8-r. 32, 96, XXI l. ára 20 kr.)
- Kossuth-naptár** 1882-ik évre. Szerk. Honfi Tihamér. XII. évfoly. (Franklin-társ. k. 4-r. 64, XVI l. ára 40 kr.)
- Közhasznú erdélyi képes naptár** 1882-dik évre. (Kolozsvár. Stein János. 8-r. 80 l. ára ?)
- Közhasznú irodai és házi naptár** 1882-re. Hasznos tudnivalókkal és naplóval. (Tettye Nándor és társa. 4-r. 16 l. napló és XXVII l. ára 44 kr.)
- Közhasznú képes naptár** az 1882. közönséges esztendőre. II. évf. (Mehner Vilmos. n. 8-r. XVI, 96, XXI l. ára 40 kr.)
- Közhasznú nagy-enyedi naptár** 1882-ik évre. Szerkeszti és kiadja Löcsey Spie-lenberg Lajos. (Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8-r. 64 l. ára 28 kr.)
- Közhasznú zsebnaptár** 1882. IX. évf. (Légrády testv. 16-r. 40 l. ára 24 kr.)
- Közhasznú zsebnaptár** 1882-re hasznos tudnivalókkal és naplóval az év minden napjára. (Tettye Nándor és társa. 16-r. 52 l. és napló, ára vászonba kötve 1 frt. 20 kr.)
- Közigazgatási nemzeti kalendárium** hivatali és irodai használatra 1882. évre. Szerkesztette Szántó József. (Tettye Nándor és társa. 4-r. 92, XXIX l. ára 80 kr., kötve 1 frt.)
- Lap-naptár** 1882. évre. XVI évf. (Debreczen. Ifj. Csáthy Károly. ára 16 kr.)
- Legújabb alföldi naptár** Kr. u. sz. u. 1882. közöns. évre. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8-r. 40 l. ára 20 kr.)
- Lidércz-naptár** 1882. évre. XXI. évfolyam. (Franklin-társulat. k. 4-r. 88, XVI l. ára 60 kr.)
- Magyar ember naptára.** 1882. közöns. évre. (Debreczen. Telegdi K. Lajos. 8-r. 72 l. ára 30 kr.)
- Magyar- és erdélyországi új és ó kalendárium** Kr. u. sz. u. 1882. közöns. esztendőre, mely 365 nappól áll. Érdekes olvasmányokkal. (N-Kanizsa. Wajdits József. k. 8-r. 64 l. ára 20 kr.)
- Magyar gazdák évkönyve.** V. évfolyam. 1882. Szerkeszti Kodolányi Antal. A

- »Gazdasági zsebnaptár« melléklete. (Eggenberger. 8-r. 248 l. ára a zsebnaptárral együtt 2 frt.)
- Magyar katonai jegyzéknaptár** magyar kir. honvéd tisztek és honvédségi tisztviselők részére. 1882. Szerkesztették Vörös Sándor, Deák Zsigmond. (Arad. Gyulai István nyomdája. 8-r. 145 l. ára ?)
- Magyar képes népnaptár** 1882-ik évre. (Mehner V. 8-r. 32, XVI l. ára 30 kr.)
- Magyar Mentor.** Gymnasiumi és reáliskolai tanulók zsebnaptára 1881—1882. isk. évre. II. évf. (Pozsony. Steiner Zsigmond. 16-r. 189 l. ára 56 kr.)
- Magyar nép naptára.** 1882. évre. Szerk. ifj. Tatár Péter. XXVII. évf. (Franklin-társ. k. 4-r. 40, XVI l. ára 25 kr.)
- Magyar nők házi naptára** 1882-ik évre. Szerk. Beniczky Irma. XIV. évfolyam. (Franklin-társ. k. 8-r. 88, XIV l. ára 60 kr.)
- Magyar nők naptára** 1882. Szerkeszti Beniczky Irma. (Franklin-társulat. 8-r. 88 l. ára ?)
- Magyar szabadsághősök képes emlék-naptára** az 1882-ik évre. (Rózsa Kálmán és neje. 8-r. 16 l. ára 20 kr.)
- Mehner Vilmos közhasznú képes naptára** az 1882-ik esztendőre. (Mehner Vilmos. 8-r. 95 l. ára 40 kr.)
- Mehner Vilmos képes keresztény naptára** az 1882-ik esztendőre. (Mehner Vilmos. 8-r. 32 l. ára 20 kr.)
- Mehner Vilmos kis képes népnaptára** az 1882-ik esztendőre. (Mehner Vilmos. 8-r. 32 l. ára 20 kr.)
- Mehner Vilmos magyar képes népnaptára** 1882-ik évre. (Mehner Vilmos. 8-r. 32 l. ára 30 kr.)
- Nemzeti kalendárium.** Közigazgatási, hivatali és irodai használatra 1882-ik évre. Hivatalos adatok nyomán szerkesztette Szántó József. (Tettyey Nándor és társa. 4-r. 1—16, XXIV, 17—92, IV, XXXIV l. ára 80 kr., kötte 1 frt.)
- Nemzeti nagy képes naptár** 1882. évre. Szépirodalmi és ismeretterjesztő tartalommal, számos képpel. Szerk. Áldor Imre. XIV. évfolyam. (Franklin-társulat. k. 8-r. 152, XVI l. ára 1 frt)
- Ne vessünk!** Mulattató naptár a gyönyörűséges 1882-iki esztendőre. Megesinálta vala egy asztromokus. (Franklin-társ. 8-r. 96 l. ára 40 kr.)
- »Nép zászlója« naptára 1882-ik évre. A magyar nép számára. Szerk. Áldor Imre. XIV. évf. (Franklin-társ. k. 4-r. 64, XVI l. ára 40 kr.)
- Ó- és új naptár.** 1882-ik közönséges évre. (Debreczen. Telegyi K. Lajos. 8-r. 144 l. ára 30 kr.)
- Ország-világ naptár** az 1882. évre. Monte Dégói Albert Ferencz szerkezete szerint. (Bartalits Imre. 8-r. 208 l. ára ?)
- Orvosi zsebnaptár** 1882-ik évre. Szerk. Dubay Miklós. XIII. évf. (Légrády testv. 16-r. 135 l. és napló, ára vászonkötésben 1 frt 20 kr.)
- Orvosok zsebnaptára** az 1882-ik évre. Szerk. Id. Purjesz Zsigmond. Az új magyar gyógyszerkönyvben foglalt műtermi, valamint a legtöbb nem-műtermi gyógyszerek lajstromával és a legújabb gyógyszer-árszabványnyal. Függelékül: Útmutatás a látélesség vizsgálására. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 8-r. 160 l. ára 1 frt. 50 kr.)
- Paprika Jaucsi naptár** az 1882. évre. (Bartalits Imre. 8-r. 56 l. ára ?)

- Pénztárca-naptár** 1882. évre. (Légrády testv. 64-r. 32 l. ára 20 kr.)
- Protestans új képes naptár** 1882-ik évre. Szerk. Dúzs Sándor. XXIII. évfoly. (Franklin-társulat. k. 4-r. 80, 16 l. ára 50 kr.)
- Református naptár** 1882-ik közönséges évre. (Debreczen. 8-r. 40 l. ára 20 kr.)
- Szegedi kis képes naptár** 1882. közöns. évre V. évfoly. (Szeged, Traub B. és társa. 8-r. 55 l. ára 18 kr.)
- Székely naptár** az 1882-ik évre. Szerkeszti és kiadja Löcsesy Sp. Imre. (Maros-Vásárhely. Imreh Sándor nyomdája. 8-r. 48 l. ára 22 kr.)
- Székely-egyleti képes naptár** az 1882-ik közöns. évre. (Franklin-társ. 8-r. 80 l. ára 30 kr.)
- Szent-István-társulat naptára** 1882. évre. (Athenaeum. 8-r. 80, XXIV i. ára ?)
- Tanitók zsebnaptára** az 1882-ik évre. Szerk. György Aladár. VII. évf. (Légrády testv. 16-r. 144 l. és napló, ára 1 frt. 20 kr.)
- Tárca-naptár** 1882. (Tetty Nándor és társa. 8-r. 12 l. ára ?)
- Tárca-naptár** 1882. II. évf. (Tetty Nándor és társa. 24-r. 16 l. ára 24 kr.)
- Tárca-naptár.** 1882. XVI. évf. (Debreczen. Ifj. Csáthy Károly. 32-r. ára 20 kr.)
- Tiszavidéki nagy képes naptár.** 1882. közöns. évre. IV. évfoly. (Szeged. Traub B. és társa. k. 4-r. 56, XVI l. ára 25 kr.)
- Török-magyar naptár** az 1882. évre. (Rózsa Kálmán és neje. 8-r. 48 l. ára 25 kr.)
- Ügyvédek, közjegyzők és bírák zsebnaptára** az 1882. évre. X. évf. (Eggenberger-féle könyvkereskedés. 16-r. 139 l. és jegyzéknapló, ára 1 frt. 50 kr.)
- Ügyvédi zsebnaptár** 1882. évre. Szerk. Szántó József. 6-dik évfolyam. (Tetty Nándor és társa. 16-r. 139 l. és napló, ára 1 frt. 20 kr.)
- Wajdits József kis képes magyar népnaptára** 1882. évre. XI. évf. (N.-Kanizsa. Wajdits József. 4-r. 48 l. ára 25 kr.)
- Wajdits József nagy képes magyar népnaptára** 1882-dik évre. XI. évfolyam. (N.-Kanizsa. Wajdits József. 4-r. 96 l. ára 40 kr.)
- Wajdits József Szűz Mária . . . nagy képes népnaptára** az 1882. közönséges évre. II. évf. (N.-Kanizsa. Wajdits József. 4-r. 104, XVI l. ára 40 kr.)
- Bistritzer Hauskalender für das Jahr 1882.** III. Jahrg. (Beszterce. Haupt M. 8-r. 70 l. ára ?)
- Bistritzer Handkalender für Bürger und Bauern** 1882. Mit Lesebeiträgen von Jakob Friedr. Graef. (Beszterce. Stolzenberg Frigyes. 8-r. 81 l. ára ?)
- Budapester Bote. Illustrierter Kalender für Ungarn und Siebenbürgen** auf das Jahr 1882. (Mehner Vilmos. 8-r. 97 l. ára 40 kr.)
- Illustrierter Landbote-Kalender für das Jahr 1882.** (Temesvár. Csanád egyházmegyei nyomda. 8-r. 56 l. ára ?)
- Kleiner Bilder-Kalender für Katholiken, Protestanten, Griechen und Juden** auf das Jahr 1882. mit dem Sonnen-, Mond- und Planetenlauf für den Horizont u. den Meridian von Budapest berechnet. (Mehner V. 8-r. 33 l. ára 20 kr.)
- Mühlen-Kalender,** Oesterr.-ung. illustr., Jahrbuch für Müller, Bäcker, Getreidehändler, Sägemüller etc. V. Jahrgang. (Bécs. Perles Mór. 8-r. 200 l. ára 1 frt. 60 kr.)
- Neuer Illustrierter Volks-Kalender,** für Ungarn und Siebenbürgen auf das Jahr 1882. (Franklin-társulat. 4-r. 80, XVI l. ára 50 kr.)

18

7

Pressburger Wegweiser auf das Jahr 1882. Ein gemeinnütziger Geschäfts-Kalender für Jedermann. XXXI. Jahrgang. (Pozsony. Angermayer Károly. 8-r. 264 l. ára?)

Renn-Kalender, Oesterr.-ung. Herausg. v. d. Redact. d. Sport. (Bécs. Beck Fr. 8-r. XXVII, 187 l. ára 3 frt.)

Schodisch's L. Illustrierter Volks-Kalender für das Gemeinjahr 1882. (Felsőőr. Schodisch Lajos. 8-r. 57 l. ára 20 kr.)

4 **Werschetter Hauskalender** für den Bürger, Gewerbs- und Landmann, auf das Gemeinjahr 1882. (Versecz. Kirchner özvegye. 4-r. 64 l. ára 30 kr.)

7 **Katolicki kolendar** za godinu 1882. (Rózsa Kálmán és neje. 8-r. 35 l. ára?)

7 **Kossuthovsky kalendár** 1882. (Rózsa Kálmán és neje. 8-r. 32 l. ára?)

7 **Krestánsky obrázkový kalendár** na rok 1882. (Rózsa Kálmán és neje. 8-r. 32 l. ára?)

7 **Malý obrázkový kalendár** na rok 1882. (Rózsa K. és neje. 8-r. 32 l. ára?)

7 **Národní kalendár,** morawsko-slowensky na rok 1882. Ročník II. (Magyar Szakoleza. Skarnitzl József. 8-r. 64, 18 l. ára 34 kr.)

7 **Slowensky kalendár,** na rok 1882. Wydáva Dánel G. Lichard. (Szakoleza. Skarnitzl József. 8-r. 88 l. ára 30 kr.)

7 **Slowenský obrázkový kalendár** pre katolík, ewanjelikow starowerow a židow na rok 1882. (Turócz-Szent-Márton. Részvénynyomda. 8-r. 77 l. ára?)

7 **Dragoljub** ili upismik kalendar za javne urede, odvjetnike, kr. javne i obćinske bilježnike, agente, privatne pisarne, trgovce, obrtnike, te ine poslovdje, sa književnim darom za prostu godinu 1882 sastavio Gjurio St. Deželić, tecaj XIX. (Zágráb. Mucnjak és Senfteleben. n. 8-r. 254 l. ára 1 frt.)

6 **Balgarséi kalendar** za gudinata 1882. (Arad. Réthy Lipót és fia nyomdája. 8-r. 48 l. ára?)

6 **Banaćanin.** Kalendar za godinu 1882. (Versecz. Markovitsch. 8-r. 79 l. ára?)

6 **Amicul poporului.** Călindăr pe anul 1882. Compus de Visarion Roman. Anul XXII. (Nagy-Szeben. Filtsch S. nyomdája. 8-r. 124 l. ára 50 kr.)

6 **Calendarul** pe anul 1882. (Arad. Egyházmegyei nyomda. 8-r. 96 l. ára 30 kr.)

6 **Călindărul** bunului econom pe anul 1882. întocmit de D. Comsa și Eugen Brote. Anul VI. (N.-Szeben. Drotleff József. 8-r. 134 l. számos képpel, ára 45 kr.)